

SIIRTOLAISUUSTUTKIMUKSIA
A 10

ALPO JUNTUNEN

SIIRTOLAISUUSINSTITUUTTI
MIGRATIONSINSTITUTET
TURKU FINLAND
1983

SUOMALAISTEN KARKOTTAMINEN SIPERIAAN AUTONOMIAN AIKANA JA KARKOTETUT SIPERIASSA

SUOMALAISTEN KARKOTTAMINEN SIPERIAAN AUTONOMIAN AIKANA JA KARKOTETUT SIPERIASSA

SIIRTOLAISUUSTUTKIMUKSIA A 10

ALPO JUNTUNEN

SUOMALAISTEN KARKOTTAMINEN SIPERIAAN AUTONOMIAN AIKANA JA KARKOTETUT SIPERIASSA

SIIRTOLAISUUSINSTITUUTTI MIGRATIONSINSTITUTET
TURKU- FINLAND
1983

Tutkimus on julkaistu oikeusministeriön vankeinhoito-osaston julkaisusarjassa (ISBN 951-46-6712-3; ISSN 0357-2889) ja Siirtolaisuusinstituutin sarjassa Siirtolaisuustutkimuksia A 10 (ISBN 951-9266-22-4; ISSN 0356-9659)

ISBN 951-9266-22-4

ISSN 0356-9659

Helsinki 1983. Valtion painatuskeskus/Arvi A. Karisto Oy

SISÄLLYSLUETTELO

ESIPUHE

Professori Vilho Niitemaan johdolla aloitettiin Turun yliopiston historian laitoksessa 1960-luvulla suomalaisen kaukosiirtolaisuuden tutkimus. Kun Niitemaa tarjosi v. 1972 laudaturtyöni aiheeksi suomalaista Siperian siirtolaisuutta, otin tarjouksen vastaan mielelläni. Jo tutkimuksen alkuvaiheessa ilmeni, että kysymyksessä oli vankisiirtolaisuus. Siksi tutkimukseni kehittyi Suomen vankeinhoidon historian osaksi; lisäksi se käsittelee Suomen ja Venäjän suhteiden historiaa. Tutkimuksen aihepiirin suomalais-venäläinen luonne ilmenee jo päiväyksissä. Ajanlaskun ero on otettu huomioon seuraavalla tavalla. Kun tekstissä on kyse pelkästään Suomen tapahtumista, on päivämäärä ilmaistu gregoriaanisen ajanlaskun mukaan. Kun tarkastellaan suomalais-venäläisten elimien – kuten ministerivaltiosihteerin viraston ja kenraalikuvernöörin kanslian – toimenpiteitä, ovat päiväykset sekä gregoriaanisen että juliaanisen kalenterin mukaiset. Kun toimijoina ovat Venäjän viranomaiset, on noudatettu juliaanista kalenteria.

Alusta alkaen professori Niitemaa on herpaantumattoman kiinnostuneena seurannut tutkimukseni vaiheita. Ilman hänen tukeaan ja avarakatseista ohjaustaan tutkimus ei olisi valmistunut. Venäjän historian tuntijoita professori Sune Jungaria ja apulaisprofessori Osmo Jussilaa kiitän virikkeitä antaneista keskusteluista ja tutkimusta eteenpäin vieneistä huomioista. Huomautukset, joita Jussila teki väitöskirjani esitarkastajana, ovat selventäneet käsityksiäni ja kiinteyttäneet tutkimustani. Työni toista esitarkastajaa professori Matti Lauermaa, professori Pentti Virrankoskea ja yleisen historian lisensiaattiseminaarin jäseniä kiitän hedelmällisistä keskusteluista ja metodisista ohjeista. Oikeushistoriallisia virikkeitä olen saanut professori Hannu Klamilta ja professori Heikki Ylikankaalta. Erittäin kiitollinen olen oikeusministeriön vankeinhoito-osaston virkamiehille ja ylijohtaja K. J. Långille, joiden vankeinhoidontuntemusta olen saanut käyttää hyväkseni. Kiitän vankeinhoito-osastoa myös väitöskirjani julkaisemisesta.

Historian tutkimuksen ulkopuolisena tukijanani on ollut akateemikko Olavi Granö. Tutkimuksen ongelmakenttään ja kysymyksenasetteluun liittyvien neuvojen ohella hän on välittänyt minulle yli sukupolvien säilynyttä Siperian suomalaisten traditiota.

Vuosien kuluessa olen vaivannut lukuisten arkistojen ja kirjastojen – erityisesti Helsingin yliopiston kirjaston slaavilaisen kokoelman – henkilökuntaa. Heitä kaikkia kiitän miellyttävästä palvelusta ja hyvästä yhteistyöstä. Maisteri Markus Lahtea kiitän käsikirjoituksen kieliasun tarkastamisesta. Kiitän myös filosofian kandidaatti Varpu Välimäkeä, joka asiantuntevasti on tehnyt kartat ja puhtaaksipiirtänyt graafiset esitykset.

Ilman taloudellista apua tutkimustyö ei olisi ollut mahdollista. Vuosien kuluessa olen saanut tukea opetusministeriöstä sekä Emil Aaltosen ja Koneen Säätiöiltä.

Viimeksi mainitun puheenjohtaja vuorineuvos Heikki H. Herlin on Venäjän ja Siperian tuntijana myös aktiivisesti seurannut työni edistymistä, ja olen kiitollinen hänen antamistaan neuvoista.

Äidilleni olen kiitollinen opiskelu- ja tutkimusvuosien ymmärtämyksestä ja taloudellisesta tuesta. Kiitollisena ajattelen myös vaimoani Leenaa ja poikaani Ollia, jotka olemuksellaan ovat muistuttaneet, että elämässä on muutakin kuin historiantutkimus ja Siperia.

Turussa 22. 3. 1983

JOHDANTO

1. Tutkimusongelma ja lähteet

Nimellä Siperia on viime aikoihin asti ollut Suomessa huono kaiku. Siperiaa on pidetty kylmänä ja kolkkona karkotusseutuna. Vasta viime vuosina sen kuva on lisääntyneen tiedon myötä alkanut muuttua. Syyt huonoon maineeseen ovat helposti osoitettavissa. Ensimmäiset suomalaiset joutuivat Siperiaan nimenomaan karkotettuina, kun Pultavan taistelun jälkeen Kaarle XII:n sotilaita vietiin sotavankeuteen Tobolskiin. Autonomian aikana taas Siperiaan karkotettiin suomalaisia rikollisia, ja sortokaudella sinne lähetettiin P. E. Svinhufvud ja eräitä muita Suomen oikeuksien puolustajia.

Suomen historian tutkimuksessa on aiemmin tarkasteltu karoliineja ja Svinhufvudin Siperiassa-oloa, mutta karkotetut rikolliset ovat jääneet vähälle huomiolle. Karoliinien ja Svinhufvudin elämässä tuo kausi oli lyhyt, mutta rikollisille Siperiaankarkotus merkitsi pysyvää elämänmuutosta. Näiden karkottaminen erosi sotavanki- ja muista karkotuksista myös siinä mielessä, että sen toimeenpanoon osallistuivat Suomenkin viranomaiset.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan autonomian aikaista rikollisten karkottamista Siperiaan. Tutkimuksen keskeinen problematiikka kiteytyy kahteen kysymykseen:

1) Mitä suomalaisten rikollisten karkottamisella Siperiaan tavoiteltiin, ja miten nämä tavoitteet toteutuivat?
2) Mikä merkitys oli sillä, että karkottamisessa sovellettiin venäläistä instituutiota Suomeen ja suomalaisiin?

Ensimmäiseen kysymykseen voidaan vastata, kun on selvitetty

1. Karkotus lainsäädännöllisenä ja oikeudenhoitoon liittyvänä ongelmana,
2. karkotus vankeinhoidollisena toimena,
3. suomalaisten karkotettujen sopeutuminen Siperiaan ja heidän merkityksensä Siperialle.

Toiseen kysymykseen liittyvät seuraavat ongelmat:

1. Kuinka karkotuskysymys heijastui Suomen ja Venäjän suhteissa, ja mikä vaikutus karkotuksilla oli suomalaisten ja venäläisten kanssakäymiseen?
2. Millä tavalla karkottaminen muovasi suomalaisten kuvaa Siperiasta ja Venäjästä?

Karkotus ei ole irrallinen ilmiö, vaan yksi rangaistusjärjestelmän osa. Siksi on katsottu välttämättömäksi tarkastella sitä laajahkoa alueellista ja historiallista taustaa vasten. Venäjällä karkotus oli kehittynyt todelliseksi järjestelmäksi, ja kun sen piiriin tulivat myös suomalaiset, se vaikutti ratkaisevasti heidänkin kohtaloonsa. Siksi on tarpeellista seurata myös koko järjestelmän ja sitä koskevan lainsäädännön kehitystä.

Tutkittaessa suomalaisten karkottamiseen liittyvää lainsäädäntöä ovat lähteinä

olleet valtiopäivien ja senaatin pöytäkirjat, eri komiteoiden ja valiokuntien ehdotukset sekä viranomaisten kirjeenvaihto. Lopullisessa muodossa lait ja asetukset julkaistiin sekä Suomen että Venäjän asetuskokoelmassa.

Tiedot karkotetuista on koottu vankiloiden, senaatin oikeusosaston, kenraalikuvernöörin ja ministerivaltiosihteerin arkistoista. Jokaisesta karkotetusta on tehty tätä tutkimusta varten oma korttinsa, johon on kirjattu häntä koskevat tiedot.

Suomalaisten Siperiassa-oloa tutkittaessa on törmätty suuriin lähdeongelmiin, koska Neuvostoliiton arkistot ovat pysyneet suljettuina. Aineisto on jouduttu kokoamaan monelta taholta, ja se on heterogeeninen.

Tärkeän venäläisen lähderyhmän muodostavat karkottamista koskevat ja sitä sivuavat lait ja asetukset, jotka on julkaistu keisarikunnan asetuskokoelmassa.[1] Lait ja asetukset antoivat karkotuksille ulkoiset puitteet, mutta ne eivät valaise karkotusten todellisuutta. Hieman enemmän informaatiota antavat virkakäyttöön tarkoitetut selvitykset, joista tärkeimpiä ovat *A. Belentšenko*n ja *A. P. Salomon*in tekemät. 1860-luvulla edellinen selvitti karkotettujen Siperiaan kuljetusta esimiestensä toimeksiannosta.[2] *Belentšenko* oli toiminut kuljetusten uudistuksia pohtivan komitean sihteerinä, ja korostikin tehtyjen uudistusten edullisuutta ja hyviä puolia.

Vuosisadan vaihteessa vastaavasti *Salomon* tutki karkotusjärjestelmää vankeinhoidon kannalta, ja kun tuolloin virallisena tavoitteena on karkotusten korvaaminen muilla rangaistuksilla, *Salomon* maalasi karkotukset hyvin synkin värein.[3]

Runsaasti tietoa Siperian väestöstä antavat vuoden 1897 väestölaskentaan pohjautuvat Venäjän tilastollisen keskuskomitean julkaisu[4] ja *S. Patkanov*in kokoama tilastojulkaisu vuosilta 1911–1912.[5] Tilastojulkaisuihin on luettava myös vuodelta 1890 olevat *R. Kuzovnikov*in laskelmat Siperiaan karkotetuista.[6]

Lait ja asetukset sekä virkakäyttöön tarkoitetut selvitykset oli laadittu silmällä pitäen koko valtakunnan oloja, eivätkä suomalaiset ole niissä erityisryhmänä. Niinpä vuoden 1897 väestölaskentaan pohjautuvissa julkaisuissakin he ovat vain yhtenä vähemmistönä muiden joukossa. Tämä väestönlaskenta antaa ensiarvoisen tärkeän tiedon siitä, mikä oli suomalaisten osuus Siperian väestöstä 1800-luvun lopussa.

Tälle tutkimukselle keskeisen Suomessa olevan lähteen muodostuminen liittyy itse karkotusasetukseen. Sen mukaan Siperian viranomaisten tuli Venäjän sisäasiainministeriön kautta lähettää puolivuosittain Suomen kenraalikuvernöörille tietoja suomalaisista karkotetuista. Näissä tiedotuksissa piti mainita heidän sijoituspaikkansa ja heidän elämässään tapahtuneet muutokset. Asetuksessa ei ilmaista, miksi näitä tietoja oli toimitettava Suomeen, eikä sanota tarkkaan, mille Venäjän viranomaisille tehtävä kuului.

Ensimmäisinä karkotusvuosina Siperiasta ei tietoja tullutkaan, mutta kun Vaasan läänin maaherra E. M. Armfelt ilmoitti 4. 1. 1831 kenraalikuvernöörille, että eräät Vaasan läänistä karkotetut olivat kirjoittaneet Vähässäkyrössä asuville sukulaisilleen ja että tämä kirjeenvaihto oli aiheuttanut levottomia huhuja Siperiaan tuomittujen kohtalosta, ryhdyttiin Suomessa ottamaan selvää karkotetuista.[7] Viitaten suomalaisten karkottamista koskevaan asetukseen kenraalikuvernöörin kanslia tiedusteli 11./23. 10. 1832 Venäjän sisäasiainministeriöltä, miksi Siperiasta ei ollut tullut asetuksessa mainittuja tietoja. Sisäasiainministeriön poliisiasiainosasto ilmoitti 30. 3. 1833

ottaneensa tiedustelun johdosta yhteyden Länsi- ja Itä-Siperian kenraalikuvernöőreihin. Nämä ryhtyivät tiedustelemaan suomalaisten kohtaloa alaisiltaan. Omskin oblastin kaivosten johtaja ilmoitti, ettei hänen johtamiinsa kaivoksiin ollut sijoitettu suomalaisia. Hieman myöhemmin, 14. 4., ministeriön poliisiasiainosasto lähetti Tomskiin kuvernementtiviraston selvityksen alueelle sijoitetuista suomalaisista.

Kenraalikuvernööri kiitti saamistaan tiedoista, mutta kysyi samalla, miksi niitä oli vain yhdestätoista henkilöstä, kun vuosina 1826—1832 oli Siperiaan karkotettu noin 70 suomalaista. Hän kääntyi asian johdosta vielä valtiosihteeri R. H. Rehbinderin puoleen. 12. 5. päivätyssä vastauksessaan Rehbinder ilmoitti tiedustelleensa suomalaisten kohtaloa sisäasiainministeriöstä, jossa oli kysytty, miksi tietoja pyydetään. Vt. kenraalikuvernööri Thesleff ilmoitti puolestaan 19./31. 5. valtiosihteerille olleensa itsekin yhteydessä ministeriöön ja kertoneensa tietoja tarvittavan sen selvittämiseksi, milloin siperiaan olisi lähetettävä suomalainen pappi.

Sisäasianministeriö ryhtyikin tiedusteluihin saatuaan pyytämänsä selvitykset Thesleffilta ja Rehbinderiltä, ja vielä samana vuonna tulivat raportit Tobolskin ja Jenisein kuvernementteihin sijoitetuista suomalaisista. Saadut tiedot A. A. Thesleff välitti Suomen senaatin oikeusosastolle, joka käsitteli niitä 13. 11. 1833. Siellä nämä kirjelmät eivät aiheuttaneet mitään toimia, ja ne päätettiin arkistoida.[8]

Tämän jälkeen Siperiasta tuli sisäasiainministeriön kautta puolivuosittain raportteja karkotetuista suomalaisista. Vuodesta 1866 alkaen raportit kuitenkin vähenivät, ja viimeiset Jenisein kuvernementtiin sijoitettuja suomalaisia koskevat tiedot tulivat senaatille v. 1868. Tämä venäläisten raporttien loppuminen johtui siitä, että v. 1864 Siperian suomalaiset olivat saaneet oman papin, jonka tehtäviin kuului pitää väestökirjaa ja tiedottaa toiminnastaan senaatille. Hänen raporttejaan taas ei tullut heti, ja senaatin tiedusteltua niitä, ilmoitettiin Itä-Siperian kenraalikuvernöörin virastosta papin ensin tutustuvan perusteellisesti toimialueeseensa.[9] Ensimmäinen suomalaisen papin raportti tuli sitten seuraavana vuonna,[10] jolloin myös Venäjän viranomaisten lähettämät raportit loppuivat.

Viranomaisten raporteissa on karkotetun nimi, ikä, rikos, tuomio ja sijoituspaikka. Lisäksi niissä mainitaan kuolemasta, karkaamisesta, uusista rikoksista, avioliitoista sekä rangaistuksen loppuun suorittamisista ja vapautumisista. Tiedot ovat varsin epätasaisia: joistakin karkotetuista on tietoja vuosikausia kestävänä yhtenäisenä sarjana, siitä asti kun he olivat tulleet karkotuspaikkaan, joistakin vain yksi lyhyt maininta. Jostakusta kerrotaan, että hän karkasi, ja tiedot loppuvat, jos karkuria ei ollut saatu kiinni. Kiinni saatu puolestaan saattaa putkahtaa esiin raportissa muutaman vuoden kuluttua. Tietoja on kuitenkin vain osasta Siperiaan karkotettuja, kaikista suomalaisten sijoituspaikoista niitä ei ole saatu. Haittaa tutkimukselle aiheutuu myös siitä, että kaikki Siperian viranomaisten Suomeen lähettämät tiedot eivät ole säilyneet. Vuoteen 1847 asti tallessa ovat pelkät lähetekirjelmät, eikä varsinaisia raportteja ole löytynyt arkistoetsinnöistä huolimatta.

Tutkimuksen kuluessa on kyllä voitu tehdä päätelmä siitä, mihin kyseiset kadonneet asiakirjat ovat joutuneet. Vuonna 1847 käsiteltiin senaatissa naisten karkottamista. Asian käsittelyyn vaikutti keskeisesti senaattori C. W. Trapp. Senaatin täysistunnossa 10. 5. 1847 hän ilmoitti tutustuneensa yksityiskohtaisesti karkotettuja

koskeviin asiakirjoihin, ja hänen puheenvuorostaan ilmenee, että hän oli tutustunut myös Siperiasta tulleisiin raportteihin.[11] Senaatin oikeusosaston saapuneista vuoden 1847 asiakirjoista puuttuu Siperian viranomaisilta 19./31. 3. saapunut raportti. Tallessa ovat vasta 15./27. 9. ja sen jälkeen saapuneet tiedotukset.[12] Voidaan olettaa, että Trapp oli ottanut aiemmat raportit haltuunsa ja että ne jäivät häneltä palauttamatta.

Asiakirjojen lainaamista valvottiin senaatin arkistossa 1800-luvun alkupuolella huonosti. Vasta v. 1860 hyväksytyssä ohjesäännössä annettiin yksityiskohtaiset määräykset lainaamisesta ja palauttamisesta.[12]

Toinen laaja lähderyhmä ovat pappien ja katekeettojen kertomukset. Niitä on kahta lajia: Suomen senaatin kirkollisasiaintoimituskunnalle lähetetyt vuosikertomukset ja sanoma- ja aikakauslehdissä julkaistut, suurelle yleisölle tarkoitetut kuvaukset. Näiden tekstien keskeisenä sisältönä on kertojien oma kirkollinen ja uskonnollinen toiminta.

Siperiaan lähetetyt papit pitivät myös kirkonkirjoja, mutta osa niistä tuhoutui siirtoloita kohdanneissa tulipaloissa. Osa taas jäi Siperiaan, kun Suomesta lähetetty viimeinen pappi ja katekeetta Tarton rauhansopimuksen jälkeen palasivat Suomeen.[14]

Sisällöltään pappien ja katekeettojen kertomuksien kaltaisia ovat matkakertomukset ja muistelmat, joista mainittakoon M. A. Castrénin kirjoitus v. 1848 tehdystä matkasta Nertšinskin kaivosalueelle. Täydentävää aineistoa sisältävät myös eräät haastattelut ja Siperiasta saapuneet kirjeet.

On selvittämättä, missä määrin suomalaisten Siperiassa-oloa koskevia lähteitä on Leningradissa sijaitsevassa Venäjän sisäasiainministeriön arkistossa, Tjumenissa olevassa karkotusasiain keskusviraston arkistossa ja Siperian paikallisarkistoissa, koska tutkimuksen tekijä ei ole niihin päässyt. Toistaiseksi vain neuvostoliittolaiset tutkijat ovat saaneet käyttöönsä niiden tietoja, eivätkä he taas ole tutkineet suomalaisten karkottamiseen liittyviä kysymyksiä.

2. Aikaisempi tutkimus

Tähänastisessa tutkimuksessa Suomen ja Venäjän suhteita on käsitelty lähinnä yleispoliittiselta ja valtio-oikeudelliselta kannalta. Niihin liittyviä erityiskysymyksiä ja yksityiskohtia on sivuttu lukuisissa teoksissa, mutta varsinaisia erityistutkimuksia on valmistunut vähän. Tällaisia ovat mm. *O. Seitkarin*[15] ja *T Polvisen*[16] tutkimukset. Ensimmäisen kerran suomalaisten Siperiaan karkottaminen tuli tarkastelun kohteeksi 1860-luvulla, kun *R. Lagus*[17] julkaisi eräitä karkotuslainsäädännön syntyyn liittyviä asiakirjoja. Sittemmin autonomian alkuvaiheiden tutkimuksissaan *J. R. Danielson-Kalmari*[18], *A. A. Lillja*[19] ja *K. Korhonen*[20] ovat sivunneet karkottamisen alkuvaiheita. Heidän aiheittensa kannalta Siperiaan karkottaminen on ollut vähäinen tapahtuma monien muiden joukossa, eikä siihen ole kiinnitetty sanottavaa huomiota.

Vaikka karkotus on vankeinhoitotoimi, on suomalaisten joutumista Siperiaan tarkasteltu tältä kannalta hyvin vähän, niin kuin vankeinhoidon historiaa ylipäänsä-

kin Suomessa. Karkotusten alkuvaiheita on tarkastellut *V. Virtanen*[21], ja asiaa käsittelevän yleiskatsauksen on julkaissut *W. Hjelmman.*[22] Lisäksi kysymystä on sivuttu eräissä vankeinhoitoa koskevissa selvityksissä. Tämän alan tutkimuksissa on ilmeinen puute se, ettei ole perehdytty asioiden venäläiseen puoleen. *Virtasen* kohdalla se on johtanut eräisiin spekulatiivisiin johtopäätöksiin. Muissa tutkimuksissa vankeinhoidon kehitystä on tarkasteltu täysin Venäjästä riippumattomana ilmiönä, ja vertailukohteena ovat olleet Ruotsin ja muiden länsimaiden eivätkä Venäjän vankilaolot. Karkotus oli kuitenkin senluonteinen tapahtuma, että se yhdisti Suomen ja Venäjän rangaistusjärjestelmiä. Vuodesta 1913 senaatin varapuheenjohtajana oli venäläinen rikosoikeuden ja vankeinhoidon spesialisti, ja Suomen ylimpinä vankilaviranomaisina oli venäläisiä ammattimiehiä. – Tarkastelun yksipuolisuus on todettu myös vankeinhoidon historiaa käsittelevässä tutkimuksessa.[23]

Suomalaisten karkotuksessaoloa ovat selvittäneet veljekset *J. G.* ja *Paavo Granö.* Edellinen julkaisi Siperian suomalaisista siirtoloista lyhyen maantieteellisen katsauksen[24], ja jälkimmäinen tarkasteli pastoraalitutkielmassaan Siperian suomalaisten kirkollis- ja kouluoloja.[25] Muistelmissaan Siperian suomalaisia ovat käsitelleet Johannes Granö[26] ja Henrik Wrede.[27] Näissä julkaisuissa Siperiassa-oloa on tarkasteltu irrallisesti kiinnittämättä sanottavaa huomiota Venäjän karkotuspolitiikkaan ja Siperian asutushistoriaan.

Karkotusten lopettamiseen liittyvää lainsäädäntöä on selvittänyt *Y. Blomstedt*[28] rikoslakireformia koskevassa tutkimuksessaan. Hän on liittänyt karkottamisen laajempaan poliittiseen ja oikeusfilosofiseen kokonaisuuteen, mutta tutkimuksen puutteena on venäläisen näkökulman sivuuttaminen. Karkotettujen armahtamiskysymystä on tarkastellut *U. Tuominen* eduskunnan historiassaan.[29] Tässä tapauksessa näkökulman kapeus on johtanut siihen, että armahdusta koskevan ehdotuksen hylkääminen on voitu nähdä sortotoimena.

Siperiaan-karkotus on ennen kaikkea venäläinen ilmiö, ja siksi odottaisi asiaa tutkitun perusteellisesti juuri Venäjällä. Näin ei kuitenkaan ole tapahtunut. Pakkotyö ja karkotus ovat kautta vuosisatojen olleet asioita, joista on mieluummin vaiettu kuin tiedotettu. Asioista vastaavat eivät ole päästänet tutkijoita käsiksi lähteisiin. Kun kirjailija *Tšehov* tutustui karkotuksia koskevaan kirjallisuuteen lähtiessään v. 1890 Sahalinille, hän totesi: "Mikä köyhyys sieltä paistaakaan! Vain muutama vaivainen artikkeli, kaksi kolme nimeä – siinä kaikki, ikään kuin ei Venäjällä olisi lainkaan vankiloita, karkotusta tai pakkotyötä."[30]

Tšehov ei ollut ainoa karkotuksista kiinnostunut. Vuonna 1891 ilmestyi uusi painos *A. S. Maksimov*in laajasta "Sibir i katorga" -teoksesta. Lisäksi Venäjän karkotusoloja tutkivat ulkomaalaiset. Samoin vuonna 1891 ilmestyi *G. Kennan*in teos "Siberia and the exilesystem" Teos oli kielletty Venäjällä, koska siinä tarkasteltiin myös poliittisten vankien oloja. Perusteellisimmin tuona aikana asiaan perehtyi *N. M. Jadrintsev.* Hän oli historioitsija, joka syytettynä yhteyksistään narodnikkeihin tuomittiin Siperiaan v. 1865. Hän oli karkotettuna yhdeksän vuotta ja perehtyi tuolloin Siperian oloihin.

Tämän vuosisadan alussa Venäjällä ei enää ilmestynyt varsinaista karkotuskirjallisuutta, mikä johtui ajan kiristyneestä ilmapiiristä ja sensuurin otteen tiukkenemi-

sesta. Karkotuksia on sivuttu eräiden Siperiassa toimineiden valtiomiesten, kuten Speranskin ja Muravjevin, elämäkerroissa. Läheisesti asiaan liittyi myös Siperian vuoriteollisuutta koskeva kirjallisuus. Lisäksi muutkin kirjailijat kuin Tšehov – mm. Dostojevski, Korolenko ja Tolstoi – kirjoittivat karkotuksesta.

Vallankumouksen jälkeisessä tutkimuksessa on keskitytty niihin, jotka karkotettiin poliittisista syistä. Erityisesti on selvitetty vallankumouksen johtajien, kuten Leninin ja Stalinin, Siperiassa-oloa.[31] Vasta viime vuosina karkotuksia on alettu tarkastella kokonaisuutena ja vankeinhoidon kannalta. Siperian väestöolojen kannalta karkotuksia ovat tutkineet *V. V. Pokšiševski*,[32] *V. N. Dvorjanov*,[33] ja *A. D. Kolesnikov*.[34] Vankeinhoidollisena ilmiönä niitä ovat tarkastelleet *L. P. Roštševskaja*[35] ja *A. D. Margolis*.[36]

Venäjän ja Siperian mittasuhteissa suomalaiset karkotetut häipyivät lähes näkymättömiin, ja heihin on kiinnitetty huomiota vain muiden luterilaisten vähemmistöjen yhteydessä. Näin on tehnyt viime vuosisadalla *Jadrintsev* katsauksessaan Länsi-Siperian luterilaisten oloihin,[37] samoin kuin *V. V. Gaupt* Minusinskin piirikunnan luterilaisten siirtoloiden alkuvaiheita koskevassa tutkimuksessaan.[38] Uudemmassa tutkimuksessa suomalaiset on ottanut huomioon *A. D. Kolesnikov*.[39] Venäjän luterilaista kirkkoa koskevissa tutkimuksissa karkotettuja suomalaisia ovat sivunneet *E. H. Busch*,[40] *K. Butzke*[41] ja *G. Pingoud*.[42]

1 Polnoje sobranije zakanov Rossijskoi Imperii.
2 Belentšenko 1868.
3 Salomon 1900.
4 Pervaja vseobštšaja perepis naselenija Rossijskoi Imperii 1897 g.
5 Patkanov 1911–1912.
6 Kuzovnikov 1890.
7 KKK 7/1831.
8 KKK 127/1825, sen. oikeusosaston ptk. 13. 11. 1833.
9 Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 26/6 1867.
10 Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 9/62 1868.
11 Sen. täysistunnon ptk. 10. 5. 1847.
12 Sen. oikeusosaston saapunet asiakirjat 1847 Bc 37.
13 Nurmio 1950 s. 171, 182, 193–195.
14 Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 94/499 1921.
15 Seitkari 1951.
16 Polvinen 1962.
17 Lagus 1861.
18 Danielson-Kalmari 1928.
19 Lillja 1948.
20 Korhonen 1963.
21 Virtanen 1944.
22 Hjelmman 1893.
23 Anttila 1981 s. 327.
24 J. G. Granö 1905.
25 P. Granö 1911.
26 J. Granö 1893.
27 Wrede 1923.
28 Blomstedt 1964.

29 Tuominen 1958 s. 299–300.
30 Tšehov 1893–1895 s. 32.
31 Ks. esim. Gernet 1951–1956.
32 Pokšiševski 1951.
33 Dvorjanov 1971.
34 Kolesnikov 1973.
35 Roštševskaja 1970 ja 1976.
36 Margolis 1975.
37 Jadrintsev 1878.
38 Gaupt 1866.
39 Kolesnikov 1973.
40 Busch 1862 ja 1867.
41 Butzke 1863.
42 Pingoud 1909.

I. KARKOTUS RANGAISTUSMUOTONA

1. Antiikki

Karkotus on rangaistuksena ikivanha. Se lienee ollut käytössä jo muinaisessa heimoyhteisössä, ja sen tunsivat mm. Kaksoinvirranmaan kansat. Heidän mytologiaansa kuuluu ensimmäisten ihmisten karkottaminen paratiisista. Kreikkalaisessa kaupunkivaltiossa karkotusta käytettiin paitsi rangaistuksena rikoksista myös haluttaessa päästä eroon vastenmielisistä ja hankalista kansalaisista. Roomalaiseen oikeuskäytäntöön se tuli tasavallan aikana; tuolloin kansalaisoikeutensa menettäneet karkotettiin kaupungin ulkopuolelle. Sittemmin karkotus muuttui niin, että karkotuspaikka ja -muoto olivat riippuvaisia yhteiskunnallisesta asemasta. Rikas ja huomattava henkilö saattoi selvitä pelkällä asuinpaikan muutoksella, kun köyhä saattoi joutua samasta rikoksesta kaivostöihin. Sullan aikana karkotukseen sisältyi vain asuinpaikan vaihto, ja karkotettu säilytti kansalaisuutensa ja omaisuutensa. Caesarin ja Augustuksen aikana taas karkotettu menetti omaisuutensa, ja Tiberiuksen v. 23 jKr. säätämässä rangaistuksessa oli jo kyse todellisesta deportaatiosta pakkotyöhön, jolloin ihminen menetti sekä kansalaisuutensa että omaisuutensa. Ensimmäiset maininnat pakkosiirtoloista ovat jo tasavallan ajalta, mutta vasta Tiberiuksen aikana ne vakiintuivat. Vankeja vietiin yksinäisille saarille ja aavikoiden keitaille.[1]

Roomalaiset eivät kehittäneet varsinaista karkotusjärjestelmää, vaan yleiseen roomalaiseen tapaan karkotusta sovellettiin käytännön tarpeiden mukaan haluttaessa poistaa yhteisöstä rikolliset tai muuten hankalat ihmiset. Roomalaisella karkotuslainsäädännöllä ei ollut vaikutusta myöhempään lainsäädäntöön.[2]

2. Englanti

Germaanisessa oikeudessa ei varsinaisesti ollut karkotusta rangaistuksena, mutta lainsuojattomaksi julistaminen merkitsi samalla karkotustuomiota, sillä lainsuojattoman oli henkensä säilyttämiseksi poistuttava yhteisöstä.[3] Tähän pohjautuivat erilaiset karkotusten sovellutukset, jotka sittemmin olivat vallalla eri germaanisissa maissa. Varsinkin Englannissa asumattomien alueiden väheneminen vaikeutti karkottamista. Amerikan löytyminen ja siirtomaiden valtaaminen muuttivat kuitenkin tilanteen. Englannista alettiin 1600-luvun alussa karkottaa rikollisia Amerikkaan, ja karkotuksia jatkettiin pitkin 1600-lukua. Sisällissota tosin osaltaan vähensi niitä. Vuonna 1688 karkotustuomio annettiin n. 50:stä eri rikoksesta. Seuraavalla vuosisadalla karkottaminen lisääntyi siinä määrin, että v. 1775 se oli saanut huomattavan merkityksen Englannin oikeuskäytännössä. Karkotustuomio annettiin yli 200:sta eri rikoksesta. Hallitus piti karkottamista edullisena rangaistusmuotona, koska sen avulla säästettiin vankilakuluja ja tuomittujen uskottiin työskentelevän siirtomaissa valtion ja yhteisön

hyväksi. Amerikan vapaussodan ja v. 1776 tapahtuneen itsenäistymisen jälkeen oli kuitenkin löydettävä uusi kohdemaa. Mahdollisina karkotusalueina pidettiin Afrikkaa, Itä- ja Länsi-Intiaa, Floridaa ja Falklandinsaaria, mutta mitään ratkaisua ei tehty. Silloin toi uuden mahdollisuuden Australian löytyminen. Australian katsottiin täyttävän kaikki karkotuspaikalta vaadittavat edellytykset. Se sijaitsi kaukana, alkuasukkaita oli vähän, ja ilmasto oli asutukselle sopiva. Ensimmäiset rangaistussiirtolaiset tulivat Australiaan v. 1788.[4]

Karkotusten yleisenä tavoitteena oli rikollisten parantaminen, ja katsottiin, että tähän päästäisiin parhaiten siirtämällä heidät uuteen ympäristöön erilleen entisistä tovereistaan ja ympäristöstään. Australiassa karkotuksia taas tarkasteltiin enemmän siirtolaisuuden kuin vankeinhoidon kannalta: harvaan asuttuun maahan haluttiin lisää asukkaita. Aluksi karkotetut sijoitettiin julkisiin töihin ja upseerien sekä virkamiesten palvelukseen. Työpaikkoja valvottiin kuitenkin huonosti, eikä siirtomaahallinto tehnyt uskonnon alkeiden opettamista lukuun ottamatta mitään kasvatuksen hyväksi. – Vuonna 1801 karkotettuja alettiin päästää ehdonalaiseen vapauteen. Aluksi vapautettiin vain muutamia vankeja. Myöhemmin määrä lisääntyi ja vapautetuille annettiin maata viljeltäväksi. Ehdonalaiseen päästämisen rajat olivat hyvin väljät, ja viranomaiset sovelsivat niitä mielensä mukaan. Monet heistä harjoittivat lisäksi eräänlaista karkotettujen kauppaa vuokraamalla heitä työvoimaksi tilanomistajille ja muille elinkeinonharjoittajille. Tällöin ei ollut mahdollista kontrolloida, kuinka karkotetut käyttäytyivät ja kuinka heitä kohdeltiin.[5]

Ranskan vallankumousta seuranneiden sotien aikana Australiaan karkotettiin vuosittain 200–700 henkilöä. Sotien jälkeen rikollisuus kasvoi Englannissa ja karkotukset lisääntyivät, niin että v. 1816–1825 karkotettuja oli vuosittain jo n. 2600. Tämä alkoi herättää yhä enemmän vastustusta Australian vapaan väestön keskuudessa.[6]

Englannissa viranomaiset suhtautuivat karkotuksiin ristiriitaisesti. Taloudesta vastaavat pitivät niitä edullisena tapana päästä eroon rikollisista, kun taas sotilaat ja vankilaviranomaiset pelkäsivät karkotusten menettäneen pelotustehonsa ja vaativat tiukempaa kuria ja kovempaa pakkotyötä Australiassa. Kirkonmiehet ja oppineet puolestaan vastustivat karkottamista, sillä he katsoivat, että se on vain ongelmien siirtämistä paikasta toiseen.

Poliitikot alkoivat 1830-luvulla kiinnostua vankeinhoidon tilasta. Parlamentissa todettiin vankilaolojen kaipaavan reformia, ja Australian kokemuksiin viitaten katsottiin karkotusten olevan vanhingollisia ja ehdotettiin niiden lopettamista. Uudistukset toteutuivat kuitenkin hitaasti, ja vasta vuonna 1840 lopetettiin karkottaminen Australian mantereella. Bermudaan, Uuteen-Seelantiin, Norfolkinsaarille ja Van Diemenin maalle voitiin silti karkottaa edelleenkin. Samanaikaisesti uudistettiin Englannin vankiloita.[7]

Siirtomaa-asukkaiden jyrkän vastustuksen vuoksi Britannian hallituksen oli pian pakko sijoittaa kaikki karkotetut Norfolkinsaarille ja Van Diemenin maalle. Tämäkään järjestely ei tyydyttänyt australialaisia, sillä Van Diemenin maasta tuli heidän mantereelleen kuitenkin armahdettuja ja rangaistuksensa suorittaneita rikollisia. Australialaiset järjestivät protestikokouksia ja vetosivat kuningattareen, parlamenttiin ja Britannian yleiseen mielipiteeseen karkotusten lopettamiseksi. Vuonna 1850

vankilakomitea totesi eristysvankeuden parhaaksi rangaistusmuodoksi, mutta vaikka edellisellä vuosikymmenellä oli valmistunut lisää vankiloita, karkotettiin vieläkin vuosittain lähes 5000 vankia. Hallitus perusteli tätä sillä, että eristysvankeus ja sitä seuraava karkotus olisivat paras rangaistus. Kun karkotuksia vastustava mielipide voimistui sekä Englannissa että Australiassa, hallituksen oli kuitenkin pakko muuttaa kantaansa. Vuonna 1863 vankiloiden järjestystä pohtiva komitea suositteli uutta vankilajärjestystä, ja v. 1865 parlamentti hyväksyi uuden vankilalain. Sen mukaan vankeinhoito tuli keskittää Englannin vankiloihin. Karkotukset lopetettiin v. 1867, ja viimeinen vankilaiva lähti Australiaan 12. 10. 1867. – Vuosina 1788–1868 Australiaan karkotettiin kaikkiaan n. 157 000 ihmistä.[8]

3. Ranska

Siirtomaita itselleen hankkineista valtioista Ranska ei alkanut karkottaa rikollisiaan merentakaisille alueille. Tämä ei johtunut vankeinhoidollisesta edistyksellisyydestä, vaan siitä, että Ranskassa määrättiin rikollisia kaleeriorjiksi ja pakkotöihin kotimaan alueelle. Vasta lakiasäätävän kansalliskokouksen aikana v. 1791 karkotus ilmestyi rangaistuksena rikoslakiin. Kohdemaaksi suunniteltiin Madagaskaria, mutta sinne ei ketään tuomittu, ennen kuin konventti 27. 5. 1792 alkaen antoi useita asetuksia epäisänmaallisten henkilöiden karkottamisesta. Keväästä 1795 lähtien koventti karkotti vastustajiaan Guayanaan. Sinne lähetettiin mm. satoja pappeja. Napoleonin laissa, joka on vuodelta 1810, karkotusta käytettiin rangaistuksena nimenomaan poliittisista rikoksista.[9]

Karkotus ei päässyt juurtumaan rangaistusjärjestelmään vallankumouksen aikana eikä senjälkeisissä levottomissa oloissa. Vasta 1800-luvun puolivälissä se tuli uudestaan ajankohtaiseksi. Restauraation aikana vankilat olivat rappeutuneet, ja 1830-luvulta alkaen kasvoivat rikollisuus ja vankien määrä nopeasti, mikä herätti yleistä tyytymättömyyttä. Rikollisten karkottamisen katsottiin helpottavan tilannetta. Asiaa pohtimaan perustettiin komitea, jonka tehtäväksi tuli myös karkotuspaikan valinta. Ehdotettiin Algeriaa, joka juuri oli vallattu Ranskalle. Sitä pidettiin kuitenkin sopimattomana paikallisten olosuhteiden vuoksi. Toisena vaihtoehtona oleva Uusi-Kaledonia taas hylättiin, koska kuljetusten katsottiin tulevan liian kalliiksi.

Lopulta päädyttiin Guayanaan, ja 8. 12. 1851 annetulla asetuksella se määrättiin karkotuspaikaksi. Ensimmäinen karkotettujen joukko lähti Brestistä 31. 3. 1852 ja tuli perille 10. 5. 1852. Karkotussiirtoloita perustettiin eri puolille maata. Ilmasto oli epäsuotuisa, ja osittain siitä johtui suuri kuolleisuus, joka v. 1853 vaihteli 2 %:sta joidenkin seutujen 20 %:iin asti. Tämän vuoksi valkoisten rikollisten lähettäminen Guayanaan lopetettiin v. 1863, ja heitä alettiin viedä Uuteen-Kaledoniaan, jonne ensimmäiset karkotetut tulivat 2. 1. 1864. Guayanaan tuomittiin vain Ranskan muiden siirtomaiden värillisiä rikollisia.[10] Ennen pitkää Uudessa-Kaledoniassa alettiin vastustaa karkotuksia, ja vuonna 1897 sinne ei enää lähetetty rikollisia. Nyt taas Guayanaan alettiin uudelleen karkottaa valkoisia rikollisia, joista pahimpia ja pakoa

yrittäneitä varten perustettiin rannikolle oma karkotusvankila "Pirunsaari". Karkotuksia jatkettiin toiseen maailmansotaan saakka, ja virallisesti ne lopetettiin v. 1945.

4. Venäjä

4.1. Siperia ja sen liittäminen Venäjään

Venäjän laajuus on antanut hyvät edellytykset karkotuksille. Samoin kuin germaaneille on karkotus ollut tuttu varhaiselle slaavilaiselle heimoyhteisölle ja sitä seuranneille Novgorodin ja Moskovan ruhtinaskunnille. Ne karkottivat rikollisiaan pohjoisillekin syrjäseuduille, mutta varsinaiseksi karkotusalueeksi tuli Siperia. Siperiaksi kutsutaan yleisesti aluetta, joka on Neuvostoliitossa Uralin itäpuolella. Sen pinta-ala on 12 765 900 km^2. Laajuudesta saa käsityksen, kun muistaa, että Euroopan pinta-ala on n. 10 000 000 km^2 ja Suomen 337 009 km^2. Kasvillisuuden osalta Siperia koostuu aro-, metsä- ja tundravyöhykkeestä, jotka erottuvat selvästi toisistaan. Läntinen tasanko, jonka läpi Ob virtaa, on laajalti soistunutta ja metsää kasvavaa taigaa. Itä-Siperiassa on Lenan itäpuolella Verhojanskin ja Tšerskin vuoristot ja etelässä Altain, Sajanin ja Baikalin vuoret. Alueella vallitsee mannerilmasto, jolle tyypillisiä ovat kylmät talvet ja kuumat kesät. Pohjoisimmat seudut ovat ilmastollisesti asutukseen kelpaamattomia. Elinolosuhteet ovat edullisimmat Siperian eteläosissa, leveyspiirien 50 ja 60 välissä. Tämä alue on samalla leveyspiirillä kuin Tanska, Puola ja Pohjois-Saksa.

Jo muinaisina aikoina Siperiassa on ollut väestöä, joka on elättänyt itseään metsästyksellä, kalastuksella, paimentolaisuudella ja maanviljelyksellä. Mongolien maailmanvallan syntyessä 1200-luvulla Siperian tärkeimmät alueet joutuivat heidän haltuunsa. Valtakunnan hajottua syntyi itsenäinen Siperian kaanikunta, jonka pääkaupunki Sibir sijaitsi lähellä nykyistä Tjumenia. Mongolikaanikunnat alkoivat heikentyä 1400-luvulta alkaen, ja samanaikaisesti Moskovan suuriruhtinaskunta vahvistui ja alisti valtaansa mm. Novgorodin. Rikas, 1300-luvulla syntynyt novgorodilainen Stroganovien kauppahuone välitti turkiksia Pohjois-Venäjältä Keski- ja Etelä-Eurooppaan. Kauppahuonetta kiinnostivat Uralin itäpuoliset turkisalueet, ja Semon Stroganov palkkasi kasakkapäällikkö Jermak Timofejevin valloittamaan itselleen Siperian. Jermakin vähälukuinen – n. 5000–6000 miestä – mutta hyvin koulutettu ja aseistettu joukko voitti Siperian Kutšumkaanin joukot v. 1581 ja valloitti nopeasti Länsi-Siperian. Pian tämän jälkeen Jermak sai surmansa Omjoen rannalla sattuneessa kahakassa, mutta hänen miehensä jatkoivat valloitusta, ja v. 1649 kasakat pääsivät Tyynenmeren rannalle.

Valtansa lujittamiseksi kasakat rakensivat yli Siperian ulottuneen linnoitusten verkon. Valloitetulla maalla oli merkitystä paitsi turkisten tuottamisen myös veronmaksun kannalta, sillä veronkanto kuului Stroganovien privilegioihin. Hallintoon ei

pitkään aikaan kiinnitetty sanottavaa huomiota. Vuonna 1637 perustettiin Moskovaan virasto, Sibirskii prikaz, josta hoidettiin koko Siperian hallinto. Se oli käytännössä mahtavien Stroganovien haarakonttori, mutta v. 1722 Pietari Suuri lakkautti kauppahuoneen privilegiot ja Siperiaa alettiin hallita suoraan Pietarista.[11]

Venäjän 1700-luvun hallintojärjestelmän sekavuus ja jatkuvat muutokset vaikuttivat myös Siperian oloihin. Vasta kun hallintojärjestelmä vakiintui Aleksanteri I:n aikana, tuli myös Siperian hallintoon pysyvyyttä. Erittäin hyödyllistä Siperialle oli, että epäsuosioon joutunut Mihail Speranski siirrettiin v. 1819 sinne kenraalikuvernööriksi. Hän tutustui perusteellisesti hallintoalueeseensa ja laati ohjelman, jonka mukaisesti uudistettiin mm. Siperian hallinto. Ylimmäksi hallintoelimeksi perustettiin v. 1821 Siperian komitea. Se lakkautettiin v. 1838, mutta perustettiin uudelleen v. 1852. Vuosina 1839–1851 Siperian asiat hoidettiin ministerikomiteasta, niin kuin taas vuodesta 1864 alkaenkin, kun Siperian komitea lakkautettiin. Speranskin ehdotuksen mukaisesti Siperia jaettiin kahdeksi kenraalikuvernöörikunnaksi, jotka jakaantuivat edelleen kuvernementteihin ja oblasteihin. Ne puolestaan jaettiin piirikuntiin (okrug) ja piirikunnat pitäjiin (volost). Tähän aluejakoon tuli muutoksia vasta 1800-luvun jälkipuoliskolla, jolloin Venäjä alkoi harjoittaa ekspansiivista Aasian-politiikkaa. Kaukoidässä liitettiin Venäjään laajoja, ennen Kiinalle kuuluneita alueita. Vuonna 1851 erotettiin Irkutskin kuvernementista Baikalin-takainen Zabaikalin oblasti, ja v. 1856 muodostettiin Tyynenmeren rannikkokaistaleesta Primorskin oblasti. Vuosisadan lopulla Kaukoidän poliittisen merkityksen kasvaessa kehitettiin alueen hallintoa edelleen. Vuonna 1884 perustettiin Priamurin kenraalikuvernöörikunta, johon kuuluivat Zabaikalin, Primorskin ja Amurin oblastit ja Sahalin. Venäjän tunkeutuminen Siperiasta syvemmälle Keski-Aasiaan, heijastui puolestaan Länsi-Siperiaan. Sen kenraalikuvernöörikunta lakkautettiin v. 1882, ja Tobolskin ja Tomskin kuvernementit alistettiin suoraan sisäasiainministeriölle. Samalla perustettiin Keski-Aasian aroalueita varten oma kenraalikuvernöörikunta keskuspaikkanaan Omsk.[12]

4.2. Karkotusjärjestelmän synty ja kehitys

Ensimmäiset maininnat karkotuksista Siperiaan ovat vuodelta 1593. Lainsäädännöllisesti karkotus määriteltiin Aleksei Mihailovitšin laissa vuonna 1649. Pietari Suuren aikana tämä rankaisutapa kehittyi valtion uudistumisen myötä. Vankeja käytettiin tehdas- ja kaivostyöhön. Elisabethin aikana kuolemanrangaistus poistettiin v. 1753 kaikista muista paitsi poliittisista rikoksista, ja tuomitut karkotettiin raskaaseen kaivostyöhön.[13] He olivat täysin paikallisten viranomaisten armoilla, eikä heidän kohtalonsa herättänyt kiinnostusta, ennen kuin valistus alkoi ulottua Venäjälle.[14]

Karkotettujen tilanteeseen alettiin puuttua konkreettisesti vasta Speranskin tultua kenraalikuvernööriksi. Tutustuttuaan karkotusasioihin hän havaitsi kaiken olevan huonosti. Paikallisilla viranomaisilla ei ollut tietoa karkotettujen määrästä eikä

tarvittavista varoista. Rangaistuspaikoilla vankien kohtelu oli kirjavaa. Useimmiten olosuhteet olivat epäinhimilliset – näin varsinkin Nertšinskin kaivosalueella. Havaittuaan, että kaikkien tarvittavien uudistusten toteuttaminen veisi vuosia, Speranski teki aluksi vain eräitä paikallisia korjauksia ja ryhtyi kartoittamaan kokonaistilannetta.[15] Vuonna 1821 hän sai uudistussuunnitelman valmiiksi, juuri kun hänet kutsuttiin Pietariin johtamaan lainvalmistelutyötä ja aluehallinnon kehittämistä. Siperian elinkeinoelämän ongelmaksi hän edeltäjiensä tavoin katsoi sen, että asutus oli harvaa. Asukkaiden lisäämiseksi hän suositteli siirtolaisuutta. Siperian komitealle v. 1821 antamassaan raportissa hän tähdensi Siperian asuttamisen tärkeyttä. Tukemalla Siperian siirtolaisuutta valtio hyötyisi kahdella tavalla.

1) vakiinnutettaisiin laajojen alueiden omistus ja
2) täytettäisiin Venäjällä maan puutteessa olevien toiveet.

Ihmisiä ei voitu suuressa määrin siirtää Euroopan puoleiselta Venäjän Siperiaan, koska vallitsi maaorjuus. Speranski pitikin karkottamista keinona, jolla voitaisiin lisätä Siperian asutusta jatkuvasti.[16]

Speranskin raportin pohjalta annettiin 22. 7. 1822 kaksi laajaa karkotettuja koskevaa asetusta. Asetus 29 128 koski karkotusasiain hallintoa, karkotukseen tuomitsemista, lähettämistä, sijoitusta ja karkotettunaoloa. Asetus 29 129 antoi ohjeet karkotettujen kuljetuksista. Asetuksissa oli yhteensä 634 karkotuksia säätelevää pykälää, ja ne olivat valtakunnan karkotusjärjestelmän perustana vallankumoukseen asti.[17]

Asetuksella 29 128 perustettiin Tobolskin karkotusasiain keskusvirasto ja määrättiin sen toimintamuodot. Laajan asetuksen pahimpia heikkouksia oli se, että keskusvirasto jäi hallinnollisesti irralliseksi. Sitä ei alistettu suoraan millekään keskushallinnon elimelle, ja se sai määräyksiä eri ministeriöiltä, Keisarin kanslian 3. osastolta (salainen poliisi), senaatilta, Siperian komitealta, ministerikomitealta ja valtakunnanneuvostolta. Tästä oli seurauksena karkotusasiainhallinnon jatkuva epäjärjestys.[18]

Keskusviraston tehtävänä oli ottaa karkotetut vastaan, jakaa heidät eri puolille Siperiaa, valvoa heitä karkotuspaikoilla ja tehdä tarpeelliset tilastot. Kuvernementeissa oli karkotusasiaintoimistot, jotka vastasivat alueellaan karkotettujen sijoituksesta, valvonnasta ja tilastoinnista. Ne pitivät yhteyttä kuvernementeissa oleviin sijoituspaikkoihin, kuten kaivoksiin, kullanhuuhtomoihin, tehtaisiin ja uudisasutuskohteisiin, joissa taas paikalliselinten tuli informoida kuvernementtitoimistoja karkotettuja koskevista tapahtumista, kuten sairastumisesta, kuolemasta, karkaamisesta jne. Kuvernementtitoimistojen piti saamiensa tietojen avulla informoida keskusvirastoa, joka teki karkotettuja koskevia erilaisia järjestelyitä. Kaiken karkotettuja koskevan kirjeenvaihdon tuli kulkea Tobolskin keskusviraston kautta.

Asetuksella karkotetut jaettiin eri ryhmiin ja annettiin ohjeet heidän sijoittamisestaan Siperiassa. Pakkotyöhön kaivoksiin ja tehtaisiin oli lähetettävä törkeisiin rikoksiin syyllistyneet, elinikäiseen pakkotyöhön tuomitut karkotetut. Muut sijoitettiin seuraavasti:

1) tehdas- ja verstastyöhön törkeätä lievempiin rikoksiin syyllistyneet,
2) tietöihin nuoret ja voimakkaat karkotetut,

3) käsityöläisiksi vähäisimpiin rikoksiin syyllistyneet käsityötaitoiset karkotetut,
4) palvelijoiksi palveluksessa olleet, juutalaiset ja raskaaseen työhön kykenemättömät,
5) pakkosiirtolaisiksi maanviljelykseen kykenevät,
6) omaksi ryhmäkseen heikot ja työhön kykenemättömät.

Sijoituspaikan valinta ja määrääminen kuuluivat karkotusviranomaisille.

Kaikkein suurin karkotettujen ryhmä olivat pakkosiirtolaiset. Pakkosiirtolaisiksi pääsivät kaikki varsinaisen rangaistuksensa kärsineet, mutta eniten joukossa oli vähäisistä rikoksista ja irtolaisuudesta Siperiaan tuomittuja. Tähän ryhmään kuuluivat mm. tilanomistajien karkottamat niskottelevat talonpojat ja kyläyhteisön häätämät epäsosiaaliset yksilöt. Karkotusasetuksen määräykset olivat melko ylimalkaisia, ja niiden yksityiskohtainen soveltaminen kuului tuomareille ja karkotusviranomaisille. Kohtelusta, asumisesta, ravinnosta ja työmäärästä ei ollut riittäviä ohjeita, ja tästä seurasi, että karkotetut olivat täysin esimiesten, vartijoiden ja Siperian asukkaiden armoilla. Asetuksen puutteet johtuivat siitä, että Speranski uskoi idealistisesti mahdollisuuteen asuttaa Siperiaa rikollisten avulla. Hän ei ollut myöskään riittävästi perehtynyt vankeinhoitoon.[19] Paha virhe oli jo se, ettei asetuksessa annettu selviä määräyksiä siitä, mihin tuli sijoittaa eri ryhmiin kuuluvat karkotetut. Tämä ongelma kärjistyi, kun karkotettujen määrä lisääntyi nopeasti asetuksen antamisen jälkeen. Tuli mm. työllistämisvaikeuksia, kun ei ollut riittävästi sijoitus- ja työpaikkoja. Siperian komitea käsitteli asiaa useita kertoja vuosina 1827—1834, ja tällöin tehtiin päätös pakkotyöhön tuomittujen sijoittamisesta Itä-Siperian kaivoksiin. Tämä merkitsi lähinnä olemassa olleen tilanteen toteamista, sillä Itä-Siperian kaivokset olivat vanhastaan olleet törkeisiin rikoksiin syyllistyneiden karkotuspaikkoja.[20]

Karkotettujen kohtelun puutteet johtuivat osittain Venäjän lainsäädännön vanhanaikaisuudesta ja vajavuuksista. Kun riittävää lainsäädännöllistä pohjaa ei ollut, Siperiaan karkottaminen oli sattumanvaraista, ja vastuu jäi viime kädessä karkotusviranomaisille.

Lainsäädännön uudistus oli ollut käynnissä Speranskin johtamana 1820-luvulta alkaen, ja 15. 8. 1845 annettiin uusi rikoslaki.[21] Sen ensimmäisessä osassa oli määräykset eri rikoksista annettavista rangaistuksista. Tämä ensimmäinen osa jakaantui siten, että ensimmäisessä alaluvussa määriteltiin rangaistusten yleiset perusteet ja alalukuihin 2—12 sisältyivät yksityiskohtaiset määräykset. Määräykset karkotuksesta rangaistuksena olivat toisessa alaluvussa.

Uutta rikoslakia valmisteltaessa havaittiin välttämättömäksi täydentää jo yli 20 vuotta vanhaa karkotusasetusta, ja samana päivänä kuin uusi rikoslaki annettiin myös uusi karkotusasetus.[22] Siinä oli entistä tarkemmat ohjeet karkotettujen lähettämisestä rangaistuspaikkoihin ja heidän kohtelustaan.

Uusi rikoslaki ja karkotusasetus täsmensivät karkotuskäytäntöä, mutta eivät muuttaneet rangaistusjärjestelmää, minkä vuoksi valtakunnan vankiloiden kehittäminen jäi jälkeen Yhdysvalloissa ja Länsi-Euroopassa tapahtuneesta kehityksestä. Laajat karkotusalueet saivat korvata vankilat, kun karkotusjärjestelmä vielä katsottiin halvemmaksi kuin riittävän vankilamäärän rakentaminen ja ylläpitäminen. Ole-

massa olevia vankiloita käytettiin lähinnä rikollisten väliaikaiseen säilyttämiseen.

Karkotukseen liittyviä epäkohtia, kuten kuljetusvaikeuksia ja rikollisten Siperialle aiheuttamia haittoja, pohdittiin 1850-luvulta alkaen useissa hallintoelimissä, ja v. 1868 valtakunnanneuvosto totesi, ettei karkotusreformia voi tehdä uudistamatta perusteellisesti koko rangaistusjärjestelmää.[23]

5. Ruotsi

Törkeiden rikosten rankaisemisessa Ruotsi noudatti keskiajalla vanhaa germaanista traditiota. Käräjillä kuolemaan tuomitun rangaistus muutettiin lainsuojattomuudeksi, jolloin tuomitulla ei ollut muuta mahdollisuutta kuin kadota laajoihin erämaihin pois ihmisten joukosta.[24] Tätä voidaan jo pitää karkotuksena. Myöhemmin lainsäädännön ja yhteiskunnan kehittyessä myös rangaistusjärjestelmä uudistui ja monipuolistui. Karkotus oli harvinainen rangaistus. Milloin sitä käytettiin, karkotusseutuna oli Stolbovan rauhan jälkeen valtakuntaan liitetty Inkerinmaa. Vuodesta 1639 lähtien samaa tarkoitusta palveli Amerikasta hankittu Uusi-Ruotsi.[25]

Karkottamalla ruotsalainen yhteiskunta poisti keskuudestaan vahingollisen ja epäsosiaaliseksi katsomansa yksilön. Inkerinmaahan ja Uuteen-Ruotsiin tuomitut olivat Tukholmasta katsottaessa yhteisön ulkopuolella. Karkotuksen merkitystä rangaistuksena ei pohdittu, eikä siihen tuomittujen kohtalosta oltu kiinnostuneita. Toisaalta on muistettava valtakunnan rangaistusjärjestelmän olleen tuolloin alkeellinen ja kehittymätön. Se vakiintui vasta 1700-luvulla.

Valmisteltaessa vuoden 1734 lakia koottiin kaikki silloin voimassa olevat rangaistusmääräykset rikos- ja rangaistuskaariin. Näin syntyneestä kokoelmasta alettiin käyttää nimitystä "Vuoden 1734 laki".[26] Tämän lain mukaan karkotukseen tuomittiin vaihtoehtoisesti vain yhdestä valtion turvallisuutta koskevasta rikoksesta. Rikoskaaren salahankkeita ja kapinaa koskevan, kuudennen luvun viidennessä pykälässä sanottiin: "Joka pahassa aikomuksessa panee alkuun tahi levittää maahan valheita ja vääriä kulkupuheita, jotka koskevat valtakunnan vakavuutta, taikka nostaa niillä yhteisen metelin ja melun, menettäköön henkensä, taikka rangaistakoon maanpakolaisuudella, raipoilla tahi vankeudella, rikoksen mukaan."[27]

Karkotustuomio voitiin siis antaa ainoastaan poliittisista rikoksista. Kustaa III:n aikana tästä lainkohdasta poistettiin 20. 1. 1779 kuolemantuomion vaihtoehto.[28]

Kustaa III käyttikin karkotusta hyväkseen, kun hän Anjalan liiton jälkiselvittelyissä määräsi eversti, kreivi W. Leijonstedtin ja eversti R. Montgomeryn lähetettäväksi St. Barthélemyyn Länsi-Intiaan. Ruotsi oli saanut Ranskalta v. 1784 tämän pienen, hedelmättömän ja ilmastoltaan epäterveellisen saaren. Karkotusta pidettiin erittäin raskaana, jopa kuolemantuomion veroisena rangaistuksena verrattuna lieviin vankilatuomioihin, joihin muita Anjalan liitton sekaantuneita tuomittiin. Leijonstedt kuoli St. Barthélemyssä v. 1792, mutta Montgomery pääsi palaamaan kotimaahan v. 1793. Hänetkin karkotus oli niin lamaannuttanut, ettei hän enää osallistunut julkiseen elämään. Hän kuoli v. 1798. Pelkästään valtakunnan rajojen ulkopuolelle

kuningas karkotti luutnantti A. K. Gadolinin. Hän sai palata kotimaahan v. 1793.[29] Kustaa III:n murhaan osallistuneiden kreivien C. Hornin ja A. Ribbingin, everstiluutnantti C. P. Lilliehornin ja luutnantti C. F. Ehrensvärdin kuolemantuomiot muutettiin myös karkotuksiksi ulkomaille.[30] – Lopullisesti karkotus poistettiin Ruotsin rikoslaista v. 1864, jolloin astui voimaan valtiopäivillä v. 1862–1863 hyväksytty uusi rikoslaki.[31] Ruotsin karkotukset poikkesivat siirtomaavaltioiden ja Venäjän karkotuksista siinä, että ne olivat pelkästään poliittisia. Ne koskivat lisäksi hyvin pientä joukkoa, eikä niillä ollut vankeinhoidollisia tavoitteita.

1. Mommsen 1955 s. 964–979.
2. v. Holtzendorff 1859 s. 156–157.
3. v. Amira II 1967 s. 134–136.
4. Shaw 1966 s. 22–49.
5. Shaw 1966 s. 73–92.
6. Shaw 1966 s. 95–96, 147–149.
7. Shaw 1966 s. 246–248, 275–294.
8. Shaw 1966 s. 335–349, 361–368.
9. v. Holtzendorff 1859 s. 401–404, Feldstein 1893 s. 92, Cobban 1962 s. 241–249, Aubry 1962 I s. 414.
10. v. Holtzendorff 1859 s. 519–557, Feldstein 1893 s. 97, 102–110.
11. Vvedenski 1962 s. 97–111.
12. Korf II 1861 s. 197, 234–237, Amburger 1966 s. 403–411. Kaavakuva Siperian 1800-luvun hallinnosta liitteessä n:o 1.
13. Kennan I 1891 s. 74–76, Feldstein 1893 s. 131–137, Schultz 1951 s. 152.
14. Foinitski 1880 s. 173–176.
15. Vagin 1872 s. 219–237.
16. Foinitski 1880 s. 176–182, Raeff 1957 s. 268–269, Roštševskaja 1970 s. 12, Treadgold 1976 s. 27.
17. P.S.Z. Sob. 1–e T 38 s. 433–487.
18. Foinitski 1880 s. 194–195.
19. Foinitski 1889 s. 282–283.
20. Salomon 1900 s. 18–36.
21. Ukaz 19 283 P.S.Z. Sob. 2–e T 20 s. 599–1010, vrt. Schultz 1951 s. 226–229.
22. Ukaz 19 284 P.S.Z. Sob. 2–e T 20 s. 1010–1016.
23. Foinitski 1880 s. 200–208, 230–232, Foinitski 1889 s. 317–318, 435–436, Salomon 1900 s. 16–59.
24. Boström 1929 s. 164–165.
25. Boström 1929 s. 171, Virtanen 1944 s. 18.
26. Virtanen 1944 s. 18.
27. Vuoden 1734 lain rikoskaaren 6. luku, 5§.
28. Anners 1965 s. 290.
29. Danielson-Kalmari 1935 s. 323–325, 329.
30. Carlsson 1961 s. 255.
31. Agge 1959 s. 87–88.

II. KARKOTTAMISEN SYNTY, PERUSTEET JA TAVOITTEET SUOMESSA

1. Porvoon valtiopäivillä tehty ehdotus rikollisten lähettämisestä Siperiaan

Tärkeämpiä kuin muutamat poliittiset karkotukset olivat Ruotsin vankeinhoidolle valistuksen vankeinhoitoasenteet. Monet valistusfilosofit Voltairesta alkaen kritisoivat aikakauden ankaria rikoslakeja ja kurjia vankilaoloja. Heidän mielestään rangaistuksen kauhu- ja pelotusperiaatteen rinnalle oli otettava parannusperiaate, jonka mukaan rikollinen oli rangaistuksen avulla kasvatettava yhteiskuntakelpoiseksi kansalaiseksi. Erityisesti oli näihin asioihin perehtynyt italialainen *Cesare de Beccaria.* Vuonna 1764 hän julkaisi teoksen "Dei delitti e delle pene", jossa erittäin jyrkästi hyökättiin aikakauden rikoslakeja vastaan. Kirja herätti suurta huomiota, ja se käännettiin nopeasti useille eri kielille. Ruotsiksi se ilmestyi v. 1770. Jo kruununperijänä Kustaa III oli perehtynyt ajan rikoslakikeskusteluun, ja eräät hänen ranskalaiset ystävänsä olivat kehottaneet häntä uudistamaan Ruotsin rikoslakia. Uudet ajatukset saivat myös oikeustieteilijöiden keskuudessa vastakaikua. Vuonna 1772 väitteli Uppsalassa tohtoriksi *P. N. Christiernin* teoksella "Tankar i Svenska Lagstiftnings Vetenskapen, om Viten, Brott och Straff" Siinä tarkasteltiin rikoslakia valistuksen hengessä. Kuten Montesquieu Christierninkin katsoi rangaistuksen perimmäisenä tehtävänä olevan yhteiskuntajärjestyksen ylläpitäminen.[1]

Hallitsijaksi tultuaan Kustaa III ryhtyikin uudistamaan rikoslakia. Vuonna 1772 hän poisti kidutuksen oikeudenhoidosta.[2] Suuremmat muutokset eivät olleet mahdollisia ilman säätyjen suostumusta, ja vuosien 1778—79 valtiopäivät saivat käsiteltäväkseen ehdotuksen rikoslain osittaisuudistukseksi. Kuningas pyrki vähentämään etenkin kuolemanrangaistuksia, sillä ihmishenkien menetyksestä oli valtiolle vain vahinkoa. Valtion turvallisuutta koskevien väärien huhujen levittämisestä, kaksinnaimisesta, vangin väkivaltaisesta vapauttamisesta, väkisinmakaamisesta, kolmaskertaisesta varkaudesta varastetun tavaran arvon ollessa yli 100 taalaria, neljäskertaisesta varkaudesta, kirkkovarkaudesta ja huoruudesta tuomittava kuolemanrangaistus poistettiin. Lisäksi rajoitettiin sen soveltamista virkamiehen pahoinpitelyä koskeviin rikoksiin. Asetus uusista rangaistuksista annettiin 20. 1. 1779. Kuningas olisi halunnut rajoittaa vieläkin enemmän kuolemanrangaistuksen käyttöä. Hän esitti, että mm. taposta ja lapsenmurhasta ei tuomittaisi kuolemaan, mutta säädyt olivat eri kannalla.[3]

Vuoden 1786 valtiopäivillä kuningas yritti uudelleen poistaa kuolemantuomion edellä mainituista rikoksista, mutta tälläkään kertaa eivät säädyt hyväksyneet esityksiä. Katsottiin, että jos kuolemantuomio poistetaan, rangaistuksen pelotusteho katoaa. Erityisesti pappissääty tähdensi rangaistuksen pelotusluonnetta.[4]

Paitsi lainuudistuksilla kuningas vähensi kuolemanrangaistuksia armahdusoikeudellaan. Lukuisat kuolemantuomiot muutettiin vankeusrangaistuksiksi.[5]

Lainsäädännön lisäksi katsottiin Ruotsissa tarpeelliseksi uudistaa myös vankilaoloja. Vuonna 1776 puolusti Turussa Pehr Kalmin oppilas *Matthias Alric Castrén* väitöskirjaansa "Om Fängelser".[6] Siinä tarkasteltiin vankiloita valistuksen ja hyödyn

hengessä. Niiden todettiin olevan pimeitä, kylmiä, likaisia ja epäterveellisiä koloja, joissa vangit tuhoutuivat fyysisesti ja psyykkisesti. Lisäksi niistä oli helppo paeta. Castrén halusi rakennettavaksi lujat, paon estävät vankilat. Hänen mukaansa olisi valtiollekin edullista, että ne olisivat myös valoisia, lämpimiä, siistejä ja tilavia. Vankien ravinnosta ja terveydestä olisi samoin huolehdittava. Heille olisi lisäksi annettava mahdollisuus työhön, opiskeluun ja virkistykseen. Vankeinhoito oli Castrénin mukaan valtion velvollisuus, ja oli pidettävä huoli siitä, että vankeinhoitohenkilökunta oli vankien ja yhteiskunnan parasta tarkoittavaa eikä pyrkinyt millään tavalla hyötymään vankien kustannuksella.

Castrén katsoi, että tarvittavista uudistuksista tulisi melkoiset kustannukset, mutta vankeinhoidon laiminlyönnistä olisi hänen mukaansa vielä suurempi vahinko, kun vangit tuhoutuisivat kurjissa vankilaoloissa. Työllään vangit korvaisivat osan kustannuksista, ja vapauduttuaan tapansa parantaneina he olisivat hyödyllisiä kansalaisia.[7]

Castrén ei ollut ainoa turkulainen, joka tuolloin oli kiinnostunut vankeinhoidosta. Kun Yhdysvaltain vapaussodan jälkeen Philadelphiassa alettiin toteuttaa uutta yksinäissellijärjestelmää, kirjoitti *Porthan* asiasta Åbo Tidningariin. Kun uusi järjestelmä vähensi rikollisuutta ja sai vangit parantamaan tapansa, Porthan katsoi sen olevan erinomainen ja esimerkiksi kelpaava. Erityisesti hän kiinnitti huomiota siihen, että uusi järjestelmä korvasi kuolemanrangaistukset.[8]

*Castrén*in väitöskirja ja lehtikirjoittelu osoittavat, että Turussa oltiin selvillä aikakauden rikoslaki- ja vankilakeskustelusta. Turussa suhtauduttiin myönteisesti myös rikollisten "parantamiseen" pyrkivään vankeinhoitoon. Ennen kuin valtiovalta ryhtyi uudistamaan vankeinhoitoa, oli kartoitettava silloinen tilanne. Kustaa IV Aadolf antoi v. 1796 maaherrojen tehtäväksi tutustua hallintoalueidensa vankiloihin ja laatia niitä koskevat parannusehdotukset. Saatujen selvitysten perusteella annettiin 27. 11. 1798 yksityiskohtainen vankilareformia koskeva käskykirje. Se noudatti pääpiirteissään niitä linjoja, jotka Castrén oli hahmottanut väitöskirjassaan. Suurten kustannusten takia oli kuitenkin mahdotonta toteuttaa reformia lyhyessä ajassa. Suomessa se ei ehtinyt kunnolla päästä edes alkuun ennen vuonna 1808 alkanutta sotaa.[9]

Sota heikensi monella tavalla vankeinhoitoa. Viranomaisilla ei ollut mahdollisuutta huolehtia vankiloista. Rakennukset rappeutuivat, ei ollut riittävästi ammattitaitoisia vartijoita, kärsittiin elintarvikepulaa jne. Karkureiden määrä kasvoi, ja paikoitellen venäläinen sotaväki vapautti ja pidätti vankeja mielensä mukaan. Muiden lisäksi oli vielä sotilaskarkureita. Seurauksena oli rikollisuuden ja turvattomuuden lisääntyminen.[10]

Pöytyän kirkkoherra Johan Sundwall otti asian esille Porvoon valtiopäivillä. Hän esitti säädyssään 29. 4. 1809 memoriaalin, jossa hän mainitsi, että lainsäädännön tehtävänä on kansalaisten hengen ja omaisuuden turvaaminen. Tämän tehtävän lainsäädäntö täytti, mutta vankilaolojen heikkouden tähden vankikarkurit terrorisoivat koko yhteiskuntaa. Sundwallin mukaan isänmaan ja kotiseudunrakkaus oli voimakas kaikissa ihmisissä, ja siksi jopa vapautetut varkaat palasivat kotiseudulleen välittämättä osakseen tulevasta vihasta ja pilkasta. Siksi maastakarkotus olisi pelottava uhka rikollisia aikeita mielessään hautoville. Vieras ja kaukainen seutu tekisi mahdottomaksi paluun kotimaahan. Karkottaminen olisi myös inhimillisempi ja

tarkoituksellisempi tuomio kuin kuolemanrangaistus. Vieraissa oloissa rikollisella olisi näet paremmat mahdollisuudet aloittaa uusi elämä kuin kotiseudulla, jossa hän aina joutuu kantamaan rikollisen leimaa. Siperia oli riittävän kaukana ja olosuhteet olivat siellä toisenlaiset kuin Suomesa. Niinpä hän ehdotti hallitsijalle esitettäväksi, että kaikki elinkaudeksi vankeuteen tuomitut varkaat voitaisiin karkottaa Siperiaan. Hän katsoi, että kyseessä olisi pelkästään rangaistuksen soveltaminen eikä sen johdosta olisi tarpeen muuttaa lakia.[11]

Sundwallin esitys sisälsi kolme keskeistä näkökohtaa:

1. Kansalaisten henki ja omaisuus oli turvattava rikollisten mielivallalta.
2. Kuolemanrangaistusta oli vähennettävä, mutta sen tilalle oli luotava uusi, rikollisuutta ehkäisevä rangaistus.
3. Uusissa ja vieraissa oloissa rikoksiin syyllistyneillä olisi paremmat mahdollisuudet uuteen elämään.

Ensimmäisen näkökohdan tähdentäminen johtui ajan yleisistä levottomuuksista, jotka Sundwall halusi lopettaa. Toinen ja kolmas näkökohta heijastivat aikakauden henkeä ja Sundwallin koulutusta.[12] Kokemäeltä kotoisin oleva Sundwall oli tullut ylioppilaaksi Turkuun v. 1780. Hän opiskeli sekä filosofiaa että juridiikkaa. Vuonna 1787 hänet nimitettiin siveysopin dosentiksi, ja hän oli Turun hovioikeuden auskultanttina vuosina 1789–1795.[13] Rikosoikeutta ja vankiloita koskevat tuonaikaiset reformit, joihin Sundwall oli epäilemättä tutustunut, eivät anna vastausta kysymykseen, miksi Sundwall halusi karkotuspaikaksi juuri Siperian. Selitys löytynee opinnoista, joissa häntä ohjasi Porthan. Tuolloin Sundwall lienee kuunnellut hänen Venäjän historian luentojaan, joissa tarkasteltiin myös Siperian historiaa.[14] Sundwall oli siinä määrin kiinnostunut Siperiasta, että hankki itselleen merkittävimmät muulla kuin venäjän kielellä ilmestyneet Siperian yleisesitykset. Hänen kirjastoonsa kuuluivat mm. seuraavat teokset:[15]

Ph. J. von Strahlenberg: Historisch-geographische Beschreibung von nord- und ostlichen Theil von Europa und Asien. Stockholm 1730.

P. S. Pallas: Reisen durch verschiedenen Provinzen des Russischen Reiches in den Jahren 1768–1774 I–II. St. Petersburg 1774, 1784.

P. S. Pallas: Samlungen historischen Nachrichten über die mongolischen Völkerschaften I–II. St. Petersburg 1776, 1801.

Güldenstädt Reisen durch Russland, herausgeben von Pallas I–II. St. Petersburg 1787, 1791.

Gmelins Reise durch Russland zur Untersuchung der drei Natur-Reiche I–IV. St. Petersburg 1774–1784.

La Martiniere: Historie von Asia, Africa und America. Leipzig 1739.

Charta öfver Asien.

Näissä teoksissa käsiteltiin myös karkotuksia, joten voidaan olettaa Sundwallin saaneen idean tai taustatukea ehdotukselleen kirjallisuudesta. Saamaansa juristikoulutusta hän sovelsi esitystään tehdessään. Kun voimassa oleva laki ei tuntenut varkaiden karkotusta, Sundwall tulkitsi karkotuksen pelkäksi rangaistuksen soveltamiseksi, johon ei tarvittu lainmuutosta.

Ehdotusta käsiteltiin pappissäädyssä 24. 5. ja 30. 5. 1809, ja toukokuun 24. päivänä pidetyssä istunnossa sääty päätti puoltaa sitä. Ainoastaan tuomiorovasti M. J. Alopaeus oli vastustavalla kannalla.[16] Seuraavassa istunnossa hän esitti kirjallisesti mielipiteensä. Hän korosti voimakkaasti karkotuksen rikolliselle aiheuttamia liiallisia kärsimyksiä ja toi samalla esille vaikeudet, jotka liittyisivät karkotettujen sielunhoitoon. Hänen mukaansa maan vankiloiden kehnoa tilaa voitaisiin parantaa kohentamalla rakennusten kuntoa ja tehostamalla vartiointia. Alopaeuksen esitettyä mielipiteensä käytiin asiasta keskustelu. Rovasti J. F. Cygnaeus katsoi Sundwallin ehdotuksen vaativan muutoksen lakiin ja oli sitä mieltä, ettei pappissääty voinut olla aloitteentekijänä toimessa, jonka tarkoituksena oli lähettää rikollisia seudulle, jossa he eivät voisi saada uskonnollista opetusta. Rovasti Ivar Wallenius esitti, että Siperiaan karkotettaisiin vain kiinni saatuja vankikarkureita, jotka karkumatkalla olivat syyllistyneet rikoksiin. Rovasti Nils Aejmelius oli sitä mieltä, että jos toivotaan varkaiden parantavan tapansa Siperiassa, heidät olisi päästettävä irti kahleista, heille olisi annettava mahdollisuus nauttia vapaudesta ja lisäksi heille pitäisi osoittaa asuinseutu, jossa he voisivat viljellä maata. – Lopullisesti säädyn kannan määräsi puheenjohtajan professori Gustaf Gadolinin mielipide. Hän oli Siperiaan karkottamisen kannalla, mutta vaati, että karkotuspaikalle oli lähetettävä luterilainen pappi. Tähän toimeen olisi valittava kykenevä henkilö, ja siksi Siperiassa jonkin aikaa olleelle papille olisi taattava kotimaassa vakinainen papinvirka. Nyt koko sääty hyväksyi karkottamisen, ja muille säädyille tehdyssä esityksessä tähdennettiin sitä, kuinka Preussi oli hiljattain saanut luvan karkottaa rikollisensa Siperiaan. Tällainen mahdollisuus olisi annettava myös Suomelle, joka kuului keisarin omaan valtakuntaan.[17]

Aatelissäädyn käsittelyyn karkotusehdotus tuli 26. 6. 1809. Hovioikeudenneuvos C. Gyldenstolpen mielestä kyseessä olisi lainmuutos, ja koska säädyt eivät saaneet keskustella lainmuutoksista, olisi koko ehdotuksesta luovuttava. Esittelijäsihteeri T. Langenskiöld piti tärkeinä vankien uskonnollisia tarpeita ja ihmetteli, kuinka jollakulla voi olla niin huonot tiedot Siperian oloista, että hän kuvittelee yhden papin kykenevän huolehtimaan laajalle alueelle karkotettujen rikollisten sielunhoidosta. Hän yhtyi Alopaeuksen ehdotukseen vankiloiden parantamisesta. Säädyn puhemiehen maamarsalkka R. W. de Geerin mukaan karkotukseen soveltaminen olisi lainvastaista, ja hän lopetti asian käsittelyn. Hän kannatti ehdotusta vankiloiden parantamisesta, ja sääty päätti tehdä hallitsijalle tätä tarkoittavan anomuksen.[18]

Aatelissäädyssä Sundwallin ehdotuksen hyväksymisen esteeksi tuli tulkinta. Pappissääty oli tarkastellut karkotuksia lähinnä sielunhoidon kannalta, mutta aateliset juristit katsoivat Sundwallin soveltamisselityksestä huolimatta, että ehdotus olisi merkinnyt selvää lainmuutosta.

Aatelin tekemä päätös vaikutti kahden muun säädyn asennoitumiseen. Talonpoi-

kaissääty ei ottanut ehdotukseen kantaa, koska katsoi sen merkitsevän lainmuutosta, ja yhtyi aatelin anomukseen vankiloiden parantamisesta.[19] Porvarissäädyssä Sundwallin ehdotusta ei otettu lainkaan käsiteltäväksi.[20]

Valtiopäivät eivät siis hyväksyneet Siperiaan karkottamista, vaikka vankiloiden tila todettiin huonoksi. Ylipäänsä jäivät vankeinhoitoa koskevat kysymykset vähälle huomiolle. Valtiopäivät olivat koolla vain nelisen kuukautta, ja tuona aikana oli käsiteltävänä tärkeämpiäkin asioita.[21]

2. Ehdotuksen myöhempi käsittely

Porvoon valtiopäivien jälkeen maan ylimmillä viranomaisilla oli runsaasti tehtäviä maan hallinnon järjestämisessä, eikä vankilaoloihin puututtu suinkaan ensimmäiseksi. Tuolloin maan tärkein vankila sijaitsi Viaporissa. Olosuhteet olivat siellä huonot, vallitsi mm. suuri ahtaus. Tähän kiinnitti ensimmäiseksi huomion Uudenmaan läänin maaherra G. Fr. Stjernvall, joka 12./24. 10. 1811 päivätyssä kirjelmässään selvitti tilannetta kenraalikuvernööri F. Steinheilille. Hän tähdensi sitä, että vankilan henkilökunta ei ollut tehtäviensä tasalla ja että vankilassa oli liian ahdasta.[22]

Hallituskonselji käsitteli asiaa 12. 10. 1811 ja antoi Matias Caloniuksen tehtäväksi laatia ohjesäännön Viaporin vankilaa varten.[23] Keväällä 1812 Steinheil tutustui henkilökohtaisesti Viaporin oloihin. Tarkastuksen jälkeen hän 12./24. 4. ilmoitti hallituskonseljille, että sääntöehdotus oli otettava nopeasti käsittelyyn.[24] Prokuraattorivirasto ei kuitenkaan saanut sitä heti valmiiksi lukuisten muiden töiden ja Caloniuksen sairauden tähden. Asian käsittelyä hidasti myös se, että kenraalikuvernööri joutui Ranskan ja Venäjän sodan vuoksi rintamalle. Näin Viaporin olosuhteet jäivät korjaamatta. Maaliskuun 30. päivänä 1813 Viaporin vankilassa syntyi kahakka, jossa kuoli useita vartijoita ja vankeja. Tutkimuksissa ilmeni, että välikohtaus oli paitsi huonojen olojen myös viranomaisten laiminlyöntien seurausta.[25]

Steinheil otti kahakan jälkeen esille Sundwallin ehdotuksen Siperiaan karkottamisesta. *Danielson-Kalmari* sanoo väitettään perustelematta, että kenraalikuvernööri toimi juuri kahakan vuoksi.[26] *Virtanen* puolestaan arvelee, että vankiloiden yleinen ahtaus sai Steinheilin ottamaan asian esille.[27] Selvää onkin, että Viaporin tilanne sai viranomaiset pohtimaan erilaisia vaihtoehtoja tilanteen korjaamiseksi. Tuolloin tuli vangeilta itseltään anomus, joka antoi yhden ratkaisumahdollisuuden. Ruotsin vallan aikana oli tapana sijoittaa irtolaisuudesta vangittuja sotilaiksi, ja sama käytäntö oli myös Venäjällä. Tämän tietäen oli 55 Viaporin irtolaisvankia tiedustellut Viaporin komendantilta kenraalimajuri Gavrolta, voisivatko he päästä vankilasta, jos menisivät sotilaiksi Venäjän armeijaan. Anomus tuli hallituskonseljin oikeusosaston käsittelyyn 6. 12. 1813, ja se päätti pyytää asiasta prokuraattori Caloniuksen lausunnon. 12. 1. 1814 antamassaan vastauksessa Calonius sanoi, ettei hän nähnyt mitään estettä anomuksen hyväksymiselle, mutta että olisi parempi sijoittaa kyseiset vangit Venäjällä oleviin rykmentteihin eikä juuri perustettuun suomalaiseen prikaatiin.[28]

Näin oli löydetty yksi keino helpottaa vankiloiden ahtautta. Caloniuksen ehdotus

vankien sijoittamisesta kaukaisiin rykmentteihin merkitsi itse asiassa karkottamista. Ilmeisesti juuri tämä rohkaisi Steinheilin ottamaan esille Sundwallin ehdotuksen. Hän tiedusteli prokuraattorin mielipidettä karkotuksista seuraavalla tavalla: "Siinä tapauksessa, että Hänen Keisarillinen Majesteettinsa armossa ajattelisi sellaista toimenpidettä, että pahantekijät, jotka tuomioistuimet ovat määränneet elinkaudeksi yleiseen työhön, sen sijaan, että heitä tähän asti on säilytetty kruunun linnoituksissa, vastaisuudessa lähetettäisiin Siperian kaivoksiin tai muihin Venäjän keisarikunnassa sellaisille pahantekijöille määrättyihin työpaikkoihin, niin olisiko ennen kuin tällainen asetus pannaan toimeen, välttämätöntä esittää se Suomen säätyjen harkittavaksi ja hyväksyttäväksi?" Tämän lisäksi hän tiedusteli, voitaisiinko irtolaisuudesta vangitut heti pidätyksen jälkeen lähettää sotapalvelukseen ilman, että heitä pidettiin lainkaan työlaitokseen suljettuina, kuten tähän asti oli tapahtunut.[29]

Kysymyksenasettelusta ilmenee, että Steinheil oli perehtynyt Sundwallin ehdotukseen ja tiesi sen kohtalon. Pyytäessään Caloniuksen mielipidettä siitä, olisiko tarpeen kuulla säätyjä, hän viittaa keisariin, ikään kuin hallitsija olisi milloin tahansa valmis hyväksymään suomalaisten karkottamisen Siperiaan. Näin siis Caloniukselta tavallaan edellytettiin myönteistä lausuntoa.

Elokuun toisena päivänä 1814 antamansa lausunnon lähtökohdaksi Calonius otti vuoden 1734 lain. Sen mukaan elinkautiseen vankeuteen tuomittiin vain kahdesta rikoksesta: tuomioistuimen pöytäkirjojen tai kruunun tilien tahallisesta väärentämisestä (rikoskaaren 8. luku, 2 §) ja siitä, että veronkantaja kavaltaa tai hävittää yleisiä varoja vähintään 1000 mutta enintään 2000 taalaria – yli 2000 taalarin kavaltamisesta joutui hirteen (rikoskaaren 45. luku, 2 §). Edelleen Calonius totesi, että jo v. 1714 ylioikeuksille oli annettu mahdollisuus muuttaa kuoleman- ja ruumiinrangaistus eripituisiksi tai peräti elinkautisiksi vankilarangaistuksiksi. Myös kuninkaat olivat armahdusoikeutensa nojalla muuttaneet kuolemantuomioita elinkautisiksi rangaistuksiksi. Lisäksi olivat Caloniuksen mukaan "eräs Beccaria ja useat hänen kaltaisensa pinnallisesti ajattelevat filosofit" levittäneet ajatusta kuolemanrangaistuksen epäinhimillisyydestä. Tämä "vahingollinen" filosofia oli vaikuttanut siten, että mitä törkeimpiin rikoksiin syyllistyneitä vaarallisia rikollisia oli jätetty tuomitsematta kuolemaan. Tästä oli ollut seurauksena vankiloiden täyttyminen elinkautisista vangeista. Karkotuksista Calonius sanoi, että jos Ruotsilla olisi ollut jokin etäinen maankolkka, johon rikolliset olisi voitu lähettää, olisi karkotuksia myös tapahtunut. Näinhän oli käynytkin Kustaa II Aadolfin ja Kristiinan aikana. Nyt kun Suomen liittäminen Venäjään antoi mahdollisuuden karkotuksiin, olisi tilaisuutta käytettävä hyväksi. Asian johdosta ei olisi tarpeen säätyjen kuuleminen, sillä karkottaminen ei loukkaisi voimassaolevia lakeja. Kyseessä olisi vain hyödyllinen poliisitoimi. Suomalaisia vankeja olisi kuitenkin kohdeltava inhimillisesti. Keisarin ihmisrakkaus oli kyllä tunnettu, mutta Caloniuksen tietojen mukaan Venäjällä saatettiin Siperiaan karkotettuja kuitenkin silpoa ja leimata polttomerkillä. Näin ei saisi tapahtua suomalaisille karkotetuille, sillä sellainen vankien kohtelu oli ollut tuntematon Ruotsin valtakunnassa jo satoja vuosia. Myös karkotettavien uskonnollisiin tarpeisiin Calonius kiinnitti huomiota. Kun hänen mukaansa Viaporissa oli tuolloin vain 37 elinkaudeksi tuomittua vankia, jotka voitaisiin karkottaa Siperiaan, tulisi kohtuuttoman kalliiksi

lähettää karkotetuille oma pappi. Siksi hän ehdotti, että ortodoksinen pappi vastaisi myös suomalaisten sielunhoidosta. Lopuksi Calonius esitti olevan tarpeellista ja maan lakien mukaista, että Siperian viranomaiset puolivuosittain lähettäisivät perintöasioiden järjestämistä varten Suomen kenraalikuvernöörille selvitykset karkotettuina elävistä henkilöistä.[30]

Lausunnosta ilmenee, että Calonius ei ollut valistuksen filantrooppisten aatteiden puolustaja, vaan kannatti voimakkaasti kuolemanrangaistusta. Toisaalta lausunto selvästi noudattaa niitä linjoja, jotka jo sisältyivät Sundwallin esitykseen. Karkotettujen sielunhoidossa Calonius otti jossain määrin huomioon kannan, jonka pappissääty omaksui Porvoon valtiopäivillä. Olennaista lausunnossa oli, että se täysin vastasi toivomusta, joka sisältyi kenraalikuvernöörin kysymykseen. Calonius piti kuitenkin Suomen ja Venäjän lait erillään. Hän viittasi pykälän tarkkuudella Ruotsin lakiin, mutta mainitessaan siitä, miten vankeja kohdellaan Venäjällä, hän vain yleisesti viittasi käytäntöön, jonka katsoi olevan suomalaisille sopimaton. Myös hänen väitteensä karkotukselle ominaisesta poliisitoimen luonteesta osoitti halua välttää lainopillista kiistaa. Suomen autonomia oli tuolloin vasta muotoutumassa, eikä maan ylimmäksi lainvalvojaksi määrätty Calonius halunnut aiheuttaa Venäjän ja Suomen välistä erimielisyyttä vankeinhoitoon kuuluvassa asiassa.

Prokuraattorin myönteisestä lausunnosta huolimatta karkotuskysymystä ei vielä ratkaistu. *Virtanen* katsoo tähän olleen syynä sen, että karkotuksiin oli suhtauduttu kielteisesti Porvoon valtiopäivillä ja että Venäjälläkin niihin oli alettu asennoitua epäluuloisesti. Kumpaakaan väitettä *Virtanen* ei perustele.[31] Häneltä on jäänyt huomaamatta, että asioiden kulkuun alkoi nyt vaikuttaa suurpolitiikka. Keisari matkusti syyskuussa 1814 Wieniin, ja Suomen-asioiden hoito pysähtyi. Seuraavan vuoden lopulla hän palasi Pietariin, mutta vasta huhtikuussa 1816 alkoivat Suomen-asiain esittelyt, ja normaaliin käsittelyjärjestykseen päästiin vuoden loppuun mennessä.[32]

Virtasen jälkimmäiselle väitteelle on pohjaa sikäli, että karkotuskysymys oli Venäjällä uudelleen järjestettävänä.[33]

Keisarikunnan hallinnon päästyä keisarin Pietariin-paluun myötä normaaleille raiteilleen tulivat esille myös Suomen kehnot vankilaolot. Suomen-asiain komitea käsitteli niitä 17. 11. 1816, jolloin todettiin, että lukuisat vankikarkurit olivat aiheuttaneet levottomuutta eri puolilla maata. Komitea ehdotti, että eri linnoituksissa olevien vankien ja erityisesti elinkaudeksi tuomittujen törkeiden rikollisten vartiointia tehostettaisiin, ja jätti asian valmistelun kenraalikuvernöörille.[34] Tämä ilmoitti 29. 3. 1817 Suomen-asiain komitean puheenjohtajalle Knut von Troilille toimineensa tehtävän mukaisesti. Kun keisari oli lisäksi tiedustellut 13. 1. 1817, miksi Suomen vankiloista oli viime aikoina karannut runsaasti vankeja, ja pyytänyt ryhtymään toimiin asiassa, kenraalikuvernööri oli tuona samana päivänä 29. 3. tapahtuneessa esittelyssä ehdottanut Caloniuksen lausuntoon viitaten, että suomalaisia voitaisiin karkottaa Siperiaan. Keisari ei kuitenkaan myöntynyt tähän, vaan palautti ehdotuksen Suomen-asiain komitealle pyytäen, että se tulisi vielä senaatin käsiteltäväksi.[35]

Virtanen selittää keisarin menettelyn sillä, että tämä oli haluton soveltamaan Suomeen rangaistusjärjestelmää, jonka käyttöä oli filantrooppisista syistä pyrkinyt

vähentämään Venäjällä.[36] Oikeampi tulkinta lienee se, ettei keisari halunnut tässä vaiheessa soveltaa Suomeen rangaistusjärjestelmää, joka Venäjällä oli vielä uudelleen organisoitavana.

Senaatti käsitteli Siperiaan karkottamista 29. 5., 5. 6 ja 20. 6. 1818. Ensiksi lausui mielipiteensä hovioikeudenneuvos A. H. Falck. Hän kannatti Caloniuksen esittämiä näkökohtia, paitsi että hänen mukaansa Beccaria oli tarkoittanut ehdotuksensa koko ihmiskunnan parhaaksi. Falckin mielestä olisi hyödyllistä, että myös elinkautiseen vankeuteen tuomitut naiset lähetettäisiin Siperiaan ja että karkotettujen sallittaisiin solmia avioliittoja. Tällaisesta oli hyviä kokemuksia Pohjois-Amerikasta. Falckin näkemyksiin yhtyivät senaattori J. W. Hisinger ja kenraalikuvernööri Steinheil. Laamanni A. W. Orraeus ja senaattorit B. Fabritius, E. Wallenius, F. L. Nyberg, F. W. Edelheim, Lars Sacklén ja R. W. de Geer sen sijaan vastustivat naisten karkottamista, koska nämä olivat yleiselle turvallisuudelle vaarattomia. Senaattori H. K. Reuterskjöld puolestaan esitti, että koska asian oli aikaisemmin katsottu kuuluvan säädyille, sen käsittely olisi siirrettävä seuraaville valtiopäiville. Reuterskjöld oli ainoa, joka vastusti karkottamista. – Enemmistön mielipiteen mukaisesti senaatti teki 20. 6. 1818 keisarille alistuksen suomalaisten karkottamisesta Siperiaan. Alistuksessaan se viittasi Caloniuksen mietintöön ja siihen, että valtiot, joilla on siirtomaita – ja näin mahdollisuus karkottamiseen – yleensä myös käyttävät karkottamista rangaistusmuotona. Erityisesti senaatti otti huomioon liberaalisen Preussin, joka oli karkottanut rikollisiaan juuri Siperiaan. Senaatin mielestä karkottaa voitaisiin vain elinkautiseen vankeuteen tuomitut miehet. Kaikki karkotustuomiot olisi ennen lopullista päätöstä alistettava senaatin tutkittaviksi. Karkotusmenettelyä ehdotettiin sovellettavaksi taannehtivasti. Vangit suunniteltiin vietäviksi isoissa ryhmissä Pietarin kuvernementtiin, josta Venäjän viranomaiset kuljettaisivat heidät karkotuspaikoille joko vankien työstä saaduilla tuloilla tai Suomen valtion kustannuksella.

Vankien käsittelyn ja sielunhoidon suhteen senaatti kannatti Caloniuksen esittämiä ajatuksia. Katsottiin, että karkotettuja varten olisi palkattava pappi vasta sitten, kun heitä olisi riittävän paljon. Lopuksi esitettiin, että Siperian viranomaiset velvoitettaisiin lähettämään vuosittain kenraalikuvernöörille karkotetuista luettelot, joista selviäisivät heidän solmimansa avioliitot ja sattuneet kuolemantapaukset.[37]

Senaatti siis yhtyi täysin Caloniuksen mielipiteisiin. Tähän vaikutti varmasti se, että Calonius oli oikeustieteen ja lainkäytön ylin auktoriteetti Suomessa ja että kenraalikuvernööri oli karkotuksen kannalla. Senaattoreista de Geer oli Porvoon valtiopäivillä vastustanut Sundwallin ehdotusta, mutta hän oli nyt muuttanut mielipiteensä. Ainoastaan Reuterskjöld vastusti karkotuksia. Hän oli käsittelyyn osallistuneista senaattoreista ainoa, jolla ei ollut juristikoulutusta, ja ilmeisesti tämän vuoksi Caloniuksen mielipide ei häneen vaikuttanut. Erikoista on, ettei senaatti ollut lainkaan kiinnostunut Venäjän karkotusjärjestelmästä, vaikka velvoittikin Venäjän viranomaiset antamaan tietoja Siperiaan karkotetuista suomalaisista. Vetoaminen Preussin esimerkkiin osoittaa, että senaatti katsoi Suomella keisarin omana maana olevan oikeus karkottaa vankejaan Siperiaan, varsinkin kun sama oikeus oli suotu vieraallekin valtakunnalle.

Kenraalikuvernööri välitti 2. 9. 1818 senaatin alistuksen Suomen-asiain komiteaan

valtiosihteeri Rehbinderille.[38] Nyt yleispoliittinen kehitys alkoi jälleen vaikuttaa tapahtumiin. Vuonna 1815 keisari oli antanut Puolalle valtiosäännön, ja Varsovassa 27. 2. 1818 pitämässään valtaistuinpuheessa hän mainitsi, että Venäjä saisi pian vapaamman valtiosäännön ja että Suomessa voitaisiin kutsua valtiopäivät koolle.[39] Tämän johdosta Suomen johtavat virkamiehet ryhtyivät valmistelemaan asioita, jotka tulisivat valtiopäivien käsittelyyn. Suomen-asiain komitea tiedusteli tärkeinä pitämistään asioista "yleisön keskuudessa vallitsevia mielipiteitä" Komitea tarkoitti tällöin johtavan säätyläistön mielipidettä. Kun Siperiaan karkottaminen oli tullut esille Porvoon valtiopäivillä ja kun senaatissakin Reuterskjöld oli esittänyt, että asia kuului ratkaista nimenomaan valtiopäivillä, Suomen-asiain komitea otti saman kannan. Tässä tarkoituksessa se päätti painattaa Caloniuksen lausunnon ja levittää sen Åbo Allmänna Tidningin mukana kansalaisille sekä tiedottaa, että jokaisella oli oikeus tuoda mielipiteensä asiasta hallituksen tietoon.[40] Päätöksen mukainen käskykirje annettiin 13. 3. 1819, ja siinä pyydettiin kansalaisia esittämään lausuntonsa senaatille vuoden 1819 loppuun mennessä.[41]

Kovin innokkaasti eivät suomalaiset mielipidettään karkotuksesta ilmaisseet. Määräaikaan mennessä senaatille tuli viisi lausuntoa.[42] Käsityksensä esittivät laamanni N. J. Idman, Viaporin vankilan saarnaaja K. J. Brusin, varatuomari D. A. Lindeström, rovasti W. Åkerman ja nimimerkki F-s. Viimeksi mainittu esitti käsityksensä myös sanomalehdessä.[43]

Idman[44] kiinnitti aluksi huomiota siihen, että koska karkotuksen tarkoituksena oli rauhallisten kansalaisten turvaaminen karkureiden pahoilta aikeilta, olisi kaukainen karkotuspaikka erinomainen. Karkurit eivät tulisi ainakaan takaisin. Olisi vain pidettävä huoli siitä, että karkotetuiksi joutuisivat nimenomaan sellaiset henkilöt, jotka rikoksillaan olivat todella osoittautuneet lähimmäisilleen vaarallisiksi. Tällaisia vankeja olisivat rikolliset, jotka olivat syyllistyneet tahalliseen tappoon, murhapolttoon, varkauteen, ryöstöön sekä väärän rahan valmistukseen ja sen kaupittelemiseen. Naisia ei pitäisi karkottaa, koska he ruumiinrakenteensa tähden olivat yhteiskunnalle vaarattomampia kuin miehet eivätkä kestäisi pitkän kuljetuksen rasituksia. Idman vastusti jyrkästi sitä, että Venäjän viranomaiset huolehtisivat suomalaisista rikollisista. Hänen mielestään nämä saisivat kunnollisen kohtelun vain silloin, kun vartijat ja muut viranomaiset tuntisivat heidän tapansa ja kielensä. Hän esitti, että Siperiaan karkotettujen tuli kuulua omien maanmiestensä ja Suomen viranomaisten sekä tuomioistuinten valvontaan, koska lain heille määräämä rangaistus muussa tapauksessa olisi toinen kuin oli tarkoitettu. Omaa pappia hän piti karkotetuille välttämättömänä, sillä kreikkalaiskatolinen pappi ei voisi heistä huolehtia. Siperiaan lähetettäville suomalaisille virkamiehille Idman ehdotti maksettavaksi hyvän palkan, jotta toimiin saataisiin kunnollisia miehiä. Tätä tarkoitusta varten hän ehdotti kannettavaksi maksun kapakanpito-oikeudesta sekä jonakin sunnuntaina kolehdin koko maan kirkoissa. Karkotusten Idman katsoi voivan tapahtua ilman säätyjen päätöstä, koska kyseessä ei ollut lainmuutos, vaan rangaistuksen täytäntöön paneminen.

Idmanin käsitykset olivat lähes samat kuin Sundwallin ja Caloniuksen. Erikoinen on hänen vaatimuksensa Siperiaan lähetettävistä suomalaisista virkamiehistä ja heidän palkkauksestaan. Idman oli ilmeisen huolestunut karkotettavien tulevasta ase-

masta ja teki sen turvaamiseksi ehdotuksen, jonka toteutuminen ei silloisissa valtiollisissa oloissa ollut mahdollinen.

Brusinin lausunto oli filantrooppinen.[45] Vallitsevissa vankilaoloissa ei voitu hänen mukaansa tehdä juuri mitään vankien siveellisen tilan kohentamiseksi. Ahtaiden vankiloiden tukalissa oloissa vangit muuttuivat koneiksi, jotka vain pakon vuoksi tekivät heille määrätyt työt. Vankien pitäisi päästä oloihin, joissa heillä olisi mahdollisuus huolehtia elämästään ja joissa karkaaminen ei aina olisi mielessä. Brusin katsoi Siperian olevan juuri tällainen seutu. Tuomitut ansaitsivat siellä toimeentulon työllään ja perustaisivat kodin Suomesta karkotettavien naisvankien kanssa. Sielunhoitajaksi heille tulisi lähettää suomalainen pappi.

Lausunnonantajista Brusin oli ainoa, joka oli perehtynyt vankeinhoitoon, ja hänen tekstistään heijastuvat aikakauden vankeinhoidolliset aatteet. Niiden mukaan vangit piti kasvattaa kelvollisiksi kansalaisiksi. Parhaiten kasvatustyö saataisiin onnistumaan antamalla vangeille taloudelliset ja sosiaaliset mahdollisuudet uuteen elämään.

Tyrvännön ja Hattulan rovasti Åkerman ilmoitti lausunnossaan edustavansa seurakuntalaisiaan, jotka olivat joutuneet kärsimään Hämeenlinnasta karanneiden vankien rikoksista. Kirjelmässä kannatettiin voimakkaasti Siperiaan karkottamista.[46]

Nimimerkki F-s ei vastustanut karkotuksia, mutta ei toisaalta hyväksynyt Caloniuksen perusteluja. Hänen mielestään vetoaminen siihen, että vankeja oli karkotettu Kustaa II Aadolfin ja Kristiinan aikana, oli väärä. Tuolloin emämaalla ja karkotuspaikalla oli sama laki, ja vartijat ymmärsivät vankien kieltä. Edelleen F-s katsoi karkotusten olevan ristiriidassa Suomen kansalaisille taattujen perusoikeuksien kanssa. Karkotus vaati hänen mielestään muutoksen lakiin. Myös vankien sielunhoitoon F-s katsoi Caloniuksen kiinnittäneen liian vähän huomiota. Vaikka karkotettavia oli tuolloin vain n. 60, heille olisi silti lähetettävä oma pappi. Nimimerkki piti karkottamista parhaana keinona rikollisista eroon pääsemiseksi. Uusissa oloissa nämä omaksuisivat säännölliset elintavat ja muuttuisivat hyödyllisiksi kansalaisiksi.

Lausunnonantajista vain yksi vastusti Siperiaan-karkotusta. Varatuomari Lindeströmin kirje huokui epäluuloa Venäjää kohtaan. Hän katsoi, että vaikka Aleksanteri I oli suuressa määrin saanut puolelleen suomalaisten sydämet, ei tämä merkinnyt sitä, että Suomen ja Venäjän kansat rakastaisivat toisiaan. Siksi suomalaisia rikollisia ei saisi lähettää Siperiaan venäläisten viranomaisten huostaan. Lindeströmin mielestä säätyjen oli päätettävä asiasta. Lausunnonantajista hän oli ainoa, joka kiinnitti huomiota siihen, että rikollisuus oli lisääntymässä ja sitä mukaa myös vankien määrä. Hän vaati kotitarvepolton lakkauttamista, koska katsoi paloviinan olevan suurin syy rikollisuuden kasvuun.[47]

Jokaisesta lausunnosta ilmenee, ettei Siperiaan joutuvien kohtaloon suhtauduttu välinpitämättömästi. Näille tahdottiin taata tyydyttävät elinmahdollisuudet. Toisaalta huomaa, ettei kukaan lausunnonantajista ollut selvillä venäläisestä karkotuskäytännöstä. Ylipäänsäkin keisarikunnan olot olivat Suomessa melko tuntemattomat autonomian alkuaikoina.

Tiedustelun tavoitteena oli ollut "kansan" mielipiteen selvittäminen ennen tulevia valtiopäiviä. Lausunnot eivät kuitenkaan antaneet selvää kuvaa valtiopäivillä mahdollisesti tehtävistä ratkaisuista. Yhdessä lausunnossa vastustettiin karkottamista, kah-

dessa katsottiin kyseessä olevan lainmuutos, ja vain kahdessa oltiin sitä mieltä, että karkotuksiin voitaisiin ryhtyä käsittelemättä asiaa valtiopäivillä.

Valtiopäivien koollekutsuminen riippui keisarista, ja jo vuoden 1819 lopulla Aleksanteri I oli alkanut suhtautua varauksellisesti kaikkiin uudistuksiin. Suomenasiain komiteassa toivottiin vielä maaliskuussa 1820 valtiopäivien koollekutsumista. Kun komitea saatujen lausuntojen pohjalta käsitteli karkotuskysymystä, päätettiin asia jättää tuleville valtiopäiville, jolloin säädyt lausuisivat asiasta mielipiteensä. Tämän esityksen keisari hyväksyi 30. 3. 1820.[48] Pian kuitenkin ilmeni, ettei Suomen valtiopäiviä kutsuta koolle ja etteivät suuret, Venäjää koskevat reformit toteudu.[49] Kysymys suomalaisten karkottamisesta jäi toistaiseksi vaille ratkaisua.

3. Rikollisten Siperiaan lähettämistä koskevan asetuksen antaminen

Suomen hallinnossa tapahtui merkittäviä muutoksia 1820-luvulla. Kenraalikuvernööri Steinheil oli useaan kertaan anonut eroa, ja kun Suomessa ei oltu häneen täysin tyytyväisiä, keisari suostui hänen anomukseensa syksyllä 1823.[50] Seuraajaksi nimitettiin kenraaliluutnantti A. A. Zakrevski. Hän oli koulutukseltaan sotilas ja oli luonut uransa Napoleonin sotien aikaisissa poikkeuksellisissa oloissa. Hänen koulusivistyksensä oli jäänyt vähäiseksi, eikä hän ollut Steinheilin kaltainen maailmanmies. Hän oli toisaalta erittäin tarmokas, ja oli sotien aikana tottunut nopeaan päätöksentekoon ja tehokkaaseen työhön.[51]

Suomen viranomaiset ja senaatti saivat heti tottua uuden kenraalikuvernöörin tyyliin. Zakrevski perehtyi nopeasti eri hallintoaloihin ja ryhtyi heti toimiin havaitessaan epäkohtia. Touko- ja kesäkuussa 1824 hän teki laajan, Kuopioon ja Vaasaan asti ulottuneen tarkastusmatkan. Kaikkialla hän tutustui olosuhteisiin perusteellisesti, vankiloita ja köyhäinhoitoa myöten. Havaittuaan vankiloiden olevan yleensä ahtaita ja huonokuntoisia hän tarkasti elokuussa 1824 maan tärkeimmän vankilan Viaporissa.[52] Siellä epäkohdat olivat räikeimmät. Zakrevski katsoi, että ne olivat vanhan ruotsalaisen järjestelmän perua ja että uudistuksia olisi tehtävä venäläisten esikuvien mukaisesti.[53]

Vuonna 1822 Venäjällä oli valmistunut laaja ohjelma karkotusjärjestelmän uudistamiseksi.[54] Siihen nojautuen Zakrevski otti esille ehdotuksen suomalaisten vankien karkottamisesta Siperiaan. Hän ilmoitti 18./30. 3. 1825 Rehbinderille tehneensä keisarille tätä koskevan esityksen ja saaneensa myös suostumuksen. Zakrevski pyysi nyt Rehbinderiä antamaan asiasta senaatille käskykirjeen.[55] Rehbinder ei kuitenkaan toiminut halutulla tavalla – ilmeisesti siitä syystä, että Zakrevski oli toiminut Suomen lakien ja normaalin hallituskäytännön vastaisesti ohittamalla Suomen hallitusviranomaiset.

Enemmän kuin kenraalikuvernöörin vaihtuminen vaikutti Suomen asemaan hallitsijanvaihdos. Aleksanteri kuoli 19. 11./1. 12. 1825, ja hänen seuraajakseen tuli Nikolai I, joka oli koulutukseltaan sotilas. Zakrevski oli vanhastaan Nikolain luottamus-

mies, ja hänen onnistui lujittaa valtaansa Suomen hallituselinten kustannuksella. Kenraalikuvernööri saapui Pietariin 31. 1./12. 2. 1826 ja ryhtyi heti ajamaan päätökseen eräitä Suomen asioita.[56] Suomalaisten karkottaminen Siperiaan oli esittelyssä 24. 2., ja keisari antoi Zakrevskin esityksen mukaisen käskykirjeen, jossa ilmoitettiin uusista rangaistuksista. Siinä viitattiin karkotusta koskevaan alistukseen, jonka senaatti oli antanut 20. 6. 1818, ja hallitsijan 30. 3. 1820 tekemään päätökseen. Käskykirjeessä ilmoitettiin, ettei vastaisuudessa pantaisi toimeen kuolemanrangaistuksia, mikäli rikokset eivät olisi valtion turvallisuutta, valtaistuimen järkkymättömyyttä tai majesteetin pyhyyttä vastaan suuntautuvia. Kuolemanrangaistuksen asemesta rikollinen voisi sovittaa tekonsa ruumiinrangaistuksella ja elinikäisellä työllä, josta sanottiin seuraavasti:

> "Tällainen työ, jos se rajoitetaan ainoastaan Suomeen ja Suomen linnoituksiin, ei tee mahdolliseksi suorittaa kuolemanrangaistuksen armahtamisen yhteydessä törkeiden rikollisten ja muiden pahantekijöiden, jotka lain mukaan ovat menettäneet henkensä, tarpeellista ja soveliasta luokittelua."

Käskykirjeenkin mukaan asia oli viime kädessä riippuvainen säädyistä, mutta senaattia kehotettiin harkitsemaan, voitaisiinko kuolemanrangaistuksesta armahdettuja lähettää Uralin-takaisiin kuvernementteihin ennen säätyjen antamaa lopullista vahvistusta. Jos senaatti katsoi olevan tärkeitä esteitä karkotuksia vastaan, sen tuli esittää muita keinoja vankikysymyksen järjestämiseksi.[57]

Keisari ja kenraalikuvernööri olivat siis päättäneet Siperiaan karkottamisesta, vaikka senaatille annettiinkin mahdollisuus lausua asiasta mielipiteensä. Käskykirjeen määräykset noudattivat senaatin 20. 6. 1818 antamaa alistusta paitsi siinä kohdin, että karkotettaviksi ehdotettiin vain kuolemanrangaistuksesta armahdettuja. Karkottaminen saatiin nyt näyttämään ihmishenkiä säästävältä armahdukselta, ja Nikolai saattoi esiintyä suomalaisille armollisena ja lempeänä suuriruhtinaana. Samaa tarkoitusta palveli myös se, että Siperiassa kärsittävä pakkotyörangaistus esitettiin vankeinhoidollisesti parempana kuin työ kotimaan ahtaissa vankiloissa.

Senaatin käsittelyyn käskykirje tuli 20. 3. 1826. Ensiksi senaatti esitti kunnioituksen ja kiitoksen "lempeän ja armollisen, ihmishenkien säästämistä tarkoittavan ajatustavan sekä viisaan tarkoitusperän johdosta". Senaatti yhtyi täysin käskykirjeen ehdotukseen, että Siperiaan karkotettaisiin vain ne rikolliset, joiden kuolemantuomio oli muutettu elinkautiseksi vankeudeksi. Karkotettujen sielunhoidon taas katsottiin tulevan kalliiksi, jos aluksi vähäistä joukkoa varten palkattaisiin oma pappi. Senaatin mielestä paikalliset kreikkalaiskatoliset papit voisivat huolehtia karkotettujen uskonnollisista tarpeista. Suomesta voitaisiin lähettää Siperiaan uskonnollista kirjallisuutta. Karkotettavat senaatti ehdotti säilytettäviksi ensin kruunun vankiloissa ja edelleen passitettaviksi niistä kärsimään julkisen kirkkonrangaistuksen lähimmässä kirkossa. Sitten heidät tuli toimittaa Pietariin ja sieltä edelleen Venäjän valtion kustannuksella Siperiaan. Karkotetut menettäisivät ainiaaksi nekin oikeudet, jotka laki soi tavalliselle vangille.[58]

Karkotettavien sielunhoidon suhteen senaatti kannatti Caloniuksen ehdotuksia, mutta heidän kansalaisoikeuksiensa turvaamiseen pantiin vähemmän painoa kuin

aikaisemmin. *Virtasen* mukaan tämä johtui siitä, että vuosisadan filantropia oli laimentunut ja että vankilaolot olivat tulleet entistä tukalammiksi.[59] Pääsyynä senaatin asenteenmuutokseen lienee kuitenkin ollut se, että karkotus rajattiin koskemaan pelkästään kuolemantuomiosta armahdettuja. Täten kyseessä oli hallitsijan armahdusoikeuden käyttö, johon senaatti ei voinut puuttua. Keisarillisen esityksen nojalla myös karkotettavien määrä tuli aiemmin arvioitua pienemmäksi. Tältä pohjalta voidaan tarkastella ehdotusta kuljetuskustannusten siirtämisestä Venäjän kruunulle. Ehkä senaatti arveli, että Venäjän suurissa oloissa muutamat suomalaiset karkotetut eivät sanottavasti lisäisi kruunun menoja. Ylipäänsä senaatti sivuutti karkotusasian nopeasti. Se oli esillä vain yhdessä istunnossa. Ehkä senaatti katsoi käsitelleensä asiaa jo riittävästi ja halusi päästä siitä eroon, kun keisari oli ilmoittanut hyväksyvänsä suomalaisten karkottamisen.

Senaatin alistuksen kenraalikuvernööri lähetti valtiosihteeri Rehbinderille 30. 3./11. 4. 1826.[60] Suomen-asiain komitea oli lakkautettu 17./29. 3. 1826, ja siitä alkaen valtiosihteeri esitteli Suomen siviilihallintoasiat keisarille ilman kollegiaalista käsittelyä.[61] Hallitsijan esittelyssä asia oli 21. 4., jolloin annettiin asetus kuolemantuomiosta armahdettujen miesten karkottamisesta, mutta käytännön järjestelyjä hallitsija ei hyväksynyt senaatin ehdottamassa muodossa. Karkotusten toteuttamiseksi annettiin käskykirje, joka vastasi senaatin 26. 6. 1818 tekemää alistusta.[62] Käskykirjeen mukaan

1) Suomen suuriruhtinaskunta vastaa suomalaisten karkotettujen Siperiaan kuljettamisen kuluista.
2) Senaatti ryhtyy tilanteen vaatiessa toimiin luterilaisen papin lähettämiseksi Suomesta karkotetuille. Papin palkkauksesta vastaa Suomen valtio. Toistaiseksi paikallinen kreikkalaiskatolinen papisto velvoitetaan hoitamaan kirkollisia toimituksia sairauden aikana ja kuoleman sattuessa. Lisäksi senaatin on huolehdittava siitä, että karkotetuille toimitetaan uskonnollista kirjallisuutta valtion kustannuksella.
3) Paikallisten viranomaisten on puolivuosittain sisäasiainministeriön kautta toimitettava Suomen kenraalikuvernöörille selvitykset paikkakunnalle karkotetuista suomalaisista.

Käskykirjettä on pidettävä Rehbinderin ansiona. Kustannusten siirtäminen Suomelle osoittaa valtiosihteerille ominaista suurta varovaisuutta. Tämän menettelyn ansiosta vältettiin varmasti monet hankaluudet, joita olisi voinut tulla venäläisten virkamiesten kanssa. Toisaalta Rehbinder halusi pitää kiinni suomalaisten oikeuksista, kuten luterilaisesta uskosta. Hän ei myöskään halunnut jättää suomalaisia täysin venäläisten armoille, vaan velvoitti Venäjän viranomaiset antamaan heistä tietoja, kuten Calonius ja aiemmin senaatti olivat esittäneet.

Kenraalikuvernööri lähetti asetuksen ja käskykirjeen senaatille 2./14. 5., ja senaatin käsittelyyn ne tulivat 22. 5. 1826. Senaatti vain totesi tapahtuneen ja päätti painattaa asetuksen ja toimittaa sen senaatin oikeusosastolle sekä asianomaisille virkamiehille.[63]

Vuonna 1819 yleisöltä oli pyydetty lausuntoja Siperiaan-karkotuksesta, ja silloin siihen asennoiduttiin yleensä myönteisesti. Miten suomalaiset asetuksen antamisen jälkeen asiaan suhtautuivat, on lähteiden puutteessa vaikeasti selvitettävissä. Kansa ainakin piti karkotusta pelottavana lähes kuolemantuomioon verrattavana rangaistuksena. Siitä on osoituksena *Johan Sundell*in Vaasassa v. 1827 julkaisema 22-säkeistöinen arkkiveisu "Surullinen weisu Nytt tuomituista Siperiaan".[64] Runossa pidetään Siperiaan joutumista suurena onnettomuutena ja karkotusmatkan raskautta kuvataan synkin värein sekä olosuhteet kaivoksissa esitetään mahdottomiksi. Karkotuksen oikeutusta rangaistuksena ei veisussa kuitenkaan aseteta kyseenalaiseksi. Suomessa ei ylipäätään voitu julkisesti arvostella karkotuksia, koska Zakrevski, joka jo Venäjällä oli tottunut tiukkaan linjaan, kiristi sensuuria Suomessa.[65] Arvostelijansa karkotus kuitenkin löysi. Vuonna 1840 *A. I. Arwidsson* julkaisi Ruotsissa nimimerkillä Pekka Kuoharinen uuden version v. 1838 ilmestyneestä teoksestaan "Finland och dess framtid" Siinä hän kirjoitti, että asetus suomalaisten karkottamisesta Siperiaan tapahtui vastoin vakuutusta, jonka Aleksanteri I antoi Porvoossa. Tätä seikkaa eräiden muiden tapahtumien ohella Arwidsson piti osoituksena Suomen valtiollisen aseman kurjistumisesta.[66] Hänen väittämänsä ei näy aiheuttaneen Suomessa kommentteja. Viranomaiset varmaan halusivat ohittaa sen vaikenemalla, ja muut varoivat kajoamasta poliittisen emigrantin kirjoituksiin ja mielipiteisiin.

4. Karkotusasetuksen lisäykset

4.1. Naisten karkottaminen

Lopullinen karkotusasetus koski vain miehiä, vaikka käsittelyn yhteydessä oli tullut esille myös naisten karkottaminen.[67] Tuolloin eivät naisvangit myöskään aiheuttaneet vankeinhoito-ongelmia. Turun kehruuhuoneen käytyä ahtaaksi oli v. 1816 perustettu Lappeenrannan kehruuhuone, jossa oli paikkoja sadalle vangille.[68] Vuosien kuluessa vankien määrä kasvoi, ja sielllläkin alkoi olla tilanpuutetta. Ahtautta lisäsivät erityisesti useat kymmenet elinkautisvangit.[69] Helpotus tilanteeseen tuli odottamattomalta taholta. Kun vuoden 1847 alussa keisarille esitettiin useiden kuolemaantuomittujen suomalaisten armahtamista ja Siperiaan karkottamista, esitettiin samalla elinkaudeksi Lappeenrannan kehruuhuoneeseen tuomittujen armonanomuksia. Esittelyssä, joka pidettiin 12./24. 2., olivat myös Suomen läänien kuvernöörien raportit vuonna 1846 yli vuoden vankeuteen tuomituista henkilöistä.[70] Tässä yhteydessä keisari tiedusteli ministerivaltiosihteeri Alexander Armfeltilta, olisiko mahdollista karkottaa törkeistä rikoksista elinkaudeksi vankeuteen tuomittuja naisia Siperiaan. Tämän tiedustelun Armfelt lähetti kenraalikuvernööri A. S. Menšikoville

14./26. 2.[71] Senaatin käsittelyyn asia tuli 8. 3., jolloin se senaattori C. W. Trappin esityksestä pantiin pöydälle. Seuraavassa istunnossa 16. 3. Trapp tarkasteli asiaa ensisijaisesti vainkeinhoidon kannalta. Hänen mukaansa naisten karkottaminen oli tarpeetonta. Naiset olivat vaarattomampia yleiselle turvallisuudelle, ja vankiloissa heidät voitiin työllistää mielekkäämmin kuin miehet. Ruumiinrakenteensa puolesta naiset eivät myöskään kestäisi raskasta Siperiaan-kuljetusta. Karkotusseutua Trapp ei sanonut tuntevansa, mutta epäili, oliko siellä sellaisia laitoksia, joissa naisia ylipäänsä voitaisiin säilyttää. Kaivostyöhön heitä ei missään tapauksessa voitaisi panna. Mitä tuli mahdollisesti karkotettavien määrään, niin Lappeenrannassa oli 67 elinkautisvankia, mutta heistä vain 8 oli sellaisia, jotka täyttivät 21. 4. 1826 annetun asetuksen ehdot. Näin vähäinen vankimäärä voitaisiin pitää vankilassa kuten tähänkin asti. Naisten karkottaminen voisi sitä paitsi herättää miespuolisissa karkotetuissa toivon yhteiselämästä ja asumisesta naisten kanssa. Tämä taas heikentäisi karkotusrangaistuksen pelotustehoa.

Senaatti yhtyi Trappin kantaan lukuun ottamatta kenraali A. A. Thesleffiä, joka ehdotti edellä mainittujen kahdeksan naisen sekä vastedes samanlaisen tuomion saavien karkottamista. Hänen mukaansa olot Lappeenrannan vankilassa olivat erittäin huonot ja Siperiaan-pääsy olisi vangeille helpotus.[72] Senaattoreista Thesleff oli ainoa, joka tunsi Siperiaa. Tämä viipurilaissyntyinen upseeri oli palvellut Venäjän siperialaisissa joukko-osastoissa, ja vuosina 1805–1807 hän avustajineen oli kartoittanut Nertšinskin alueen ja koko Venäjän ja Kiinan rajaseudun Omskista Amurille.[73] Thesleff oli myös muita senaattoreita vaikutusvaltaisempi. Hän oli keisarin uskottu ja monia virkoja hoitavan kenraalikuvernöörin apulainen kaikissa Suomea koskevissa asioissa. Kenraalikuvernööri puuttuikin tilanteeseen saatuaan tiedot senaatin päätöksestä. Hän lähetti 14./26. 4. 1847 senaatille seuraavansisältöisen kirjeen:

> "Senaatin alistus naisten karkottamisesta Siperiaan pohjautuu asetukseen, jonka mukaisesti miehiä karkotetaan kaivoksiin. Kuitenkin valtakunnan lain mukaan, jota keisarin mielestä ehkä olisi mahdollista soveltaa Suomeen, ei naisia tuomita vastaavissa tilanteissa samanlaisiin töihin kuin miehiä, vaan sen sijaan heidät tuomitaan törkeimmistäkin rikoksista työhön Siperian tehtaisiin. Tästä riippumatta karkotus sisältää enimmäkseen seuraavia vähemmän ankaria rangaistuksia. Tuomittu voidaan karkottaa myös siirtolaiseksi. Tätä karkotusmuotoa on kahta lajia: 1) siirtolaisuus Siperian kaukaisissa kuvernementeissa ja 2) siirtolaisuus Siperian lähimmissä kuvernementeissa. Edelleen siirtolaiseksi karkotettu voidaan velvoittaa asumaan pysyvästi karkotuspaikkakunnalla tai hänet voidaan määrätä asumaan siellä vain määrätty aika, jonka kuluttua hän voi vapaasti muuttaa asuinpaikkaa Siperiassa.
>
> Siirtolaiseksi kaukaisimpiin kuvernementteihin lähetetään seuraavista rikoksista:
>
> a) tarkoituksellisesta kirkonmenojen häiritsemisestä ja väkivallasta kirkonpalvelijoita kohtaan,
> b) kirkkovarkaudesta,
> c) sellaisesta väärästä valasta, josta viaton ei ole joutunut kärsimään,
> d) valtiollisten salaisuuksien kavaltamisesta ulkomaille,
> e) kirjoituksista, jotka kiihottavat vastustamaan viranomaisia mutta joista ei silti ole koitunut vahinkoa yhteiskuntajärjestykselle,
> f) sellaisesta asiakirjan väärentämisestä, jossa syyttömälle on aiheutunut vahinkoa,
> g) lapsen tai sikiön murhasta, jonka äiti on tehnyt pelättyään tai hävettyään tunnustaa aviotonta lasta,

h) murhasta, johon tekijä on ajautunut syistä, jotka ovat olleet hänestä itsestään riippumattomia,
i) asumattoman rakennuksen murhapoltosta,
k) sellaisesta murhapolton yrityksestä, jossa palo on estetty ilman että rikollinen on siihen mitenkään vaikuttanut ja
l) tulipalon aikana tehdystä varkaudesta.

Näistä rikoksista, jos ne on tehty lieventävien asianhaarojen vallitessa, karkotetaan siirtolaiseksi Siperian lähimmille seuduille. Tuomitulle voidaan määrätä pysyvä asuinpaikka tai hänelle voidaan antaa oikeus vaihtaa asuinpaikkaa määrätyn ajan kuluttua.

Olisi vaikea tässä yhteydessä selvittää kaikkia tapauksia, joista karkotus on rangaistuksena, mutta olen ottanut tähän muutamia, jotka voivat jossain määrin valaista Siperiaan karkotettujen rikollisten kohtaloa. Tällaiset rikollisuuden lajit eivät sisälly edellä mainittuun senaatin alistukseen, ja kuitenkin tällaiset Siperiaan karkotetut, vaikka heidät olisi tuomittu rikoksista elinkautiseen työhön, jättävät usein toisen sukupolven aivan tyydyttävään moraaliseen ja aineelliseen tilaan. Huomattakoon, että tällainen karkotus siirtolaiseksi, jos kohta se ei tuo selviä etuja sille alueelle, josta rikollinen karkotetaan, on kuitenkin inhimillisempi kuin elinkautinen vankeusrangaistus, jonka se korvaa.

Täten pyydän nöyrästi Keisarillista Suomen Senaattia minulle ilmoittamaan asiasta perustellun mielipiteensä Keisarillista esittelyä varten."[74]

Kirjettä on pidettävä vastauksena Trapille, joka ei tuntenut venäläistä karkotusjärjestelmää eikä Siperian olosuhteita. Kun Trapp oli tarkastellut karkotusta 21. 4. 1826 annetun asetuksen nojalla ja pitänyt sitä naisille sopimattoman ankarana, Menšikov esitteli karkotuksen lievempiä muotoja korostaen koko järjestelmän positiivisia puolia. Mutta kun hän oli esitellyt myös niitä rikoksia, joista karkotus oli lain määräämä rangaistus, voitiin uskoa kenraalikuvernöörin haluavan ulottaa osan venäläisestä karkotusjärjestelmästä Suomeen.

Senaatin käsittelyyn kirje tuli 4. 5., ja Trappin pyynnöstä se pantiin pöydälle.[75] Trapp otti myös asiakirjat haltuunsa valmistelua varten. Kun Menšikov oli ilmoittanut, ettei hän kirjeessään voi yksityiskohtaisemmin selvittää miten karkotusta sovellettiin Venäjällä, Trapp kääntyi senaattori P. J. Törnqvistin puoleen saadakseen asiaan enemmän selvyyttä. Törnqvist oli koulutukseltaan juristi. Hän oli aloittanut virkauransa v. 1809 Pietarissa Suomen-asiain toimituskunnassa, ja palveltuaan eri viroissa hän sai nimityksen senaatin oikeusosaston jäseneksi v. 1841. Hän oli venäjän kielen taitoinen ja tunsi Venäjän olot.[76] Törnqvist ilmoittikin keskustelleensa karkotuksista kenraalikuvernöörin kanssa. Trappin pyynnöstä Törnqvist valmisti senaatille ruotsinkielisen käännöksen Venäjän rikoslain ensimmäisen osan toisesta luvusta, jossa olivat yleiset määräykset karkotuksesta rangaistuksena.[77] Näihin tutustuttuaan Trapp sai paljon yksityiskohtaisemman käsityksen Venäjän karkotusjärjestelmästä, ja samalla paljastui rangaistuksen synkempi puoli, jonka Menšikov oli sivuuttanut. Nämä tiedot eivät kuitenkaan vielä tyydyttäneet Trappia, ja hän tutustui senaatin arkistossa oleviin asiakirjoihin, joita oli tullut Siperiasta vuodesta 1833 alkaen. Niistä ilmeni, mihin suomalaisia oli Siperiassa sijoitettu ja miten pitkiin rangaistuksiin heidät oli tuomittu.[78]

Senaatin varsinaiseen käsittelyyn asia tuli 10. 5., ja Trapp käytti alustavan puheenvuoron. Aluksi hän puolusti 16. 3. naisten karkotukseen ottamaansa kantaa, jonka hän sanoi johtuneen tietämättömyydestä. Sittemmin hän oli tutustunut Menšikovin

kirjelmään, Venäjän lainsäädäntöön ja karkotettuja koskeviin asiakirjoihin. Niistä oli ilmennyt, että heitä oli sijoitettu rikoksen ja rangaistuksen mukaan kaivoksiin, tehtaisiin ja jopa maatöihin. Nämä tiedot saatuaan Trapp oli valmis hyväksymään kuolemaantuomittujen naisten karkottamisen. Kyseessä olisi vain lain keisarille suoman armahdusoikeuden käyttö. Karkotus oli laajemmin sovellettuna Trappin mielestä kuitenkin sopimaton Suomeen, koska se ei sisältynyt maan lainsäädäntöön. Laista tuli hallitsijan päättää yhdessä säätyjen kanssa, kuten keisari mm. 30. 3. 1820 oli todennut.[79] Niiden mies- ja naispuolisten rikollisten karkottamisesta, joita ei ollut tuomittu kuolemaan vaan elinkautiseen vankeuteen, Trapp sanoi:

> "Koska kaikkia Siperiaan karkotettavia miehiä ei tuomita kaivostöihin, vaan koska suuri osa heistä on töissä tehtaissa ja kruunun laitoksissa, niin tämä ei näytä riittävän pelottavalta muille rikollisille. Elinikäinen vankeus sitä vastoin pelottaa ihmistä ryhtymästä rikoksiin. Vielä vähemmässä määrin toteutuisi yllämainittu pelotusperiaate, jos Siperiaan lähetettäisiin suurehko joukko naisia. Tällöin rikolliselle annettaisiin mahdollisuus toivoon kotoisesta perhe-elämästä."

Tähän Trappin mielipiteeseen yhtyi koko senaatti, ja kun Thesleff toisti 16. 3. esittämänsä käsityksen, oli senaatti päässyt yksimielisyyteen siitä, että karkotus voitiin laajentaa koskemaan pelkästään kuolemantuomiosta armahdettuja naisia.[80]

Trappin johdolla senaatti tarkasteli karkotusta sekä lainsäädännön että vankeinhoidon kannalta. Kun oli saatu lisää tietoa havaittiin, ettei karkotus niin pelottava ollutkaan kuin oli kuviteltu. Koska Siperiassa oli naisille sopivia työpaikkoja, senaatti suostui karkotukseen. Se haluttiin kuitenkin rajoittaa kuolemantuomiosta armahdettuihin, koska kyseessä katsottiin olevan keisarin armahdusoikeuden käyttö, kuten miestenkin kohdalla. Karkotusten laajentamista senaatti piti lainsäädäntöasiana, josta piti sopia säätyjen kanssa. Karkotusten laajentamisen pelättiin myös lisäävän rikollisuutta. Jo 16. 3. Trapp oli viitannut karkotukseen sisältyvän pelotustehon heikkenemiseen, ja saatuaan enemmän rangaistusta koskevaa tietoa hän katsoi, että se olisi entisestään pienentynyt, jos karkotusta olisi laajennettu venäläisen esimerkin mukaan.

Kaiken kaikkiaan voidaan todeta senaatin ottaneen sekä lainsäädännöllisistä että vankeinhoidollisista syistä kielteisen kannan venäläisen karkotusjärjestelmän Suomeen ulottamiseen. Senaatin kanta oli niin selvä, että Menšikov katsoi olevansa selityksen velkaa. Armfeltille 15./27. 11. lähettämässään kirjelmässä hän ilmoitti senaatin luulleen, että keisarin esitys oli tarkoittanut kaikkia vankeuteen tuomittuja naisia. Se koski kuitenkin pelkästään kuolemantuomiosta armahdettuja naisia, ja samaa hän itse senaatille 14./26. 4. tekemässään esityksessä oli tarkoittanut. Nyt Menšikov pyysi hallitsijalle esitettäväksi, että Siperiaan karkotettaisiin pelkästään kuolemantuomiosta armahdettuja naisia ja että heitä kohdeltaisiin Venäjän naiskarkotettuja koskevien määräysten mukaisesti.[81] Tässä muodossa Armfelt esitteli asian keisarille, joka hyväksyi sen 3./15. 12. 1847.[82] Armfelt lähetti keisarin käskykirjeen Menšikoville 10./22. 1. 1848. Siinä ilmoitettiin, että suomalaisia karkotettuja on sijoitettu paitsi kaivoksiin myös Siperiassa oleviin kruunun tehtaisiin. Nyt keisari oli määrännyt, että 21. 4. 1826 annettua asetusta oli sovellettava naisiin siten, että he

tulevat työskentelemään kruunun tehtaissa ja että heitä puolivuosittain lähetetään Suomen valtion kustannuksella Siperiaan. Samalla Armfelt ilmoitti tiedottaneensa asiasta Venäjän oikeusministeriölle. Senaatin käsittelyyn käskykirje tuli 24. 2. 1848, jolloin vain todettiin tapahtunut ja päätettiin julkaista se painettuna ja toimittaa kaikille ao. virkamiehille.[83] Venäjän oikeusministeriö julkaisi käskykirjeen jo 10. 2. 1848.[84]

4.2. Pitkäaikaista tuomiota kärsivien ja irtolaisten karkottaminen Siperiaan.

Pian sen jälkeen, kun oli annettu asetus kuolemaantuomiosta armahdettujen naisten karkottamisesta, joutuivat viranomaiset tarkastelemaan asiaa uudelta kannalta. Lappeenrannan kehruuhuoneen 54 vankia nimittäin anoi pääsyä siirtolaisiksi Siperiaan. Vankilaviranomaisten mukaan heistä 10 oli tuomittu irtolaisuudesta, 5 erilaisista varkauksista, 6 eri rikoksista muttei henkirikoksista, 1 sikiönlähdetyksestä, 27 lapsenmurhasta ja 5 taposta. Viipurin läänin kuvernööri, C. von Kothen välitti anomuksen kenraalikuvernöörille. Tämä toimitti sen 16./28. 3. 1848 ministerivaltiosihteerille ja ehdotti keisarille esitettäväksi, että anomuksen tehneistä voitaisiin heti karkottaa 22. Nämä eivät olleet syyllistyneet henkirikoksiin. Jos heidän joukossaan oli sellaisia, jotka vanhuuden tai heikon terveyden tähden eivät kestäisi Siperiaan kuljetusta, ei heitä tulisi karkottaa. Ehdotuksen hyväksymisestä Armfelt ilmoitti Menšikoville 5./17. 4.[85] Vasta tämän jälkeen Menšikov toi asian senaattiin, ja kun nyt vaadittiin enää käytännön toimia, asiaa käsiteltiin pelkästään senaatin oikeusosastossa 2. 5. 1848. Siellä vain todettiin tapahtunut, ja siitä päätettiin ilmoittaa Viipurin läänin kuvernöörille.[86]

Autonomian alkuaikoina Viaporin linnavankila ja työlaitos oli ainoa suurehko vankila Suomessa. Siellä vallitsi jatkuva ahtaus, vaikka vankeja mahdollisuuksien mukaan siirrettiin muualle.[87] Suurin osa Siperiaan karkotetuista oli ollut nimenomaan Viaporissa. Varmasti ahtaus, lukuisten kuolemantuomiosta armahdettujen Siperiaan-lähtö ja naisvankien pääsy Siperiaan vaikuttivat siihen, että 84 eliniäksi Viaporiin tuomittua miestä anoi pääsyä siirtolaisiksi Siperiaan. Vankilaviranomaisten mukaan vangeista 50 oli niin vanhoja ja heikkokuntoisia, etteivät he kestäisi Siperiaan kuljettamista. Muut 34 oli lääkärintarkastuksessa havaittu hyväkuntoisiksi. Heistä 45-vuotias C. U. Possén halusi ottaa mukaan vaimonsa ja kaksi lastaan. Anomus tuli Uudenmaan kuvernöörin J. M. Nordenstamin kautta kenraalikuvernöörille. Menšikov ehdotti ministerivaltiosihteerille, että keisarille esitettäisiin 34 vangin karkottamista mutta että Possén tarvitsisi perheen mukaan ottamiseen senaatin luvan. Jälleen asia edistyi Menšikovin esityksen mukaisesti, sillä Armfelt ilmoitti 17./29. 5. 1848 keisarin hyväksyneen anomuksen mutta pyytäneen Possénin perheen osalta senaatin päätöstä.[88] Senaatti totesi tapahtuneen ja päätti ilmoittaa siitä oikeusosastolle käytännön järjestelyjä varten. Samalla päätettiin tiedustella, oliko Possénin Laihialla asuva perhe valmis lähtemään Siperiaan.[89] Uudelleen senaatin käsittelyyn asia tuli 16. 8. 1848, kun Vaasan läänin kuvernööri oli ilmoittanut, ettei Possénin vaimo Anna

Israelintytär halunnut seurata miestään. Ei myöskään lasten holhooja Mikko Muurimäki halunnut päästää lapsia Siperiaan. Tämän johdosta senaatti totesi Possénin anomuksen perheen osalta rauenneeksi, ja siitä välitettiin tieto oikeusosastolle, joka totesi tapahtuneen 13. 9. 1848.[90]

Näin siis toteutui se, mitä Trapp oli pelännyt. Karkotus menetti pelotustehonsa, kun naisiakin alettiin tuomita Siperiaan ja vankien keskuuteen levisi tieto siitä, etteivät kaikki karkotetut suinkaan joutuneet eliniäksi kaivoksiin. Rikolliset alkoivat itse pyrkiä Siperiaan. Täten myös toteutui siirtolaiseksi karkottaminen, jota venäläistä käytäntöä Menšikov edellisenä vuonna oli esitellyt. Ratkaisevaa karkotusten laajentamiselle oli se, että asia oli puhtaasti vankeinhoidollinen. Aloite tuli vangeilta itseltään, ja vankeinhoitoviranomaiset olivat sitä puoltaneet.

Tästä alkaen anomuksia siirtolaiseksipääsystä tuli jatkuvasti, ja ne ratkaistiin vankilaviranomaisten arvion perusteella. Nämä eivät suositelleet Siperiaan päästettäväksi heikkokuntoisia ja huonotapaisia vankeja. Vankilaviranomaisilta anomukset tulivat kunkin läänin kuvernöörin kautta kenraalikuvernöörille, joka puolestaan toimitti ne ministerivaltiosihteerin kautta keisarille. Kun ratkaisu oli tehty, päätös tuli senaatin oikeusosastoon, joka totesi tapahtuneen. Tämän jälkeen tapahtui varsinainen karkotus.[91]

Tällaisena tilanne pysyi koko Nikolai I:n hallituskauden ja Menšikovin kenraalikuvernöörikauden ajan. Aleksanteri II:n noustessa valtaistuimelle tapahtui muutos Ministerivaltiosihteeri Armfelt ilmoitti senaatin oikeusosaston varapuheenjohtajalle vapaaherra Lars Sackleenille 2./14. 8. 1856, että keisari oli hyväksynyt 25. 7./6. 8. 1856 tapahtuneessa esittelyssä eräiden suomalaisten vankien anomukset päästä siirtolaisiksi Siperiaan. Samassa yhteydessä keisari oli antanut Armfeltin tehtäväksi ottaa selvää niistä yleisistä perusteista, joiden mukaan anomuksiin oli suhtauduttava. Toimeksiannon johdosta Armfelt esitti seuraavan kysymyksen:

> "Eikö 2. 6. 1826 annetun armonanomista koskevan asetuksen ensimmäisen osan toista pykälää voitaisi soveltaa niihin, jotka haluavat rangaistuksensa muutettavaksi Siperiaankarkotukseksi. Näin senaatin oikeusosasto saisi oikeuden ratkaista siperian-anomukset Hänen Keisarillisen Majesteettinsa nimissä ilman keisarille tehtävää alistusta, mikäli anomusta ei hyväksytä. Jos taas senaatti haluaa anomuksen hyväksyä, olisi se edelleen alistettava keisarille."[92]

Armfeltin saama toimeksianto liittyi Aleksanteri II:n pyrkimyksiin uudistaa valtakunnan hallintoa. Siirtolaiseksipääsyhän oli ollut vankilaviranomaisten vastuulla siinä mielessä, että ratkaisut oli tehty heidän lausuntojensa mukaan. Siitä huolimatta kaikki ratkaisut oli alistettu keisarille ja tämä menettely vain hidasti asioiden käsittelyä.

Esityksellään Armfelt halusikin lyhentää virkatietä delegoimalla suuren osan ratkaisuvallasta senaatin oikeusosastolle. Toisaalta esityksessä voidaan nähdä Armfeltille ominaista varovaisuutta. Tietäen, että Siperiaan karkottamisen lainsäädännöllinen pohja oli epäselvä, ja ilmeisesti välttääkseen mahdollista lainsäädännöllistä kiistaa uudessa, mutta vielä epävarmassa poliittisessa tilanteessa, hän antoi selvät ohjeet siitä, kuinka senaatin oikeusosaston tuli asiaan suhtautua.

Armfeltin kirjelmään Sackleen vastasi 6. 9. 1856. Hänen mukaansa kokemus oli osoittanut, että vankeuteen tuomitut henkilöt ovat vapautumisen jälkeen vain harvoin parantaneet tapansa. Tämä taas johtui siitä, etteivät he saaneet itselleen laillista suojelua tai elinkeinoa. Siperiassa sitä vastoin monet karkotetut rikolliset olivat käyttäytyneet moitteettomasti. Tätä Sackleen piti hyvänä perusteluna anomusten hyväksymiselle. Rikollista ei kuitenkaan olisi karkotettava heti tuomion saatuaan, sillä silloin lain määräämä rangaistus kadottaisi merkityksensä. Jo nyt oli Suomen alemmissa kansanluokissa syntynyt sellainen käsitys, että Siperiassa saa helpommin toimeentulon kuin kotimaassa. Siksi Sackleen ehdotti muiden senaattorien kanssa neuvoteltuaan seuraavia menettelytapoja, joilla lain merkitys ja hallitsijan armahdusoikeuden arvo saataisiin säilymään:

1) Eliniäksi vankeuteen tuomitun anomuksen senaatti lähettää keisarin vahvistettavaksi, kun anoja on ollut vankilassa vähintään 4 vuotta.
2) Määräajaksi vankeuteen tuomituista viiden tai useamman vuoden tuomion saaneen on oltava vankilassa vähintään kaksi vuotta ja neljäksi vuodeksi tai lyhyemmäksi ajaksi tuomitun vähintään vuosi.
3) Mikäli anoja ei täytä yllä mainittuja ehtoja tai hän muuten on sopimaton (sairaus, ikä, luonne jne.) Siperiaan lähetettäväksi, senaatin oikeusosasto voi itsenäisesti 2. 6. 1826 annetun asetuksen 1. osan 2. §:n mukaan hylätä anomuksen.

Sackleen puuttui myös asiaan, jota Armfeltin tiedustelu ei ollut lainkaan koskenut. Laillista suojelua vailla olevia oli nimittäin tuomittu ojennuslaitoksiin, ja heitä oli anomuksen perusteella lähetetty Siperiaan. Sackleenin mukaan rikoslain arvostus ei heikentynyt, jos ojennuslaitoksiin tuomittuja lähetettiin Siperiaan, mutta lähettämisen esteenä saattoi olla muita syitä. Siksi Sackleen sanoi ottavansa vapauden ehdottaa, ettei keisaria vaivattaisi sellaisilla anomuksilla, jotka tullaan hylkäämään. Niihin, joiden anomukseen ei suostuta, voitaisiin soveltaa edellä mainittua kohtaa n:o 3.[93]

Juristikoulutuksen saanut Sackleen oli ollut senaatin talousosaston jäsen vuodesta 1831, ja oikeusosaston varapuheenjohtajaksi hänet oli nimitetty v. 1854, joten Siperiaan-karkotukseen hän oli joutunut perehtymään virkansa puolesta. Hänen vastauksensa noudatti käytäntöä, joka oli muotoutunut vuoden 1848 jälkeen.[94] Siinä tähdennettiin myös senaatin aiempaa kantaa, ettei karkotus saanut heikentää rangaistuksen pelotustehoa. Lisäksi vastaus seurasi niitä linjoja, jotka jo sisältyivät Menšikovin Siperian-rangaistuksen esittelyyn. Erityisesti Sackleen mainitsi, kuten Menšikovkin, että Siperiassa rikolliset olivat käyttäytyneet moitteettomasti.

Armfelt esitteli Sackleenin ehdotuksen 7./19. 11. 1856 hallitsijalle, joka hyväksyi sen sellaisenaan. Senaatin käsittelyyn asia tuli 1. 12. 1856, jolloin todettiin keisarin päätös ja asia lähetettiin pöytäkirjanotteineen senaatin oikeusosastoon konkreettisia toimia varten. Kokouksessaan 6. 12. oikeusosasto päätti toimia keisarin päätöksen mukaisesti.[95]

1. Anners 1965 s. 89–97, 168–186; vrt. Montesquieu 1951 s. 104–134
2. Virtanen 1944 s. 28–29.
3. Anners 1965 s. 272–290.
4. Virtanen 1944 s. 30, Blomstedt 1964 s. 422, Anners 1964 s. 298–323.
5. Olivecrona 1891 s. 33–40.
6. Vallinkoski 1963 s. 46, 101.
7. Castrén 1776 s. 7–20.
8. Åbo Tidningar 7. 1. 1794. Porthanin lähteenä oli Göttinger Anzeigen -lehden asiasta julkaisema kuvaus.
9. Virtanen 1944 s. 39–46, vrt. Wieselgren 1895 s. 296–297.
10. Virtanen 1944 s. 69–76.
11. Talonpoikaissäädyn ptk. s. 144–146.
12. Vrt. Virtanen 1944 s. 84.
13. Matinolli 1963 II, Pöytyä.
14. Porthan. Opera Omnia III 1966 s. 3–71.
15. Kingelinin kauppahuoneen arkisto. Rovasti J. Sundwallin konkurssiasiakirjat.
16. Pappissäädyn ptk. s. 56.
17. Pappissäädyn ptk. 60–61.

__ 1700-luvun lopulla tapahtunut Puolan osien liittäminen Preussiin aiheutti monenlaista levottomuutta, ja rikollisuus näillä Preussin uusilla alueilla lisääntyi. Maan vankilat ja muut rangaistuslaitokset täyttyivät nopeasti, ja viranomaiset katsoivat karkotuksen yhdeksi mahdollisuudeksi selvittää ongelma. Preussilla oli tuolloin läheiset suhteet Venäjään, ja asian johdosta otettiin yhteys sikäläisiin viranomaisiin. Venäläiset suostuivat vankien vastaanottamiseen, ja ensimmäiset 60 preussilaista karkotettiin Siperiaan kesäkuussa v. 1802. Heidät kuljetettiin laivalla Narvaan ja sieltä edelleen Siperiaan, jossa he joutuivat Nertšinskin kaivoksiin. Samana vuonna lähetettiin Siperiaan vielä 200 rikollista. Karkotuksia jatkettiin seuraavina vuosina, kunnes ne lopetettiin Steinin ja Hardenbergin tultua ministereiksi v. 1810.

(Allgemeine Nachricht an das Publikum über die aus dem Königlich Preussisch. Staaten nach Sibirien geschickten Bösewichter, nebst kurzer Schilderung ihres Lebens und ihrer Vergehungen. Berlin 1802. Ssylka prusskih prestupnikov v Sibiri. Istoritšeski vestnik 1891 T 43.)

18. Ritariston ja aatelin ptk. s. 328–331.
19. Talonpoikaissäädyn ptk. s. 147, 241.
20. Porvarissäädyn ptk. s. 159.
21. Virtanen 1944 s. 89.
22. KKK 21/1810.
23. Hallituskonseljin ptk. 12. 10. 1811.
24. KKK 21/1810.
25. Virtanen 1944 s. 178–182.
26. Vrt. Danielson-Kalmari 1928 s. 120.
27. Virtanen 1944 s. 188.
28. Calonius 1870 s. 289–291.
29. Calonius 1870 s. 352–353.
30. Calonius 1870 s. 353–357.
31. Vrt. Virtanen 1944 s. 197.
32. Korhonen 1963 s. 145–153.
33. Vrt. sivut 20–21.
34. SAK:n ptk. 17. 11. 1816.
35. VSV GG 71/1817, KKK 190/1847.
36. Vrt. Virtanen 1944 s. 253.
37. Sen. täysistunnon ptk. 29. 5., 5. 6., 20. 6. 1818, KKK 10/1818.
38. KKK 10/1818.

39. Halila 1962 s. 552.
40. SAK:n ptk. 2. 11. 1818, Virtanen 1944 s. 255–256, Korhonen 1963 s. 300–301.
41. Esittelijäsihteeri Joh. Fr. Stichaeus julkaisi käskykirjeen 17. 4. 1819.
42. VSV GG 71/1817, annetut lausunnot.
43. Kirjoitus ilmestyi Åbo Allmänna Tidningissä 25. 11. 1819 otsikkonaan "Om Lifstids-Fångar i Finland" Nimimerkki on jäänyt selvittämättä. Myöstään Kallio ("Fennica-kirjallisuuden salanimiä ja nimimerkkejä vuoteen 1885") ei tunne sitä. On ilmeistä, että kirjoittaja halusi pysyä tuntemattomana siksi, että hän kritisoi Caloniuksen lausuntoa. Voidaan olettaa, että kyseessä olisi ollut yleisen ja kotimaisen lainopin professori A. E. Afzelius. Hän näet sekaantui moniin itselleen kuulumattomiin asioihin. Sittemmin hän joutui lukuisiin rettelöihin, ja hänet erotettiin virasta sekä lopulta karkotettiin Suomesta. (Heikel 1940 s. 349–350.)
44. Idmannin lausunto oli päivätty 12. 12. 1819.
45. Brusinin lausunto oli päivätty Viaporissa 12. 12. 1819.
46. Hattulan ja Tyrvännön pitäjäläisten puolesta Wilhelm Åkerman Hattulassa 21. 11. 1819.
47. Lindeströmin lausunto on vailla päiväystä.
48. VSV GG 71/1817, SAK:n ptk. 17. 3. 1820, sen. täysistunnon ptk. 29. 5. 1820, sen. akti KD 228/33 1820. Vrt. Lagus 1861 I.2. s. 149, Virtanen 1944 s. 263, Korhonen 1963 s. 323.
49. Halila 1962 s. 556–558, Korhonen 1963 s. 329–332.
50. Korhonen 1963 s. 370–372.
51. Lillja 1948 s. 3–55.
52. Lillja 1948 s. 92–101.
53. Virtanen 1944 s. 387–390.
54. Ks. sivut 21–22.
55. Korhonen 1963 s. 404.
56. Korhonen 1963 s. 403–404.
57. KKK 127/1825 – Zakrevski senaatille 26. 2./10. 3. 1826.
58. Sen. täysistunnon ptk. 20. 3. 1826.
Voimassa olleen 25. 10. 1824 annetun vankeinhoitoasetuksen mukaan vankien oikeudet rajoittuivat lupaan ottaa vastaan vieraita vartijan valvonnassa, kirjeenvaihtoon viranomaisten luvalla ja heidän sensuurinsa kautta sekä oikeuteen valittaa väärästä ja mielivaltaisesta kohtelusta prokuraattorille tai maaherralle. (Asetuskokoelma 1824 s. 337–350.)
59. Vrt. Virtanen 1944 s. 404.
60. KKK 127/1825, VSV 29/1826.
61. Korhonen 1963 s. 406.
62. VSV 29/1826 – Rehbinder Zakrevskille 21. 4. 12826, ukaz 275, 276 P.S.Z. Sob. 2-e T 1 s. 388–390.
63. Sen. täysistunnon ptk. 22. 5. 1826, asetuskokoelma 1826 s. 102--104.
64. Ks. liite n:o 2. Kauhavalainen Johan Sundell (1766–1831) oli upseri, joka tultuaan sokeaksi v. 1800 esiintyi viisurunoilijana. Runoissaan hän kuvasi oman aikansa tapahtumia ja tunnelmia. Hänen runopainoksistaan on 41 tallennettu Helsingin yliopiston kirjastoon. (Eteläpohjalaisia elämäkertoja II s. 736.)
65. Nurmio 1934 s. 210–212, 228–247.
66. Arwidsson (P. Kuoharinen) 1840 s. 84–85, vrt. Junnila 1972 s. 24, 37.
67. Ks. sivut 32–34.
68. Virtanen 1944 s. 233.
69. Virtanen 1944 s. 379.
70. VSV esittelynoottien luettelot 1847 Bc 6 ja nootti n:o 79
71. VSV 3/1848, KKK 190/1847, sen. akti KD 82/2 1847.
72. Sen. täysistunnon ptk. 8. 3., 16. 3. 1847.
73. Halén 1980 s. 99–100.
74. Sen. akti KD 189/20 1847
75. Sen. täysistunnon ptk. 4. 5. 1847.
76. Spåre 1878 s. 142–143.

77. Ks. liite n:o 3.
78. Ks. sivut 11–12.
79. Ks. sivu 35.
80. Sen. täysistunnon pkt. 10. 5. 1847.
81. VSV 3/1848.
82. VSV 3/1848, esittelynootti 371/1847.
83. VSV 3/1848, KKK 190/1847, sen. täysistunnon ptk. 24. 2. 1848, asetuskokoelma 1848 s. 70–71.
84. Ukaz 21 983 P.S.Z. Sob. 2-e T 23 s. 99–100.
— Vrt. Lagus 1861 I 3 s. 6–15.
85. VSV 189/1848, VSV:n esittelynootti 542/1848.
86. Sen. oikeusosaston ptk. 2. 5. 1848.
87. Virtanen 1944 s. 197–200, 346–359, 449–470.
88. VSV 188/1848, esittelynootti 588/1848.
89. Sen. täysistunnon ptk. 5. 6. 1848.
90. Sen. täysistunnon ptk. 16. 8 1848, sen. oikeusosaston ptk. 13. 9. 1848. Vrt. Lagus 1861 I 3 s. 15–18, Virtanen 1943 s. 126.
91. Vrt. Hannula 1981 s. 96.
92. VSV 69/1856, ks. Keisarillinen asetus rangaistukseen tuomittujen armahduksen anomiseksi keisarilta 2. 6. 1826 I osa § 2.
93. VSV 69/1856.
94. Sen. oikeusosaston päätöstaltiot 1848–1855.
95. VSV 69/1856, sen. täysistunnon ptk. 1. 12. 1856, sen. oikeusosaston ptk. 6. 12. 1856. Vrt. Lagus 1861 I 3 s. 20–21.

1. Kuolemantuomiosta armahdetut

Kuolemantuomiosta armahdetut karkotetut on saatu selville käymällä läpi senaatin oikeusosaston päätöstaltiot vuosilta 1826–1888. Saatuja tietoja on verrattu VSV:n arkistossa säilytettäviin karkotettuja koskeviin alistuksiin, jotka ministerivaltiosihteeri on tehnyt keisarille, ja KKK:n arkistossa oleviin karkotettuja suomalaisia koskeviin ilmoituksiin, jotka Viipurin sotilaskomendantti on tehnyt kenraalikuvernöörille. Tietoja on täydennetty vankiloiden luetteloiden avulla. Näin on päädytty siihen, että kuolemantuomiosta armahdettuja karkotettuja on ollut 899. Heistä oli miehiä 806 ja naisia 93. Turun kuritushuoneenjohtaja *Werner Hjelmman* julkaisi vuonna 1893 artikkelin "Sibirie-deportanionens tillkomst och användning i Finlands kriminella rättsvård" Siinä hän mainitsee kuolemantuomiosta armahdettujen karkotettujen määräksi 880; miehiä oli 798 ja naisia 82. Laskelmansa *Hjelmman* ilmoittaa perustuvan hänen Viipurin lääninvankilasta saamiinsa tietoihin.[1]

*Hjelmman*in antamia lukuja ei ole ollut mahdollista tarkistaa, sillä kyseinen Viipurin lääninvankilan arkiston osa jäi vuonna 1944 Viipuriin,[2] eikä sitä tiedusteluista huolimatta ole saatu tämän tutkimuksen käyttöön. Lukujen 899 ja 880 ero selittynee sillä, että 19 karkotettua on luovutettu Venäjän viranomaisille ilman, että heitä olisi säilytetty Viipurin lääninvankilassa. Koska tätä tutkimusta tehtäessä saatu karkotettujen määrä 899 perustuu useaan lähteeseen, sitä on käytetty tutkimuksen pohjana tilastoja laadittaessa.

Kaikkia kuolemantuomiosta armahdettuja ei ole karkotettu. Prokuraattorin kertomusten mukaan vuosina 1826–1888 tuomittiin kuolemaan 1694 henkilöä. karkotettujen määrä 899 on siitä 53 prosenttia. Siis suurin piirtein puolet kuolemaan tuomituista joutui sovittamaan rikoksensa kotimaan linnoituksissa tai vankiloissa. Karkotettujen määrä oli kuitenkin niin suuri, että vankiloiden ahtaus helpottui tuntuvasti. – Siperiaan lähettämisestä olivat päättämässä aina myös vankiloiden lääkintäviranomaiset, ja heidän lausuntonsa liitettiin kutakin karkotusta koskeviin asiakirjoihin. Vain sellaiset rikolliset karkotettiin, joiden katsottiin fyysisesti kestävän kuljetuksen. Siksi he olivat suhteellisen nuoria ja terveitä.[3]

Liitteessä n:o 4 on esitetty vuosittain kuolemantuomiosta armahdettujen karkotettujen määrät. Vuosittainen vaihtelu taas on esitetty kuviossa n:o 1. Näistä ilmenee, että karkotuksia tapahtui runsaasti nimenomaan v. 1826. Siihen mennessä oli ehtinyt kertyä paljon pitkään vankilassa olleita, eikä seuraavina vuosina luonnollisestikaan ollut enää yhtä paljon karkotettavia. Vuodesta 1841 alkoi vuoteen 1852 jatkuva nousu, jonka jälkeen luvut hiukan pienenivät. Karkotettujen määrä lisääntyi 1850- ja 1860-luvuilla sen vuoksi, että tuona aikana rikollisuuskin lisääntyi erityisesti Pohjanmaalla. Se, että karkotukset vähenivät vuodesta 1871 alkaen ei taas aiheutunut rikollisuuden vähenemisestä, vaan siitä, että vuoden 1867 valtiopäivillä annettiin laki, joka rajoitti kuolemanrangaistuksen kaikkein törkeimpiin ja yhteikuntaa enimmin

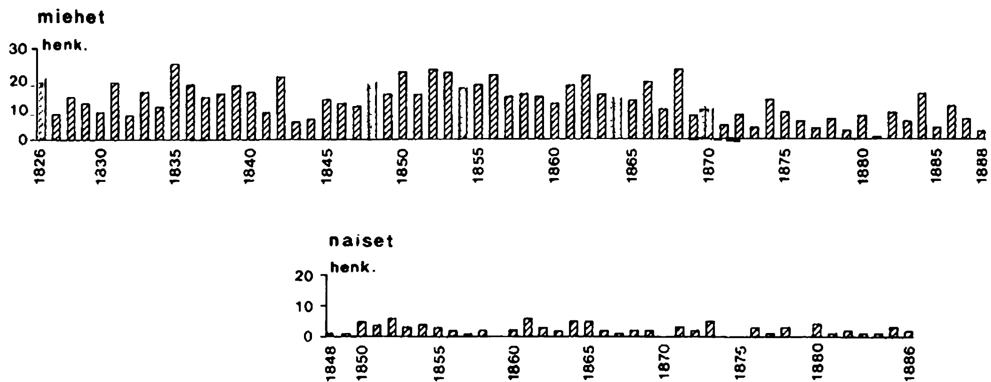
loukkaaviin rikoksiin. Se tuli voimaan 1. 1. 1870,[4] ja karkotuksissa sen soveltaminen näkyy vuodesta 1871 alkaen. Karkotettuja naisia oli koko ajan vähän, eikä heidän määränsä vaihdellut yhtä selvästi kuin miesten.

Kuolemantuomiosta armahdettujen karkotettujen lääneittäinen jakaantuminen on esitetty taulukossa n:o 1 ja kuviossa n:o 2.[5]

Useimmat karkotetut olivat Vaasan läänistä, ja alueen osuus tulee vielä selvemmäksi kun lukuja verrataan siihen, mikä oli eri läänien väkilukujen osuus koko maan keskiväkiluvusta vuosina 1825–1885. Turun ja Porin sekä Hämeen lääneissä karkotettujen määrä vastaa parhaiten keskiväkiluvun osuutta. Uudellamaalla heidän osuutensa on läänin keskiväkiluvun osuutta suurempi, kun taas Viipurin, Mikkelin, Kuopion ja Oulun lääneissä karkotettujen osuus on sitä pienempi.

Karkotettujen jakaantumisessa eri vuosien ja läänien osalle heijastuu koko maan

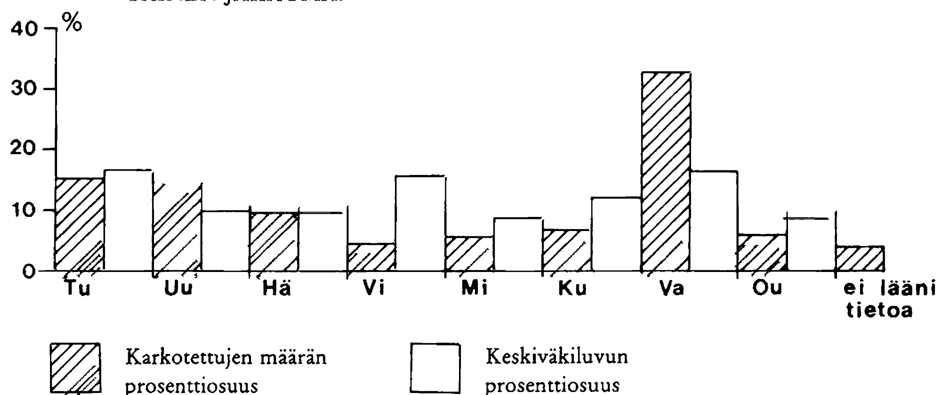
KUVIO 1. KUOLEMANTUOMIOSTA ARMAHDETTUJEN VUOSITTAINEN VAIHTELU.

Taulukko n:o 1. Kuolemantuomiosta armahdettujen karkotettujen lääneittäinen jakaantuminen.

Lääni	Miehet	Naiset	Yhteensä	Prosentti-osuus karkotetuista	Läänin väestön prosenttiosuus koko maan keskiväkiluvusta v. 1825–1885
Turun ja Porin	123	15	138	15,3	16.8
Uudenmaan	116	14	130	14,5	9,9
Hämeen	83	13	96	10,7	10,7
Viipurin	34	6	40	4,4	15,7
Mikkelin	44	6	50	5,6	8,8
Kuopion	48	12	60	6,7	12,1
Vaasan	279	16	295	32,8	16,2
Oulun	45	8	53	5,9	9,8
Ei tietoa	34	3	37	4,1	
Yhteensä	806	93	899	100	100

KUVIO 2. KUOLEMANTUOMIOSTA ARMAHDETTUJEN KARKOTETTUJEN LÄÄNEITTÄINEN JAKAUMA.

henkirikollisuus. *Veli Verkko* on kuolinsyiden perusteella laatinut vuosilta 1831–1898 koko maata koskevan tilaston henkirikollisuudesta lapsenmurhia ja kuolemantuottamuksia lukuun ottamatta. Tämä on liitteenä n:o 5. Kun karkotettujen ja henkirikosten määriä verrataan toisiinsa, havaitaan Vaasan läänistä karkotettujen määrän heijastavan alueen suurta henkirikollisuutta. Rikollisuus kasvoi erityisesti vuosina 1846–1877, jolloin myös karkotettujen määrä lisääntyi. Muissakin lääneissä karkotettujen luku on selvästi riippuvainen henkirikollisuuden määrästä.[6]

Verkon ja *Turpeisen* tutkimuksiin liittyvästi on *Heikki Ylikangas* todennut 1800-luvun henkirikollisuuden olleen ennen kaikkea länsi- ja lounaissuomalainen ilmiö.[7] Samoin voidaan todeta, että kuolemantuomiosta armahdettujen karkotettujen enemmistö oli Länsi- ja Lounais-Suomesta.

Karkotettujen jakaantuminen eri sosiaaliryhmiin on esitetty taulukossa n:o 2.

Taulukko n:o 2. Kuolemantuomiosta armahdettujen karkotettujen jakaantuminen eri sosiaaliryhmiin.

Sosiaaliryhmä	Määrä	Osuus
Papin poika	1	0,1 %
Rusthollari tai rusthollarin poika	2	0,2 %
Talollinen tai talollisen poika	98	10,9 %
Torppari tai torpparin poika	68	7,6 %
Käsityöläinen	15	1,7 %
Aliupseeri	2	0,2 %
Meritullivahtimestari	1	0,1 %
Vuokraaja	1	0,1 %
Merimies	13	1,4 %
Renki, itsellinen, loi	571	63,5 %
Talollisen tytär	4	0,4 %
Torpparin vaimo	2	0,2 %
Piika	84	9,4 %
Ei tietoa	37	4,1 %
Yhteensä	899	100

Kuolemantuomiosta armahdetuista karkotetuista suurin osa kuului alimpiin sosiaaliryhmiin. Piikoja, merimiehiä, renkejä, itsellisiä, loisia ja ammatiltaan tuntemattomia irtolaisia on koko määrästä 78,4 %. Karkotettujen keskiryhmänä voidaan pitää torppareita, käsityöläisiä, vuokraajia, aliupseereita ja vahtimestareita. Heidän osuutensa koko joukosta oli 9,9 %. Karkotettujen "yläluokan" muodostivat rusthollari- ja talollisryhmään kuuluvat, joita oli 11,6 % koko määrästä. Omana ryhmänään on pidettävä Nilsiän kappalaisen poikaa A. W. Melartinia, joka 15. 11. 1870 ryösti ja murhasi vienankarjalaisen laukkukauppiaan Dimitri Peksujevin ja joutui Siperiaan v. 1872.[8] Karkotettujen syyllistyminen eri rikoksiin on esitetty taulukossa n:o 3.

Taulukko n:o 3. Kuolemantuomiosta armahdettujen karkotettujen syyllistyminen eri rikoksiin.

Rikos	Miehet	Naiset	Yhteensä	Osuus rikosten määrästä
Murha, tappo	798	22	820	91,2 %
Lapsenmurha		71	71	7,9 %
Kirkonpoltto	1		1	0,1 %
Rahanväärennös	6		6	0,7 %
Sotilaskarkuruus	1		1	0,1 %
Yhteensä	806	93	899	100 %

Valtaosa miehistä – 798 henkilöä – oli siis syyllistynyt henkirikokseen. Muihin kuolemantuomiolla rangaistuihin rikoksiin oli syyllistynyt vain 8 miestä eli 0,9 % karkotetuista.

Naisista oli murhaan tai tappoon syyllistynyt 22 eli 23,7 %. Lapsenmurhaan syyllistyneitä oli huomattavasti enemmän: 71 naista eli 76,3 %.

Lapsenmurha oli 1800-luvulla tyypillinen naisten rikos ja yleisin rikos, josta naisia syytettiin ja tuomittiin.[9] Teot johtuivat aviottomien äitien vaikeasta asemasta. Kirkko tuomitsi ankarasti avioliiton ulkopuoliset suhteet, ja aviottoman lapsen synnyttänyt nainen sai huonon maineen. Hänen mahdollisuutensa tarjota lapselle toimeentulo olivat heikot. Varsinkin 1800-luvulla väestön nopeasti kasvaessa ja elinkeinorakenteen pysyessä ennallaan ne huonontuivat entisestään. *Leijavuoren* mukaan lapsenmurhaajien suurin ryhmä olivat avioliittoikäiset naiset. He olivat yleensä torppareiden, mäkitupalaisten, itsellisten ja irtolaisten tyttäriä, jotka piikoina ollessaan tulivat raskaiksi ja yrittivät salata tämän isäntäväeltä. Piialla ei ollut rahaa eikä aikaa lapsensa hoitoon, ja aviottoman lapsen synnyttänyt saattoi menettää työpaikkansa.[10] Kaikki lapsenmurhasta tuomitut karkotetut olivatkin piikoja.

2. Vankeuteen tuomitut anomuksestaan siirtolaisiksi lähetetyt

Rikoksista vankeuteen tuomittujen Siperiaan lähetettyjen kokonaismääräksi on edellisessä luvussa mainittujen lähteiden mukaan saatu 1201 miestä ja 111 naista. *Hjelmanni*n tutkielmassa määrät ovat 1075 miestä ja 118 naista. Luvut perustuvat prokuraattorin ja vankeinhoitohallituksen kertomuksiin, joita *Hjelmman* ei pidä

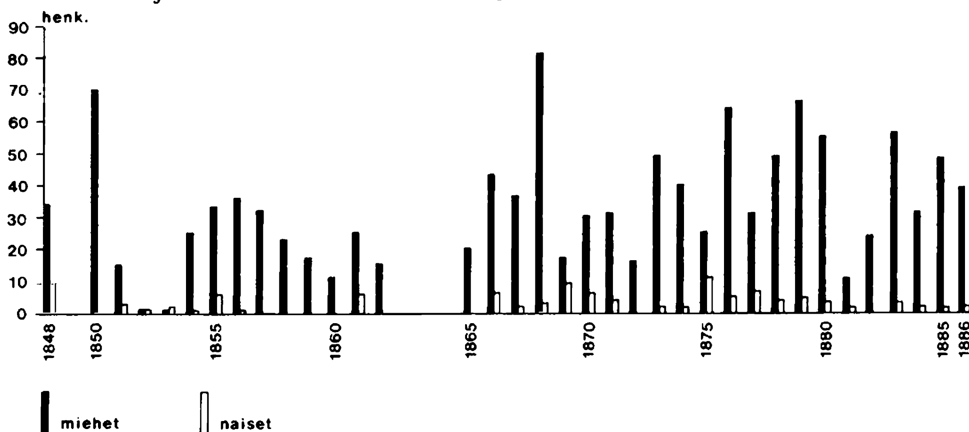
itsekään täysin luotettavina. Hän arvelee virheen olevan 10–15 henkilöä. – Myöskään kaikki rikoksista vankilaan tuomitut ja siirtolaisiksi halukkaat eivät päässeet Siperiaan. Suurimman osan anomuksista torjuivat jo vankilaviranomaiset, mutta vielä näiden hyväksynnän jälkeenkin pyyntö saatettiin hylätä, mikäli anoja ei täyttänyt armahduksen ehtoja.[11]

Liitteessä n:o 6 ovat vuosittain pitkäaikaisesta vankeudesta vapautettujen karkotettujen ja senaatin oikeusosaston hylkäämien anomusten määrät. Karkotettujen määrän vaihtelu on esitetty kuviossa n:o 3.

Näistä havaitsee, että ensimmäisen siirtolaiseksipääsyn jälkeisenä vuonna anomusten määrä laski selvästi niin kuin kuolemantuomiosta armahdettujenkin ryhmässä. Vuosien 1855 ja 1862 välillä karkotettujen määrä jakaantui melko tasaisesti eri vuosille. V. 1862–1864 senaatin oikeusosasto ei käsitellyt lainkaan anomuksia päästä siirtolaiseksi. Vuonna 1862 siirtolaisiksi päässeiden anomukset olivat hyväksytty jo edellisenä vuonna. Karkottaminen keskeytyi sen vuoksi, että v. 1862 alettiin uudistaa kuljetusjärjestelmää. Kenraalikuvernööri P.I. Rokassovski kiinnitti huomiota suuriin kuljetuskustannuksiin ja vaati senaattia vähentämään siirtolaiseksi karkottamista.[12] Supistukset tulivat keskeytyksen jälkeen koskemaan kuitenkin lähinnä vain irtolaisuudesta vangittujen anojien ryhmää, eikä muiden anomusten hyväksymisessä ja hylkäämisessä tapahtunut suuria vaihteluita. Miesten anomuksista senaatti torjui 39,6 % ja naisten 49,3 %. Rikoksen laadulla ei ollut vaikutusta anomuksen kohtaloon, vaan hylkäämisen syynä oli joko lääkärin lausunto tai se, ettei anoja vielä täyttänyt armahdusehtoja. Naisten anomuksia hylättiin enemmän kuin miesten, koska heidän arveltiin kestävän huonommin kuljetuksen rasituksia ja Siperian olosuhteita. Se, että anomus torjuttiin senaatissa, ei sulkenut lopullisesti "Siperian porttia" Monet anoivat uudelleen ja saattoivat tulla hyväksytyiksi, kun olivat olleet vankilassa riittävän kauan. Näin kävi esim. Matti Haapojalle.[13]

Vankeuteen tuomittujen anomuksestaan siirtolaisiksi lähetettyjen lääneittäinen jakauma on esitetty taulukossa n:o 4 ja kuviossa n:o 4.

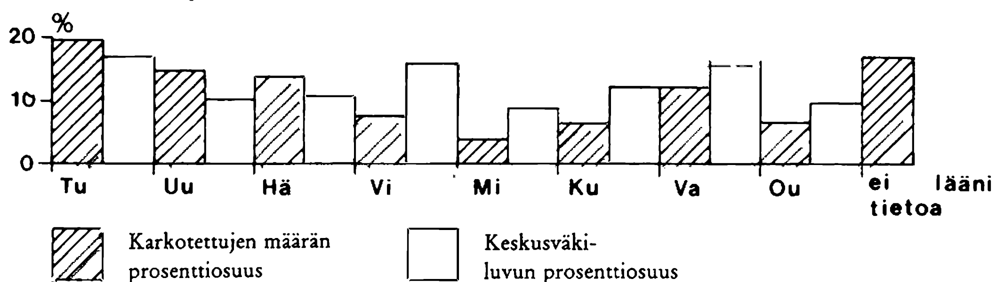
KUVIO 3. PITKÄAIKAISEEN VANKEUTEEN TUOMITTUJEN SIIRTOLAISIKSI LÄHETETTYJEN VUOSITTAINEN VAIHTELU.

Taulukko n:o 4. Vankeuteen tuomittujen anomuksestaan siirtolaisiksi lähetettyjen lääneittäinen jakauma.

Lääni	Miehet	Naiset	Yhteensä	Prosentti-osuus karkotetuista	Läänin väestön prosenttiosuus koko maan keskiväkiluvusta v. 1825–1885
Turun ja Porin	227	28	255	19,4	16,8
Uudenmaan	186	6	192	14,6	9,9
Hämeen	155	23	178	13,6	10,7
Viipurin	89	4	93	7,1	15,7
Mikkelin	41	7	48	3,7	8,8
Kuopion	73	9	82	6,3	12,1
Vaasan	153	6	159	12,1	16,2
Oulun	72	11	83	6,3	9,8
Ei tietoa	205	17	222	16,9	
Yhteensä	1201	111	1312	100	100

KUVIO 4. VANKEUTEEN TUOMITTUJEN SIIRTOLAISIKSI LÄHETETTYJEN LÄÄNEITTÄINEN JAKAUMA.

Karkotettujen määrän prosenttiosuus

Keskusväkiluvun prosenttiosuus

Esityksistä näkyy, että alueellinen painopiste on Lounais-Suomessa. Vaasan läänin rikollisuuden ominaispiirteet korostuvat myös siinä, että tässä ryhmässä Siperiaan lähteneiden osuus on nyt selvästi pienempi kuin läänin keskiväkiluvun osuus.[14] "Ei tietoa" -kohdassa olevien suuri määrä johtuu käytettävissä olleiden lähteiden luonteesta. Luettelot Siperiaan haluavista lähetettiin eri vankiloista senaatin oikeusosastolle. Tavallisesti niihin oli merkitty karkotusta haluavien nimet ja viranomaisten lausunnot. Karkotettujen kotipaikka ja henkilötiedot taas on pitänyt etsiä vankiloiden luetteloista, jotka muiden kuin Turun keskusvankilan, lääninvankilan ja kehruuhuoneen osalta ovat säilyneet huonosti ja ovat puutteellisia. Täysin tutkimatta ovat jääneet "Karjalan" vankilat, ja voitaneen olettaa, että niistä, joiden henkilötiedot jäivät selvittämätää, huomattava osa oli juuri Viipurin läänistä. Sen vuoksi sikäläisten karkotettujen määrä onkin jäänyt tässä ryhmässä suhteellisesti kaikkein pienimmäksi, vain puoleen läänin keskiväkiluvusta.

3. Irtolaisuudesta vangitut siirtolaisiksi lähetetyt

Autonomian alkupuolella Suomessa voimassa olleet 27. 2. 1804 annettu asetus julkisista työpaikoista ja 15. 5. 1805 annettu palkollisasetus määräsivät jokaisen, jolla ei ollut laillista toimeentuloa, työpaikkaa tai pysyvää asuntoa, hakeutumaan jonkun palvelukseen. Jos näin ei tapahtunut, henkilö katsottiin irtolaiseksi ja hänet oli maaherran toimesta kuljetettava määräämättömäksi ajaksi kruunun työlaitokseen. Irtolaista oli pidettävä työlaitoksessa siihen asti, kun hän sai työpaikan tai muun laillisen toimeentulon. Työlaitoksessa piti olla vähintään puoli vuotta, mutta jos henkilö osoittautui laiskaksi ja huonotapaiseksi, hänet oli määrä vapauttaa vasta sitten, kun hän oli parantanut tapansa.

Uusi, 17. 12. 1839 annettu työlaitosohjesääntö ja 14. 1. 1852 annettu asetus laillisesta suojelusta ja irtolaisten kohtelusta aiheuttivat sen, että menettelytavat kiristyivät aikana, jolloin irtain väestö oli maaseudulla muutenkin nopeasti kasvamassa. Vankilat ja työlaitokset täyttyivät ihmisistä, jotka eivät olleet syyllistyneet rikokseen. Havaittiin, että ei ollut mahdollista noudattaa asetuksia ja että ne eivät sopineet alkavan liberalismin ja elinkeinovapauden henkeen. Irtolaiskysymys olikin useita kertoja käsiteltävänä senaatissa, ja se tuli esille valtiopäivillä v. 1863–1864, v. 1877–1878 ja v. 1882. Vasta 2. 4. 1883 annettiin ajan oloihin sopiva irtolaisasetus. Siinä määriteltiin irtolaiseksi henkilö, joka työhön kykenevänä kuljeksii työtä vieroksuen kotikuntansa ulkopuolella eläen huonotapaisesti ja siveettömästi. Uusi asetus poisti irtolaisten joukosta kaikki, jotka joutuivat muuttamaan olosuhteiden pakosta tai kuuluivat köyhäinhoidon piiriin.[15]

Syyksi siihen, että irtolaisuus alkoi 1800-luvun puolivälissä nopeasti lisääntyä, katsotaan Suomen lainsäädännön jälkeenjääneisyys, elinkeinoelämän alkeellisuus ja varsinkin Savossa ja Karjalassa kaskiviljelyn kriisi. Kun myös maan väkiluku kasvoi nopeasti, työttömyys lisääntyi entisestään, eikä yhteiskunnalla ollut keinoja epäkohtien korjaamiseen.[16]

Tätä taustaa vasten on selitettävissä irtolaisten halu päästä siirtolaisiksi Siperiaan. Kaikki Siperiaan lähteneet irtolaiset oli suljettu työlaitoksiin toistuvasta irtolaisuudesta, ja vankiluetteloista ilmenee, että heidän tiensä oli kulkenut työlaitoksesta toiseen.

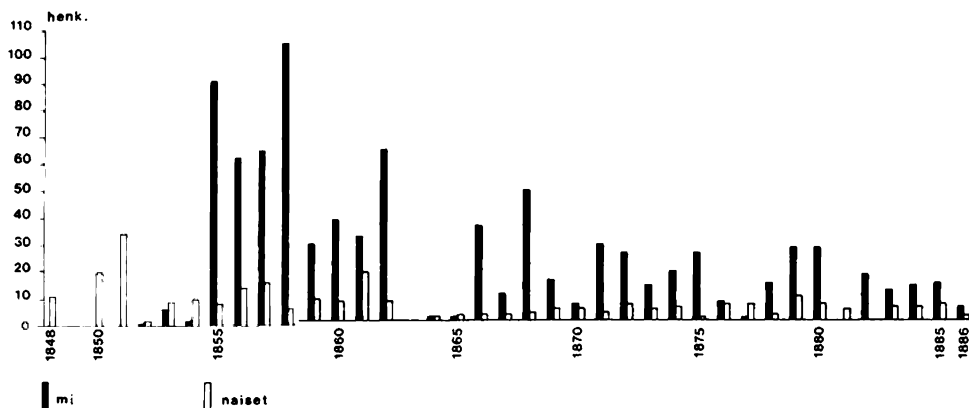
Irtolaisuuden vuoksi karkotettuja tutkittaessa on käytetty samoja lähteitä kuin edellisissäkin ryhmissä. Heidän määräkseen on saatu 852 miestä ja 258 naista. Tutkielmassaan *Hjelmman* esittää luvut 912 ja 251, mutta tässäkin tapauksessa hän arvelee määriä virheellisiksi. Huomiota herättää se, että nyt *Hjelmman*in saama miesten määrä on suurempi kuin tässä esitetty. Muissa ryhmissä hänen lukunsa ovat yleensä olleet pienemmät. Huomattavan suuri – kuudenkymmenen henkilön – ero selittyy sillä, että prokuraattorin kertomuksissa, joita *Hjelmman* on käyttänyt lähteinä, osa rikollisina karkotetuista on merkitty irtolaisiksi. Niissä ei myöskään mainita karkotettuja yksitellen, vaan ilmoitetaan pelkästään heidän lukumääränsä, joka on saatu virheitä sisältävistä vankiluetteloista. Senaatin oikeusosaston päätöstaltioissa, joita on käytetty tämän tutkimuksen lähteinä, karkotetut luetellaan yksitellen. Tiedot on vielä tarkistettu vertaamalla Viipurin komendantin ilmoituksiin

Siperiaan lähetetyistä suomalaisista.[17]

Liitteessä n:o 7 on esitetty vuosittaiset irtolaisina karkotettujen määrät. Vaihtelu näkyy myös kuviosta n:o 5. Tähän ryhmään kuuluneet eivät olleet varsinaisia rikollisia, ja siksi heidän anomuksiinsa suhtauduttiin myönteisemmin. Vankilaviranomaiset hyväksyivät ne, mikäli anojan vain katsottiin terveytensä puolesta kestävän kuljetuksen rasitukset ja pystyvän elättämään itsensä työllä. Senaatin oikeusosastossa irtolaisten anomukset käsiteltiin ilmoitusasioina, eikä niihin tullut mitään muutoksia.[18] Tämän ryhmän karkotettujen määrälliset vaihtelut olivat samansuuntaisia kuin edellisen ryhmänkin. 1850-luvun jälkipuoliskolla irtolaisina karkotettuja oli kuitenkin paljon enemmän kuin muita. Rokassovski puuttuikin karkotuksiin juuri tämän nopean kasvun vuoksi.

Irtolaisuudesta vangittujen ja siirtolaisiksi lähetettyjen lääneittäinen jakauma on esitetty taulukossa n:o 5 ja kuviossa n:o 6.

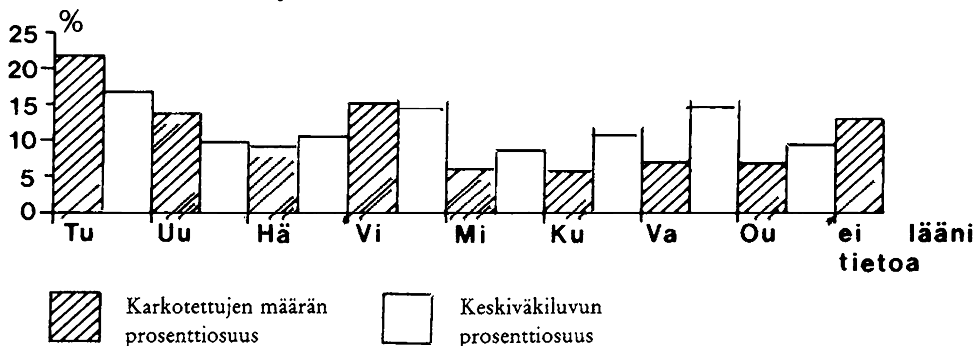
KUVIO 5. IRTOLAISINA KARKOTETTUJEN VUOSITTAINEN VAIHTELU.

Taulukko n:o 5. Irtolaisuudesta vangittujen siirtolaisiksi lähetettyjen lääneittäinen jakauma.

Lääni	Miehet	Naiset	Yhteensä	Prosenttiosuus karkotetuista	Läänin väestön prosenttiosuus koko maan keskiväkiluvusta v. 1825–1885
Turun ja Porin	175	67	242	21,8	16,8
Uudenmaan	136	17	153	13,8	9,9
Hämeen	72	29	101	9,1	10,7
Viipurin	145	25	170	15,3	15,7
Mikkelin	44	24	68	6,1	8,8
Kuopion	39	27	66	6,0	12,1
Vaasan	59	22	81	7,3	16,2
Oulun	50	29	79	7,1	9,8
Ei tietoa	132	18	150	13,5	
Yhteensä	852	258	1110	100	100

KUVIO 6. IRTOLAISUUDESTA VANGITTUJEN SIIRTOLAISIKSI LÄHETETTYJEN LÄÄNEITTÄINEN JAKAUMA.

Ainoastaan Turun ja Porin sekä Uudenmaan läänissä karkotettujen osuus ylitti keskiväkiluvun osuuden. Viipurin läänissä osuuksien määrät vastasivat toisiaan. Muissa lääneissä karkotettujen osuus oli selvästi pienempi kuin keskiväkiluvun osuus. Myös karkotettujen absoluuttiset määrät olivat suurimmat kolmen eteläisimmän läänin alueella. "Ei tietoa" -ryhmässä olevien suuri määrä selittyy edellä mainitulla lähteiden vajavaisuudella.

Miksi Etelä-Suomen irtolaiset lähtivät muita innokkaammin Siperiaan? Irtolaisten asemahan oli huonompi Itä- ja Pohjois-Suomessa, missä myös tilatonta ja irtainta väestöä oli suhteellisesti enemmän. Tiheämmin asutussa Etelä-Suomessa irtolaisten valvonta oli sitä vastoin tehokkaampaa, ja siellä joutui helpommin työlaitokseen. Tärkeimmät ja suurimmat työlaitokset, joista siirtolaisksi lähetettiin, sijaitsivat juuri Etelä-Suomessa.[19]

Irtolaisina Siperiaan joutuneiden ryhmä oli pienin karkotettujen kolmesta ryhmästä, ja se oli erittäin pieni koko maan irtolaisväestöön katsoen. Tämä osoittaa, ettei Siperia juuri houkutellut irtolaisia. Suurimmalle osalle heistä se oli pelottava rikollisten karkotuspaikka, johon harvat uskalsivat lähteä onneaan koettamaan.

4. Karkotetut kokonaisuutena

Vuosina 1826—1888 Suomesta karkotettiin Siperiaan 3321 henkilöä. Heistä oli miehiä 2859 (86 %) ja naisia 462 (14 %). Kuolemantuomiosta armahdettuja ja sen jälkeen kaivoksiin sekä tehtaisiin lähetettyjä oli 899 eli 27 %. Muihin ryhmiin kuuluvia oli 2422 eli 73 %. Kolme neljäsosaa suomalaisista karkotetuista lähetettiin siis siirtolaisiksi. Kun kuolemantuomiosta armahdettuja lähetettiin Siperiaan, oli ensisijaisena tarkoituksena rankaiseminen ja rikollisesta eroon pääseminen. Siirtolaiseksi karkottamisen merkitys oli ennen kaikkea vankeinhoidollinen: pyrittiin helpottamaan vankiloiden ahtautta.[20] Irtolaisten karkottaminen taas jossain määrin korjasi vanhentuneen irtolaislainsäädännön aiheuttamia epäkohtia. Viranomaiset eivät juuri

tunteneet vastuuta siitä, kuinka karkotettu selvisi rangaistuspaikassa. Karkotuksia suunniteltaessa oli tosin kiinnitetty huomiota siihen, oliko oikein lähettää suomalaisia vieraiden viranomaisten johtamiin rangaistuslaitoksiin. Myös karkotuksia laajennettaessa keskusteltiin Siperianrangaistuksen tarpeellisuudesta.

Karkotetuilla oli huonot edellytykset selvitä rangaistuksesta ja päästä uuden elämän alkuun Siperiassa. Jo se, että he Suomessa olivat sortuneet rikollisuuteen, oli osoitus sosiaalisista ja henkilökohtaisista vaikeuksista. Harvaa poikkeusta lukuun ottamatta he kuuluivat yhteiskunnan alimpiin kerroksiin. Heidän varallisuutensa oli olematon, koulutuksensa ja ammattitaitonsa heikko. Siirtolaiseksi lähtevältä vaaditaan runsaasti tarmoa, aloitekykyä ja tietoa maasta, johon hän muuttaa, ja Suomesta karkotetut täyttivät harvoin nämä ehdot. Pitkäaikaisesta vankeudesta siirtolaisiksi lähetetyt tekivät todennäköisesti anomuksensa vain päästäkseen pois vankilasta. He pyrkivät pelkästään muutokseen. Irtolaisuudesta vangittujen tilanne oli toinen. Monet heistä olivat joutuneet asemaansa huonojen maanomistusolojen ja työttömyyden tähden. Pyrkiessään Siperiaan he todella etsivät uutta elinmahdollisuutta. Yhtenä perusteluna siihen, että Siperiaan lähtettiin myös naisia, olivat toiveet suomalaisten karkotettujen keskinäisistä avioliitoista ja perhe-elämästä. Kun naispuolisia siirtolaisuuteen lähetettyjä oli kuitenkin vain 369 eli noin 15 %, ei tähän ollut paljon mahdollisuuksia. – Ainoa seikka, jossa Suomen viranomaiset ottivat huomioon karkotettavan mahdollisuudet, oli terveys. Matka Siperiaan tiedettiin pitkäksi ja raskaaksi, ja jokaiselle karkotukseen haluavalle tehtiin lääkärintarkastus. Näin haluttiin estää suomalaisten sortuminen jo matkan aikana. Lähtijöiden pulmat tietysti vasta alkoivat matkasta, mutta muita vaikeuksia ei Suomessa tunnettu eikä niihin välitetty perehtyäkään, sillä siitä hetkestä alkaen, kun karkotetut oli Viipurissa luovutettu Venäjän viranomaisille, siirtyi näille myös vastuu.

1. Vrt. Hjelmman 1893 s. 79–81.
2. Federley 1953 s. 262–276.
3. Vrt. Prokuraattorin kertomus vuodelta 1882.
4. Prokuraattorin kertomus vuodelta 1882.
5. Karkotetut on jaettu eri lääneihin vuoden 1831 läänijaon mukaan. Keskiväkiluvut on laskettu valtiokalenterin läänikohtaisten väkilukutaulukkojen pohjalta.
6. Vrt. Verkko 1949 s. 72–76.
7. Ylikangas 1976 s. 18.
8. Sen. oikeusosaston päätöstaltio 1872.
9. Virtanen 1944 s. 108, Leijavuori 1980 s. 1.
10. Leijavuori 1980 s. 16, 26–30.
11. Ks. sivu 44.
12. Sen. akti KD 220/20 1862.
13. Ks. sivut 153–154.
14. Vrt. sivut 49–50.
15. Ståhlberg 1893 s. 22–49, 117–157.
16. Pipping 1940 s. 14–57, Soininen 1974 s. 382–394.
17. Vrt. Hjelmman 1893 s. 84–85.
18. Vrt. Prokuraattorin kertomus vuodelta 1882.
19. Pipping 1940 s. 27–33, 44, Virtanen 1943 s. 96–112, Soininen 1974 s. 40–49.
20. Suomen vankeinhoitohallituksen kertomus vuodelta 1883 s. 5–6.

IV SIPERIAAN KULJETTAMINEN

1. Karkotettujen luovuttaminen Venäjän viranomaisille

Pian karkotusasetuksen antamisen jälkeen Suomessa ryhdyttiin toimiin rikollisten lähettämiseksi Siperiaan. Senaatin oikeusosastossa valmisteltiin esitykset karkotettavista henkilöistä, ja 11 ensimmäisen suomalaisen asia oli keisarillisessa esittelyssä 11./ 23. 5. 1826. Seuraavana päivänä valtiosihteeri ilmoitti kenraalikuvernöörille, että keisari oli hyväksynyt karkotukset.[1]

Ennen kuin karkotettavia voitiin lähteä kuljettamaan, oli tehtävä eräitä käytännön järjestelyjä. Senaatin oikeusosasto tiedusteli kenraalikuvernööriltä 19./31. 5., miten karkotetut kuljetettaisiin Viipurista eteenpäin. Tähän kenraalikuvernööri vastasi 10./ 22. 6. ilmoittaen, että Venäjällä karkotusasioista vastasi Tobolskin karkotusasiain keskusvirasto (Tobolskii prikaz). Kirjeensä mukana Zakrevski lähetti senaatille keskusviraston ohjesäännön, jossa oli kaikkiaan 435 pykälää. Näistä Zakrevski mainitsi suomalaisia karkotettuja koskeviksi 17 eri pykälää.[2] Niihin viitaten kenraalikuvernööri pyysi senaattia välittämään ohjesäännön kuhunkin lääniin ja ilmoittamaan Viipurin läänin maaherralle, että kaikki karkotettavat olisi koottava Viipuriin. Sieltä heidät kuljetettaisiin Pietariin ja edelleen venäläisten karkotettujen mukana Siperiaan. Viipurista olisi myös tiedotettava suomalaisista karkotetuista Tobolskin keskusvirastoon.

Edelleen Zakrevski mainitsi, että koska kuljetuskustannukset oli määrätty Suomen valtion suoritettaviksi, Viipurin lääninhallituksen olisi vastattava niistä Pietariin asti. Koko loppumatkan kuluista oli laskutettava Suomen valtion kassaa, minkä Zakrevski ilmoitti pyytäneensä Venäjän oikeusministeriä tiedottamaan Siperian reitin varrella olevien kuvernementtien hallituksille. Lopuksi Zakrevski mainitsi, että maalaispoliisien oli huolehdittava kuljetuksesta Viipuriin, kuten voimassa olevat vanginkuljetussäädökset määräsivät.[3]

Senaatti käsitteli kirjelmää 3. 7., jolloin se täysin yhtyi Zakrevskin tekemiin ehdotuksiin ja päätti lähettää karkotusohjesäännön eri läänien maaherroille. Erityisesti senaatti kiinnitti huomiota pykälään 32, jossa määrättiin, että karkaamisen estämiseksi oli ommeltava tilkut karkotetavien takkeihin. Esittelijäsihteeri Lars Jägerhornin tehtäväksi annettiin laatia karkotettavista tarpeelliset luettelot. Samalla senaatti päätti, että rikolliset, joita koskeva keisarin päätös oli tullut, oli heti ruumiin- ja kirkkorangaistuksen kärsittyään toimitettava vankikuljetuksella Viipuriin, josta heidät lähetettäisiin Siperiaan. Tobolskin keskusviraston kanssa tapahtuva kirjeenvaihto määrättiin kulkemaan Viipurin läänin maaherran kautta. Maaherran tuli myös huolehtia vankiluetteloiden toimittamisesta Tobolskiin ja vangeille kuuluvien rahojen ja omaisuuden tilityksestä. Lopuksi senaatti päätti 21. 4. 1826 annetun käskykirjeen mukaisesti toimittaa karkotetuille uskonnollista kirjallisuutta valtion kustannuksella. Kirjat päätettiin lähettää suoraan Tobolskin keskusvirastoon.[4]

Zakrevskin venäläiseen karkotusasetukseen perustuvien ohjeiden mukaisesti

senaatti siis määräsi Viipurin lääninhallituksen vastaamaan kuljetusten käytännön järjestelyistä.

Heti kun asia oli käsitelty senaatissa, maaherrat alkoivat lähettää karkotettavia Viipuriin. Tämän vuoksi läänin maaherra C. A. Ramsay kääntyi 19./31. 7. 1826 Viipurin sotilaskomendantin kenraalimajuri F. W. Bergin puoleen pyytäen tätä järjestämään yhden upseerin ja 20 sotilaan komennuskunnan huolehtimaan suomalaisten kuljettamisesta Pietariin. Pyynnön johdosta komendantti kysyi toimintaohjeita esimieheltään Zakrevskilta, ja tämä lähetti 22. 8./3. 9. hänelle senaatin saamat ohjeet ja ilmoitti maaherran toimineen näiden mukaisesti. Komendantille antamastaan informaatiosta Zakrevski tiedotti vielä maaherralle samana päivänä lähettämässään kirjeessä.[5]

Kovin pitkä ei Viipuriin tuotujen vankien odotusaika ollut, sillä Viipurin ja Pietarin välillä oli ennestään etappijärjestelmä vanginkuljetusta varten, ja se oli Viipurin komendantin valvonnassa. Niinpä ensimmäiset 9 suomalaista lähetettiin pitkälle matkalle Siperiaan jo 23. 7./3. 8. – siis ennen kuin komendantti kääntyi kenraalikuvernöörin puoleen.[6] Menettely kuvastaa sitä, että komendantille ei varsinainen ongelma ollut karkotettujen kuljetus, vaan hänen ja maaherran virkasuhde. Komendantin esimies oli kenraalikuvernööri Suomen sotaväen päällikkönä, eikä maaherra. Zakrevski ratkaisi ongelman lähettämällä ohjeet sekä komendantille että maaherralle.

Lääninkanslia ilmoitti Tobolskin keskusvirastolle 4. 8. 1826, että ensimmäiset karkotetut olivat lähteneet matkaan Viipurista.[7]

Venäjällä oli karkotusjärjestelmä valmiina, joten siellä voitiin nopeasti valmistautua suomalaisten vastaanottoon. Kun karkotusasetus oli annettu, valtiosihteeri lähetti sen ja käskykirjeen 1. 5. 1826 Venäjän oikeusministerille ruhtinas D. I. Lobonov-Rostovskille ja pyysi tätä ryhtymään valmisteluihin suomalaisten karkotettujen toimittamiseksi Siperiaan. Myös Zakrevski otti yhteyden oikeusministeriin, jonka aloitteesta Pyhän Synodin yliprokuraattori ruhtinas P. S. Metšerski esitteli asian hallitsevalle senaatille. Sen antoi puolestaan Venäjän viranomaisille määräyksen suomalaisten karkottamisesta.[8]

Tämä määräys vastasi täysin 21. 4. annettua, suomalaisten karkottamista koskevaa käskykirjettä. Yliprokuraattorin kautta asia tuli senaattiin siksi, että suomalaiset olivat vierasuskoisia ja käskykirje asetuksen toimeenpanosta sisälsi määräyksiä karkotettujen sielunhoidosta. Oikeusministeri, yliprokuraattori ja hallitseva senaatti eivät vähimmässäkään määrin näytä vastustaneen suomalaisten karkottamista. Asia oli venäläisten kannalta vähäpätöinen, ja kun suomalaiset vastasivat kuljetuskuluista, eivät myöskään kustannukset olleet ongelma. Oikeusministeri tiedotti tehdyistä toimista kenraalikuvernöörille ja lähetti hänelle hallitsevan senaatin asetuksen. Suomen senaatti totesi tapahtuneen 16. 12. 1826.[9]

Kaikista ohjeista ja määräyksistä huolimatta sattui sekaannuksia suomalaisten luovuttamisessa venäläisille. Venäjän sisäasiainministeriö ilmoitti Zakrevskille 11. 10. 1826, että turvallisuusjoukkojen Viipurin piirin komentaja eversti Bestujev-Rjumin oli ilmoittanut turvallisuusjoukkojen[10] komentajalle kenraaliadjutantti E. F. Komarovskille, että Viipurissa Venäjän viranomaisille luovutetuilta karkotetuilta ei ollut-

PAKKOTYÖHÖN TUOMITTUJA KARKOTETTUJA. HUOMAA PUOLITTAIN PALJAAKSI AJELTU PÄÄ. A. TŠEHOVIN SAHALINILLA OTTAMA KUVA.
Valtion kirjallisuusmuseo, Moskova.

kaan ajettu puolta päätä paljaaksi, kuten Venäjällä oli tapana. Sisäasiainministeriö pyysi Zakrevskia ryhtymään asian vaatimiin toimiin. Vastauksessaan ministeriölle ja eversti Bestujev-Rjumille Zakrevski ilmoitti 7. 11. 1826, ettei Suomessa ajeta vangeilta puolta päätä paljaaksi. Tähän Bestujev-Rjumin vastasi 12. 12., että Venäjällä noudatetaan sisäasiainministeriön 13. 8. 1825 antamaa käskyä, jossa määrättiin tuollainen käsittely.[11]

Tämä on tulkittava siten, että myös suomalaisilta oli ajettava puoli päätä paljaaksi. Sisäasiainministeriön käsky perustui 14. 7. 1825 annettuun kerisarilliseen asetukseen, että kaikilta Siperiaan karkotetuilta on ajettava karkaamisen estämiseksi ja vangiksi tunnistamisen helpottamiseksi puoli päätä paljaaksi ja että kuljetusviranomaisten on kuljetusasemilla eli etapeilla huolehdittava tästä.[12] Myöhemmin ei asiaan enää palattu, ja venäläiset kohtelivat suomalaisia kuten muitakin karkotettuja.[13]

Ennen vuotta 1848 Siperiaan karkotettiin vuosittain vain 6–25 suomalaista. Joukko oli pieni verrattuna tuhansiin venäläisiin kuljetettaviin, eikä sen siirtäminen ja sijoittaminen ollutkaan ongelma. Vuonna 1848 tilanne muuttui, kun suomalaisten määrä kasvoi nopeasti. Kun heitä vuonna 1847 karkotettiin 11, oli määrä seuraavana vuonna jo 75 eli lähes seitsenkertainen. Vaikka Venäjän viranomaisille oli tiedotettu asetuksenmuutoksesta, joka lisäisi karkotettavien lukua, he eivät olleet valmistautuneet näin suureen kasvuun. Tämä ilmenee kirjeenvaihdosta, joka alkoi vuoden 1848 lopulla.

Venäjän vankeinhoidon pääkomitea ilmoitti 7. 11. 1848 vt. kenraalikuvernööri Rokassovskille, että 26 Suomesta Siperiaan karkotettua oli saapunut Pietariin 4. 9. ja että heidät oli voitu lähettää edelleen vasta 1. 11. Pietarin siirtovankilassa he olivat joutuneet olemaan kaksi kuukautta erittäin ahtaissa oloissa. Tästä oli seurannut, että vangeista 5 oli kuollut. Ettei vastaavaa enää tapahtuisi, pyysi pääkomitea Suomen viranomaisia vastedes huolehtimaan siitä, että kuvernementtiviranomaisille lähetetään tarkat tiedot Suomesta karkotetuista. Silloin Pietarissa oltaisiin valmiita ottamaan heidät vastaan ja lähettämään edelleen. Viitaten 10./22. 6. 1826 annettuun käskykirjeeseen Rokassovski välitti kirjeen sisällön senaatille ja pyysi sitä ryhtymään toimiin.[14] Se totesi, että lääninhallitukset ja varsinkin Viipurin lääninhallitus olivat jo saaneet määräykset dokumentoinnista ja tietojen välittämisestä Venäjän viranomaisille. Nyt päätettiin toistaa annetut ohjeet.[15]

Senaatti hankki vielä lisäselvityksiä. Viipurin läänin kuvernööri ilmoitti, ettei Viipurissa ollut syyllistytty laiminlyönteihin. Viaporista oli 16. 8. 1848 lähetetty Uudenmaan kuvernöörin määräyksestä 33 karkotettua miestä, joista 1 oli kuollut matkan aikana. Viipuriin he olivat tulleet 1. 9. Siellä heidät oli kahlehdittu jalkarautoihin ja luovutettu komendantille 7. 9. Luovutuksesta oli informoitu kenraalikuvernööriä, ja samana päivänä oli lähetetty tiedot Tobolskin keskusvirastolle, joten lääninhallitus oli toiminut ohjeiden mukaisesti. Yhteydenpito Pietariin taas kuului Viipurin komendantille, joka vastasi kuljetuksista.

Tämän Viipurista saamansa selvityksen ja oman päätöksensä senaatti lähetti vt. kenraalikuvernöörille 4. 1. 1849. Rokassovski ei kuitenkaan tyytynyt selitykseen vaan tiedusteli samaa asiaa Viipurista 21. 1./2. 2. Kuvernööri Casimir von Kothen vastasi 8. 2. ilmoittaen, että yhdessä vankien kanssa oli 7. 9. 1848 luovutettu komendantille nimilistat ja että niiden kopiot oli lähetetty samana päivänä Tobolskiin. Karkotettujen kuljetuksesta ei puolestaan ollut koskaan käyty kirjeenvaihtoa Pietarin viranomaisten kanssa. Nyt Rokassovksi tiedusteli asiaa vielä Viipurin komendantilta kenraaliluutnantti J. Weirauchilta. Tämä ilmoitti 15./17. 2., että Viipurin lääninhallitus oli aina luovuttanut karkotettujen mukana näitä koskevat asiakirjat, mutta että kyseisistä 32 karkotetusta ei ollut annettu mitään papereita. Nämä tiedot Rokassovski välitti senaatille. Vastauksessaan se ilmoitti 7. 5., että lääninhallitus oli toiminut virheellisesti luovuttaessaan karkotetut komendantille ilman dokumentteja, vastoin luovutusta koskevia ohjeita. Edelleen senaatti totesi antaneensa asiasta kuvernöörille huomautuksen. von Kothen oli saanut sen 12. 3., ja senaatille 21. 4. antamassaan vastauksessa hän oli sanonut kyllä toimittaneensa Weirauchille riittävät dokumentit karkotetuista. Vastaukseensa von Kothen oli liittänyt Weirauchille lähettämänsä kirjeen kopion. Tässä vaiheessa Rokassovski katsoi asiaa selvitetyn riittävästi ja ilmoitti 13./25. 6. Venäjän vankeinhoidon ylikomitean puheenjohtajalle kreivi A. F. Orloville selvittäneensä, miksi syksyllä 1848 oli syntynyt sekaannus, johon ylikomitea oli kiinnittänyt huomiota. Enää ei tulisi vastaavaa tapahtumaan, sillä Suomen viranomaiset olivat saaneet määräykset toimista, joihin oli ryhdyttävä Siperiaan karkottamisessa.[16]

Käydystä kirjeenvaihdosta ilmenee, että dokumentointikiista koski Viaporin 33 vankia, jotka olivat anoneet siirtolaiseksipääsyä ja joiden anomukset oli hyväksytty

keisarin esittelyssä 17./29. 5. 1848.[17] Samoin selviää, ettei Viipurin ja Pietarin välillä käyty suomalaisia karkotettuja koskevaa kirjeenvaihtoa. Jo parikymmentä vuotta jatkuneet kuljetukset olivat sujuneet rutiininomaisesti. Suomalaisten määrän äkillinen kasvu pääsi kuitenkin yllättämään Pietarin viranomaiset. Samalla ylittyivät siirtovankilan resurssit, ja entistä enemmän suomalaisia ahdettiin pienelle joukolle varattuun tilaan. Syntyneet epäselvyydet tutkittiin perusteellisesti, ja Pietarin viranomaiset varautuivat aikaisempaa suurempien suomalaisjoukkojen vastaanottamiseen. Vuoden 1848 jälkeen ei enää tapahtunutkaan vastaanottoselkkauksia, joiden selvittämiseen olisi tarvittu Suomen viranomaisten apua.

2. Matka Siperiaan

Venäjällä oli käytössä järjestelmä, jonka mukaisesti vanginkuljetuksesta vastasivat sotilassaattueet. Reittien varrelle oli pystytetty kuljetusasemat eli etapit. Järjestelmää uudistettiin 1800-luvun alussa, ja samalla kun annettiin Tobolskin keskusviraston ohjesääntö, annettiin myös asetus karkotettujen kuljetuksesta.[18] Siinä määrättiin yksityiskohtaisesti kuljetusreitti ja kuljetusohjeet. Suomalaisia varten tarvittiin vain vähän erityistoimia, sillä venäläisiä sotilasarestilaisia varten oli Viipurin läänissä vanhastaan etappijärjestelmä.[19] Suomalaisten reitti karkotuspaikoille oli seuraava: Viipuri – Pietari – Novgorod – Jekaterinburg – Tjumen – Tobolsk – Tara – Tomsk – Atšinsk – Krasnojarsk – Irkutsk – Nertšinsk.[20] Matkaa oli yli 7000 virstaa (1 virsta = 1068,8 metriä). Koko matkan karkotetut joutuivat taivaltamaan jalkaisin. Reitin varrelle oli pystytetty joka 25—30 virstan päähän etappi. Näiden välillä oli puolietapiksi kutsuttu yöpymispaikka. Karkotettuja kuljetettiin etappien väliä kaksi päivää, minkä jälkeen oli yhden päivän lepo. Suurehkoissa keskuksissa, kuten kuvernementtien pääkaupungeissa, pysähdys saattoi olla usean päivän pituinen, jolloin oli tilaisuus saunomiseen ja varusteiden uusimiseen.

Tiet olivat 1800-luvulla huonot ja varsinkin kelirikon aikana kulkukelvottomatkin. Siksi asetuksessa määrättiin kuljetukset keskeytettäviksi Itä-Siperiassa kolmeksi viikoksi 10:nnestä huhtikuuta alkaen. Laajan alueen ilmastollisia vaihteluita kuvaa se, että Länsi-Siperiassa Tjumenin ja Tobolskin välillä vastaava keskeytys alkoi 17. huhtikuuta ja oli kahden viikon mittainen. Lisäksi paikallisilla kuvernööreillä oli oikeus tarvittaessa pysäyttää kuljetukset joksikin aikaa. Matkan pituudesta ja järjestelmästä johtui, että kesti toista vuotta, ennen kuin suomalaiset saapuivat karkotuspaikkaansa Itä-Siperiaan.

Jokaisella etapilla oli oma miehistönsä, johon kuului upseeri, 2 aliupseeria, rumpali ja 25 sotamiestä. Heidän lisäkseen oli 4 kasakkaa, joiden piti ratsain seurata saattueita ja ajaa takaa mahdollisia karkureita. Etappimiehistö vastaanotti karkotettujen ryhmän yöpymispaikassa, joka oli päivämatkan päässä etapista. Seuraavana päivänä sotilaat toivat karkotetut etapille ja päivän levähdyksen jälkeen saattoivat heidät taas seuraavalle yöpymisasemalle. Luovutettuaan karkotetut uudelle etappimiehistölle sotilaat palasivat omalle etapilleen kuljettaen mukanaan länteen vietäviä vankeja.

Kesäisin sai kuljetettavien vankien ryhmään kuulua 60 ja talvisin 100 ihmistä. Kesäisin ryhmät olivat pienempiä, koska vartiointi oli silloin vaikeampaa. Kuljetuksen aikana oli pakkotyöhön tuomitut pidettävä erillään siirtolaisiksi karkotetuista. Myös naiset oli kuljetettava erillään miehistä. Kaikki karkotetut olivat kuljetuksen aikana kahleissa. Etapeilla sepät tarkastivat ja korjasivat kuluneet ja rikkoutuneet kahleet. Viranomisten piti huolehtia karkotettujen vaatetuksesta, ja syyskuusta huhtikuuhun näillä piti olla talvivaatteet. Myös muonitus kuului viranomaisille, ja näiden oli lisäksi maksettava karkotetuille pieni päiväraha. Henkilökohtaisia tavaroitaan karkotettujen ei tarvinnut itse kantaa, vaan ne kuljetettiin ajoneuvoissa, joissa pääsivät kulkemaan paitsi sairaat myös aateliset karkotetut.

Vartijoilla oli määräys antaa vangeille ruumiillista kuritusta, mikäli siihen oli aihetta esim. pakoyrityksen tai niskuroinnin vuoksi. Kuljetusasetuksen rangaistuspykälät 75, 76 ja 77 olivat hyvin väljät, ja ne antoivat vartijoille lähes mielivaltaiset rankaisuvaltuudet. Kuljetettavien terveydenhoidosta huolehdittiin kuitenkin jossain määrin. Armeijan lääkäreiden ja välskäreiden sekä kuvernementti- ja piirilääkäreiden tuli antaa apua sairastapauksissa. Sairastuneet karkotetut oli vietävä lähimpään piirikuntakaupunkiin ja luovutettava siviiliviranomaisten hoitoon, mutta mikäli heitä ei voitu kuljettaa kaupunkiin, heidät oli jätettävä etapille lepäämään. Viranomaisten oli annettava tarkka selostus Tobolskin keskusvirastolle jokaisen kuljetuserän paenneista, sairastuneista ja kuolleista.

Näin siis asetus määräsi matkareitin ja kuljetustavan. Kuinka määräyksiä noudatettiin, on vaikeasti selvitettävissä. Kuljetuksista kertovat asiakirjalähteet ovat hyvin puutteelliset, koska karkotuksista vastaava virkakoneisto toimi huonosti.[21] Myös muita lähteitä on vähän, sillä hallituksen ja viranomaisten arvostelu ei ollut mahdollista Nikolai I:n aikana. Ei myöskään ollut suotavaa esitellä yhteiskunnan epäkohtia, jollainen karkotusjärjestelmäkin oli. Ensimmäiset muiden kuin viranomaisten kuvaukset karkotuksista tulivat julkisuuteen vasta Aleksanteri II:n aikana.

Vuonna 1862 julkaistiin liberaalissa "Zritel" -aikakauskirjassa artikkeli "Po etapu ot Peterburga do Tobolska" (Etappitietä Pietarista Tobolskiin). Toimituksen mukaan artikkelin oli laatinut eräs karkotettu, mutta kirjoittajan nimeä ei ilmoitettu. Toimitus halusi suojella häntä, sillä oikeusministeriö oli kieltänyt karkotettujen kirjeenvaihdon.[22] Kuvattu matka oli tapahtunut 1850-luvulla. Kirjoittaja oli tuotu Pietarista Moskovaan rautateitse. Moskovassa ryhmä viipyi 8 päivää, jona aikana asuttiin Butyrskin vankilassa hyvin ahtaissa oloissa. Kaupungin hyväntekeväisyysseura jakoi karkotetuille ruokaa, vaatteita ja rahaa. Avustukset olivat tarpeellisia lisiä kruunun niukkoihin antimiin. Vankilassa oli mahdollisuus korttipeliin, kaupankäyntiin ja juopotteluun. Samassa vankilassa oli myös naisia, ja heidän kanssaan päästiin kosketukseen. Vartijat eivät paljoa välittäneet siitä, mitä tapahtui vankilan muurien sisällä. Vartiointi olikin tarkoitettu pelkästään karkaamisen estämiseen.

Moskovasta alkoi varsinainen jalkamatka Siperiaan. Kuljetuksen aikana noudatettiin asetuksen määräyksiä hyvin väljästi, ja tapahtui paljon sellaista, mikä oli kaiken lainsäädännön ulkopuolella. Vartijat kavalsivat karkotettujen pieniä päivärahoja ja myivät kiskurihintaan erilaista kruunun omaisuutta, kuten vaatteita ja jalkineita. Viinaa oli saatavissa kaikilla pysähdyspaikoilla, ja sitä käytettiin todella runsaasti.

ETAPPIASEMA SIPERIAAN KARKOTETTUJEN MATKAN VARRELLA.
Museoviraston kuva-arkisto, Albin Mikanderin kokoelma.

Reitin varrella asuvat ihmiset antoivat karkotetuille avustuksia, kuten leipää ja vaatteita, mutta myös viinaa, joka kansan käsityksen mukaan toi ainoan lohdun onnettomaan kohtaloon. Vartijat olivat lahjottavissa, ja rahan avulla voitiin siirtyä ryhmästä toiseen ja solmia suhteita eri sukupuolten välillä. Vankeja pakeni varsinkin öisin, eivätkä vaihtuvat kuljetusmiehistöt kyenneet riittävästi valvomaan tilannetta. Monet karkotetuista sairastuivat ja hoidon puutteessa kuolivat.

Kertojan mukaan suurin osa kuljetettavista oli venäläisiä. Moskovasta lähteneiden joukossa oli lisäksi suomalaisia, latvialaisia, saksalaisia, liettualaisia ja karjalaisia. Kasanissa joukkoon taas liitettiin tataareja, mordvalaisia, tšeremissejä ja Kaukasian eri kansallisuuksiin kuuluvia.

Etapeista kertoja antaa lohduttoman kuvan. Ne olivat puutaloja, joiden läpi kulki käytävä. Sen vasemmalla puolella oli vartijoiden ja miespuolisten karkotettujen tilat sekä varastosuoja. Oikealla oli tilat perheitä ja naisia varten. Käytävän suulla oli vartiointikoju ja rakennuksen ympärillä korkea paaluaita. Etapilla saattoi yhdellä kertaa olla majoitettuna 200–250 karkotettua. Vankien tilat olivat ahtaat ja likaiset. Huoneissa ei ollut ikkunoita eikä edes tuuletusluukkuja, ja ilma oli tukahduttava. Etapit eivät tosin olleet kaikkialla samanlaisia. Esim. Vjatkan kuvernementissa ne olivat heikkokuntoisia mutta Tobolskin kuvernementissa hyväkuntoisia.[23]

Kertomus on ilmeisen tendenssimäinen. Karkotettu pyrki antamaan matkastaan mahdollisimman synkän kuvan. Sensuuri lienee kumminkin estänyt pahimpien epäkohtien kuvailun. Tutkimus ei anna asiasta paljonkaan lohdullisempaa kuvaa.

Kansatieteilijä *Maksimov* selvitti 1860-luvulla karkotettujen oloja ja julkaisi v. 1871 tutkimuksen "Sibir i katorga" (Siperia ja pakkotyö).[24] Kuljetusten osalta *Maksimov* mainitsee samat epäkohdat kuin "Zritelin" kirjoittaja, mutta erityisesti hän arvostelee sitä, ettei asetuksia noudatettu ja että kuljetushenkilökunta oli lahjottavaa ja moraalisesti ala-arvoista. Se, jolla oli rahaa, pääsi aina helpommalla matkan aikana. Tavaraa ja viinaa myytiin kaikkialla. Erityisenä esimerkkinä *Maksimov* mainitsee erään Jenisein kuvernementissa sijaitsevan etapin esimiehen, jonka kolme tytärtä hoitivat kapakkaa ja porttolaa.

Etappirakennukset oli rakennettu vuosina 1824—1830. Alun perinkin ne oli tehty huonosti, ja vuosikymmenien kuluessa ne olivat rappeutuneet. 1860-luvulla ne muistuttivat lähinnä vuotavia, lahoja, kylmiä latoja. Matkan rasittavuus, ankara ilmasto ja kehnot majoitusolot aiheuttivat sen, että 1860-luvulla vuosittain Siperiaan kuljetetuista 9500 karkotetusta sairastui n. 1250 ja kuoli 260. Koko määrästä siis sairastui n. 13 % ja kuoli n. 3 %. Sairaalat olivat liikakuormitettuja, ja niiden henkilökunta oli heikkotasoista. Kuljetuksen jälkeen monet karkotetuista olivat työhön kykenemättömiä. Yhteenvetona *Maksimov* esitti, että kuljetusjärjestelmä oli huono ja epäinhimillinen. Monet Siperiassa matkustaneet eivät vain tunteneet sen todellisuutta, sillä karkotusreitti kulki erillään varsinaisesta kauppa- ja postitiestä.[25]

Kuljetuksista on yleensäkin vähän tietoa ja vielä vähemmän suomalaisten kuljetuksista. Suomen ja Venäjän viranomaisten kirjeenvaihdosta ilmenee, etteivät asiat aina sujuneet asetuksien mukaisesti. Vähäisestä määrästään huolimatta suomalaiset aiheuttivat kuljetushenkilökunnalle ongelmia. He olivat erilaisista oloista, edustivat eri uskontoa eivätkä osanneet venäjää. Epäselvissä tapauksissa Venäjän viranomaiset joutuivat kääntymään suomalaisten virkamiesten puoleen.

Kun kuljettajat jatkuvasti vaihtuivat, oli karkotetuilla mahdollisuus pettää heitä siirtymällä ryhmästä toiseen. Vartijoiden kontrollimahdollisuuksia heikensivät lisäksi kehnot dokumentit. Pyrkiessään vaihtamaan ryhmää karkotetut käyttivät väkivaltaa, lahjontaa ja petosta..[26] Tästä viranomaiset olivat selvillä, ja 14. 3. 1829 annetussa asetuksessa velvoitettiin kuvernementtien viranomaiset laatimaan karkotettavista yksityiskohtaiset dokumentit sitä silmällä pitäen, etteivät nämä pystyisi vaihtamaan henkilöllisyyttään.[27] Toisessa, 26. 12. 1829 annetussa asetuksessa määrättiin vaihtoon syyllistyneen pakkotyövangin rangaistukseksi 5 vuotta pakkotyötä sekä 100 raipaniskua. Pakkosiirtolaista rangaistiin määräämällä kahdeksi vuodeksi pakkotyöhön kruunun tehtaaseen, minkä jälkeen hänet tuli lähettää siirtolaiseksi.[28]

Edelliseen asetukseen viitaten ilmoitti Moskovan kuvernementtihallitus 16. 10. 1829 kenraalikuvernöörille, että kaupungin vankeinhoitokomitealle oli aiheutunut vaikeuksia sen johdosta, että Moskovaan tulleiden suomalaisten karkotettujen paperit eivät sisältäneet riittävästi tietoja karkotetuista ja heidän perhesuhteistaan. Senaatin käsittelyssä asia oli 30. 11. 1829, jolloin päätettiin velvoittaa maaherroja noudattamaan vuoden 1822 kuljetusasetuksen määräyksiä. Mitä tuli karkotettujen perhesuhteisiin, niin senaatti totesi karkotettujen menettäneen ne. Tämän päätöksen kenraalikuvernööri välitti Moskovaan.[29] Tarkasta dokumentoinnista annettujen ohjeiden toistaminen ei kuitenkaan poistanut tunnistamisvaikeuksia. Tverin kuvernementinvirasto pyysi 25. 4. 1835 Pietarin, Pihkovan, Novgorodin, Aunuksen, Eestin ja Liivin-

maan kuvernementtien ja Suomen viranomaisilta tarkempia dokumentteja karkotettujen tunnistamista varten. Pyynnön johdosta vt. kenraalikuvernööri A. Thesleff otti yhteyden Viipurin läänin kuvernööriin Carl Mannerheimiin. Tämä ilmoitti, että karkotettujen mukana oli aina lähetetty tarvittavat passituslistat tuntomerkkeineen ja että asiaan kiinnitetään vastaisuudessa enemmän huomiota. Thesleff välitti tiedot Tverin kuvernementtivirastolle 8./20. 7. 1835.[30] Karkotettujen identifiointi pysyi kuitenkin edelleen ongelmana. Vasta kun dokumentteihin alettiin vuosisadan lopulla liittää valokuvat, vaihdot kävivät lähes mahdottomiksi.[31]

Koska vuoteen 1848 saakka kaikki karkotetut suomalaiset olivat pakkotyöhön tuomittuja, ei keskinäisillä vaihdoilla ollut saatavissa mitään etuja. Sitten kun suomalaisia alettiin karkottaa myös siirtolaisiksi, saattoi joku kyllä hyötyäkin tuosta operaatiosta. Karkotetut tietysti pyrkivät pitämään onnistuneet vaihdot salassa, ja jälkimaailmalle on säilynyt tieto vain yhdestä suomalaisten keskuudessa tapahtuneesta onnistuneesta vaihdosta. Tämän vuosisadan alussa Siperian suomalaisten katekeettana toiminut Vilho Juntunen kokosi sikäläisten maanmiestensä muistitietoa, ja v. 1906 hän kirjoitti talteen erään karkotetun elämäntarinan tämän kuolinvuoteella. Kertomuksen mukaan mies oli tuomittu kauheasta rikoksesta pakkotyöhön Siperiaan. Toista vuotta kestäneen matkan jälkeen hän oli saapunut rangaistuspaikkaansa Nertšinskin kaivosalueelle. Sieltä hän oli paennut ja tullut Suomeen, jossa hänet oli tunnistettu, vangittu ja lähetetty takaisin Siperiaan. Paluumatkalla hän sairastui ja hänet sijoitettiin Moskovassa vankilan sairaalaan. Siellä sattui olemaan toinenkin karkumatkalla ollut ja vangittu suomalainen. Hänen nimensä oli Matti Hirsi, ja hän oli paennut Om-siirtolan Helsingin kylästä. Hän kuoli eräänä yönä, ja toinen suomalainen vaihtoi oman sairastaulunsa Matti Hirren sairastauluun. Aamulla todellisen Matti Hirren ruumis vietiin pois, mutta viranomaiset eivät havainneet, että hänen tilalleen oli tullut uusi mies. Parannuttuaan uusi Matti Hirsi tuotiin Helsingin kylään, ja näin pakkotyö oli vaihtunut siirtolaisuudeksi. Kyläläiset kyllä huomasivat, ettei kyseessä ollut sama mies, joka ennen oli kylässä asunut, mutta eivät kertoneet asiasta viranomaisille. Vasta kuolinvuoteellaan vaihdokas kertoi omantunnon tuskissa olevansa oikealta nimeltään Matti Pakkala.[32]

Tätä kertomusta sävyttää voimakas uskonnollinen paatos, eikä Juntunen näytä lainkaan epäilleen tarinan todenperäisyyttä. On vaikeata tarkistaa, pitääkö se paikkansa, sillä lähdepohja on heikko. Voidaan kuitenkin todeta, että asiakirjoista, jotka kertovat Suomesta karkotetuista, ei löydy mainintaa Matti Pakkala -nimisestä miehestä. Siperiasta karanneiden, Suomeen päässeiden ja takaisin karkotettujen joukosta ei myöskään ole löytynyt Matti Pakkalaa. Siperiaan karkotettujen joukossa on kylläkin Matti Tuomaanpoika Pakkanen. Tämä Jaakkimasta kotoisin oleva matruusi oli tuomittu sotilaskarkuruudesta ja irtolaisuudesta määräämättömäksi ajaksi työlaitokseen. Omasta anomuksesta hänet karkotettiin siirtolaiseksi v. 1857.[33] Myös Matti Hirsi oli tuomittu rikoksista ja irtolaisuudesta määräämättömäksi ajaksi työlaitokseen, ja hänet päästettiin siirtolaiseksi v. 1866.[34]

Tämän jälkeen heistä ei ole asiakirja- eikä muitakaan lähteitä, ennen kuin heidät mainitaan Juntusen kertomuksessa. On mahdollista, että Moskovassa kuollut mies oli Matti Hirsi. Lähteiden vajavaisuudesta huolimatta voidaan päätellä, että henkilöl-

lisyyden vaihtaminen kuljetuksen aikana oli suomalaisille tuttua ja että hekin ovat käyttäneet sitä hyväkseen.

Karkotusasetuksessa ja siihen liittyvissä käskykirjeissä ei lainkaan otettu huomioon sitä, että Siperian-matkan aikana voisi syntyä sielunhoidon tarvetta. Mukana olleet uskonnolliset kirjat tietysti jossain määrin korvasivat tätä puutetta. Laiminlyönti johtui varmasti osittain siitä, että myöskään Venäjällä 22. 7. 1822 annetussa asetuksessa ei ollut otettu huomioon kuljetettavien sielunhoitoa. Ortodoksisen kirkon piirissä asian korjaaminen kuului Pyhälle Synodille ja luterilaisen kirkon piirissä Pietarin ylikonsistorille. Ennen pitkää nämä hoitivatkin asian, ja tehdyistä toimista ilmoitettiin Suomeen. Sisäasianministeriön hengellisten asiain osaston vieraiden uskontunnustusten jaosto kääntyi 25. 9. 1843 Suomen kenraalikuvernöörin puoleen lähettäen tälle tiedoksi sisäasiainministeriön 23. 9. 1843 päiväämän kiertokirjeen.[35] Siinä ilmoitettiin, että kuvernementeille oli annettu 15. 7. 1842 Pyhän Synodin ohjeet siitä, miten karkotettujen sielunhoidosta oli huolehdittava matkalla karkotuspaikkaan. Koska luterilainen kirkko poikkesi ortodoksisesta dogmien ja kirkkojärjestyksen osalta, lähetti ministeriö nyt kuvernementeille ylikonsistorin antamat ohjeet matkanaikaisesta luterilaisten karkotettujen sielunhoidosta. Niiden mukaan kuljetustien varrella asuvien luterilaisten kirkonmiesten tuli vierailla karkotettujen luona julistamassa evankeliumia, rukoilemassa heidän kanssaan ja siunaamassa heitä. Heidän kanssaan piti keskustella Jumalan armosta ja rakkaudesta, eikä heitä saanut loukata ja nöyryyttää, sillä jokainen rikollinen oli Jumalan luoma. Heidät piti vain saada nöyrtymään Herran edessä. Karkotettuja tuli myös lohduttaa, ja heille piti kertoa tulevasta elämästä. Mikäli jollakin kuljetusreitin varrella olevalla paikkakunnalla oli luterilainen kirkko, piti karkotetut päästää käymään siellä, ja heidän tuli saada nauttia Pyhä Ehtoollinen. Ohjeiden lopussa sanottiin, että kaikista kirkollisista toimituksista pappien oli sovittava paikallisten ja kuljetuksista vastaavien viranomaisten kanssa.

Ministeriön hengellisten asiain osaston vieraiden uskontunnustusten jaosto pyysi nyt kuvernementtien virastoja huolehtimaan ohjeiden noudattamisesta ja antamaan paikallisille luterilaisille papeille apua näiden työssä.

Luterilaiset karkotetut olivat tietysti eri asemassa kuin ortodoksit, sillä luterilaisia kirkonmiehiä oli hyvin harvassa verrattuna ortodoksisiin pappeihin ja munkkeihin. Ohjeiden antaminen kuitenkin osoittaa, että luterilainen kirkko halusi huolehtia myös karkotetuista. Kuljetuksenaikaisista kirkollisista toimituksista syntyi tietysti aikaa myöten melkoinen arkisto, mutta koska Venäjän luterilaisen kirkon arkistot ovat tavoittamattomissa, ei kuljetuksia voi tätäkään kautta seurata.

Kuinka suomalaiset sitten selvisivät matkan aikana ennen vuonna 1866 voimaan tulleita uudistuksia? Koska lähteet puuttuvat lähes kokonaan, on tähän kysymykseen vaikea vastata. Kuljetusasetuksen 188 §:n mukaan kuljetuksista vastaavien viranomaisten oli ilmoitettava sairastuneista ja kuolleista Tobolskin keskusvirastolle.[36] Sinne kertyneet tiedot piti sitten välittää Suomeen. Vuosina 1826–1865 karkotettiin Suomesta 1633 henkilöä. Samana aikana matkalle jääneistä on Suomeen tullut tietoja vain 45 tapauksesta. Heistä oli kuolemaantuomiosta armahdettuja 40, joista yksi oli nainen ja vankeudesta armahdettuja viisi. Nämä viisi kuolivat 1848 Pietarissa ahtau-

teen, kuten jo edellä on selvitetty.[37] Kuolemaantuomiosta armahdettujen 40:n ryhmästä tiedetään yhdeksässä tapauksessa matkan keskeytyksen syy: kahdeksan karkotettua oli kuollut vankiloissa, ja yksi oli määrätty Permin kuvernementtiin jokilaivojen rakentajaksi. Hän oli oululainen H. A. Toppila, joka kotiseudullaan oli perehtynyt laivanrakennukseen. 13 karkotetun tiedetään lähteneen Pietarista, mutta sen jälkeen heistä ei ole löytynyt mitään tietoja. Vain yhdestä, vuonna 1838 murhasta tuomitusta ja pari vuotta myöhemmin karkotetusta kankaanpääläisestä Isak Henrikinpoika Kuninkaasta ilmoitettiin v. 1847, ettei tämä koskaan ollut saapunut Tobolskiin. Viipurin ja Pietarin välille oli hävinnyt kaksi karkotettua. Vuosina 1830—1833 kuljetettiin Nižni—Novgorodin läpi 15 suomalaista, mutta siitä, tulivatko he joskus Tobolskiin, ei ole selvyyttä.[38] – Tämä kaikki on hajatietoa, jonka perusteella on uskaliasta tehdä johtopäätöksiä.

Suomalaisten Siperiaan-kuljetusta valottaa hieman myös muistitieto. Edellä mainittu V. Juntunen on v. 1900 merkinnyt talteen Riihimaa-nimisen suomalaisen kertomuksen, josta oheinen lainaus:

> ”Lähtö tapahtui 1855 joulun edellä. Pietarissa viivyttiin 7 päivää, Moskovassa 8 ja joka kuvernöörin kaupungissa 2 päivää. Käsissä ja jaloissa oli raudat. Käsiraudat otettiin pois Kyyrölässä, mutta vangit kiinnitettiin toisistaan kiinni. Muutamia oli neljä, muutamia kaksi yhdessä kiinni. Juopumisesta kerittiin rangaistukseksi puoli päätä paljaaksi. Eräälle, joka oli yhtämittaa juovuksissa ei voitu muuta kuin kerittiin molemmat puolet päätä ja keskelle jätettiin töyhtö – kukonharja. Moskovasta eteenpäin kulkiessa saatiin lahjoja. Moskovassa n. 10 ruplaa mieheen. Matka onnistui muuten hyvin. Ensimmäinen päihtymys oli ensimmäisellä vaihtopaikalla Viipurista lähdettäessä. Se oli niin perinpohjainen, että 47:stä vangista ja vartijasta oli selvänä vain yksi vartija. Sitä seuraavat juomiset olivat pienempiä. Makuulavitsoista oli venäläisten kanssa usein riitaa. Kerrankin tuli tappelu, jossa pääaseena olivat kirjapussit ja nyrkit. Tobolskissa viivyttiin jonkin aikaa ja siellä oli melkein täysi vapaus, paitsi että piti asustaa vankilassa. Sieltä sitten seurasi matka Ryžkovan suomalaissiirtolaan. kaikki muut pääsimme samaan kylään paitsi kolme, jotka määrättiin noin sadan virstan päähän kylästämme.[39]

Edellä mainittu ”Matti Pakkala” kertoi puolestaan Juntuselle seuraavasti:

> ”Mitä saakaan sitten kokea matkalla. Pietarissa pantiin vangit kaksittain käsiraudoilla kiinni toisiinsa ja toinen puoli päätä kerittiin paljaaksi. Moskovasta alkoi matka kohti Siperiaa jalkaisin. Uralin yli kuljettiin hevosilla ja Siperian puolella taas jalkaisin. Toista vuotta kesti ennenkuin pakkotyövankilan portti Nertšinskissä saavutettiin.[40]

Englantilainen *Henry Lansdell* matkusteli 1870-luvulla Venäjän keisarikunnan vankiloissa Britannian ja ulkomaan bibliaseuran lähettinä.[41] Käydessään Oulun lääninvankilassa v. 1876 hän tapasi siellä Siperiasta karanneen naisen, joka kertoi kuljetuksesta seuraavasti:

> ”Matka Siperiaan tapahtui jalkaisin. Siinä vankijoukossa, jossa minua kuljetettiin, oli noin 150 karkotettua. Moskova oli karkotettujen kokoamispaikka ja siellä pysähdyimme kolme päivää. Siellä myös saimme avustusta yksityiseltä rahastolta. Matka Pietarista Tobolskiin kesti 8 kuukatta.”[42]

Näistä suomalaisten karkotettujen kertomuksista ilmenevät samat seikat, joihin *Maksimov* ja "Zritelin" kirjoittaja olivat kiinnittäneet huomion. Riihimaakin mainitsee runsaan alkoholinkäytön ja vartijoiden leväperäisyyden. Tukanleikkuun todellista syytä hän ei näy tienneen, vaan kuvittelee sen rangaistukseksi juopumisesta. "Zritelin" kirjoittaja oli maininnut suomalaiset muiden vähemmistökansallisuuksien ohella, mutta eri kansallisuuksiin kuuluvien vankien tappeluista hän ei kertonut mitään. Riihimaa taas toteaa, että venäläisten kanssa oli tapeltu makuulavitsoista. Etappipaikathan olivat ahtaita, ja elintilasta kiisteltäessä vähemmistönä olevia kielitaidottomia suomalaisia syrjittiin ilmeisesti jo siitä syystä, etteivät he kyenneet kommunikoimaan vartijoiden ja muiden vankien kanssa. Suomalaisille ei jäänyt muuta keinoa kuin nyrkit ja kirjapaketit, kun oli puolustettava etujaan kuljetuksen aikana. Näin mukaan annetusta uskonnollisesta kirjallisuudesta oli todella konkreettista hyötyä. Erikoista on, että "Matti Pakkala" kertoo Uralin ylitetyn hevosilla. Jos näin todella tapahtui, se oli vastoin asetuksia. "Zritelin" kirjoittaja ja *Maksimov* mainitsevat, että asetuksia rikottiin yleisesti ja että rahalla sai helpotuksia matkan rasituksista. Lieneekin niin, että "Pakkala" oli keinotellut itselleen ylimääräisiä etuisuuksia.

Kaikissa suomalaisten kertomuksissa kuljetusta pidetään hyvin raskaana. Suomalaisillehan matka oli pidempi kuin useammille muille keisarin alamaisille, ja vaikeuksia lisäsi varmasti myös se, että Venäjän ja Siperian olot olivat suomalaisille täysin tuntemattomat.

3. Kuljetuksissa tapahtuneet uudistukset ja niiden vaikutus karkotettujen terveyteen

Speranskin toimesta syntyneet karkotusasetukset olivat vuosikymmeniä Venäjän karkotusjärjestelmän pohjana. Ajan mittaan havaittiin järjestelmässä puutteita, mutta vuosikymmeniin ei epäkohtiin saatu merkittäviä korjauksia.

Vuonna 1851 tehtiin kenraaliadjutantti N. N. Annenkovin johdolla Länsi-Siperiassa väestönlaskenta ja hallintotarkastus, ja silloin havaittiin koko karkotusjärjestelmän olevan heikolla kannalla. Annenkov laati kuljetuksia koskevan muistion. Sen mukaan kulku karkotukseen oli tuskien taival. Talvisin vangit kärsivät kylmyydestä, kesällä helteestä, kulkureitit olivat kehnot, majoitusolot huonot, ruoka lähes syötäväksi kelpaamatonta jne. Kaikesta tästä oli seurauksena kuljetettavien nälkiintyminen, sairastuminen ja usein jopa kuolema. Annenkovin mukaan tuskin kolmasosa karkotetuista oli selvinnyt matkasta ilman sairaalassakäyntiä kuljettuaan 5000 virstaa Moskovasta Siperiaan. Useimmat olivat lopullisesti menettäneet terveytensä. Fyysiseen kurjuuteen liittyi vielä siveellinen rappio, joka oli suuressa määrin seurauksena huonosta kuljetusjärjestelmästä. Tuntiessaan tilansa toivottomuuden karkotetut luopuivat yhteiskunnan hyväksymistä moraalikäsityksistä. Annenkovin mukaan voitiin päätellä, että vaikka Siperian väestö karkotusten avulla lisääntyikin, karkotetut olivat siinä määrin fyysisesti ja siveellisesti heikkotasoisia, että he olivat pikemmin vahin-

goksi kuin hyödyksi Siperialle. Erityisesti Annenkov tähdensi, että kuljetusjärjestelmää oli parannettava, mikäli siirtolaisuutta haluttiin edistää karkotusten avulla.[43]

Uudistukseen ryhdyttiin vasta kymmenisen vuotta muistion julkaisemisen jälkeen. Tobolskin karkotusasiain keskusviraston johtaja M. Ugrjumovski esitti vuonna 1860 Länsi-Siperian keskushallinnolle ja alueen kenraalikuvernöörille suunnitelman karkotettujen kuljetuksen uudistamisesta. Sen mukaan karkotetut piti tärkeimmillä kuljetusreiteillä viedä rautateitse ja siellä missä ei ollut rautatietä, hevosten vetämissä kärryissä. Länsi-Siperian keskushallinto ja kenraalikuvernööri G. Hasford hyväksyivät suunnitelman, ja se esitettiin edelleen sotaministeriölle, jonka alaisuuteen karkotettujen kuljetus kuului. Sotaministeriöstä suunnitelma tuli ministerikomitean käsittelyyn, jossa päätettiin marraskuussa 1861 perustaa asiaa pohtiva komitea. Sen jäsenet olivat sota-, sisä- ja oikeusministeriöstä sekä valtakunnan tie-, vesi- ja insinöörihallinnosta. Puheenjohtajaksi kutsuttiin pääesikunnan päivystävä kenraali F. L. Heiden[44] ja sihteeriksi A. N. Belentšenko sisäasiainministeriön poliisiasiain osastolta. Aloittaessaan työnsä komitea totesi, että Ugrjumovskin ehdotuksia ei voitu soveltaa sellaisinaan koko valtakunnassa. Kuljetustilanteen kartoittamiseksi komitea päätti tiedustella valtakunnan eri osien johtavilta hallintomiehiltä, kuinka vanginkuljetus oli järjestetty näiden alueilla. Samalla tehtiin myös uudistusehdotuksia. Kenraalikuvernööri Rokassovski sai tiedustelun 26. 2. 1862. Kirjeessä viitattiin suunniteltuun uudistukseen ja kysyttiin seuraavia asioita:

1) Olisiko mahdollista muuttaa karkotettujen kuljetus Suomessa hevosilla tapahtuvaksi, ellei ole mitään syitä, jotka tekevät tämän muutoksen mahdottomaksi?
2) Millainen ajoneuvo on sopiva karkotettujen kuljettamisessa a) kesällä, b) talvella?
3) Montako hevosta täytyy olla kullakin etapilla ilman viivytystä tapahtuvaa kuljetusta varten ottaen huomioon ajoneuvojen rakenteen ja vuoden aikana kuvernementista lähtevien vankien määrän?
4) Kuinka etapit on varustettava hevosilla, jos kuljetuksista vastaisivat postihevoset ja kuljetuksen hoidosta postinhoitajat (ilman että he saisivat korvausta maanomistajien maksamasta kyytirahasta)? Olisiko järjestettävä oma virkakunta hoitamaan kuljetuksia?
5) Kuinka paljon olisi suoritettava maksua yhdeltä virstalta ja hevoselta?
6) Montako virstaa voitaisiin kulkea päivässä ottaen huomioon kaikki kuljetukseen vaikuttavat seikat, kuten kärryjen paino, kuorma, hevosten kunto, tienlaatu jne.?

Näiden varsin yksityiskohtaisten seikkojen lisäksi komitea pyysi kenraalikuvernööriä ilmoittamaan ne yleiset perusteet, joiden tähden olisi syytä muuttaa kuljetukset Suomessa hevosilla tapahtuviksi. Koska uudistuksen pohjana oli vanha järjestelmä, halusi komitea myös seuraavat tiedot:

1) tilastollisen selvityksen maan tärkeimmistä vanginkuljetusreiteistä: a) vaihtoasemien ja yöpymispaikkojen lukumäärän, tiedon ko. rakennuksista ja var-

tioinnin ja huollon järjestämisestä, b) tiedon siitä, ylittävätkö kuljetusreitit suuria jokia ja onko ylitys järjestetty proomuilla vai siltojen avulla, c) tiedot muista kuljetuksiin vaikuttavista luonnonesteistä, jotka voivat haitata erityisesti kelirikon aikana syksyisin ja keväisin;

2) selvityksen siitä, millaisia vaihtoasemia ja yöpymispaikkoja kruunun on rakennettava tai vuokrattava paikalliset olosuhteet huomioon ottaen;
3) tiedot edellisenä vuonna kuljetettujen vankien määrästä: a) suomalaisista vangeista, jotka oikeuden päätöksellä on lähetetty Siperiaan tai jotka ovat tutkittavina, b) muualta kotoisin olevista karkotus- tai tutkintovangeista sekä erityisesti mukana seuraavien perheenjäsenten määrästä;
4) selvityksen vuotuisista asiaan liittyvistä kustannuksista, kuten vuokrista, remonteista jne.;
5) vertailevan laskelman kuluista, joita tulee jalkaisin kuljetettaessa ja mahdollisen uudistuksen aikana.

Komitea pyysi vastaamaan tiedusteluun 1. 6. 1862 mennessä. Tämä oli rajana muillekin Keisarikunnan viranomaisille.

Tiedustelun saatuaan Rokassovski kääntyi senaatin ja Viipurin läänin kuvernöörin puoleen. Senaatille 13./25. 4. lähettämäänsä kirjeeseen hän liitti oman ehdotuksensa Siperiaan lähetettävien kuljettamisesta Suomessa. Siinä hän esitti harkittavaksi mm. seuraavan:

1) Voisiko senaatti kuljetusjärjestelmää muutettaessa suostua siihen, että jalkaisinkuljetus Viipurista Rajajoelle ja edelleen Pietariin muutettaisiin ajoneuvoilla tapahtuvaksi? Vangeille olisi helpompaa, että pakkotyöhön kaivoksiin ja tehtaisiin karkotetut tuotaisiin heti päätöksen tapahduttua Viipuriin ja siirtolaisiksi karkotetut vain kesäisin. Viipurista heidät sitten kuljetettaisiin kruunun höyryaluksella Pietariin. Tällöin voitaisiin Viipurin ja Pietarin välinen etappijärjestelmä lakkauttaa.
2) Mikäli senaatti pitää välttämättömänä, että karkotettuja kuljetetaan myös talvisin, eikä voi suostua pitkiin, kalliiksi tuleviin säilytyksiin Viipurissa eikä suostu merikuljetuksiin, olisi toivottavaa, että senaatti ryhtyisi toimiin hevosajoneuvojen, kuskien ja tilojen hankkimiseksi vankikuljetuksia varten.
3) Kuten jo vuoden 1826 asetuksessa määrättiin, maksaisi kuljetuskustannukset edelleen Suomen valtio. Voidakseen pienentää näitä kuluja olisi senaatin pyrittävä vähentämään niiden määrää, jotka ovat saaneet luvan lähteä siirtolaisiksi Siperiaan. Tuo luku on kasvanut vuosi vuodelta, ja kuluvan vuoden kolmen ensimmäisen kuukauden aikana on Siperiaan lähetetty jo 50 henkilöä. On toivottavaa, että laillista suojelua vailla olevia koskevan lainmuutoksen tapahduttua osa niistä työ- ja ojennuslaitoksissa olevista irtolaisista, jotka nyt lähtevät Siperiaan, voitaisiin muuttaa kotimaassaan rauhallisiksi ja ahkeriksi uudisasukkaiksi.[45]

Lopuksi kenraalikuvernööri viittasi komitean antamaan päivämäärään ja pyysi senaattia käsittelemään asian nopeasti.[46]

Lähettäessään tiedustelun valtakunnan eri alueiden johtaville virkamiehille Heidenin komitea ei asettanut Suomea mitenkään erikoisasemaan, ja Suomen kenraalikuvernööriin suhtauduttiin kuten muihinkin keisarin käskynhaltijoihin. Vastausta pyydettiin nimenomaan kenraalikuvernööriltä. Komitea ei kirjelmässään sanallakaan viittaa siihen, että Suomen omat hallintoelimet olisivat asiassa osallisina. Vastauksen valmisteluun annettu aika oli lisäksi niin lyhyt, ettei perusteellisiin selvityksiin ollut mahdollisuuksia.

Rokassovski ei kuitenkaan sivuuttanut Suomen omia hallintoelimiä ja esitti tiedustelun edelleen senaatille. Hänellä oli myös yksityiskohtaiset ehdotukset siitä, kuinka kuljetukset voitaisiin järjestää. Ilmeisesti hän uskoi näillä nopeuttavansa asian käsittelyä. On huomattva, että kuljetusasiat olivat Rokassovskin erikoisala. Hän oli koulutukseltaan insinööriupseeri, jolla ennen tuloaan Suomen kenraalikuvernööriksi oli takanaan pitkä ura armeijan majoitus- ja kuljetuselimissä.[47]

Ennen kuin senaatti ehti käsitellä asiaa, tiedusteluun vastasi Viipurin läänin kuvernööri B. Indrenius. Hän ilmoitti karkotetuille tulevan matkaa Viipurista Pietariin 133 1/5 virstaa. Tällä välillä oli vain yksi varsinainen etappi – Kyyrölässä –, jossa karkotetut ja kuljettajat pitivät lepopäivän. Etapin lisäksi oli yöpymis- ja vaihtoasemia viisi, joista kaksi Viipurin ja kolme Pietarin kuvernementissa. Kuljetus Viipurista Pietariin kesti tavallisesti kahdeksan päivää. Kuljetuksesta ja vartioinnista vastasi Viipuriin sijoitetun venäläisen sotaväen asettama komennuskunta. Tämän selvityksen Rokassovski lähetti senaatille 19. 4./1. 5.

Senaatin käsittelyyn kuljetusasia tuli 5. 5. 1862. Se totesi, että kuljetusta koskevia muutoksia voidaan tehdä vain muuttamalla keisarillista asetusta. Kun tämä tapahtuisi, uutta asetusta tultaisiin heti soveltamaan Suomessa ja karkotetut vietäisiin Viipurista edelleen joko hevosajoneuvoissa tai höyrylaivalla Pietariin. Viipurin kuvernööriltä päätettiin tiedustella käytännön järjestelyjä. Sen jälkeen senaatti voisi tehdä asiasta päätöksen ja ilmoittaa siitä kenraalikuvernöörille. Samaten päätettiin ilmoittaa asiasta senaatin oikeusosastolle.[48]

Senaatti oli siis valmis hyväksymään suunnitellut uudistukset, ja tässä vaiheessa näytti siltä, että asia olisi saatu nopeasti pois päiväjärjestyksestä. Niin ei kuitenkaan käynyt. Rokassovski näet tiedusteli 26. 6./11. 7., voitaisiinko uudistettavaa kuljetusjärjestelmää käyttää myös sotilasarestilaisten kuljetukseen?[49] Siihen asti samat etappimiehistöt olivat vastanneet sekä karkotettujen että sotilasarestilaisten kuljettamisesta, ja Suomessa olevan sotaväen päällikkönä kenraalikuvernööri halusi käytännön jatkuvan suunnitellun muutoksen jälkeenkin.

Tiedustelun vuoksi kuljetuskysymys palautui kokonaisuudessaan senaatin käsittelyyn, sillä sotilasarestilaiset olivat venäläisiä ja Venäjän lakien alaisia. Senaattorit tarkastelivat nyt asiaa perusteellisemmin ja ennen kaikkea kustannuskysymyksenä. Sotilasarestilaisten kuljettaminen olisi näet lisännyt paikallisen väestön rasituksia, joita jo aiheutui suomalaisten vankien kuljettamisesta. Sotilasarestilaisten kuljetusta senaatti piti Venäjän kruunun asiana. Karkotettujen kuljettamista laivalla Pietariin pidettiin myös kalliina, eikä ollut sopivia aluksia käytettävissä. Katsottiin parhaaksi, että vanginkuljettajat veisivät tuomitut hevosilla Venäjän rajalle, josta sikäläiset viranomaiset toimittaisivat heidät eteenpäin. Kenraalikuvernöörille oli vain esitet-

tävä, että lähelle Suomen rajaa Valkiasaareen asetettaisiin venäläinen virkamies ja tarpeellinen vartijajoukko suomalaisten vankien vastaanottamista ja edelleenkuljettamista varten.[50]

Siihen, millainen suomalaisten karkotettujen kohtalo oli Venäjän puolella, senaatti ei puuttunut. Heidenin komiteahan oli tiedustellut vain Suomen vanginkuljetuksen tilaa ja pyytänyt samalla tekemään uudistusehdotuksen. Suomen viranomaisten valta loppui Suomen rajalle, ja puuttuminen siihen, miten kuljetus järjestettäisiin Venäjällä, olisi merkinnyt sekaantumista Venäjän viranomaiseten toimiin.

Senaatin päätettyä asiasta ei kenraalikuvernööri enää palannut sotilasarestilaisia koskevaan tiedusteluunsa, vaan antoi 9./21. 1. 1863 kuljetuksista vastaaville sotilasviranomaisille ohjeet järjestää kuljetus Viipurista Pietariin senaatin edellyttämällä tavalla.[51]

Koko kuljetusjärjestelmän kannalta olivat tärkeimpiä Venäjällä tapahtuneet muutokset, joiden pohjana olivat Ugrjumovskin mietintö ja kulkuvälineiden tekninen kehitys. Vuosina 1836–1839 oli rakennettu Pietarin ja Moskovan välinen rautatie, ja sen jälkeen niitä oli valmistunut jatkuvasti eri puolille valtakuntaa. Samanaikaisesti tapahtunut höyrylaivojen tulo jokiliikenteeseen oli vaikuttanut lähes käänteentekevästi Venäjän kuljetusoloihin. Ennen höyrylaivoja esim. Volgaa ja Kamaa pitkin vastavirtaan tapahtuneet kuljetukset olivat hitaita ja kalliita.

Ensimmäiseksi siirrettiin rautateille Pietarin ja Moskovan väliset vanginkuljetukset v. 1858. Moskovan ja Nižni-Novgorodin välillä alkoivat rautatiekuljetukset v. 1863.[52] Nižni-Novgorodin ja Permin välillä alettiin karkotettuja kuljettaa purjehdusaikana höyrylaivojen hinaamissa proomuissa v. 1864. Nämä ns. uivat vankilat oli tehty nimenomaan tähän tarkoitukseen. Nižni-Novgorodista Kasaniin kuljettiin Volgaa myötävirtaan ja Kasanista Permiin Kamaa vastavirtaan.[53]

Myös Siperiassa oli purjehduskelpoisia vesireittejä, ja v. 1865 alettiin karkotettuja kuljettaa proomuilla Tjumenista Tobolskin kautta Tomskiin.[54] Siperiassa reitteinä olivat Tara, Tobol, Irtyš, Ob ja Tom.

Vesikuljetukset olivat mahdollisia vain purjehdusaikana, ja niihin voitiin turvautua vain jokireiteillä. Vankien oli joka tapauksessa kuljettava pitkiä matkoja maitse. Heidenin komitean ehdotusten mukaisesti siirryttiin Nižni-Novgorodin ja Tjumenin välillä ajoneuvokuljetuksiin v. 1864 ja Tjumenin ja Atšinskin välillä seuraavana vuonna.[55]

Kesäisin käytettiin tavallisia talonpoikasityyppisiä rattaita ja talvisin rekiä. Kuhunkin ajoneuvoon sijoitettiin neljä vankia ja yksi vartija. Erilaisiin rangaistuksiin tuomitut karkotetut sijoitettiin eri ajoneuvoihin. Vangit olivat kahlehdittuina, ja vain naisia ja lapsia kuljettavat vaunut ja reet olivat katettuja.

Varsinaisesta kuljettamisesta eivät vastanneet vartijat, vaan omia hevosiaan käyttävät talonpojat, jotka olivat tehneet kruunun kanssa kuljetussopimuksen. Ajoneuvojen piti vastata viranomaisten vaatimuksia, ja niitä vetävien kolmen hevosen piti olla niin hyväkuntoisia, että ne pystyivät kuljettamaan vankikuormaa 8 virstan tuntinopeudella. Päivässä oli edettävä 80–90 virstaa, ja vankeja sai yhdessä kuljetuserässä olla v:n 1822 asetuksen mukainen määrä eli 60 vankia kesäisin ja 100 talvisin. Kun yhteen kuormaan sijoitettiin 4 vankia, niin kesäisin kuljetuskolonnaan kuului 15 ja

talvisin 25 hevosajoneuvoa. Kelirikon ajaksi kuljetukset oli keskeytettävä keväisin ja syksyisin kahdeksi viikoksi, mutta tarvittaessa keskeytys saattoi viranomaisten harkinnan mukaan olla pidempikin.

Näin karkotettujen ei enää tarvinnut käytetyimmillä reiteillä kulkea jalkaisin, mutta edelleen he olivat alttiina Siperian ankaralle ilmastolle. Talvisin, jolloin −35°:n pakkaset olivat normaaleja, ei kuoliaaksi paleltuminenkaan ollut harvinaista. Vuonna 1867 kuljetusjärjestelmään tutustui poliisivoimain toimeenpanevan osaston päällikkö paroni I. O. Velho. Hän ehdotti sisäasiainministeriölle, että karkotettujen talvikuljetus lopetettaisiin eniten käytetyillä reiteillä. Velhon mukaan olisi kruunulle edullista kuljettaa vangit vesitse ja pelkästään purjehdusaikana, koska silloin voitaisiin lakkauttaa suuri määrä kuljetusasemia. Vangeille itselleen se olisi paljon mukavampaa, ja Siperia hyötyisi saadessaan asukkaiksi karkotettuja, jotka eivät kuljetuksen aikana olleet menettäneet terveyttään.[56] Ehdotusta valmisteltiin edelleen ministeriössä. Katsottiin, että karkotettuja voitaisiin kuljettaa Volgalla ja Kamalla 1. 5.—1. 10 ja Siperian jokireiteillä 1. 5.—10. 9. Muina aikoina voitaisiin sallia vain niiden vankien jokikuljetukset, jotka oli tuotu proomuilla Permiin ja Tomskiin ja jotka olivat vielä matkan varrella purjehduskauden loputtua. Heidät olisi tuotava talven ajaksi Tjumeniin ja Atšinskiin. Lokakuussa 1867 sisäasiainministeri toi esityksen ministerikomiteaan, jossa se hyväksyttiin. Keisarille tekemässään esityksessä ministerikomitea tähdensi, että sisäasiainministeriön on entistä tarkemmin valvottava karkotettujen kuljetusta ja että kuljetusjärjestelmää on edelleen kehitettävä. Komitean mukaan kuljetusvälineiden kehittyminen oli tehnyt mahdolliseksi siihenastiset uudistukset ja teknisen kehityksen avulla voitaisiin vastakin parantaa vanginkuljetuksia. Uudistukset olivat myös säätäneet kruunun varoja. Hallitsija antoikin 1. 12. 1868 asetuksen talvikuljetusten lopettamisesta.[57]

Heidenin komitea oli ehdottanut kuljetusjärjestelmän hallinnonkin uudistamista. 6. 10. 1864 annetulla asetuksella perustettiin kuljetustentarkastajan virka. Hänen tehtävänään oli valvoa kuljetusten toimeenpanoa Nižni-Novgorodin ja Tjumenin välillä. Havaitessaan rikottavan määräyksiä hänen oli ilmoitettava asiasta kuvernementin sotilasjodolle. Lisäksi hänen oli vuosittain raportoitava toimistaan sisäasiainministeriön poliisiasiainosastolle.[58] Vastaavanlainen virkamies nimitettiin Tjumenin ja Atšinskin välille 5. 3. 1865.[59] Tarkastajien esimieheksi määrättiin 13. 7. 1868 ylitarkastaja, jonka tehtävänä oli kuljetusjärjestelmän johtaminen ja koordinointi.[60]

Aikoinaan karkotusasiain keskuspaikaksi oli määrätty Tobolsk, koska se oli Länsi-Siperian pääkaupunki, mutta vankien kannalta Tobolskin sijainti ei ollut edullinen. Kaikki karkotetut joutuivat kulkemaan Tobolskin kautta, ja ne, jotka sijoitettiin Tobolskista länteen, joutuivat matkustamaan edestakaisin. Tämän johdosta Länsi-Siperian kenraalikuvernööri A. O. Duhmel esitti sisäasiainministeriölle keskusviraston siirtämistä Tobolskista länteen, Tjumeniin. Ehdotus oli ministerikomitean käsittelyssä 14. 2. 1867 ja tuli hyväksytyksi. Tämän jälkeen sitä käsiteltiin lainvalmisteluelimissä ja valtakunnanneuvostossa, ja 23. 12. 1869 annettiin asetus keskusviraston siirtämisestä Tjumeniin.[61] Kaupunki olikin hyvä sijoituspaikka: sen kautta kulkivat kaikki Siperiaan karkotetut, sieltä alkoi kuljetus pitkin Siperian jokireittejä ja se sijaitsi Pietarin ja Irkutskin puolivälissä.

Vuonna 1868 Heidenin komitean sihteeri Aleksander Belentšenko julkaisi ministeriön toimeksiannosta artikkelin "Ulutššenija v peresylke arestantov v Sibir po offitsialnym svedenijam" (Virallisten tiedotusten mukaisia arestilaisten Siperiaan kuljettamista koskevia parannuksia). Siinä kerrotaan, että vuosina 1864–1868 toimeenpannut uudistukset muuttivat lähes koko järjestelmän. Aiemmin Siperiaankulku oli karkotetuille kidutusta, kruunulle se merkitsi suuria kustannuksia ja Siperialle ja sen väestölle koituva hyöty oli olematon. Nyt kuljetukset nopeutuivat. Ennen vuotta 1864 Viipurista Tomskiin vaellettiin 294 matkavuorokautta, uudistusten jälkeen 61 matkavuorokautta. Ennen uudistuksia yhden henkilön kuljettaminen Nižni-Novgorodista Tomskiin maksoi 188 ruplaa 98 kopeikkaa, uudistusten jälkeen vain 47 ruplaa 25 kopeikkaa. Kustannuksia oli eniten aiheuttanut etappimiehistö, jonka määrää voitiin uudistusten toteuduttua tuntuvasti supistaa. Belentšenko tähdentää erityisesti, että karkotetut olivat siirtolaisia, jotka lisäsivät laajan, harvaan asutun maan väestöä. Uusi kuljetusjärjestelmä takasi sen, että Siperiaan tuodut karkotetut olivat hyväkuntoisia ja työkykyisiä.[62]

Belentšenkon selvityksessä – sen luonteen mukaisesti – ei mainita, että kuljetusjärjestelmään jäi vielä monia epäkohtia. Kun vankeja vietiin Tjumenista, Tobolskista tai jostain muualta reitin varrelta karkotuspaikkaan, heidän oli vielä kuljettava jalkaisin, ja paikalliset viranomaiset vastasivat kuljettamisesta. Tomskista itään suuntautuvat reitit Belentšenko sivuuttaa täysin. Parannukset koskivat vain keskeisiä kuljetusalueita eli Euroopan puoleista Venäjää ja Länsi-Siperiaa. Itäisin paikka, joka vielä kuului niiden piiriin, oli Tomsk, jokikuljetusten päätepiste. On kuitenkin muistettava, että mitä idemmäs mentiin, sitä vähäisemmäksi tuli myös kuljetettavien määrä. Vuonna 1867 kuljetettiin Tjumenin kautta 7 500, Tomskin 5 100 ja Atšinskin kautta 2 250 karkotettua.[63] Vuonna 1880 Tjumenin kautta kuljetettiin 16 679, Tomskin 10 259 ja Atšinskin kautta 8 496 karkotettua.[64] Baikalin-takaisille alueille karkotettiin vain törkeisiin rikoksiin syyllistyneet, joita oli 1860-luvulla vuosittain vain n. 1 000 henkilöä. V. 1880 tämä määrä oli 3 156.[65]

1800-luvun lopun kuljetuksia tutkinut *Jadrintsev* on osoittanut, ettei matka karkotukseen ollut uudistusten jälkeenkään helppo. Tjumenin siirtovankilan kautta kuljetettiin vuosittain noin 18 000 karkotettua, ja purjehduskautena sinne oli yhdellä kertaa tavallisesti sijoitettu 1 500–2 000 ja joskus jopa 2 500 vankia. Alun perin se oli rakennettu 700:lle, joten siellä vallitsi jatkuva ahtaus. Tjumenissa vangit joutuivat olemaan 15–30 päivää, ja tänä aikana ahtauden aiheuttamat epäkohdat kärjistyivät. Vuosina 1869–1874 vankilassa oli kaikkiaan 91 927 vankia. Heistä sairastui 9 454 eli 10,3 % ja kuoli 1 934 eli 2,1 %

Tomskin siirtovankilan vastaavat luvut vuosilta 1877–1880 olivat hieman erilaiset. Silloin vankilaan oli sijoitettuna yhteensä 38 423 vankia, joista sairastui 7 471 eli 19,4 % ja kuoli 2,5 %. Sairastavuus oli Tomskissa suurempi siksi, että matkan jatkuessa karkotettujen kunto oli heikentynyt ja että kuljetuksen aikana monet olivat saaneet tartunnan, joka vasta Tomskissa puhkesi sairaudeksi.

Pääasiallisena sairauksien aiheuttajina ja kuolinsyinä olivat taudit ja epidemiat. Lavantauti eri muodoissaan oli vankiloiden jatkuva vitsaus. Ahtaus, likaisuus ja kehno terveydenhoito edistivät sen leviämistä, ja heikkokuntoiset ja huonosti ravitut

karkotetut olivat helppoja uhreja.

Proomuilla vallitsevia olosuhteita *Jadrintsev* tutki Tjumenin ja Tomskin välillä. Ajanjaksona 1869–1881 kuljetettiin 122 738 vankia. Heistä sairastui 7 580 eli 6 % ja kuoli 464 eli noin 0,5 prosenttia. Tämä sairastuneiden ja kuolleiden vähyys verrattuna vankiloiden vastaaviin määriin johtui siitä, että sairastuneet ja todella heikkokuntoiset jätettiin vankilasairaaloihin. Toisaalta tauti oli monella piilevänä jo matkalle lähdettäessä, ja tartunta levisi helposti proomujen ahtaudessa.

Suuret sairastuvuus- ja kuolleisuusluvut eivät olleet ominaisia vain Siperialle vaan koko kuljetusjärjestelmälle. Taulukossa n:o 6 on esitetty *Jadrintsevin* laatima tilasto, joka koskee vuosia 1880 ja 1881 ja kattaa reitin Moskovasta Atšinskiin.

V. 1880 kuljetetuista 16 679 karkotetusta sairastui 11 617 eli 69,7 % ja kuoli 1 201 eli 7,2 %. Seuraavana vuonna kuljetetuista 16 199 karkotetusta sairastui 11 045 eli 68,2 % ja kuoli 1 385 eli 8,5 %. Sairastuvuus ja kuolleisuus oli siirtovankiloissa, kuten Moskovassa ja Permissä, runsasta. Rautatiekuljetukset Moskovasta Nižni-Novgorodiin ja Permistä Jekaterinburgiin olivat helpompia kestää, kun taas proomukuljetukset näyttävät olleen vahingollisempia. Jekaterinburgin ja Tjumenin välinen hevoskuljetus vaati myös runsaasti uhreja. Se, että sairastuvuusluvut olivat Tomskin ja Atšinskin välillä suuret, on osoitus etappikuljetusten rasittavuudesta. Taulukosta ilmenee myös, etteivät tuhoisia olleet niinkään kuljetukset kuin pitkäaikaiset odotukset ahtaissa vankiloissa.[66]

Kennan tutki 1880-luvulla Tobolskin ja Tomskin välisiä kuljetusoloja. Hänen mukaansa tällä reitillä kuljetettiin vuosina 1870–1884 proomuissa 148 489 vankia,

Taulukko n:o 6. Siperiaan kuljetettavien karkotettujen sairastavuus ja kuolleisuus Moskovan ja Atšinskin välillä vuosina 1880 ja 1881.

	1880		1881	
	Sairastuneet	Kuolleet	Sairastuneet	Kuolleet
Moskovan vankila	4 969	650	5 471	804
Nižni-Novgorodin vankila	569	76	430	38
Kasanin vankila	471	32	497	209
Premin vankila	1 423	220	1 573	178
Jekaterinburgin vankila	638	69	501	39
Kamislovin vankila	118	10	118	3
Junakuljetus Moskovasta Nižni-Novgorodiin	–	2	–	1
Proomukuljetus Nižni-Novgorodista Permiin	780	26	605	21
Junakuljetus Permistä Jekaterinburgiin		2	–	2
Hevoskuljetus Jekaterinburgista Tjumeniin	158	13	95	12
Proomukuljetus Tjumenista Tomskiin	529	25	289	27
Jalkamatka Tomskista Atšinskiin	781	76	567	51
Atšinskin vankila	1181		899	
Yhteensä Moskovasta Atšinskiin	11 617	1 201	11 045	1 385
Kuljetettuja kaikkiaan	16 679		16 199	

joista sairastui 7 066 ja kuoli 569. Koko määrästä siis sairastui 4 % ja kuoli noin 0,4 %.[67] Lukuja voidaan verrata *Jadrintsevin* mainitsemiin Tjumenin ja Tomskin välistä proomukuljetusta koskeviin lukuihin. Niiden mukaan v. 1880 sairastui 3,8 % ja kuoli noin 0,1 % karkotetuista. Vuonna 1881 vastaavat luvut olivat 1,7 % ja 0,2 %. On kuitenkin huomattava, että *Kennanin* luvut kuvaavat 14 vuoden periodia, kun taas vain kahta vuotta koskevia *Jadrintsevin* lukuja voidaan pitää satunnaisina.

Karkotetut itse pitivät proomukuljetuksia helppoina verrattuina hevoskuljetuksiin ja jalan taivaltamiseen. Vesikuljetus oli lepoa rasittavan huonoilla teillä tapahtuneen hevoskyydityksen jälkeen.[68]

Sekä *Jadrintsev* että *Kennan* pitivät sairastuvuus- ja kuolleisuusmääriä tavattoman suurina. Edellisen mukaan karkotusjärjestelmä oli tuhoisa karkotetuille, vahingollinen Siperialle ja kallis valtakunnalle. *Jadrintsev* ja *Kennan* eivät verranneet omia tilastojaan *Maksimovin* laatimiin, joissa keskimääräinen sairastavuus oli 13 % ja kuolleisuus 3 %.[69] Näistä luvuista voidaan päätellä, että tekniset uudistukset olivat nopeuttaneet kuljetuksia, mutta eivät olleet sanottavasti parantaneet kuljetettavien elinolosuhteita. Rautatiekuljetukset olivat nopeutensa ja mukavuutensa vuoksi karkotetuille edullisimmat. Tästä viranomaiset olivat selvillä, ja sitä mukaa kun uusia ratoja valmistui, alettiin karkotettuja kuljettaa junilla.[70] Vuonna 1885 valmistui Tjumenin rautatie, ja karkotetut pääsivät ylittämään Uralin junalla.[71] Varsinaista Siperian rataa alettiin rakentaa v. 1891, ja vasta kun se ulottui Krasnojarskiin ja Irkutskiin asti, annettiin karkotettujen junakuljetuksia yksityiskohtaisesti säätelevät asetukset 12. 2. 1897, 17. 12. 1899 ja 26. 4. 1900.[72] Karkotettujen määrä alkoi toisaalta vähetä 1880-luvulta alkaen, joten rata valmistui heidän kannaltaan liian myöhään.

Tärkeitä tekniset uudistukset olivat pitkämatkaisille suomalaisille. He pääsivät myös ensimmäisinä hyötymään junakuljetuksista, jotka aloitettiin Pietarin ja Moskovan välillä v. 1858. Niinpä elokuussa 1866 kaksi Tampereella kiinni joutunutta Irkutskin kuvernementista paennutta suomalaista kertoi, ettei enää tarvinnut taivaltaa jalan 16–18 kuukauden matkaa karkotuspaikkaan. Pietarista mentiin junalla Moskovaan ja sieltä eteenpäin höyrylaivoilla. Ainoastaan vähäisiä maataipaleita jouduttiin välillä kävelemään, ja perille tultiin kolmessa kuukaudessa.[73]

Myös Suomessa alettiin käyttää rautateitä vankikuljetuksissa, ja kun Riihimäen – Pietarin rata valmistui v. 1870, ruvettiin seuraavana vuonna kuljettamaan karkotettuja Viipurista Pietariin junalla.[74]

Karkotusasiain keskusviraston mukaan vuosina 1823–1888 kuljetettiin Siperiaan 600 704 karkotettua.[75] Vuosina 1826–1888 karkotettuja suomalaisia oli noin puoli prosenttia tuosta määrästä eli 3 321 henkilöä, eivätkä kuljetusviranomaiset näy kiinnittäneen heihin juuri huomiota. Kun Johannes Granö v. 1885 matkusti toimipaikkaansa Omskiin, hän kävi Tjumenin keskusvirastossa tiedustelemassa, milloin ja miten paljon suomalaisia oli kuljetettu ja mihin heidät oli sijoitettu Siperiassa. Aluksi viranomaisilla ei tuntunut olevan lainkaan tietoa suomalaisista, mutta kun Granö vetosi asetuksiin, hänet päästettiin tutustumaan vankilaan. Viranomaiset sanoivat, että oli mahdotonta kohdella suomalaisia erityisryhmänä, koska ei ollut eri määräyksiä heidän kuljettamisestaan. Myös asetukset suomalaisten sijoittamisesta tiettyihin omiin paikkoihinsa tuntuivat olevan keskusvirastossa tuntemattomia.[76]

Viranomaiset olivat kuljetuksessa ja perille ohjaamisessa välinpitämättömiä. Granö kertoo esimerkin piittaamattomuudesta Uuteen Suomettareen lähettämässään kirjeessä. Tobolskin kuvernementtiin saapumisen jälkeen erä suomalaisia siirtolaisiksi karkotettuja vapautettiin Tykolin[77] kaupungissa, ja heille ilmoitettiin, että heidät oli kirjoitettu asukkaiksi Juutinan pitäjään. Sinne heidän oli kuljettava jalkaisin n. 300 virstaa. Kun useimmilla ei ollut lainkaan rahaa, selviytyminen oli vaikeata. Suomalaisten saapumisesta Granö ei ollut saanut tietoa, vaikka viranomaiset olivat luvanneet ilmoittaa asiasta. Hän oli kuitenkin sattumalta Jelankan kylässä, kun suomalaiset saapuivat sinne. He olivat tuolloin matkan puolivälissä, joten taivallettavana oli vielä 150 virstaa. He tiedustelivat Granöltä, oliko oikein jättää heidät Siperian armoille ilman rahaa, ruokaa ja riittäviä vaatteita. Heiltä oli otettu talvivaatteet pois Tjumenissa. Tähän Granö ei voinut sanoa muuta, kuin että käytäntö oli sellainen. Hänen mukaansa vastatulleiden asema oli erittäin surkea, ja siksi vain harvat suomalaiset pääsivät uuden elämän alkuun, vaikka haluja kunniallisen elämän aloittamiseen olisi ollutkin. Granö kirjoittaa, että juuri saapuneita ja matkasta väsyneitä varten pitäisi valtion rakentaa vastaanottoasema ja jonkinlainen työtupa, jossa karkotetut voisivat hankkia alkutoimeentulon.[78]

Voidaan päätellä, että moni suomalainen ei viranomaisten välinpitämättömyyden tähden koskaan saapunut karkotuspaikkaansa. Vielä Siperiassa useat sortuivat matkan rasituksiin tai eksyivät. Yhteyden saamista viranomaisiin vaikeutti lisäksi kielitaidottomuus. Granön toivomus vastaanottokodin perustamisesta oli varmasti aiheellinen, mutta se tuli liian myöhään, sillä suomalaisten karkottaminen siirtolaisiksi loppui jo seuraavana vuonna.

1. KKK 127/1825.
2. Ks. liite n:o 8.
3. KKK 127/1825, sen. talousosaston akti KD 346/37 1826. Suomessa ei ollut maalaispoliisia, vaan vanginkuljetuksesta vastasivat maanomistajien palkkaamat kuljettajat. (Virtanen 1944 s. 307–311, 443–448.)
4. Sen täysistunnon ptk. 3. 7. 1826, Samling af Bref II s. 164–165.
5. KKK 127/1825.
6. KKK 127/1825.
7. Viipurin lääninkanslian postikirja 527/1826.
8. VSV 58/1826, KKK 127/1825, ukaz pravitelstvujuštšago senata 31. 8. 1826, ukaz 563 P.S.Z. Sob. 2-e T 1 s. 910–911.
9. Sen. täysistunnon ptk. 16. 12. 1826.
10. Eripuolille valtakuntaa sijoitetut turvallisuusjoukot (korpus vnutrennei straži) vastasivat valtion sisäisen turvallisuuden lisäksi kruunun kuljetuksista ja sotaväen kutsunnoista.
11. KKK 519/1826.
12. Ukaz 30 419 P.S.Z. Sob. 1-e T 40 s. 370–371.
13. Ks. kuva sivulla 60.
14. KKK 194/1848.
15. Sen. täysistunnon tpk. 14. 12. 1848.
16. KKK 194/1848.
17. Ks. sivu 42.
18. Ukaz 29 129 P.S.Z. Sob. 1-e T 38 s. 469–565.

19. KKK 244/1830 – Viipurin läänin etappijärjestelmää koskeva selvitys, jonka kuvernööri C. A. Ramsay teki Zakrevskille 16./28. 8. 1830. Sotilasarestilaiset olivat rikkomuksiin syyllistyneitä sotilaita, jotka rangaistukseksi olivat saaneet siirron tai jotka lähetettiin kärsimään erilaisia rangaistuksia.
20. Ks. Siperian yleiskartta liitteessä n:o 11.
21. Roštševskaja 1976 s. 204–205.
22. KKK 7/1831 – Venäjän oikeusministeriö Suomen kenraalikuvernöörille 13. 7. 1831.
23. Zritel n:ot 49–52/1862.
24. Tämän tutkielman tekijällä on ollut käytettävissä vuoden 1891 painos.
25. Maksimov 1891 I s. 1–58, vert. Roštševskaja 1970 s. 17.
26. Zritel 49/1962, Lansdell 1882 s. 49, Kennan II 1891 s. 394–397.
27. Ukaz 2732 P.S.Z. Sob. 2-e T 4 s. 156–157.
28. Ukaz 3377 P.S.Z. Sob. 2-e T 4 s. 955–956.
29. KKK 127/1825, sen. täysistunnon ptk. 30. 11. 1829.
30. KKK 55/1834.
31. Kennan II 1891 s. 394–397, vrt. Roštševskaja 1970 s. 10.
32. TYYH/S/a/23 P. Juntusen kokoelma.
33. KKK 76/1855 Viipurin komendantti kenraalikuvernöörille 18/30. 4. 1857.
34. KKK 9/1862 Viipurin komendantti kenraalikuvernöörille 8./20. 9. 1866.
35. KKK 164/1843 Sisäasiainministeriö A. Thesleffille 25. 9. 1843.
36. Ukaz 29 129 P.S.Z. Sob. 1-e T 38 s. 560.
37. Ks. sivu 61.
38. Senaatin oikeusosaston saapuneet asiakirjat, sarja Bc – luetteloja suomalaisista Siperian-vangeista.
39. Mikko Jaakonpoika Riihimaa oli tuomittu irtolaisuudesta määräämättömäksi ajaksi pakkotyöhön Saimaan kanavalle. Omasta anomuksestaan hänet karkotettiin Siperiaan 5./11. 12. 1855 (KKK 76/1855).
40. TYYH/S/a/23 P. Juntusen kokoelma.
41. Lansdell oli se englantilainen vankiloidentutkija, josta Leo Tolstoi kertoo teoksessaan "Ylösnousemus".
42. Lansdell 1882 s. 3–4, 29–30. Nainen oli Katarina Sofia Ruonelin. Hänet oli tuomittu irtolaisuudesta v. 1855 Lappeenrannan kehruuhuoneeseen. Seuraavana vuonna hän anoi pääsyä siirtolaiseksi Siperiaan, ja senaatin suosituksesta keisari hyväksyi anomuksen 4./16. 4. 1856. (Sen. oikeusosaston päätöstaltio 1856.) Viipurista hänet lähetettiin Siperiaan 17./29. 5. 1856. (KKK 76/1855.) Ruonelin oli paennut, mutta matkalla hänet saatiin kiinni ja tuotiin Suomeen. Viipurista hänet tuotiin 14. 6. 1876 Ouluun, josta hänet lähetettiin takaisin Siperiaan 10. 11. 1876. (Oulun lääninvankilan vankiluettelo vuodelta 1876.)
43. Belentšenko 1868 s. 2–9.
44. F. L. Heiden toimi Suomen kenraalikuvernöörinä vuosina 1881–1897.
45. Sen. akti KD 220/20 1862.
46. KKK ohjeakti 47, senaatin akti KD 220/20 1862.
47. Spåre 1878 s. 21–24.
48. Sen. täysistunnon ptk. 5. 5. 1862.
49. Sen täysistunnon ptk. 23. 7. 1862.
50. Sen. täysistunnon ptk. 13. 10., 20. 10., 27. 10., 3. 11., 17. 11. 1862.
51. KKK ohjeakti 47.
52. Belentšenko 1868 s. 10
53. Ukaz 40 657 P.S.Z. Sob. 2-e T 39 otd. 1-e s. 204.
54. Ukaz 41 873 P.S.Z. Sob. 2-e T 40 otd. 1-e s. 273–281.
55. Ukaz 41 329 P.S.Z. Sob. 2-e T 39 otd. 2-e s. 7–15, ukaz 41 872 P.S.Z. Sob. 2-e T 40 otd. 1-e s. 264–274.
56. Belentšenko 1868 s. 19–20.
57. Ukaz 45 228 P.S.Z. Sob. 2-e T 42 otd. 2-e s. 349–351.
58. Ukaz 41 329 P.S.Z. Sob. 2-e T 39 otd. 2-e s. 7–15.

59. Ukaz 41 872 P.S.Z. Sob. 2-e T 40 otd. 1-e s. 264–273.
60. Ukaz 46 117 P.S.Z. Sob. 2-e T 43 otd. 2-e s. 70–73.
61. Ukaz 47 827 P.S.Z. Sob. 2-e T 44 s. 404–405, Roštševskaja 1976 s. 204.
62. Belentšenko 1868 s. 25–28.
63. Ukaz 45 927 P.S.Z. Sob. 2-e T 43 otd. 1-e s. 692–693.
64. Jadrintsev 1889 s. 319–321.
65. Jadrintsev 1889 s. 321, ks. Helsingfors Dagblad 11. 4. 1868.
66. Jadrintsev 1889 s. 318–326, vrt. Roštševskaja 1970 s. 10–12.
67. Kennan 1891 I s. 299.
68. Roštševskaja 1970 s. 6–7.
69. Ks. sivu 65.
70. Feldstein 1893, 2. 178–179.
71. Roštševskaja 1976 s. 205.
72. Ukaz 13 728, 17 892, 18 470 P.S.Z. Sob. 3-e, Margolis 1975 s. 224.
73. Sanomia Turusta 10. 8. 1866, Helsingfors Tidningar 13. 8. 1866.
74. Virtanen 1956 s. 168, Suomen valtionrautatiet 1916 s. 413.
75. Kuzovnikov 1890 s. 94–96, vrt. Roštševskaja 1976 s. 207.
76. Granö 1893 s. 18.
77. Tarkoittanee Tjukalinskia.
78. Uusi Suometar 24. 10. 1886.

V KARKOTETUT SIPERIASSA

1. Pakkotyöhön tuomitut karkotetut

1.1. Pakkotyöhön tuomittuja koskeva lainsäädäntö

Siperiaan karkotetut suomalaiset oli ennen karkotusta tuomittu Suomen lain mukaan, mutta siitä alkaen kun heidät oli luovutettu Venäjän viranomaisille, heitä koski venäläinen karkotuslainsäädäntö. Vuoden 1822 asetuksen mukaan kaivoksiin ja tehtaisiin oli lähetettävä törkeisiin rikoksiin syyllistyneet elinikäiseen pakkotyöhön tuomitut karkotetut. Kaikki Suomesta karkotetut kuolemantuomiosta armahdetut kuuluivat tähän ryhmään. Heihin sovellettiin niitä asetuksen määräyksiä, jotka koskivat elinikäiseen pakkotyöhön tuomittuja.

Elinikäiseen pakkotyöhön tuomitun rangaistusaika oli 20 vuotta. Sen päätyttyä hän sai poistua rangaistuslaitoksesta ja asettua asumaan työpaikan ulkopuolelle. Tällöinkin hän oli poliisin valvonnan alainen. Mikäli pakkotyöhön joutuneet tulivat työhön kykenemättömiksi, oli viranomaisten huolehdittava heidän toimeentulostaan. Heille oli perustettava sairaaloita ja vaivaistaloja.[1]

Vuoden 1845 asetuksen mukaan karkotettu saattoi joutua pakkotyöhön 1) kaivokseen, 2) linnoitukseen tai 3) tehtaaseen.

Ryhmään 1 kuuluvat joutuivat Itä-Siperiaan Nertšinskin kaivosalueella.
» 2 kuuluvien sijoituspaikka riippui rikoksen ja tuomion laadusta siten, että mitä törkeämpään rikokseen oli syyllistynyt, sitä etäisemmässä linnoituksessa rangaistus oli kärsittävä.
3 kuuluvat joutuivat pääasiassa suolankeittimöihin ja viinapolttimoihin. Erityisesti määrättiin törkeisiin rikoksiin syyllistyneet Itä-Siperian laitoksiin.

Paikallisten viranomaisten tuli huolehtia siitä, että pakkotyöläiset sijoitettiin tuomionsa mukaisiin ryhmiin ja työpaikkoihin. Jos ilmeni sijoitusvaikeuksia, voitiin esim. kaivostyöhön määrätty tilapäisesti sijoittaa tehdastyöhön. Naisia ei lähetetty kaivoksiin eikä linnoituksiin. Mikäli he olivat syyllistyneet rikoksiin, joista tuomittiin kaivostyöhön, he joutuivat Itä-Siperian tehtaisiin. Pakkotyöhön tuomittujen kohtelua uudistettiin poistamalla mm. eräät rangaistukset, kuten silpominen ja seinään kytkeminen.

Myös siirtolaiseksi pääsemisen ehtoja helpotettiin määräämällä pakkotyöhön tuomituille erityiset koeajat, jolloin he joutuivat suorittamaan rangaistuksen raskaimman osan. Määräämättömäksi ajaksi kaivostyöhön tuomitun koeaika oli 8 vuotta, 15–20 vuodeksi kaivostyöhön tuomitun 4 vuotta, 12–15 vuodeksi kaivostyöhön

tuomitun 2 vuotta, tehdastyöhön 6–8 vuodeksi tuomitun 1 1/2 vuotta ja tehdastyöhön 4–6 vuodeksi tuomitun koeaika oli 1 vuosi.

Koeajasta nuhteettomasti selvittyään karkotetut pääsivät hyväkäytöksisten eli luotettavien joukkoon. Heidät vapautettiin kahleista, ja heidän työnsä helpottui. Kaivostyössä oleva luottovanki sai kolmen vuoden ja tehdastyössä oleva luottovanki vuoden kuluttua viranomaisten suostumuksella muuttaa pois vankilasta ja asettua asumaan vuokratiloihin tai rakentaa oman tuvan ja mennä naimisiin. Vankilan ulkopuolella asuvalle poikamiehelle maksettiin hänen pakkotyössä ansaitsemistaan rahoista 1/4 ja perheelliselle 1/2, ja mikäli hän rakensi omaa tupaa, 3/4. Pidätetty osa katsottiin korvaukseksi vaatteista ja työkaluista. Perheellisille annettiin myös siemenviljaa ja hevosia. Lisäksi oli karkotetuille nyt annettava takaisin rahat, jotka Tobolskin keskusvirasto oli ottanut haltuunsa karkotuksen tapahduttua.

Vapaita karkotetut olivat tietenkin vasta, kun tuomiossa määrätty rangaistusaika oli kulunut loppuun. Sen päätyttyä he saivat ryhtyä siirtolaisiksi Siperiassa. Heillä oli mahdollisuus ruveta joko maanviljelijöiksi tai mennä vapaiksi työläisiksi kaivoksiin tai tehtaisiin.

Paitsi että vuoden 1845 asetuksella annettiin tarkemmat ohjeet karkotettujen sijoituksesta ja kohtelusta, sillä pyrittiin selvästi muihinkin tavoitteisiin. Aikaisemmin oli voinut vapautua kaivoksesta vasta 20 vuoden pakkotyön jälkeen. Ani harvat kuitenkaan kestivät tuota aikaa, ja ne, jotka siitä selvisivät, olivat menettäneet terveytensä eivätkä kyenneet enää aloittamaan uutta elämää siirtolaisina. Nyt pakkotyörangaistuksesta tuli tavallaan progressiivinen. Kun vanki käyttäytyi hyvin, hän pääsi luottovangiksi, sai edelleen muuttaa pois rangaistuslaitoksesta ja oli lopuksi vapaa siirtolainen. Karkotetuille tarjottiin tie ja päämäärä. Tienä oli hyvä käytös ja kuuliaisuus ja päämääränä pääsy siirtolaiseksi. Näin haluttiin parantaa pakkotyöläisten elämää, helpottaa vartijoiden tehtäviä, turvata työvoiman saatavuus ja edistää siirtolaisuutta.

Vuoden 1845 karkotusasetus oli voimassa lähes sellaisenaan 1880-luvulla tapahtuneeseen rangaistusjärjestelmän kokonaisuudistukseen asti. Neljänkymmenen vuoden kuluessa siihen tehtiin vain vähäisiä muutoksia. Niinpä 18. 5. 1855 pakkotyöläisten ruumiillista kuritusta lievennettiin sikäli, että solmuruoskan tilalle otettiin nahkapiiska.[2] Ruumiillisia rangaistuksia lievennettiin edelleen 17. 4. 1863 ja 30. 8. 1863 annetuilla asetuksilla: mm. naiset ja kaikki hengelliseen ja oppineeseen säätyyn kuuluvat vapautettiin niistä.[3]

1.2. Karkotetut kaivoksissa ja tehtaissa

Pakkotyöhön tuomittujen tärkein sijoituspaikka Nertšinsk on Baikaljärven itäpuolella Nertš- ja Šilkajokien yhtymäkohdassa. Sieltä löydettiin hopea- ja lyijymalmia v. 1601, mutta hyödyntäminen aloitettiin vasta 1700-luvun alussa, jolloin Nikita Demidov perusti sinne kaivoksen. Vuosikymmenien kuluessa alueella tehtiin uusia malmilöytöjä, ja kaivosten toiminta laajeni. Ne vaihtoivat myös omistajaa usean

kerran, ja v. 1816 ne joutuivat kruunun haltuun. Alueen tuottoisin löytö – Karajoen rikas kultahiekkaesiintymä – tehtiin v. 1838. Kaivokset alkoivat 1800-luvun jälkipuoliskolla ehtyä, mutta kultaa löytyi lisää alueen muiden jokien varsilta.

Aloittaessaan kaivostoiminnan Demidov kutsui paikalle ammattimiehiä Venäjän kaivosalueilta, kuten Uralilta ja Tulasta, sekä Saksista. Kruunu puolestaan antoi karkotettuja aputyövoimaksi. Kaivosten jouduttua valtiolle alueesta tehtiin pakkotyöläisten sijoituspaikka. Vuoden 1822 karkotusasetuksessa ei mainittu Nertšinskiä nimeltä, siinä vain määrättiin törkeisiin rikoksiin syyllistyneet Baikalin-takaisiin kaivoksiin. Suuri osa heistä sijoitettiin juuri Nertšinskiin, ja vuonna 1845 tämä käytäntö kirjattiin lakiin.[4]

Vangit työskentelivät maanalaisissa kaivoksissa. Rautakangen ja moukarin avulla irrotettiin kalliosta malmilohkoja, jotka kuljetettiin purilailla tai kottikärryillä tynnyreihin. Tynnyrit nostettiin kuilusta köyden avulla maan pinnalle ja tyhjennettiin kärryihin. Kaivoskäytävät olivat hyvin ahtaat, ja ilma niissä oli erittäin huono. 1860-luvulla kaivoskuilut olivat 10–24 sylen (ven. syli = 2,134 m) syvyydessä, ja pisin kuilu oli 160 sylen pituinen. Käytyään kaivoskuilussa *Maksimov* sanoi kiittäneensä Luojaa siitä, että sai jälleen nähdä kirkkaan taivaan. Kuilusta noustuaan hän entistä selvemmin tajusi pakkotyöläisen kurjan aseman. Vuosikymmeniä olivat tuhannet vangit raataneet kaivoksissa. Valtio mittasi heidän työnsä arvon ruplina, mutta millään mitalla ei voitu mitata kärsimyksiä, joita ihmiset joutuivat kaivoksissa kokemaan. Harvat kestivät rangaistusaajan loppuun, mutta ei ollut tietoa siitä, kuinka monet olivat menehtyneet kaivoskuiluihin.[5]

Maksimov suhtautui koko karkotusjärjestelmään kielteisesti ja pyrki siksi kuvaamaan sen kehnommaksi kuin se ehkä olikaan. On kuitenkin ilmeistä, että liioittelun vaara ei ollut suuri. 1800-luvun lopulla Siperian kaivostyön historiaa tutkineen *Semevskin* mukaan Nertšinskin oloihin vaikutti keskeisesti N. N. Muravjev. Saatuaan v. 1847 nimityksen Itä-Siperian kenraalikuvernööriksi ja ryhtyessään harjoittamaan Kauko-Idässä ekspansiivista ulkopolitiikkaa hän katsoi välttämättömäksi koko alueen monipuolisen kehittämisen.

Hänen aloitteestaan perustettiin komitea pohtimaan Nertšinskin kaivostoiminnan tehostamista ja tekemään suunnitelma Itä-Siperian karkotusolojen järjestämisestä. Komitean pyynnöstä Muravjev teki helmikuussa 1851 asiasta luonnoksen käsittelyn pohjaksi. Siinä hän ehdotti, että Nertšinskissä käytettäisiin entistä enemmän pakkotyövoimaa ja että kun hopean ja lyijyn tuottaminen oli kruunulle hyödyttömämpää kuin kullan, pakkotyöläisiä olisi siirrettävä kaivoksista alueen kullanhuuhtomoihin. Tällaista päätöstä komitea ei voinut tehdä, sillä kysymyksessähän oli lainsäädäntöä sivuava seikka.

Nyt asia alkoi kuitenkin kiinnostaa lakeja valmistelevaa keisarin kanslian toista osastoa. Se halusi vastaukset seuraaviin kysymyksiin:

a) Millaisella työllä tai millä rangaistuksella ehdotetaan korvattavaksi kaivostyö, joka on ankarin rangaistus, minkä rikoslaki määrää törkeimmistä rikoksista?
b) Voidaanko kaivoksiin tuomittuja lähettää töihin kullanhuuhtomoihin?
c) Miten järjestettäisiin pakkotyöläisten vartiointi huuhtomoilla?

d) Eikö ole niin että rikoslain määräämän ankarimman rangaistuksen kauheus on estänyt ihmisiä syyllistymästä rikoksiin, ja eikö huuhtomoiden hyvistä karkumahdollisuuksista kerro se, että on karkuteillä lähes 2000 huuhtomoihin sijoitetuista pakkotyöläisistä eli noin puolet Nertšinskin vankimäärästä? Karkurit puolestaan aiheuttavat yleistä levottomuutta ja turvattomuutta.

Tähän Muravjev vastasi, että huuhtomoissa tehtävä työ vastaa vaikeusasteeltaan täysin pakkotyöläisten kaivoksissa tekemää työtä ja että huuhtomoihin voidaan helposti järjestää kunnollinen vartiointi. Kaivoksiin tuomittuja taas oli ennenkin sijoitettu huuhtomoihin, koska kaikkia Nertšinskiin karkotettuja ei voitu sijoittaa kaivoksiin.

Komitea katsoi kuitenkin, ettei kaivostyötä voitu suoraan rinnastaa huuhtomoissa tehtävään työhön, ennen kuin olisi määritelty tarkasti, mikä on näiden vastaavuus. Samoin olisi selvitettävä kaivostyön ja tehdastyön suhde. Vasta tämän jälkeen voitaisiin antaa uusi, vuoden 1845 karkotusasetusta täydentävä asetus. Keisari yhtyi tähän esitykseen 27. 4. 1851.[6] Sittemmin Nertšinskin olojen uudistaminen yhdistettiin koko rangaistusjärjestelmää koskevaan reformiin.[7]

Lainsäädännöllisten uudistusten epäonnistuminen ei estänyt Muravjevia kehittämästä kaivostoimintaa. Hänen ensisijaisena tavoitteenaan oli tuotannon ja sitä kautta kruunun tulojen lisääminen. Tammikuussa 1851 hän tiedusteli, voitaisiinko Nertšinskissä tehostaa työntekoa ja noudattaa samoja työmenetelmiä kuin esim. Altain kaivoksilla. Työtehon parantuminen palkittaisiin sitten pidemmillä lepojaksoilla. Vastauksessaan kaivosten johtaja Razgildejev ilmoitti 23. 4. 1851, että talvella 1850—51 raivonnut lavantautiepidemia oli siinä määrin heikentänyt työvoimaa, ettei ollut mitään mahdollisuutta parantaa työtehoa. Muualla noudatettua työrytmiä ja työtapoja ei taas voitu noudattaa Nertšinskissä, jossa suurin osa työläisistä oli pakkotyövankeja. Mahdollisen lepoaikansa he käyttäisivät yhteiskunnan vastaisesti ja yrittäisivät karata ensimmäisen tilaisuuden sattuessa.

Vastauksen saatuaan Muravjev lähetti vuori-insinööri Ozerskin tutkimaan Nertšinskin oloja. Vuonna 1852 tämä antoi selvityksen kaivosten hallinnosta, vankien ravinnosta, vaatetuksesta, asumisesta ja työoloista. Samalla hän teki ehdotukset tarpeellisista uudistuksista.

Ozerski ilmoitti kaivosten hallinnon olevan huonolla kannalla. Kirjanpidossa ja tileissä oli virheitä ja sekaannuksia. Karkotettuja oli sijoitettu mielivaltaisesti eri ryhmiin, eikä paenneiden ja kuolleiden määristä ollut tarkkaa tietoa. Lahjonta oli tavallista, ja kruunun tavaroilla käytiin yleisesti kauppaa. Viranomaiset eivät noudattaneet pakkotyöläisten kohtelusta annettuja ohjeita. Vartijat puolestaan kohtelivat vankeja mielivaltaisesti, ja karkotettujen majoitusolot olivat huonot. Tästä kaikesta aiheutui korkea sairastavuus ja kuolleisuus. Talvella 1850—51 puhjennut lavantauti oli nimenomaan heikon huollon ja ankarien olosuhteiden syytä. Silloin kuoli 4560 karkotetusta 1082 eli neljäsosa. Näin suuri kuolleisuus oli kylläkin poikkeuksellista, mutta muuten lavantauti ja keripukki olivat jatkuvia ongelmia. Nertšinskin sairaala oli alkeellinen, eivätkä sinne mahtuneet läheskään kaikki. Ozerski piti tärkeänä sairaalaolojen parantamista, sillä terveet pakkotyöläiset kykenisivät parempiin työsuorituksiin kuin sairaat. Keripukista kärsittiin heikon ravinnon vuoksi nimenomaan

kevättalvella. Ozerski ehdotti ruoka-annoksia lisättäviksi ja ravintoa monipuolistettavaksi. Hän ehdotti mm., että kaivosten yhteydessä viljeltäisiin perunaa, juurikasveja ja vihanneksia.

Vankien vaatetus ei täysin vastannut talven kylmiä ja ankaria olosuhteita. heille annettu päällystakki ei ollut pakkasella riittävän lämmin, ja siksi se olisi talveksi vaihdettava turkkiin. Lisäksi oli huolehdittava siitä, että vangit todella saisivat heille kuuluvan vaatetuksen. Nyt kruunun varusteiden hoitajat antoivat vangeille varastojen kehnoimmat rääsyt ja itse kävivät kauppaa hyvillä varusteilla ja vaatteilla.[8]

Ozerskin raportin saatuaan Muravjev antoi määräyksen ehdotettujen uudistusten toteuttamisesta. Vuosikymmenen ajan Nertšinskissä tehtiin uudisrakennustöitä. Pakkotyöläisille rakennettiin kasarmintyyppiset asumukset. Ne olivat suurehkoja, yksikerroksisia, suorakaiteen muotoisia hirsirakennuksia, joiden ympärille oli pystytetty korkea paaluaita. Aidan ja rakennuksen väliin jäi piha, jolla sijaitsivat keittiö, sauna ja toimisto eli vartiotupa. Vankilarakennuksen läpi kulki käytävä, josta avautuivat ovet vankiselleihin. Kukin selli oli rakennettu 60 vangille, mutta joskus niihin majoitettiin satakin ihmistä. Makuulavereita oli kahdessa kerroksessa.

Muonitusta parannettiin suurentamalla annoksia ja monipuolistamalla ravintoa. Lihan ja leivän lisäksi saatiin kaalia, perunoita ja sipulia, joita viljeltiin itse paikalla. Pakkotyöläisen pääateriana oli kaalikeitto, jossa oli lisänä lihaa ja ryynejä.

Myös terveydenhoitoa parannettiin rakentamalla sairashuoneita ja lisäämällä sairaalahenkilökuntaa. Parannuksista huolimatta lavantauti, keripukki, anemia ja tuberkuloosi olivat jatkuvia vitsauksia. Niiden lisäksi tulivat työn aiheuttamat sairaudet, kuten tapaturmat, mm. jäsenten katkeamiset ja ruhjoutumiset, silmäsairaudet ja hengityselinvauriot. Kahleet aiheuttivat näivettymiä ja ihosairauksia.[9]

Semevskin mukaan Muravjev siis pyrki parantamaan Nertšinskin oloja ja osittain myös onnistui pyrkimyksissään. On vaikeasti selvitettävissä oliko kehitys todella kuvatun kaltainen. Jo omana aikanaan Muravjev oli kansallinen suurmies, jonka kaikkiin toimiin suhtauduttiin ihaillen.[10] Karkotettujen itsensä mielestä olot pysyivät huonoina. Nertšinskissä pakkotyössä 1860-luvulla olleen *Orfanovin* mukaan majoitusolot olivat tyydyttävät, mutta muonitus huono. Viranomaiset olivat kelvottomia ja kävivät kaupaa tarvikkeilla, jotka olisi pitänyt antaa vangeille ilmaiseksi.[11] *Kennan* kävi Nertšinskissä talvella 1885. Hänen mielestään pahin epäkohta oli epäsiisteys. Vankien asumukset vilisivät rottia ja syöpäläisiä, ja huoneiden tuuletus oli riittämätön.[12]

Nertšinskin karkotettujen kokonaismäärästä ei kirjanpidon epäselvyyksien vuoksi ole tarkkaa tietoa. *Semevski* on Irkutskin kuvernementin arkistosta löytänyt arvion siitä, paljonko pakkotyöläisiä on saattanut vuosittain olla työssä alueella. Tämän tilaston mukaan heidän määränsä kehittyi seuraavasti:

vuosi	pakkotyöläisten määrä
1842	718
1844	1413
1845	1297
1847	1623
1849	1496
1851	3236

Vuosien 1849 ja 1851 välillä pakkotyöläisten lukumäärä siis kasvoi yli kaksinkertaiseksi. Tämä selittyy sillä, että Muravjev lisäsi voimakkaasti työväkeä ja sitä kautta kaivostuotantoa.

Muravjevin ehdotus pakkotyöläisten sijoittamisesta kullanhuuhtomoihin toteutui olosuhteiden pakosta ilman lainmuutosta, kun kaivokset ehtyivät. Karkotusasiain keskusvirasto otti huomioon kehityksen, ja pakkotyöläisiä sijoitettiin Nertšinskiin entistä vähemmän. Vuonna 1885 heitä oli alueella enää 1800. Suurin osa oli kärsinyt koeajan ja työskenteli valvottuina työläisinä. Samalla vuosikymmenellä lainsäädännössä ja rangaistusjärjestelmässä toteutettujen uudistusten ansiosta pakkotyöläisten sijoittaminen Nertšinskiin loppui, ja 1890-luvulla heitä ei enää ollut alueella.[13]

Nertšinskin lisäksi pakkotyöläisiä sijoitettiin Siperian eri puolille pieniin, paikallisia tarpeita palveleviin tehtaisiin. Kuten Karjalassa ja Pohjois-Venäjällä, myös Siperiassa oli laajoja alueita, joissa maaperä oli suolapitoista. Näillä seuduilla hankittiin suolaa haihduttamalla sitä lähdevedestä, jota keitettiin suurissa, matalissa kattiloissa. Tällaisessa tuotannossa kului paljon halkoja, ja pakkotyöläisten tehtävänä oli nimenomaan polttopuiden hankkiminen. Puunkulutuksen määrää kuvaa se, että keittimö jouduttiin muutaman vuoden välein siirtämään loppuun hakatulta seudulta metsäisemmälle alueelle.[14]

Toinen tärkeä paikallistuotannon ala oli viinanpoltto. Polttimoiden perustamiseen riitti, että oli viljaa ja vettä raaka-aineiksi ja polttoainetta. Yleensä ne sijoitettiin asutuskeskusten läheisyyteen, missä oli sekä raaka-aineen tuottajia että valmiin tuotteen kuluttajia. Viinaksi poltettuina maanviljelystuotteet olivat kaikkein kallisarvoisimpia, ja viinana ne oli myös helpointa kuljettaa. Polttoaineena viinatehtaissa, kuten polttimoita myös kutsuttiin, käytettiin puuhiiltä. 1800-luvun puolivälissä merkittävimmät polttimot olivat lähellä Irkutskia sijainneet Iljinsk ja Aleksandrovsk. Edellisellä oli n. 600 työntekijää, ja se tuotti vuodessa 250 000 tynnyriä viinaa. Jälkimmäisellä oli työntekijöitä yli 1000, ja se tuotti vuodessa 500 000 tynnyriä viinaa. Molempien tehtaiden kaikki työntekijät olivat pakkotyöläisiä.[15]

Paikallisia tarpeita varten olivat syntyneet Siperian tekstiilitehtaat, joista huomattavimmat olivat Omskin ja Telman verkatehtaat. Niiden tärkein työllistäjä oli kruunu, joka teetti vaatekankaat Siperiassa oleville sotilailleen ja muulle virkakunnalle. Irkutskissa oli myös lasi- ja fajanssitehdas.

Kaikissa laitoksissa piti noudattaa pakkotyöläisten kohtelusta annettuja ohjeita, mutta *Maksimov*in mukaan niissä vallitsivat samat epäkohdat kuin Nertšinskissä. Polttimoiden ongelmana oli, että työläiset varastivat viinaa omaan käyttöönsä tai myivät sitä omaan laskuunsa ulkopuolisille. Monet karkurit ottivat sitä mukaansa ja hankkivat sen avulla itselleen apureita. Vaikeimmat työolot oli suolankeittimöissä ja helpoimmat kangastehtaissa, joiden työntekijät olivat pääasiassa pakkotyöhön karkotettuja naisia.[16]

Suomesta karkotettiin vuosina 1826–1888 kaivoksiin ja tehtaisiin 806 miestä ja 93 naista. Vaikka lähdeaineisto on tässäkin tapauksessa jäänyt puutteelliseksi, voidaan silti tehdä joitakin päätelmiä heidän kohtalostaan. Ensimmäinen säilynyt, vuonna 1847 tullut raportti on valmistunut Zabaikalin oblastissa jo v. 1845, ja tätä tutkimusta tehtäessä on ollut käytettävissä Siperiasta lähetettyjä raportteja VA:ssa kaikkiaan vuosilta 1845–1867.[17] Tiedot koskevat 270:tä suomalaista pakkotyöläistä, joista ensimmäiset olivat saapuneet Siperiaan jo 1820-luvulla. Naisia tuosta määrästä on ollut 20. Lukuja voidaan verrata niiden suomalaisten määrään, jotka vuosina 1826–1865 lähetettiin kuolemantuomiosta armahdettuina Siperiaan. On samalla otettava huomioon, että matka karkotukseen kesti parisen vuotta. Vertailu on esitetty seuraavassa asetelmassa.

	Armahdettujen määrä	Raporteissa mainittujen määrä	Raporteissa mainittujen osuus armahdettujen määrästä
Miehiä	611	250	40,9 %
Naisia	55	20	36,5 %
Yhteensä	666	270	40,5 %

Tietoja on siis vain pakkotyöhön lähetettyjen vähemmistöstä, enemmistön kohtalo on jäänyt täysin tuntemattomaksi. Kaikki Suomeen saapuneet raportithan eivät ole säilyneet, ja tallella olevissakin on vajavuuksia, niin kuin oli ilmennyt jo vuonna 1833. Hallinto oli heikko, ja viranomaiset suhtautuivat asioihin välinpitämättömästi. He eivät näy aina edes tienneen, ketkä olivat Suomesta karkotettuja, koska tänne lähetetyissä raporteissa on tietoja eräistä Pietarin kuvernementin ja Itämeren maakuntienkin karkotetuista. Osa em. lukujen eroista selittyy siitä, että kaikki suomalaiset eivät päässeet perille.

Miehistä oli Nertšinskiin sijoitettu 182 ja tehtaisiin 68. Naisista Nertšinskiin tiedetään sijoitetun 16 ja tehtaisiin 4. Eri tehtaisiin suomalaisia oli sijoitettu seuraavasti:

Tehdas	Sijainti	Miehiä	Naisia
Aleksandrovskin viinapolttimo	Zabaikalin obl.	5	3
Bogotolskin »	Tomskin kuv.	3	–
Iljinskin	Irkutskin kuv.	1	–
Jekaretinskin	Tomskin »	3	–
Kamenskin	Jenisein	4	–
Kerevskin	»	6	–
Uspenskin		2	–
Irkutskin suolankeittimö	Irkutskin	19	–
Selengin »	Zabaikalin obl.	2	–

Troitskin	Jenisein kuv.	10	1
Ustkutin	Irkutskin kuv.	7	_
Petrovskin rautatehdas	Zabaikalin obl.	2	_
Telman verkatehdas	Irkutskin kuv.	4	_
Yhteensä		68	4

Nertšinskin suuressa vankimäärässä suomalaisten osuus oli vähäinen niin kuin muissakin sijoituspaikoissa. Raporteista ilmenee, että koeajan jälkeen oli suomalaisista vapautunut 22 miestä ja 1 nainen. 12 miehen tiedetään kuolleen kesken rangaistuksen ja 63:n paenneen. Vapautuneista todetaan, että he elävät itsenäisesti (samostojatelno). Heidän elinkeinoistaan ei kuitenkaan ole mainintaa. On ilmeistä, että he elivät asuinpaikkakunnallaan vapaina työläisinä. Ensimmäisten tietojen tultua Siperiasta Zakrevski oli huomauttanut niideen puutteellisuuksista. Myöhemmin Suomen virkamiehet ja senaatti eivät millään tavalla kritisoineet raportteja. Se olisikin merkinnyt Venäjän viranomaisten arvostelemista, jota Suomessa pyrittiin kaikin tavoin välttämään. Suomalaisilla ei myöskään ollut mahdollisuuksia käytännössä tarkistaa, olivatko raportit asianmukaisia. Saatuja tietoja ei silti pidetty tyydyttävinä, ja kun *M. A. Castrén* v. 1845 lähti tutkimusmatkalle Siperiaan, antoi senaatin talousosaston varapuheenjohtaja L. G. von Haartman hänen tehtäväkseen tutustua suomalaisten karkotettujen oloihin. Nertšinskiin *Castrén* tuli toukokuussa 1848, ja palattuaan Suomeen v. 1849 hän antoi Haartamanille selostuksen havainnoistaan.[18] Siinä selvitetään karkotuslainsäädäntöä, asetusten mukaista karkotettujen kohtelua ja Nertšinskin olosuhteita. Suurin osa suomalaisista oli Nertšinskissä, mutta heitä oli myös muualla erilaisissa tuotantolaitoksissa hyvin laajalla alueella. Viranomaisten mukaan he olivat enimmäkseen käsityöläisiä ja olivat hyvinä työntekijöinä saaneet monia etuja itselleen.

Suomalaisten itsensä kannalta pahimmat ongelmat liittyivät uskontoon. Kun suomalaiset eivät voineet solmia avioliittoja ortodoksien kanssa, he jäivät irralleen sikäläisestä yhteisöstä, mihin viranomaiset eivät kiinnittäneet huomiota. Suomalaiset eivät myöskään saaneet uskonnollista huoltoa. Irkutskin luterilaisen papin piti kyllä vuosittain käydä Nertšinskissä, mutta hän ei tavannut kaikkia laajalla alueella olevia vankeja. Suomea ja ruotsia osaamattoman papin käynneistä eivät hänet tavanneetkaan suomalaiset paljoa hyötyneet. Näiden epäkohtien korjaamiseksi *Castrén* ehdotti, että Nertšinskiin lähetettäisiin suomalainen pappi ja että tällä pitäisi alueen laajuuden vuoksi olla käytössään kaksi hevosta. Uskontoon liittyvien puutteiden lisäksi suomalaisten ongelmana oli juoppous, jolla karkotetut saattoivat itsensä surkeaan tilaan.

Tämän kertomuksen mukaan pakkotyöläisten asema oli melko hyvä, ja pahimman epäkohdan korjaamiseksi *Castrén*illa oli parannusehdotus. Painottuminen uskonnollisiin seikkoihin johtunee tehtävänannosta. Sielunhoito oli ainoa asia, johon karkotusasetus antoi suomalaisille mahdollisuuden vaikuttaa.

On ilmeistä, että lyhyellä vierailulla *Castrén* ei voinut täysin perehtyä karkotettu-

jen elämään. Hän ei myöskään ollut vankeinhoidon asiantuntija, joten viranomaiset saattoivat esittää hänelle kaiken todellisuutta paremmaksi. Se ettei *Castrén* mainitse tarkkoja tietoja esim. suomalaisten määrästä, johtui ilmeisesti siitä, etteivät viranomaiset halunneet tai pystyneet niitä riittävän nopeasti kiireiselle tiedemiehelle toimittamaan.

Paitsi von Haartmanille antamassaan kertomuksessa *Castrén* selvitti Nertšinskin-vierailuaan A. J. Sjögrenille 18. 5. 1848 lähettämässään kirjeessä.[19] Myös siinä annetaan pakkotyöläisten oloista myönteinen kuva. Sen mukaan ne ovat paljon paremmat kuin luullaan. Viranomaiset arvostavat suomalaisia, eikä ketään ole rangaistu 20:n viime vuoden aikana. Kirjeestä ilmenee vain yksi suomalaisia koskeva epäkohta: nämä kärsivät tavatonta koti-ikävää. Tätä seikkaa taas ei mainittu von Haartmanille annetussa selvityksessä.

> ”Uskonnollisen huollon puuttumisen ohella rakkaan synnyinseudun alituinen kalvava kaipuu tekee Siperian suomalaisvangin aseman ylen surkuteltavaksi. Jokainen suomalainen rikollinen olisi valmis vaihtamaan Nertšinskin Viaporiin vain saadakseen hengittää kotimaan ilmaa, vaikka Siperiassa olot ovat muuten joka suhteessa paremmat kuin vankilassa. Rikollisten omien sanojen mukaan juuri isänmaan, ystävien ja sukulaisten kaipuu on oleellisesti vaikuttanut siihen, että heidän ennen raju ja murhanhaluinen mielensä on tullut kesyksi ja kaihoisaksi. Tämä syvä kaipaus vie suomalaiset ennenaikaiseen hautaan Nertšinskin kaivoksilla. Lukuisista Nertšinskiin lähetetyistä suomalaisista on yksi ainoa, eräs Ekman,[20] pysynyt hengissä koko 20 vuotisen rangaistusaikansa. Muut ovat joko sortuneet surunsa uhreina tai lähteneet karkumatkalle kohti kaivattua kotia ja hävinneet jäljettömiin pitkällä taipaleella. Ehkäpä ilmastoon ja ravintoon tottumattomuuskin osaltaan on omiaan lyhentämään suomalaisvangin elämänlankaa.”

Ilmeisesti pakkotyöläisten olot eivät sittenkään olleet ainakaan helpot, kun vain yksi suomalainen oli selvinnyt hengissä rangaistuksestaan. Tuona aikana tosin kirjesensuuri oli tiukka, ja kun sekä Castrénin että Sjögrenin tieteellinen ura oli riippuvainen valtiovallan suosiosta, oli epäkohdat esitettävä peitellysti. Pakenemiset ja vaikeisiin olosuhteisiin sortuminen esitettiin koti-ikävän seurauksiksi.

Castrénin von Haartmanille antama kertomus tuli senaatin käsittelyyn 21. 5. 1849. Tällöin todettiin karkotettujen suomalaisten määrän kasvaneen niin kovasti, että heidän sielunhoitonsa olisi järjestettävä siten, kuin v. 1826 oli päätetty. Senaatti yhtyi Castrénin esittämiin näkökohtiin ja päätti tehdä hallitsijalle alistuksen, että kaikki kuolemantuomiosta armahdetut koottaisiin Nertšinskiin ja että sinne lähetettäisiin Suomen valtion kustannuksella suomalainen pappi. Edelleen päätettiin ehdottaa, että Suomen tuomiokapitulit kuuluttaisivat Siperiaan halukkaita pappeja. Nimityksestä vastaisi senaatti, ja kahdeksan vuotta Siperiassa palveltuaan pappi saisi kirkkoherran viran siitä hiippakunnasta, josta hän on lähtöisin.[21]

Ennen kuin kenraalikuvernööri Menšikov ennätti välittää alistusta edelleen, lähetti von Haartman hänelle saksaksi käännetyn kopion Castrénin kertomuksesta. Tällä tavalla hän ilmeisesti tahtoi antaa lisätukea alistukselle jatkokäsittelyssä. Menšikov ei toimittanut alistusta ministerivaltiosihteerille, kuten normaalisti Suomea koskevissa asioisssa tapahtui, vaan Venäjän sisäasianministerille L. A. Perovskille, koska karkotettujen sijoittaminen kuului tämän ministeriön tehtäviin ja karkotetut olivat Venäjän

lakien alaisia. Vastauksessaan Perovski ilmoitti, että karkotettujen sijoittamisesta oli annettu v. 1845 uudet määräykset. Niiden mukaan suomalaiset kuolemantuomiosta armahdetut kuuluivat niiden karkotettujen ryhmään, jotka sijoitettiin Nertšinskiin. Siellä vieraili säännöllisesti Irkutskin luterilainen pastori. Kirjeensä lopussa Perovski pyysi Menšikovia ilmoittamaan, olivatko suomalaiset näihin järjestelyihin tyytyväisiä. Senaatti käsitteli asiaa 26. 1. 1852 ja tuli siihen tulokseen, että karkotetut suomalaiset eivät kärsi uskonnollisen huollon puutetta ja että asian johdosta ei ole tarpeen ryhtyä enempiin toimiin. Tämän toteamuksen kenraalikuvernööri välitti sisäasiainministeriölle.[22]

Saatuaan Perovskin selvityksen senaatti muutti täysin mielipiteensä. Näin tapahtui ilmeisesti siksi, että Venäjällä pidettiin karkotettujen hyväksi tehtyjä toimia riittävinä, vaikka olikin tiedusteltu suomalaisten mielipidettä. von Haartmanin johtama senaatti oli hyvin varovainen ja tarkasteli asioita myös koko valtakunnan kannalta. Suomalaisten omat toimet karkotettujen hyväksi olisi ehkä voitu käsittää Venäjällä sekaantumiseksi suomalaisille kuulumattomiin asioihin. Kun oli pelättävissä Suomen ja Venäjän virkakuntien välinen konflikti, jätettiin karkotetut suomalaiset omiin oloihinsa. Heidän tähtensä ei otettu poliittista riskiä.

Irkutskin luterilainen pappi kylläkin yritti pitää huolta myös suomalaisista. Samana vuonna, jolloin senaatti päätti olla ryhtymättä toimiin karkotettujen hyväksi, pastori Konstantin Butzke Irkutskista kiitti arkkipiispa E. Bergenheimia Itä-Siperiaan saapuneista suomen- ja ruotsinkielisistä uskonnollisista kirjoista sekä pyysi henkistä ja taloudellista tukea karkotetuille. Samalla hän antoi yksityiskohtaisen, joskin omituisen selvityksen Siperian suomalaisista. Butzken mukaan Suomesta Itä-Siperiaan pakkotyöhön karkotetut jakaantuivat sukupuolen ja äidinkielen mukaan seuraavasti:

miehiä	50	suomalaisia	47
naisia	20	ruotsalaisia	23
yhteensä	70		70

Heidät oli sijoitettu 19:ään eri paikkaan. Vuonna 1849 oli tehty kenraalikuvernööri Muravjeville anomus kaikkien luterilaisten pakkotyöläisten sijoittamisesta yhteen paikkaan, mutta vasta hiljattain (1852) oli tehty päätös kaikkien luterilaisten sijoittamisesta Petrovskin rautatehtaalle Nertšinskiin. Sen piti tulla voimaan heti tai vuoden 1853 alusta. Petrovskin tehdas oli valittu sijoituspaikaksi siksi, että sen johtajana oli saksalainen O. Deichmann. Hän oli antanut luterilaisille omat asuintilat, joissa voitiin järjestää myös hartaustilaisuuksia. Jos Petrovskiin saataisiin kootuksi kaikki pakkotyöhön tuomitut luterilaiset, siellä olisi 100–120 seurakuntalaista, joista puolet olisi suomalaisia ja ruotsalaisia. Viranomaisten mukaan Suomesta karkotetut olivat hiljaisia ja ahkerampia kuin muihin kansallisuuksiin kuuluvat pakkotyöläiset. Heidän sivistystasonsa oli myös korkeampi, sillä paria poikkeusta lukuun ottamatta he olivat lukutaitoisia ja tunsivat kristinopin pääpiirteet. Lukutaidottomat olivat mustalaisia. Pakoyrityksiä suomalaiset tekivät verrattain harvoin, ja kuolleisuus oli heidän keskuudessaan alhainen eikä ainakaan korkeampi kuin muissa ryhmissä.[23]

Kuten Castrénille myös Butzkelle viranomaiset näyttävät antaneen suomalaisista myönteisen kuvan. Luonnollisestikin he pyrkivät esittämään työnsä parhain päin. Butzke oli ollut Irkutskin seurakunnan pappina vuodesta 1849, ja Nertšinskissä hän oli käynyt kaksi kertaa vuodessa. Näin hänellä oli ollut mahdollisuus perehtyä pakkotyöläisten oloihin Castrénia paremmin. Sitä vastoin Butzken heikkoutena oli kielitaidottomuus. Nimestä päätellen hän oli saksalainen, ja hän oli kirjoittanut Bergenheimille saksaksi. On luultavaa, ettei hän osannut sen paremmin suomea kuin ruotsiakaan. Täten hän oli Castrénia riippuvaisempi viranomaisten antamista tiedoista. Suomalaisten määrästä ja sijoituspaikoista hän oli saanut tarkat, joskin hämmästyttävät tiedot. Sijoituspaikkojen määrä osoittaa jo sen Suomeen tulleista raporteista selviävän seikan, että suomalaiset olivat hajallaan alueella. Samojen raporttien mukaan Itä-Siperiassa oli Butzken ilmoittamana aikana pakkotyössä suomalaisia miehiä 128 ja naisia 4. Näissäkin luvuissa on virheellisyyksiä ja ristiriitaisuuksia, mutta Butzken ilmoittamat luvut ovat huomattavasti epäilyttävämpiä.

Butzke mainitsi, että luterilaisia alettaisiin piakkoin sijoittaa Petrovskin rautatehtaalle, mutta ainakaan v. 1858 ei suunnitelma ollut Butzken seuraajan Carl Cossmannin mukaan vielä toteutunut. Vuonna 1859 siellä oli vain 15 luterilaista pakkotyöläistä.[24]

Edeltäjänsä tavoin myös Cossmann kirjoitti Suomeen pyytäen apua karkotetuille. Pyyntö sai myös kantavuutta eri puolilla valtakuntaa, kun se esitettiin julkisesti. Samassa yhteydessä Cossmann selvitti laajahkosti karkotettujen luterilaisten asemaa.[25]

Cossmannin kirjoitusta referoi ja kommentoi Borgå Tidning. Lehden mukaan suomalaisilla ei ollut oikeutta jättää karkotettuja oman onnensa nojaan, vaikka nämä eivät enää olleetkaan Suomen alamaisia. Nimenomaan tuomiokapitulien pitäisi ottaa asia hoitaakseen.[26]

Karkotettujen auttamisen ottikin esille Turun hiippakunnan pappeinkokouksessa v. 1859 myös valtiollisessa elämässä aktiivinen prof. F. L. Schauman. Hänen mielestään pakkotyöläiset kärsivät siitä, ettei heillä ollut heidän kieltään taitavaa pappia. Siksi hän pyysi tuomiokapitulia ryhtymään asian vaatimiin toimiin. Kokouksen puheenjohtajan arkkipiispa Bergenheimin mielestä asia oli mitä tärkein. Suuri vaikeus oli vain siinä, ettei osattu ehdottaa asuinpaikkaa, josta käsin pappi tavoittaisi laajalle alueelle sijoitetut karkotetut.[27]

Senaatin käsittelyyn asia tuli 18. 3. 1861. Tällöin päätettiin ehdottaa Venäjän viranomaisille pakkotyöhön karkotettujen suomalaisten kokoamista yhteen tai kahteen paikkaan, jolloin olisi helpompi huolehtia heistä ja tyydyttää heidän hengellisiä tarpeitaan.[28]

Tämän jälkeen asiaa vei eteenpäin kenraalikuvernööri. Kaksi vuotta kestäneen käsittelyn aikana ei kertaakaan puututtu pakkotyöhön tuomittujen asemaan, vaan huomio kiinnitettiin nimenomaan siirtolaisiksi karkotettuihin. Lopullisessa, 9. 3. 1863 annetussa asetuksessa esitettiin kuitenkin toivomus,

> "että nekin, jotka Suomesta ovat Siperiaan pakkotyöhön lähetetyt, niin paljon kuin asianhaarat myöten antavat, vasta asetettakoon parhaastansa yhteen tai kahteen kohti, jossa luterilainen pappi aika-ajoin voi käydä työvankien tykönä ja heille armon välikappaleita jakaa"

Tämä sama asetus julkaistiin Venäjällä 21. 3. 1863.[29] Esitys pysyi toivomuksena, sillä karkotettujen sijoittaminen oli Venäjän viranomaisten asia.

Suomesta voitiin vaikuttaa vain sielunhoitoon, ja Siperian suomalaisten papiksi nimitettiin Sipoon kappalainen Herman Wilhelm Roschier. Hän oli toiminut aikaisemmin mm. Pietarin ruotsalaisessa seurakunnassa ja hallitsi sekä saksan että venäjän kielen. Apulaisekseen hän sai niin ikään Pietarin ruotsalaisessa seurakunnassa toimineen Sylvester Adamssonin.[30]

Papin ja katekeetan lähettäminen Siperiaan paransi tietysti suomalaisten asemaa. Sijoituspaikkaa ei kuitenkaan valittu pakkotyöhön tuomittujen kannalta edullisesti, vaan siksi tuli Verhne Sujetukin siirtokunta, joka sijaitsi Jenisein kuvernementissa varsinaisen pakkotyöalueen ulkopuolella. Alue, jolle pakkotyöläisiä oli sijoitettu, oli suurempi kuin Eurooppa, ja kun liikennevälineet olivat huonot, oli papin ja katekeetan vaikea tutustua kaikkiin karkotuspaikkoihin, joissa mahdollisesti oli suomalaisia. Ensimmäisessä, v. 1868 Siperiasta lähettämässään kertomuksessa Roschier kertoo tavanneensa siihen mennessä neljä suomalaista pakkotyöläistä Troitskin suolankeittimössä. Heistä kolme oli miehiä, jotka rangaistuksesta vapauduttuaan asuivat vapaina työläisinä keittimön lähellä olevassa kylässä. Yksi nainen oli vielä suorittamassa pakkotyörangaistusta.[31] Oltuaan pitempään Siperiassa Roschier totesi, että hänen oli mahdotonta tavoittaa kaikkia suomalaisia, kun hänellä ei ollut tietoa näiden sijoituspaikoista. Lähettämissään kertomuksissa hän mainitsi tapaamiensa suomalaisten määräksi 2–6 pakkotyöläistä. Vuonna 1875 hän teki Tyynenmeren rannikolle ulottuvan matkan. Tällöin hän kohtasi Karan kullanhuuhtomossa suuremman suomalaisjoukon kuin koskaan aikaisemmin, 41 pakkotyöhön tuomittua. Samalla matkalla hän tapasi pakkotyöstä vapautettuja Irkutskin kuvernementissa 9, Zabaikalin oblastissa 17 ja Tyynemeren rannikolla 7.[32]

Senaatille v. 1880 laatimassaan paluukertomuksessa Roschier mainitsee, että Verhne Sujetuk oli ollut epäonnistunut sijoituspaikka, koska sieltä käsin pappi ei voinut suorittaa tärkeintä tehtäväänsä pakkotyöhön tuomittujen uskonnollisten tarpeiden tyydyttämistä. Kärsittyään osan rangaistuksestaan pakkotyöläiset saivat enemmän vapautta, mutta luterilaisuus ja oman sielunhoidon puuttuminen vaikeuttivat sopeutumista. Voidakseen esim. solmia avioliiton suomalaisen oli käännyttävä ortodoksiksi.[33]

Myös Venäjän luterilaisen kirkon edustajat tekivät tarkastusmatkoja Siperian seurakuntiin. V. 1880 alueella kiersi Moskovan konsistorin edustaja A. Jürgenssen. Hänen mukaansa eri rangaistuspaikoissa oli suomalaisia pakkotyöläisiä seuraavasti:

Ufsoljen vankilassa lähellä Irkutskia	6
Nikolajevskin rautatehtaalla lähellä Irkutskia	6
Aleksandrovskin rautatehtaalla Baikalin takana	5
Petrovskin rautatehtaalla Baikalin takana	1
Karan kaivoksilla ja kullanhuuhtomolla	12

Verhne Sujetukissa Jürgenssen tapasi suomalaisen Karl Liljendahlin,[34] joka oli ollut 17 vuotta pakkotyöläisenä Nikolajevskin rautatehtaalla. Samanaikaisesti siellä

oli ollut viisi muuta suomalaista. Liljendahlin mukaan tehtaissa työskentelevillä oli melko mukavat olot. Heillä oli työajan ulkopuolella lähes täysi vapaus, ja he ansaitsivat kohtuullista palkkaa. Tehtaalla oli vuosittain käynyt Irkutskin luterilainen pappi. Jürgenssenin mukaan Liljendahlin kertomus piti paikkansa. Kaivoksissa sitä vastoin oli paljon raskaampaa. Niissä työskenneltiin ilman pyhätaukoja aamusta iltaan. Ankarassa raadannassa karkotetut menettivät terveytensä, ja vartijoiden antama ruumiillinen kuritus lisäsi kärsimyksiä. Matkoillaan papit eivät kaikkia karkotettuja edes tavoittaneet, ja silloin kun tavoittivat, jäi lohdutus ajan puutteessa vähäiseksi. Useissa rangaistuslaitoksissa ei ollut mahdollisuuksia hengellisiin eikä muihinkaan harrastuksiin. Kurjat olosuhteet vaikuttivat vankien psyykkiseen ja fyysiseen tilaan. Monet kuolivat ennen rangaistuksen loppua, ja ne, jotka pääsivät vapauteen, olivat sekä henkisesti että ruumiillisesti ihmisraunioita. Suomalaisten pakkotyöläisten aseman parantaminen oli Jürgenssenin mukaan vaikeata, koska heitä oli vähän ja heidät oli sijoitettu hajalleen. Lähettämällä myös pakkotyöhön tuomituille oma pappi saataisiin sielunhoidon epäkohdat korjatuksi, mutta jos tätä toimenpidettä pidettäisiin liian kalliina, olisi lisättävä Siperiassa jo olevan suomalaisen papin matkarahoja.[35]

Tämä Jürgenssenin toivomus toteutui matkarahojen osalta, kun senaatti antoi 23. 12. 1884 uuden suomalaisten karkotettujen sielunhoitoa koskevan asetuksen.[36]

Roschieria Siperian suomalaisten pappina vuonna 1885 seurannut Johannes Granö kohtasi samat vaikeudet kuin edeltäjänsä yrittäessään löytää suomalaisia pakkotyöläisiä. Nertšinskin kaivosalueen päällikkö ei osannut sanoa suomalaisten lukumäärää, koska luetteloihin ei ollut merkitty pakkotyöläisten kansallisuutta. Granölle ei jäänyt muuta mahdollisuutta kuin yrittää etsiä heitä kyselemällä.[37] Tähän samaan ongelmaan törmäsi Granötä vuonna 1891 seurannut A. Eriksson.[38]

Pakkotyössä olevien suomalaisten löytäminen oli vaikeata, mutta vielä hankalampi oli löytää vapautuneita, varsinkin kun nämä viettivät usein kiertelevää elämää. Rangaistuksensa kärsineet saivat kruunulta pienen, 18 ruplan suuruisen vuosieläkkeen. Se ei riittänyt elinkuluihin, ja kun monet eivät kyenneet työhön, ei jäänyt muuta toimeentuloa kuin kulkeminen kerjuulla. Suomalaiset vapautuneet hakeutuivat mahdollisuuksien mukaan suomalaisiin siirtoloihin, vaikkei niissä suhtauduttu heihin myönteisesti. Siirtoloissa asuvat pitivät itseään pakkotyöhön tuomittuja parempina. Granön pyytäessä siirtolaisia tukemaan vaivaishoitoa nämä vastasivat:

> "Emme ole velvollisia hoitamaan ja ruokkimaan Suomesta lähetettyjä roistoja, jotka koko elämänsä ovat kulkeneet Siperialla ja nyt vasta kelvottomaksi tultua tänne luoksemme lähetetään."

Granö sai vastustuksesta huolimatta perustetuksi joihinkin siirtoloihin vaivastalot. Varojen puutteessa hoito oli niissä kuitenkin huono, eikä ravintokaan paljoa poikennut vankilamuonasta.[39]

Suomalaisten pakkotyöhön lähetettyjen määrä, keskimäärin 14 henkilöä vuodessa, oli tietysti häviävän pieni verrattuna koko valtakunnassa vuosittain pakkotyöhön karkotettujen määrään, joka oli n. 2500.[40] Lisäksi suomalaiset olivat hajaantuneina

useisiin paikkoihin laajalla alueella, joten heidän osuutensa jäi eri tuotantolaitoksissa sitäkin mitättömämmäksi. Toivomus suomalaisten yhteen kokoamisesta ei toteutunut, koska karkotusviranomaiset päättivät pakkotyöläisten sijoittamisesta lain, asetusten ja työvoiman tarpeen mukaan. Karkotetut kuuluivat useisiin eri uskontokuntiin ja kansallisuuksiin, eikä valtio järjestänyt millekään ryhmälle erityiskohtelua. Valtakunnan lainsäädäntö vain antoi kullekin uskontokunnalle vapauden pitää huolta karkotetuista uskonveljistä.

Muuttaessaan kuolemantuomion karkotukseksi pakkotyöhön Nikolai I esiintyi armollisena hallitsijana, joka toimi myös kurjimpien alamaistensa hyväksi. Karkotus ei ollut yhtä ehdoton ja pelottava kuin kuolemanrangaistus. Siperian olosuhteet ja pakkotyö sinänsä olivat kuitenkin niin ankarat, että vain ani harvat suomalaisista selvisivät rangaistuksesta ja pääsivät aloittamaan uuden elämän Siperiassa. Kuolemantuomiosta armahtaminen merkitsi siis itse asiassa rangaistuksen toimeenpanon lykkäämistä ja pakkotyö useimmille hidasta kuolemantuomiota.

2. Siirtolaisiksi karkotetut

2.1. Pakkosiirtolaisuuden yleiset puitteet

Pakkosiirtolaisuuden perustana oli, että maa kuului kokonaan kruunulle. Vanhastaan Siperiassa vallitsi ns. valtausjärjestelmä, jonka mukaan talonpojat ottivat käyttöönsä tarvitsemansa maan ja jättivät sen perinnöksi seuraaville sukupolville. Asutusta ohjattiin vain ulkopoliittisten tavoitteiden mukaan. Siirtämällä venäläistä asutusta etelämmäksi varmennettiin alueiden omistus. Vasta 1800-luvun alussa hallitus vähitellen alkoi selvittää, kuinka paljon Siperiassa oli maata, kuinka paljon sitä oli annettava venäläisille talonpojille ja miten paljon oli jätettävä paikalliselle väestölle. Samalla se halusi määritellä talonpoikain verotuksen ja kartoittaa uusien asutusalueiden perustamismahdollisuudet. Länsi-Siperia jaettiin kahteen osaan. Kuudennenkymmenennen leveyspiirin pohjoispuoli katsottiin uudisasutukseen ja viljelykseen kelpaamattomaksi. Eteläiselle alueelle oli luotava uutta asutusta, ja jo olemassa olevalle asutukselle oli määriteltävä rajat. Jokaisen talonpojan tuli tietää tilansa rajat, ja yhden miespuolisen asukkaan käyttöön tuli antaa vähintään 17 desjatiinaa (desjatiina = 1,09 ha) viljelyskelpoista maata.[41]

Maanjako oli käynnissä annettaessa vuoden 1822 karkotusasetus. Sen mukaan pakkosiirtolaiset voitiin sijoittaa

1) uudisasukkaiksi asumattomalle seudulle,
2) olemassa oleviin kyliin.

Uusia asutuskohteita oli perustettava harvaan asutuille seuduille, jotka olivat sopivia maanviljelyyn. Asutuspaikan valinnasta vastasi karkotusasiain keskusvirasto yhdessä paikallisten viranomaisten kanssa. Uudisasukkaiksi tuli valita naimisissa olevia ja sellaisia, jotka voitiin katsoa kykeneviksi perheen perustamiseen. Heille oli annettava elintarvikkeita, siemenviljaa, työkaluja ja kotieläimiä. Uudisasukkaalla tuli olla talous valmiina kahden vuoden kuluttua paikalletulosta. Siihen saakka he olivat muuten tiukan valvonnan alaisia, mutta heillä oli oikeus itsenäiseen rahankäyttöön. Perustamisvuosien jälkeen alkoivat ns. vapaavuodet, jolloin sai helpotuksia veroista ja muista yhteiskunnan velvoitteista. Vapaavuosien pituuden määräsivät karkotusviranomaiset yhdessä verovirkailijoiden kanssa. Uudisasukkaaksi sopeutunut sai kruununtalonpojan[42] oikeudet. Tällöin hän siirtyi oikeuksineen ja velvollisuuksineen paikallisten viranomaisten alaisuuteen. Kun oli kulunut kolme vuotta vapaavuosien päättymisestä, uudisasukkaan piti alkaa maksaa takaisin perustamisvaiheessa kruunulta saamaansa avustusta.

Sijoittamisesta olemassa oleviin kyliin päättivät karkotusviranomaiset yhdessä paikallisten elinten kanssa. Karkotettujen oli tultava toimeen omalla työllään, ja heitä valvoivat paikalliset viranomaiset ja kyläyhteisö. Jos he olivat käyttäytyneet hyvin viiden vuoden ajan, he saivat mahdollisuuden oman talouden perustamiseen. Tällöin heidät vapautettiin kolmeksi vuodeksi veroista ja 20 vuodeksi sotaväenotosta, ja he saivat itse hoitaa raha-asiansa. Jos karkotettu ei viiden vuoden kuluessa ollut perustanut omaa talouttaa, hän menetti saamansa edut, ja viranomaisten tuli uudelleen harkita hänen sijoittamistaan Siperiassa.[43]

Näin valtio antoi selvät ohjeet Siperian asuttamisesta. Tavoitteena oli varmistaa tämä harvaan asuttu seutu Venäjän osaksi. Kun perheelliset tiedettiin naimattomia vakiintuneimmiksi, kelpuutettiin uusien kylien asukkaiksi vain perheellisiä ja perheen perustamiseen kykeneviä. Olemassa oleviin kyliin sijoitetut karkotetut täyttivät työvoiman tarvetta, joka oli pysyvä ongelma siperialaisessa maatalousyhteisössä.

Entistä yksityiskohtaisemmat määräykset siirtolaiseksi karkottamisesta annettiin vuoden 1845 rikoslaissa.[44] Siitä, miten siirtolaisia oli kohdeltava itse Siperiassa, ei annettu uusia määräyksiä, joten tältä osin oli edelleen voimassa vuoden 1822 asetus.

2.2. Siperian suomalaiset siirtolat

2.2.1. Siirtoloiden synty

Kun suomalaisia alettiin lähettää siirtolaisiksi, oli Venäjällä jo tehty päätöksiä, joiden mukaan heidät sijoitettiin eri karkotuspaikkoihin.

Siperiaan tuomittujen luterilaisten sielunhoidosta vastasi Venäjän luterilainen kirkko. Kun karkotetut kuuluivat eri kansallisuuksiin ja asuivat hajallaan, tämä tehtävä oli vaikea. Siksi Moskovan luterilaisen konsistorin jäsen, suomalaissyntyinen tohtori Karl Sederholm, joka kuului myös kaupungin vankilakomiteaan, ehdotti v. 1843, että luterilaiset siirtolaisiksi karkotetut sijoitettaisiin omiin siirtoloihinsa kan-

sallisuuden mukaan.[45] Moskovasta ehdotus meni valtakunnan vankilakomitean puheenjohtajalle kreivi A. Benckendorffille, joka esitteli sen ministerikomitealle. Komitean määräyksestä sisäasiainministeriö otti selvää luterilaisista karkotetuista. Tällöin ilmeni, että Tobolskin kuvernementissa heitä oli sijoitettu Ryžkovaan. Tomskin kuvernementissa heitä oli 58, ja näistä 18 oli saapunut kymmenen viime vuoden aikana. Itä-Siperian kenraalikuvernööri W. Roupert ilmoitti Jenisein kuvernementissa olevan 218 siirtolaiseksi karkotettua luterilaista. Hän ehdotti, että vastedes kaikki Itä-Siperiaan siirtolaisiksi karkotetut sijoitettaisiin kuvernementtiin kuuluvalle hedelmälliselle ja harvaan asutulle Minusinskin alueelle. Saamiensa tietojen perusteella sisäasiainministeriö teki alistuksen ministerikomitealle. Sen mukaan

1) vähäisiin rikoksiin syyllistyneet luterilaiset, kuuluivatpa nämä mihin kansallisuuteen tahansa, tuli sijoittaa Ryžkovaan, jossa jo oli luterilaisia ja oma pappi.
2) törkeisiin rikoksiin syyllistyneet tuli sijoittaa Jenisein kuvernementtiin Minusinskin piirikuntaan, ja sinne tuli lähettää yksi tai kaksi pappia tarpeen mukaan.
3) Irkutskin papin oli edelleen pidettävä huolta Nertšinskin alueen pakkotyösä olevista luterilaisista.
4) Siperiassa jo olevat luterilaiset pakkosiirtolaiset saivat, ryžkovalaisia lukuun ottamatta, halutessaan muuttaa Minusinskin alueelle.[46]

Tämän alistuksen mukainen keisarillinen asetus annettiin 2. 10. 1845.[47]

Vallitsevan käytännön mukaan luterilaiset pyrittiin sijoittamaan olemassa olevan asutuksen yhteyteen. Pohjana asetukselle oli hieman aikaisemmin, 5. 8. 1845 annettu rikoslaki. Vähäisiin ja törkeisiin rikoksiin syyllistyneet ohjattiin sijoituspaikkoihin uuden rikoslain määräysten mukaisesti.

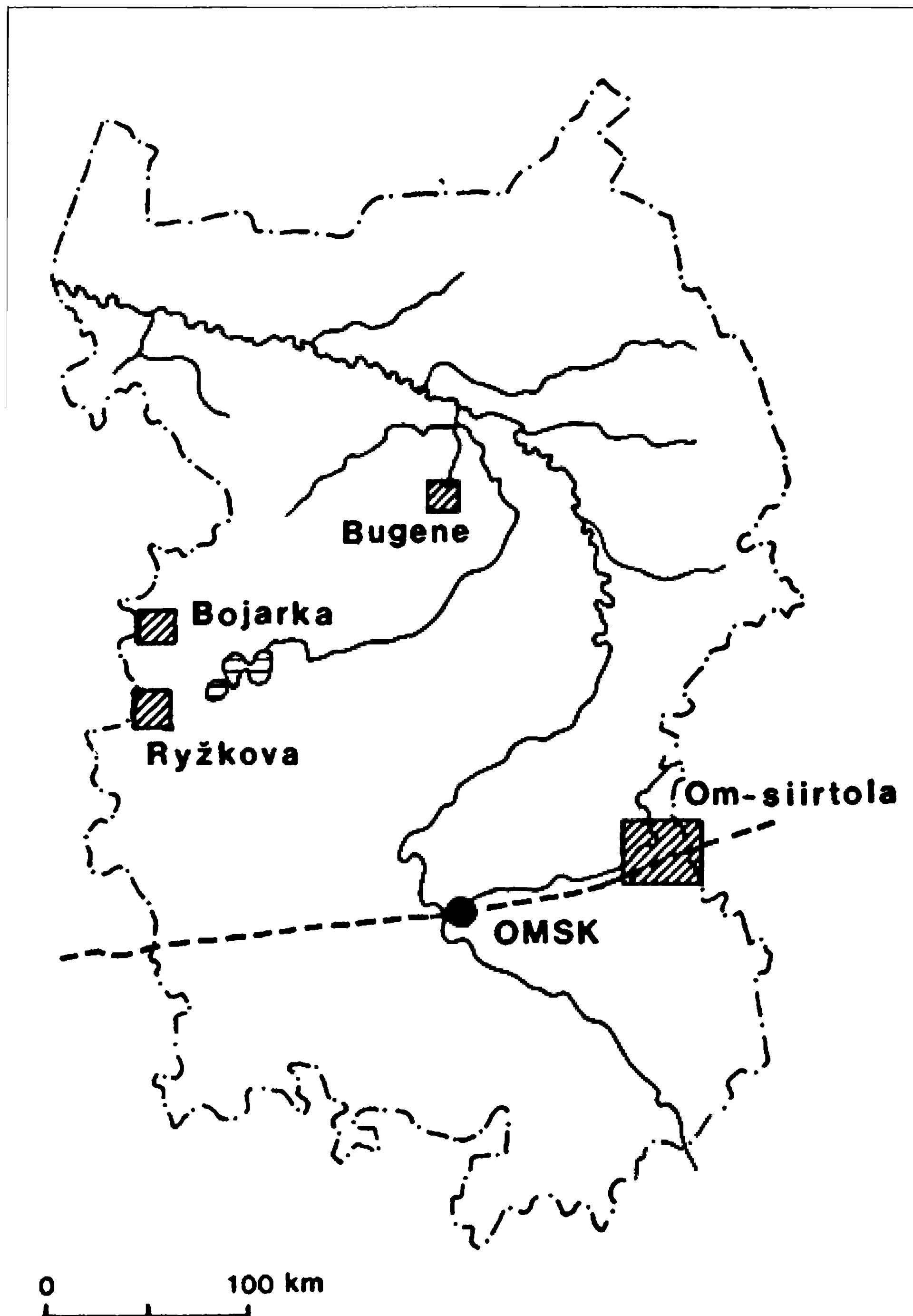
Ryžkovan siirtolan olivat perustaneet paroni Ungern-Sternbergin inkeriläiset maaorjat, jotka kapinoinnin tähden oli karkotettu v. 1803 uudisasukkaiksi Siperiaan.[48]

Tapaus ei ollut ainutlaatuinen. Maaorjuuden kiristyessä 1700-luvun kuluessa lisääntyivät talonpoikien kapinat ja protestit, ja tilanomistajat turvautuivat ankariin rangaistuksiin, kuten Siperiaan-karkotuksiin.[49]

Inkeriläisille osoitettu asuinpaikka sijaitsi silloiselle rajaseudulle Tobolskin kuvernementissa 200 kilometriä Omskista luoteeseen metsä- ja arovyöhykkeen rajalla samalla leveyspiirillä kuin Moskova. Maaperältään seutu oli suola- ja salpietaripitoista, eikä viljelysmaata ollut paljoa. Se kuitenkin riitti pienelle siirtolaisjoukolle.[50]

Itä-Siperiassa ei ollut vastaavanlaista siirtolaa, ja siksi asetuksessa määrättiin vain yleisesti karkotettujen sijoituspaikaksi Minusinskin piirikunta, kuten Roupert oli ehdottanut. Saatuaan tiedon siirtola-asetuksesta tämä antoi 5. 11. 1845 Jenisein kuvernöörille määräyksen, että Minusinskista oli annettava maata luterilaisille karkotetuille. Kuvernööri ja Krasnojarskin kameraalivirasto valitsivat Novoselon ja Abakanin pitäjistä viisi maa-aluetta, joille voitaisiin sijoittaa 3143 siirtolaista. Ehdotetut alueet hyväksyttiin sekä sisäasiain- että valtiontilusten ministeriössä, ja 28. 9. 1846 Roupert antoi määräyksen maiden mittaamisesta ja luovuttamisesta karkotetuille. Seuraavana vuonna hän kuitenkin siirtyi eläkkeelle, eikä maansaanti toteutunutkaan, kun luterilaiset näin menettivät tukijansa. Kenraalikuvernööri oli itse luterilainen ja toimi sen vuoksi aktiivisesti luterilaisten hyväksi.[51]

KARTTA N:O 1. SUOMALAISTEN SIIRTOLOIDEN SIJAINTI NYKYISEN OMSKIN OBLASTIN ALUEELLA.

Heti vuoden 1845 asetuksen julkistamisen jälkeen luterilaisia alkoi tulla Minusinskin alueelle, ja koska heille ei lupauksista huolimatta annettu omaa maata, he joutuivat sijoittumaan venäläisiin kyliin. Tämä aiheutti tyytymättömyyttä, ja siksi luterilaiset lähettivät Jenisein kuvernöörille useita maanmittausanomuksia. Ne eivät kuitenkaan johtaneet tulokseen. Uusi kenraalikuvernööri Muravjev ei edeltäjänsä tavoin pitänyt luterilaisia suojeluksessaan. Vuosina 1845–1849 oli myös Irkutskin luterilaisen papin virka täyttämättä, joten karkotetut eivät voineet turvautua kirkkonsakaan apuun. Vuonna 1849 virkaan nimitettiin Konstantin Butzke.[52] Kun vuoden 1845 asetuksen määräykset olivat edelleen toteutumatta, hän ryhtyi aktiivisesti toimimaan siirtolan perustamiseksi. Hän matkusti kesäkuussa 1851 Jenisein kuvernementinvirastoon Krasnojarskiin, jossa kuitenkin oltiin edelleen vastahakoisia. Saadakseen tarkan selon asioista hän lähti tutustumaan yksityiskohtaisesti Minusinskin piirikuntaan. Minusinskissa hänelle kerrottiin, että Novoselon ja Abakanin pitäjät, joista maata piti luovuttaa, olivat maanviljelykseen sopimattomia. Sitä vastoin eteläinen Šušanin pitäjä oli maaperältään erittäin hedelmällinen, ja siellä oli runsaasti maata uudisasukkaille. Matkustaessaan suositeltuun pitäjään Butzke kulki läpi koko piirikunnan ja tutustui seutuun. Eri kylissä hän tapasi 116 luterilaista asukasta. Dubenskojessa oli 45 inkeriläistä suomalaista ja lisäksi 8 virolaista ja 2 latvialaista. Vaikka kylä olikin piirikunnan suurin luterilaiskeskus, luterilaiset olivat vähemmistönä ja halusivat perustaa oman siirtolan. Dubenskojen lähellä oli kahdeksan virstaa pitkä ja viisi virstaa leveä laakso, jossa Sujetuk- ja Kebešjoki yhtyivät. Sitä luterilaiset pitivät hyvänä siirtolan paikkana. Laakso oli kuitenkin varattu Orelin alueelta mahdollisesti tuleville uudisasukkaille.

Palattuaan Krasnojarskiin Butzke esitti asetukseen ja Roupertin lupaukseen vedoten, että luterilaisille luovutettaisiin maata. Vetoaminen Roupertiin olikin tuloksellista, sillä kuvernööri Padalna oli tämän vävy. Padalna asetti siirtolan perustamiselle vain yhden ehdon: siirtolaisten tuli toimittaa hänelle jatkuvasti tuoretta suomalaista voita, jota oli tuolloin hyvin vaikea saada saada Siperiassa.[53] Tämä ehto oli helppo täyttää, ja Butzke rohkeni mennä pidemmälle ehdottamalla Novoselon ja Abakanin alueiden vaihtamista nimenomaan Sujetukjoen laaksoon. Viranomaiset suostuivat, ja vielä samana kesänä 1851 tulivat maanmittarit ja siirtolaisille luovutettiin maata.[54]

Uusi siirtola oli paikassa, jossa Kebeš yhtyi Sujetukiin, joka puolestaan laskee Jeniseihin. Koska jokien yhtymäpaikka oli Sujetukin yläjuoksulla, siirtolaa alettiin kutsua Verhne Sujetukiksi. Se sijaitsi Jenisein itäpuolella noin Hampurin leveyspiirillä. Lähin kaupunki Minusinsk oli siitä 65 kilometriä luoteeseen. Seutu kuului Sajanin vuoristoalueeseen, ja maasto oli kumpuilevaa. Maaperä oli hyvin hedelmällinen, sillä mäkien rinteet olivat paksun mustan mullan peittämiä.[55]

Siirtolan perustaminen ei merkinnyt vielä vuoden 1845 asetuksen määräysten toteutumista, ja Irkutskin kirkkoneuvoston puheenjohtajan kenraalimajuri von Wenzelin tukemana Butzke pyysi 6. 1. 1852 karkotusviranomaisia lähettämään kaikki Itä-Siperiaan karkotetut luterilaiset siirtolaiset Verhne Sujetukiin.[56]

Esitys ei toteutunut, sillä asiassa tarvittiin vielä korkeampien viranomaisetn päätöksiä. Uutenavuotena 1857 Butzken seuraaja Carl Cossmann tuli käymään Verhne Sujetuksissa. Tällöin asukkaat pyysivät apua vuoden 1845 asetuksen määräysten

toteuttamisessa. Lisäksi toivottiin kirkkoa, opettajaa, koulua ja taloudellista tukea. Toivomusten perusteella Cossmann teki Moskovan konsistorille seuraavan esityksen:

1) Verhne Sujetuksista pitäisi tehdä kaikkien Itä-Siperian siirtolaisiksi karkotettujen luterilaisten asuinpaikka.
2) Latvialaisille karkotetuille olisi perustettava oma siirtola.
3) Olisi heti alettava kerätä rahaa Verhne Sujetukin kirkkoa varten.
4) Siirtolalle olisi lähetettävä oma pappi, jonka piiriin kuuluisivat myös Krasnojarskin, Jeniseiskin, Kanskin ja Atšinskin kaupungit. Papin tulisi osata karkotettujen kieltä.
5) Siirtolaan pitäisi asettaa eestiläinen tai suomalainen lukkari-opettaja huolehtimaan lasten opetuksesta.
6) Itämeren maakunnissa ja Suomessa olisi kerättävä kolehti siirtolan hyväksi.[57]

Esityksen toteuttaminen merkitsi itse asiassa vuoden 1845 asetuksen yksityiskohtaista toimeenpanoa, ja konsistori teki sisäasiainministeriölle anomuksen, jossa esitettiin seuraava:

1) Luterilaiset karkotetut, jotka Tobolskin virasto määrää siirtolaisiksi, on lähetettävä Tobolskista suoraan Verhne Sujetukiin.
2) Eri puolilla Itä-Siperiaa asuvien siirtolaisiksi karkotettujen luterilaisten on sallittava muuttaa Verhne Sujetukiin, kuten vuoden 1845 asetuksessa sanotaan.
3) Eri kansallisuuksille, kuten suomalaisille, eestiläisille ja latvialaisille, on perustettava omat siirtolat.
4) Jokaiseen siirtolaan on asetettava lukkari-opettaja ja myöhemmin pappi. Heitä ja sekä kouluja että kirkkoja varten on varattava maata ja varoja.
5) Verhne Sujetukiin on rakennettava rukoushuone, jonka yhteydessä olisi lukkari-opettajan asunto ja koulu.
6) Irkutskin luterilaisen papin tehtäviin kuuluisi poiketa karkotettujen luona silloin, kun a) siirtolassa asuu huomattava määrä luterilaisia, b) kun siirtolaiset eivät voi tulla tapaamaan pappia päätien varteen.

Sisäasiainministeri S. S. Lanskoi kääntyi kenraalikuvernööri Muravjevin puoleen ja pyysi tätä tutustumaan anomukseen, perehtymään yksityiskohtaisesti paikallisiin olosuhteisiin ja ehdottamaan yhdessä Länsi-Siperian kenraalikuvernöörin kanssa tarvittavat toimenpiteet. Muravjev puolestaan antoi Jenisein kuvernöörin selvitettäväksi seuraavat kysymykset:

1) Kuinka paljon luterilaisia karkotettuja oli Minusinskin piirikunnassa olevassa siirtolassa? Kuinka paljon siirtolassa oli viljelysmaata, ja kuinka monta asukasta siirtola vielä voisi ottaa vastaan, ilman että maanviljely kärsisi?
2) Voitaisiinko olemassa olevan siirtolan läheisyyteen perustaa siirtola saksalaisia karkotettuja varten? Kuinka paljon sille olisi luovutettava maata, ja kuinka kaukana sen pitäisi sijaita vanhasta siirtolasta?
3) Miten ja millä varoilla voitaisiin toteuttaa konsistorin toivomus viljelysmaan luovuttamisesta lukkari-opettajille ja koulujen sekä rukoushuoneiden rakentaminen?

Kuvernöörin vastaukseen sisältyivät seuraavat tiedot:

1) Karkotettujen luterilaisten siirtola sijaitsee Minusinskin piirikunnan Šušanin pitäjässä Verhne Sujetukissa. Sinne on asettunut asumaan 18 perhettä, joissa on yhteensä 60 mieshenkilöä. Heillä on viljelyskelpoista maata 2638 desjatiinaa. Kun heille jokaiselle annettaisiin 21 desjatiinaa, siirtolaan voitaisiin vaikeuksitta sijoittaa vielä 64 henkilöä. Myös lukkari-opettajalle voitaisiin antaa 21 desjatiinaa viljelysmaata. Siirtolan maita pidetään pitäjän parhaimpina.
2) Kamennyi brodoksi kutsuttu maakappale sijaitsee 15 virstan päässä edellisestä. Siellä on n. 9620 desjatiinaa viljelyskelpoista maata, ja sinne voidaan asuttaa vähintään 432 henkilöä. Vuonna 1856 sinne suunniteltiin Verhnaja Bulanka -nimistä siirtolaa, jonne tulisi kirkko ja koulu. Maa on siellä yhtä hyvää kuin Verhne Sujetukissa. Tätä hyvää maata voitaisiin antaa papille viljeltäväksi 120 desjatiinaa. Parempaa paikkaa ei voitaisi löytää saksalaiselle siirtolalle.
3) Mitä tulee kolmanteen kysymykseen, niin palkan lisäksi 21 desjatiinaa viljelysmaata on lukkari-opettajalle riittävä määrä. Kirkkoon ja koulurakennukseen tarvittavien varojen määrä riippuu rakennusten suuruudesta ja laadusta. Asukkaat itse voivat hankkia tarvittavan puutavaran, mutta raudan ja kaiken muun muualta hankittavan materiaalin ostamiseen tarvitaan rahaa. Pastori Cossmann on ilmoittanut, että Venäjän luterilaiset ovat keränneet ja luovuttaneet jo jonkin verran varoja rakennustyötä varten.
4) Paitsi edellä mainittuun kahteen paikkaan voidaan luterilaisia karkotettuja sijoittaa vielä kolmannelle alueelle, joka on lähellä Sujetukin entistä kasakka-asemaa. Tämä kolmas paikka sijaitsee kahden edellisen välissä, ja sinne voidaan asuttaa enintään 695 henkilöä.
5) Kuvernementissa on hyväksytty vuoden 1845 asetukseen perustuva ehdotus kuvernementissa asuvien luterilaisten muuttamisesta uskonveljiensä luokse.[58]

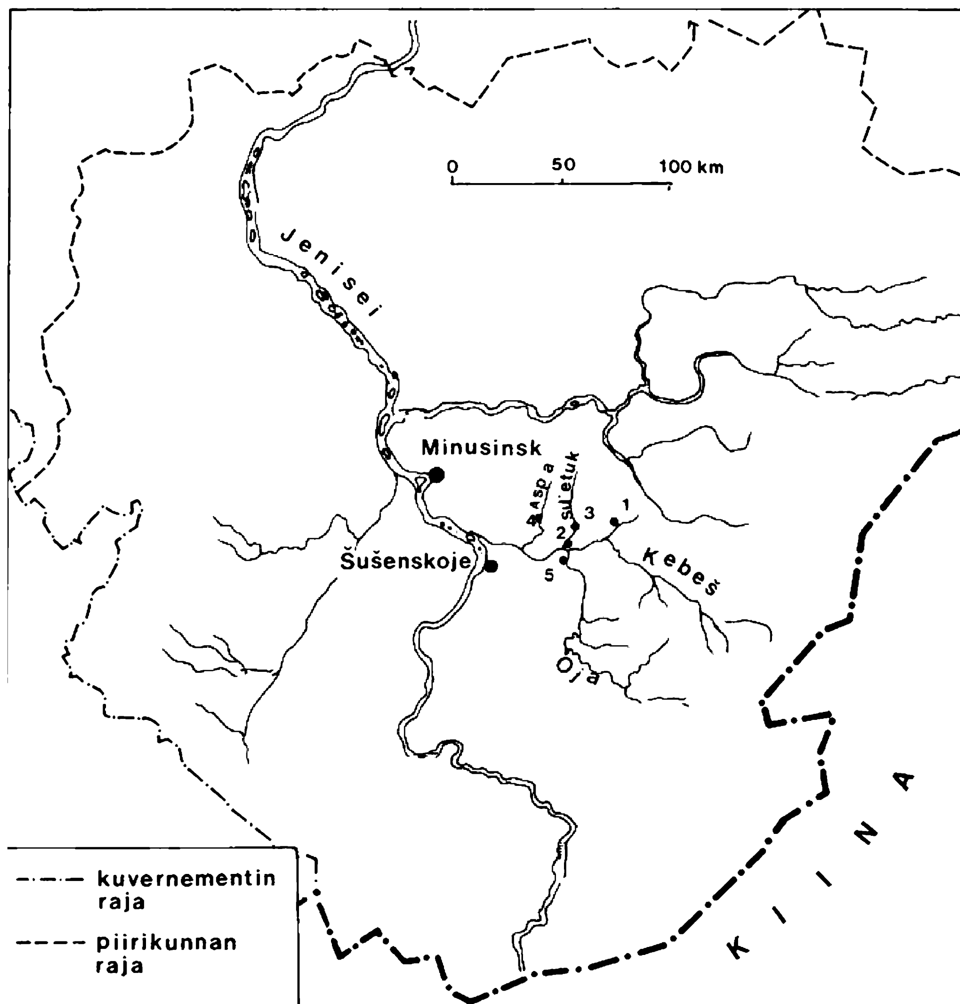
Kuvernööri Padalnan oli helppo vastata Muravjevin tiedusteluun, sillä hän oli perehtynyt yksityiskohtaisesti Minusinskin piirikunnan luterilaisten oloihin Butzken ja Cossmannin opastamana. Vastaukset sisälsivät lisäksi selvät ehdotukset luterilaisten hyväksi tehtävistä toimista. Ilmenee, että Padalna oli ollut yhteydessä Cossmanniin vastauksia laatiessaan. Voidaan siis todeta, että tekemänsä esityksen toteuttamiseen Cossmann pääsi vaikuttamaan myös valtakunnan aluehallinnon kautta.

Ministeriön näkökulmasta karkotettujen luterilaisten hyväksi tehtävät toimet olivat vähäisiä. Ne sopivat yleiseen karkotuspolitiikkaan ja merkitsivät käytännössä vain vuoden 1845 asetuksen soveltamista. Niinpä saatuaan Padalnan vastaukset sisäasiainministeri Lanskoi antoi heti määräyksen ehdotusten toimeenpanosta, ja ensimmäiset Tobolskista lähetetyt luterilaiset karkotetut saapuivat Verhne Sujetukiin jo 25. 3. 1857. He eivät suinkaan kaikki olleet suomalaisia, vaan joukossa oli myös virolaisia ja latvialaisia. Viimeksi mainittujen sijoittumisesta aiheutui ristiriitoja, mutta niistä päästiin, kun heille perustettiin v. 1858 oma siirtola n. 20 virstaa etelään Verhne Sujetukita. Tämä siirtola sijaitsi Bulankajoen alajuoksulla, ja siksi siitä käytettiin nimeä Nižnaja Bulanka. Virolaiset tulivat paremmin toimeen suomalaisten kanssa, mutta kun Verhne Sujetuk tuli ahtaaksi, perustettiin Cossmannin ehdotuksesta virolaisille Bulankajoen yläjuoksulle Verhnaja Bulanka.[59]

Näin oli lopulta Itä-Siperiassa toteutunut Sederholmin ehdotus, että karkotetut olisi sijoitettava omiin siirtoloihinsa kansallisuuden mukaan.

Ennen pitkää Sederholmin ehdotuksen mukaiset siirtolat perustettiin myös Länsi-Siperiaan.

KARTTA N:O 2. JENISEIN KUVERNEMENTIN MINUSINSKIN PIIRIKUNTA.

1. = VERHNAJA BULANKA
2. = NIŽNAJA BULANKA
3. = VERHNE SUJETUK
4. = DUBENSKOJE
5. = JERMAKOVSKOJE

Kun eri kansallisuuksiin kuuluvia rikollisia alkoi tulla Ryžkovaan, varkaudet, tappelut ja juopottelu tulivat jokapäiväisiksi. Tämän lisäksi sitä kohtasi toisenlainen onnettomuus, kun tulipalo tuhosi keväällä 1846 suurimman osan siirtolaa.[60] Onnettomuuden jälkeen eivät kaikki enää halunneet rakentaa talojaan rikollisten asuttamaan kylään vaan muuttivat mieluummin pois. Osa lähtijöistä perusti 20 peninkulmaa Ryžkovasta koilliseen Taran piirikunnan Butakovan pitäjään uuden siirtolan Bugenejoen varrelle. Toiset taas siirtyivät Tjukalinskin piirikunnassa olevan pienen Bojarkajoen varteen n. 90 km Ryžkovasta pohjoiseen. Sijaintinsa mukaan siirtoloita alettiin kutsua Bugeneksi ja Bojarkaksi. Ne olivat molemmat metsävyöhykkeellä. Uusissa siirtoloissa inkeriläiset halusivat pysyä erossa rikollisista, ja siksi he eivät ottaneet luokseen uudisasukkaita, ennen kuin olivat varmistuneet tulokkaiden nuhteettomuudesta.[61]

Kun asukkaita muutti pois ja uusia pakkosiirtolaisia tuli jatkuvasti tilalle, Ryžkova muuttui inkeriläisestä monikansalliseksi yhteisöksi. Ryžkovan lisäksi luterilaisia pakkosiirtolaisia oli sijoitettu muuallekin Länsi-Siperiaan. Vuonna 1860 Ryžkova-Omskin seurakunnan papiksi tullut Edward Johanssen havaitsikin virkansa hoidon pahimmaksi esteeksi seurakuntalaistensa moninaisuuden ja sen, että asuinpaikat olivat hajallaan. Näiden epäkohtien korjaamiseksi hän turvautui Itä-Siperian esimerkkiin. Hän ehdotti Länsi-Siperian luterilaiselle kenraalikuvernöörille G. Hasfordille uuden, kansallisuuksien mukaan järjestetyn siirtolan perustamista. Ehdotuksen mukaan Omjoen vasemmalle rannalle 119 virstaa Omskista itään hedelmälliselle Baraba-arolle piti perustaa siirtola, joka jakaantuisi neljään osaan, niin että latvialaisille, virolaisille, inkeriläisille ja Suomesta karkotetuille tulisi kullekin omansa. Kenraalikuvernööri ja Pietarin ylikonsistori hyväksyivät suunnitelman ja lupasivat taloudellista tukea.[62] Hasford siirrätti v. 1863 Ryžkovasta uuteen siirtolaan 365 perhettä, joista virolaisia oli 156, suomalaisia 108 ja latvialaisia 101. Suunnitelman mukaisesti eri kansallisuudet perustivat omat kylänsä. Suomalaisten kylää alettiin kutsua Helsingiksi,[63] latvialaisten Riiaksi, virolaisten Rääveliksi ja inkeriläisten kylää Narvaksi.[64]

Vuonna 1866 Länsi-Siperian kenraalikuvernööriksi tuli A. P. Hruštšev. Hän havaitsi, että siirtola oli syntynyt ilman valtakunnan ylimpien viranomaisten päätöstä. Itse hän hyväksyi siirtolan perustamisen ja siihen liittyvät toimet, mutta pyysi varmuuden vuoksi Pietarista niiden hyväksymistä. Koska karkotettujen sijoittaminen riippui myös paikallisista olosuhteista, Hruštšev pyysi samalla kenraalikuvernöörille oikeutta sijoittaa luterilaisia muuallekin kuin heille tarkoitettuihin siirtoloihin, mikäli olosuhteet niin vaatisivat. Tämän esityksen sisäasiainministeri P. A. Valujev toi 2. 3. 1868 valtakunnanneuvoston käsittelyyn, jolloin se hyväksyttiin sellaisenaan. Lopullisesti hallitsija vahvisti esityksen 20. 5. 1868.[65]

Siirtolan syntyhistoria oli samanlainen kuin Minusinskin siirtoloiden. Aktiivinen pappi teki aloitteen, jonka toteuttamista edisti luterilainen kenraalikuvernööri.[66] Siirtolaa perustettaessa ei eksytty byrokratian sokkeloihin, ja kun perustaminen sitten tuli ylimpien elinten käsittelyyn, ne vain totesivat tapahtuneen. Pietarin näkökulmasta asia oli vähäpätöinen, ja kun paikalliset viranomaiset olivat tapahtuneen takana, ei asiaan enää puututtu. Hruštševin aikaansaama oikeus, että viranomai-

set voivat sijoittaa luterilaisia muuallekin kuin siirtoloihin, oli yleisten karkotusmääräysten mukainen.[67]

2.2.2. Siirtoloihin sijoitetut karkotetut

Lieviin rikoksiin syyllistyneet piti asetuksen mukaan sijoittaa Ryžkovaan ja törkeämpiin syyllistyneet Minusinskin piirikuntaan perustettaviin siirtoloihin. Tämä oli epämääräisesti sanottu ja antoi varsinaisen sijoitusvallan karkotusviranomaisille. Asetuksen toteuttamista rajoitti se, että Itä-Siperiaan perustettiin luterilaiset siirtolat vasta 1850-luvulla. Karkotusviranomaisten selvitysten mukaan Suomesta siirtolaisiksi karkotettuja sijoitettiin Ryžkovaan vuosina 1848–1852 seuraavasti:[68]

	Miehet	Naiset	Yhteensä
Vankeudesta vapautettuja	76	–	76
Irtolaisina lähetettyjä	–	18	18
Yhteensä	76	18	94

Vuosina 1848–1851 Suomesta siirtolaisiksi karkotettujen kokonaismäärä oli seuraava:

	Miehet	Naiset	Yhteensä
Vankeudesta vapautettuja	129	14	143
Irtolaisina lähetettyjä	–	65	65
Yhteensä	129	79	208

Ryžkovaan siis sijoitettiin n. 60 prosenttia tuolloin Suomesta siirtolaisiksi karkotetuista miehistä ja 23 prosenttia naisista. Muiden suomalaisten sijoittamisesta ei lähteiden vajavuuden takia ole juuri tietoa. Osa heistä on varmasti karannut tai kuollut jo kuljetuksen aikana. Itä-Siperiaan oli vuoteen 1852 mennessä tullut 20 vankeudesta armahdettua suomalaista siirtolaista.[69]

Kun Minusinskin piirikuntaan oli perustettu luterilainen siirtola, suomalaisia alettiin lähettää sinne. Viimeiset suomalaisia koskevat viranomaisten raportit ovat Ryžkovasta vuodelta 1852. Karkotettuja kuitenkin sijoitettiin sinne edelleen, niin kuin vuosina 1852–1859 Ryžkovan pappina toiminut F. W. Meyer ilmoitti Moskovan konsistorille.[70] Om-siirtolan perustamisen jälkeen Ryžkovaan määrättiin karkotettuja jo ratkaisevasti vähemmän kuin aikaisemmin. Vuonna 1859 sen väkiluku oli 1653. Heistä oli eri kansallisuuksiin kuuluvia karkotettuja miehiä 222 ja naisia 77.[71] Vuonna 1880 asukkaita oli enää 700, joista Suomesta karkotettuja miehiä 21 ja naisia 17.[72]

Viranomaiset lopettivat v. 1876 karkotettujen sijoittamisen Om-siirtolaan, ja alkoivat lähettää heitä muihin sopiviksi katsomiinsa paikkoihin.[73] Niinpä myös

Ryžkovaan alkoi jälleen tulla suomalaisia. Vuonna 1885 kirjoitti alahärmäläinen Johan Porri veljelleen, että sinä vuonna oli Suomesta tullut 49 miestä, jotka kaikki määrättiin Ryžkovaan.[74] Tämän tiedon vahvistaa Johannes Granö kirjeessään Uudelle Suomettarelle. Hän kertoo, että suomalaisia sijoitettiin Ryžkovaan usein ja että v. 1885 sinne sijoitettiin melkein kaikki karkotetut suomalaiset.[75]

Tärkein lähderyhmä tutkittaessa Verhne Sujetukiin saapuneiden määriä ovat karkotusviranomaisten selvitykset. Niitä on käytettävissä vuosilta 1851–1867. Toisen lähderyhmän muodostavat pappien ja katekeettojen kertomukset. Tarkkoja tietoja suomalaisten määrästä sisältyy myös siirtolaa koskevaan *V. V. Gaupt*in tutkimukseen, joka perustuu paikallisilta viranomaisilta koottuun aineistoon.[76]

Karkotusviranomaisten mukaan tuli vuosina 1851–1867 Minusinskin piirikuntaan 447 suomalaista karkotettua, joiden vuosittainen siirtolaan saapuminen ja sukupuolijakautuma on esitetty taulukossa n:o 7.

Viimeiset karkotusviranomaisten lähettämät Verhne Sujetukia koskevat tiedot ovat vuodelta 1867. Niiden mukaan silloin tuli vain 8 karkotettua. Suomesta oli kuitenkin edellisenä vuonna karkotettu siirtolaisiksi 65 henkilöä. Verhne Sujetukiin saapuneiden pieni määrä johtui siitä, että suomalaisia oli alettu sijoittaa Om-siirtolaan.

Verhne Sujetukiin sijoitetut jakaantuivat rangaistuksen perusteella eri ryhmiin seuraavasti:

	Miehet	Naiset	Yhteensä
Pakkotyön loppuun kärsineitä	9	–	9
Vankeudesta armahdettuja	175	19	194
Irtolaisina karkotettuja	178	66	244
Yhteensä	362	85	447

Karkotusviranomaisten selvityksissä mainitaan karkotettujen sjoituspaikkana aluksi vain Minusinskin piirikunta, ja vuodesta 1857 alkaen, jolloin ensimmäiset karkotetut tulivat Verhne Sujetukiin, Šušanin pitäjä.

Gaupt on tilastoinut myös kaikki Šušanin pitäjään vuosien 1857 ja 1864 välillä tulleet luterilaiset karkotetut. Maaliskuusta 1857 vuoden 1861 elokuun loppuun hänellä oli luterilaisia koskeva yhteistilasto (taulukko n:o 8). Vuoden 1861 syyskuusta alkaen Šušanissa oli kolme siirtolaa, ja *Gaupt* on julkaissut jokaisesta vuoden 1864 syyskuun alkuun ulottuvan tilaston. Niistä on tähän otettu vain Verhne Sujetukia koskeva (taulukko n:o 9).

*Gaupt*in lukujen vertaaminen karkotusviranomaisten antamiin lukuihin on ongelmallista. Kun verrataan taulukko n:o 7:n vuosien 1857–1861 suomalaismäärä 216 *Gaupt*in ilmoittamaan karkotettujen kokonaismäärään 579, voidaan todeta Suomesta karkotettuja olleen näistä n. 37,2 prosenttia. Taulukossa n:o 9 suomalaisten määrät ovat selvästi suuremmat kuin karkotusviranomaisten ilmoittamat luvut. Ero selittyy siten, että *Gaupt*in luvut eivät koske pelkästään Suomesta lähetettyjä, vaan niihin sisältyvät myös Inkeristä ja muualta Venäjältä tulleet suomalaiset. Varmasti voidaan todeta, että perheelliset eivät ole olleet Suomesta lähetettyjä. Senaatin oikeusosaston

Taulukko n:o 7. Vuosittainen saapuminen Verhne Sujetukiin ja siirtolaisten sukupuolijakautuma.

Vuosi	Miehet	Naiset	Yhteensä
1851	2	–	2
1852	17	5	22
1853	6		6
1854	8		8
1855	5	–	5
1856	38	10	48
1857	35	13	48
1858	39	9	48
1859	11	3	14
1860	44	10	54
1861	36	16	52
1862	27	5	32
1863	66	8	74
1864	1		1
1865	4		4
1866	15	6	21
1867	8	–	8
Yhteensä	362	85	447

Taulukko n:o 8. Vuosina 1857–1861 Šušanin pitäjään tulleet luterilaiset karkotetut.

Vuosi	Saapuneiden yhteismäärä	Perheitä	Aikuisia miehiä	Aikuisia naisia	Lapsia	Pysyvästi siirtolassa asuvia
1857	93	3	74	12	7	14
1858	129	10	99	19	11	36
1859	44	2	34	4	6	10
1860	207	14	151	37	19	38
1861	106	5	81	15	10	6
Yhteensä	579	34	439	87	53	104

Taulukko n:o 9: Vuosina 1861–1864 Verhne Sujetukiin saapuneet karkotetut.

1861	22	5	16	4	2	5
1862	43	5	37	5	1	5
1863	132	4	103	20	9	4
1864	15	2	13	1	1	2
Yhteensä	212	16	169	30	13	16

OM-SIIRTOLAN HELSINKI.
Museoviraston kuva-arkisto, Albin Mikanderin kokoelma.

asiakirjoista ei nimittäin ole löytynyt ketään Verhne Sujetukiin karkotettua, joka olisi vienyt perheensä mukanaan. Myöskään karkotusviranomaiset eivät ole kertoneet raporteissaan Suomesta saapuneista perheistä.

Suomesta karkotettujen määrien vaihtelut näkyvät selvästi *Gauptin* tilastoista. Karkotusviranomaisten mukaan v. 1863 alueelle tuli eniten suomalaisia eli 74 henkilöä. Samalta vuodelta on *Gauptin* ennätysluku 132. Seuraavana vuonna määrät supistuivat jyrkästi molemmissa tilastoissa, mikä johtui siitä, että vuosina 1863 ja 1864 Suomesta ei karkotettu siirtolaiseksi ketään. Muutamat v. 1864 ja 1865 saapuneet olivat kuljetuksissa myöhästyneitä.

Kovin kaukana karkotusviranomaisten ilmoittamista määristä eivät ole Roschierin antamat tiedot Verhne Sujetukiin saapuneista. Vuodelta 1871 olevassa kertomuksessaan Roschier ilmoitti siirtolaan tulleen siihen mennessä 451 Suomesta karkotettua.[77] Karkotusviranomaisten ilmoittama määrä oli 447, ja ero selittyy sillä, että kaivoksista ja tehtaista vapautettuja asettui vielä vuoden 1867 jälkeen Verhne Sujetukiin. Vuosina 1850—1866 Suomesta karkotettiin siirtolaisiksi 919 henkilöä. Heistä oli miehiä 742 ja naisia 177. Voidaan siis todeta, että noin puolet heistä saapui Verhne Sujetukiin. Toisen puolen sijoittumisesta ei ole ollut saatavissa tietoja.

Om-siirtolan Helsingin kylään sijoitettujen suomalaisten määrän selvittäminen on ongelmallista vaikean lähdetilanteen vuoksi. Suomalaisia alettiin lähettää sinne silloin, kun Roschier oli jo Verhne Sujetukissa eikä karkotusviranomaisten raportteja enää tullut Suomeen. Om-siirtola ei kuulunut suomalaisen papin toimintapiiriin

ennen vuotta 1885, eikä siitä ole vuosien 1861—1885 väliseltä ajalta juuri mitään tietoja. *Paavo Granön* tutkielmaan ja vuodesta 1885 alkaen myös pappien kertomuksiin sisältyy seurakunnallista tietoa, mutta ei mainintoja siirtolaan sijoitettujen määrästä. Niinpä siitä voidaan esittää vain arveluja. Päätös kaikkien siirtolaiseksi karkotettujen luterilaisten sijoittamisesta Om-siirtolaan alkoi toteutua suomalaisten osalta v. 1867, jolloin Verhne Sujetukiin tuli enää 8 karkotettua. Suomalaiset sijoitettiin Helsinkiin vuoteen 1876 asti, jolloin viranomaiset alkoivat hajottaa heitä ympäri Tobolskin kuvernementtia.[78] Jonkinlaisen tuntuman suomalaisten sijoittumisesta Helsinkiin antaa vuosina 1866—1875 siirtolaisiksi karkotettujen kokonaismäärä. He jakaantuivat eri ryhmiin seuraavasti:

	Miehiä	Naisia	Yhteensä
Vankeudesta vapautettuja	368	45	413
Irtolaisina lähetettyjä	223	34	257
Yhteensä	591	79	670

2.2.3. Siirtoloihin karkotettujen kirkollis- ja kouluolot

Kun suomalaisia alettiin lähettää siirtolaisiksi, ei heidän uskonnollisiin tarpeisiinsa kiinnitetty erityistä huomiota. Kuten pakkotyöhön tuomittuja, myös heitä koski v. 1826 annetun asetuksen määräys uskonnollisen kirjallisuuden toimittamisesta karkotetuille.

Raportissaan Siperian suomalaisista *Castrén* ehdotti, että Ryžkovaan ja Minusinskin piirikuntaan lähetettäisiin pappi. Senaatti hyväksyi esityksen, mutta sisäasiainministeri L. A. Perovskin ilmoitettua, että Ryžkovassa jo on pappi ja että Minusinskin alueelle perustettaisiin tarpeen mukaan yksi tai kaksi papin virkaa, senaatti tuli 26. 1. 1852 siihen tulokseen, etteivät siirtolaiset kärsi sielunhoidon puutetta.[79]

Heidän asiansa tuli kuitenkin uudelleen esille arkkihiippakunnan pappeinkokouksessa v. 1859. Professori Schaumanin ehdotettua pakkotyöhön tuomittujen uskonnollisten olojen parantamista esitti arkkipiispa Bergenheim v. 1852 saamansa kirjeen, jossa Butzke pyysi Suomesta apua Siperiaan karkotetuille ja kertoi Minusinskin piirikuntaan perustettavasta siirtolasta. Kirjeessä tämä esitti papin ja opettajan lähettämistä Suomesta siirtolaan, koska Moskovan konsistorin oli vaikea täyttää näitä virkoja. Arkkipiispa ilmoitti mielipiteenään, että hallituksen oli tehtävä Siperiassa olevien hyväksi sama kuin 5. 2. 1859 annetun käskykirjeen mukaan tehdään Aunuksessa olevien suomalaisten hyväksi eli lähetettävä heille pappi ja avustettava seurakuntaa taloudellisesti.[80]

Varovainen Bergenheim oli pitänyt Butzken kirjettä hallussaan seitsemän vuotta. Hän oli saanut sen juuri silloin, kun senaatti oli todennut, etteivät Siperian suomalaiset tarvinneet mitään apua. Nyt, muuttuneissa oloissa, kun asiasta oli syntynyt julkinen keskustelu, arkkipiispa uskalsi ottaa kirjeen esille ja ehdottaa toimia Siperian suomalaisten hyväksi.

Kokouksessaan 29. 9. 1860 Turun tuomiokapituli päätti pappeinkokoukseen viitaten esittää senaatille, että Itä-Siperiaan lähetettäisiin pastori ja hänelle apulaiseksi katekeetta. Papin tuli olla fyysisesti vahva ja 25—30 vuoden ikäinen. Palveltuaan 15 vuotta Siperiassa hän saisi Suomesta taloudellisesti turvatun viran. Ennen varsinaista käsittelyä kirkollisasiaintoimituskunta pyysi lausunnot maan muilta tuomiokapituleilta ja Pietarin ylikonsistorilta. Nämä kaikki hyväksyivät esityksen.[81] Senaatin täysistunnon käsittelyssä 18. 3. 1861 esittelijänä toiminut tri G. M. Waenerberg esitti anomuksen hyväksymistä mainiten, että suomalaisten määrä oli vuoden 1848 jälkeen tuntuvasti kasvanut ja että paikalliset viranomaiset olivat alkaneet koota heitä Minusinskin piirikuntaan Verhne Sujetukin siirtolaan. Senaatti hyväksyi esityksen ja päätti esittää hallitsijalle papin ja katekeetan lähettämistä Siperiaan Verhne Sujetukiin. Molempien tuli osata suomea, ruotsia, venäjää ja saksaa. Matkakulut ja palkan he saisivat Suomesta. Viidentoista vuoden nuhteettoman palvelun jälkeen pappi saisi taloudellisesti turvatun toimen Suomesta. Vuosittain hänen tuli lähettää senaatille selvitykset viranhoidosta.[82]

Kenraalikuvernööri lähetti senaatin alistuksen ministerivaltiosihteeri Armfeltille, joka kääntyi asian johdosta Venäjän sisäasiainministeriön puoleen. 17. 11. 1862 antamassaan vastauksessa se ilmoitti olleensa yhteydessä Itä-Siperian kenraalikuvernööriin ja Venäjän luterilaiseen ylikonsistoriin. Kenraalikuvernöörin mukaan Verhne Sujetukiin oli lähetetty noin 300 suomalaista. Samalla alueella Nižnaja Bulankassa oli 286 latvialaista ja Verhnaja Bulankassa 100 virolaista. Lisäksi suomalaisia ja muita luterilaisia oli Jenisein ja Irkutskin kuvernementtien kaivoksilla ja tehtailla. Suomalaiselle pastorille ja katekeetalle voitaisiin luovuttaa maata, mutta sen lisäksi olisi rakennettava näille talot. Kun karkotetuilla ei itsellään ollut siihen varoja, tarvittaisiin vähintään 2000 ruplaa Suomen valtiolta. Sisäasiainministeriö oli antanut määräyksen luterilaisten auttamisesta. Suomalainen pappi saisi Venäjän kruunulta paikallisen taksan mukaiset kyytirahat. Papin ja katekeetan pitäisi palvella muitakin kuin suomalaisia, ja heidän tulisi osata suomea, ruotsia, venäjää ja saksaa.[83]

Venäjän viranomaiset halusivat siis laajentaa Suomesta lähetettävän papin ja katekeetan toimikenttää. Tämä perustui edellä selostettuihin Cossmannin ja Moskovan konsistorin ehdotuksiin. Cossmannhan oli mainnut, että siirtolaisille oli lähetettävä pappi, joka osaisi karkotettujen kieltä, sekä lukkari-opettaja, joka olisi joko virolainen tai suomalainen. Konsistori oli puolestaan ehdottanut, että jokaiselle siirtolalle oli annettava lukkari-opettaja sekä myöhemmin oma pappi. Ehdotuksia ei ollut vielä toteutettu. Kun Suomesta nyt tarjottiin apua niiden osittaiseksi toteuttamiseksi, sisäasiainministeriö teki esityksen, joka merkitsi kompromissia. Se halusi Suomen valtion varoilla palkattavan papin ja katekeetan, jotka huolehtisivat muistakin Itä-Siperian luterilaisista. Kaikkia kuluja ministeriö ei tahtonut Suomen kannettaviksi, vaan vakuutti antavansa apua siirtolaisille sekä maata ja matkarahoja papille ja katekeetalle.

Armfelt välitti sisäasiainministeriön vastauksen senaatille mainiten samalla, että Hänen Majesteettinsa Armollinen Tahto oli, että senaatti tekisi asiassa päätöksen, joka vastaisi sen omaa esitystä ja johon sisäasiainministeriö oli tehnyt lisäyksensä. Niinpä senaatti myönsi tarpeelliset 2000 ruplaa Suomen valtion varoista.[84] Suomen-

asiain komitea käsitteli vielä kysymystä ja yhtyi senaatin ja sisäasiainministeriön esittämiin ajatuksiin. Keisarin esittelyssä asia oli 11./23. 2. 1863, ja päätöksen sisältö muotoutui seuraavaksi:

1) Pastorin sijoituspaikka on Verhne Sujetuk. Hänen päätehtävänään on Verhne Sujetukin suomalaisten sielunhoito, mutta lisäksi hänen on vastattava eestiläisten ja latvialaisten sielunhoidosta Verhnaja ja Nižnaja Bulankassa sekä muista Jenisein kuvernementin luterilaisista. Hänen vastuullaan ovat myös Irkutskin ja Zabaikalin kuvernementissa asuvat suomalaiset. Näiden eri tehtävien hoito edellyttää suomen, ruotsin, saksan ja venäjän kielen taitoa. Papin on lähetettävä vuosittain senaatille toimintakertomus.
2) Siperian-matkan kulut maksaa Suomen valtio, samoin 1000 ruplan vuosipalkan. Viidentoista vuoden moitteettoman Siperiassa palvelemisen jälkeen papilla on oikeus kirkkoherranvirkaan sekä papiston leski- ja orpokassan jäsenyyteen.
3) Katekeetan tulee osata suomea, ruotsia ja joko venäjää tai saksaa. Hänen matkakulunsa ja vuosipalkkansa 200 ruplaa maksetaan Suomen valtion varoista.
4) Paikalliset matkakulut pappi ja katekeetta saavat Venäjän kruunulta käyvän taksan mukaan kuten Irkutskin luterilainen pappi. Lisäksi papille luovutetaan palsta viljelysmaata. Sekä papille että katekeetalle tehtävien tarpeellisten rakennusten pystyttämistä varten Suomen valtion varoista myönnetään 2000 ruplaa.

Päätös julkaistiin Suomessa 9. 3. ja Venäjällä 21. 3. 1863.[85]

Tässä vaiheessa oli Cossmannin vuonna 1857 tekemästä aloitteesta kulunut jo 6 vuotta, eikä siirtolaan vielä ollut saatu pappia. Tuona aikana suomalaisten määrä lisääntyi jatkuvasti. Kun sielunhoitajaa ei alkanut kuulua, siirtolaiset tekivät 10. 2. 1863 Pietarin ylikonsistorille anomuksen papin saamiseksi. Anomuksen oli allekirjoittanut 24 Suomesta karkotettua. Papintarvetta he perustelivat suomalaisten määrällä ja sillä, etteivät ymmärtäneet Cossmannin äidinkieltä saksaa.[86]

Anomus ei ollut ehtinyt johtaa tulokseen, kun Turun tuomiokapituli julisti viran haettavaksi 13. 5. 1863. Virkaan halukkaaksi ilmoittautui ainoana varapastori F. H. Hällfors. Hän oli ollut vt. kappalaisena Inarissa. Hakemukseensa hän ei ollut liittänyt ansioluetteloa eikä myöskään perusteluja siitä, miksi halusi Siperiaan. Tuomiokapituli katsoi, ettei hän täyttänyt viran vaatimuksia, ja julisti sen uudelleen haettavaksi. Tässä vaiheessa myös julkinen sana kiinnostui asiasta, ja lehdet julkaisivat propagandakirjoituksia papin saamiseksi Siperiaan. Uuden hakuajan päätyttyä virkaa oli Hällforssin ohella hakenut Sipoon kappalainen H. W. Roschier. Hän oli toiminut pappina mm. Pietarin ruotsalaisessa seurakunnassa ja hallitsi sekä venäjän että saksan kielen. Hän oli 36-vuotias poikamies. Tuomiokapituli piti häntä sopivana Siperiaan-lähtijänä, ja hänet nimitettiin virkaan 4. 2. 1864.[87]

Ennen Roschierin lähtöä sovittiin, että Verhne Sujetukin pappi oli sekä Suomen senaatin että Venäjän luterilaisen ylikonsistorin alainen ja että hän kuului kuvernementtisaarnaajana Moskovan konsistoripiiriin. Lisäksi sovittiin, että katekeetan tuli osata suomen ja ruotsin lisäksi venäjää, mutta häneltä ei voitu vaatia opettajan pätevyyttä, kun Verhne Sujetukissa ei ollut edes koulutiloja.[88]

Katekeetan löytäminen olisi ollut vaikeaa, ellei Roschier olisi päästänyt senaattia pälkähästä esittämällä tehtävään Pietarin ruotsalaisen seurakunnan kirkonpalvelijaa Sylvester Adamssonia. Tämä oli kielitaitoinen, tunsi Venäjän luterilaisen kirkon olot

ja oli halukas lähtemään Siperiaan. Kirkollisasiaintoimituskunta hyväksyi Roschierin esityksen.[89]

Näin oli lopulta toteutunut ehdotus, jonka prof. Gadolin oli tehnyt 54 vuotta aikaisemmin Porvoon valtiopäivillä. Ensimmäisten suomalaisten karkottamisestakin oli ehtinyt vierähtää jo 37 vuotta. Papin lähettäminen oli kyllä ollut esillä v. 1849, mutta silloin hallitus oli suhtautunut esitykseen kielteisesti. Nyt tilanne oli toinen. Venäjällä oli alettu kohentaa luterilaisten karkotettujen asemaa, ja venäläiset ottivat mielellään suomalaisten tarjoaman avun vastaan. Ajan poliittinen ilmapiiri oli vapautunut, ja suomalaiset luopuivat arasta ja pidättyväisestä suhtautumisesta Venäjän viranomaisiin. Keventynyt ilmapiiri näkyi myös siinä, että karkotettuja alettiin auttaa epävirallisestikin. Suomen Lähetysseuran sihteeri K. J. G. Sirelius järjesti keräyksiä Siperiaan joutuneiden hyväksi. Niiden pohjustamiseksi julkaistiin kuvauksia Verhne Sujetukin synnystä ja siirtolaisten elämästä.[90]

Roschier ja Adamsson lähtivät Siperiaan elokuussa 1864. Saavuttuaan Minusinskiin he esittäytyivät piirikunnan päällikölle ja saivat samalla selvityksen alueen suomalaisista. Nämä olivat aiheuttaneet paljon harmia viranomaisille, ja ajoittain oli ollut pakko lähettää kasakkapatrulleja heitä rauhoittamaan. Roschier ja Adamsson tulivat Verhne Sujetukiin 1. 10. 1864 ja saivat huomata, etteivät viranomaiset olleet puhuneet perättömiä. Kylässä oli asukkaita n. 300, joista naisia 40. Vain 28 perhettä asui pysyvästi siirtolassa. Asumuksia – kurjia hökkeleitä ja turvemajoja – oli 60. Juppous, varkaudet, tappelut ja siveellisyysrikokset olivat tavallisia. Naisista vain 3 oli sellaisia, joita ei voinut pitää juoppoina.[91]

Aivan ilman opetusta siirtolaiset eivät olleet ennen Roschierin ja Adamssonin tuloakaan. Cossmannin toimesta ja Venäjän luterilaisen kirkon apukassan varoilla Verhne Sujetukiin oli pystytetty pieni rukous- ja koulutalo. Opettajaksi Cossmann oli saanut Max Möller -nimisen miehen. Hän oli syntynyt Pietarissa ja ollut siellä kirkkokoulun opettajana. Suomea hän oli oppinut lapsuudessaan Raudussa, jossa hänen isänsä oli ollut tehtaan isännöitsijänä. Kirkollisista toimituksista huolehtiminen oli kuitenkin hänelle ylivoimaista.[92] Roschier ja Adamsson alkoivat pitää jumalanpalveluksia säännöllisesti, mutta kansa ei niihin tullut. Siksi Roschier alkoi tehdä kotikäyntejä seurakuntalaistensa luo. Adamsson piti lapsille koulua lokakuun puolivälistä huhtikuun puoliväliin. Oppilaat, ensimmäisenä vuotena parikymmentä lasta, olivat inkeriläisten jälkeläisiä, ja heille opetettiin uskontoa, lukemista ja laskentoa. Eniten aikaa papilta kului virkamatkoihin. Vuosittain hän matkusti n. 5000 virstaa. Oman toimensa ohessa Roschier oli vuosina 1873–1875 Irkutskin luterilaisen papin viransijaisena, jolloin hän kävi Jakutiassa ja Tyynenmeren rannalla. Siirtoloiden pahin ongelma oli Roschierin mukaan juoppous. Vuonna 1872 hänen onnistui hankkia Jenisein kuvernööriltä siirtoloihin viinanmyynti- ja -valmistuskielto, mutta sillä ei ollut vaikutusta, koska sitä ei voitu valvoa. Paha ongelma oli myös seurakuntalaisten liikkuvuus. Kun seurakuntalaisia ei tavoittanut, yritykset kohentaa heidän henkistä ja siveellistä tasoaan valuivat hukkaan. Laajassa toimialueessa ja kelvottomissa seurakuntalaisissa oli yhdelle papille ja katekeetalle liiaksikin ongelmia, ja ikään kuin osoituksena kaiken turhuudesta oli tulipalo, joka 29. 8. 1878 tuhosi Verhne Sujetukin rukous- ja koulutalon. Tällöin tuhoutuivat myös seurakunnan

arkistot ja papin asunto. – Roschier oli Siperiassa vuoden 1879 maaliskuun alkuun, jolloin täyttyi hänen 15-vuotinen sopimuskautensa ja hän sai viran Suomesta.

Paluukertomuksessaan Roschier sanoi epäonnistuneensa tehtävässään Itä-Siperian luterilaisten pappina. Alue oli liian laaja ja seurakunta heterogeeninen. Suomalaiset karkotetut olivat siirtoloiden kehnointa ainesta. Heidän määränsä kylläkin oli vähenemässä, sillä Om-siirtolan perustamisen jälkeen Verhne Sujetukiin oli tullut vain muutamia pakkotyöstä vapautettuja. Epäonnistuminen oli katkeroittanut Roschierin. Tämä ilmeni paluukertomuksen loppulauseesta, jossa sanottiin:

> "Suomalaiset karkotetut ovat hylkiöitä, jotka vapaaehtoisesti ovat luopuneet kansalaisuudestaan eikä Suomella siten ole mitään velvollisuuksia heitä kohtaan. Alueen luterilaisten uskonnolliset tarpeet täyttäisi paremmin balttilainen pappi"[93]

Paavo Granön mukaan Roschierin 15-vuotinen palvelusaika oli lähes tulokseton, koska tämä oli luonteeltaan lempeä ja hienokäytöksinen. Karkotettujen keskuudessa ei saatu mitään aikaan ilman ankaruutta ja kovaa kuria. Katekeetta Adamsson erosi v. 1880. Hänkään ei *Granön* mukaan ollut mies paikallaan. Hän oli kylläkin harras kristitty, mutta häneltä puuttuivat opettajalta vaadittavat tiedot ja koulutus, eikä hän kyennyt ylläpitämään tarpeellista koulujärjestystä ja kirkkokuria.[94] Adamssonin seuraajan P. E. Lindholmin mukaan koulunpidon heikkous johtui siitä, että Adamsson oli enemmän kiinnostunut maataloudesta. Hän oli rakentanut talonsa noin seitsemän virstan päähän kylästä. Siellä olivat hänen laajat viljelyksensä ja mehiläistarhansa.[95]

Senaatille tulleista vuosikertomuksista saa sellaisen käsityksen, että Roschier oli melko passiivinen. Hän lähetti koko aikana vain seitsemän kertomusta, joista ensimmäisen senaatti sai vasta pyydettyään sitä. Se – kuten seuraavatkin, epäsäännöllisesti tulleet kertomukset – oli ylimalkainen verrattuna Roschierin seuraajien lähettämiin. Roschierin passiivisuuteen kiinnitettiin myös julkisuudessa huomiota. Tutkimusmatkoillaan Länsi-Siperiassa August Ahlqvist oli kohdannut suomalaisia karkotettuja, jotka eivät lainkaan olleet tavanneet suomalaista pappia. Sitä vastoin monet Siperian luterilaiset säätyläiset tunsivat Roschierin, ja erityisesti saksalaisten keskuudessa hän oli suosittu. Tästä Ahlqvist päätteli, ettei Roschier hoitanut varsinaista virkaansa, vaan kulutti aikansa matkoilla ja joutavassa seurustelussa. Päätelmiensä perusteella Ahlqvist julkaisi Helsingfors Dagbladissa 8. 12. 1877 terävän hyökkäyksen häntä vastaan. Seuraavan vuoden helmikuussa ilmestyi lehdessä anonyymi Roschieria puolustava artikkeli. Sen mukaan Roschierilla oli pieni palkka ja niin laaja seurakunta, ettei hän mitenkään voinut kaikkia suomalaisia tavoittaa. Sitä paitsi hänen toimialueekseen oli määrätty Itä-Siperia. Jo viikon kuluttua Ahlqvist vastasi tuomiten ensin kirjoittajan, jonka hän arveli olleen itse Roschier. Sen jälkeen hän luetteli Roschierin vikoja. Tämä oli ottanut tehtäviä, jotka eivät hänelle kuuluneet, laiminlyönyt oman virkansa ja lähettänyt Suomeen vain muutaman mitäänsanomattoman kertomuksen. Lopuksi Ahlqvist mainitsi, ettei myöskään senaatti ollut tyytyväinen Roschierin toimintaan.[96]

Tähän keskustelu päättyi. Arvovaltaisen professorin kirjoitus oli niin voimakas ja perusteltu, ettei Roschierille enää löytynyt puolustusta, ja jos anonyymi olikin

Roschier, ei hän enää tohtinut asettua vastahankaan. – Ahlqvistin hyökkäys oli sikäli epäoikeudenmukainen, että Roschier oli määrätty nimenomaan Itä-Siperian suomalaisten papiksi, eikä hän voinut ulottaa virkamatkojaan muutenkin laajan toimialueensa ulkopuolelle. Toisaalta Roschier kieltämättä oli passiivinen, mikä ilmeni esim. siinä, ettei hän tehnyt esitystä suomalaisten sielunhoidon uudelleen järjestämisestä, kun suomalaisia alettiin sijoittaa Om-siirtolaan. Myöskään Moskovan konsistori ei ollut tyytyväinen häneen. Ilmeisesti Roschierilla oli huono omatunto, sillä kun konsistori halusi tehdä tarkastuksen siirtoloissa v. 1880, hän esitti vastalauseen pitäen tarkastusta tarpeettomana.[97]

Roschierin virkakauden loppuessa Turun tuomiokapituli asetti viran haettavaksi 7. 12. 1878. Kun virkaan ei ketään ilmoittautunut, se oli vielä neljä kertaa haettavana. Viimeinen hakuaika päättyi 10. 3. 1880, ja kun halukkaita ei vieläkään ollut löytynyt, tuomiokapituli kääntyi senaatin puoleen.[98]

Tällä välin oli Siperiassa ryhdytty toimiin seuraajan saamiseksi Roschierille. Verhne Sujetukissa asuva Sigfrid Mahlfors otti siirtolaisten puolesta asiassa yhteyden Jenisein kuvernementtivirastoon.[99] Anomuksen johdosta Itä-Siperian kenraalikuvernööri kääntyi sisäasiainministeriön puoleen. Sieltä asia tuli ministerivaltiosihteerin ja kenraalikuvernöörin kautta senaatin käsittelyyn.

Mahlforsin anomuksesta voidaan päätellä, etteivät asiat aivan niin huonosti olleet, kun Roschier oli esittänyt. Eräissä karkotetuissa oli aloitekykyä, ja he katsoivat tarvitsevansa suomalaisen papin apua. Senaatti ei kuitenkaan tehnyt päätöstä anomuksen perusteella, ja ratkaiseviksi Verhne Sujetukin ja muiden Siperian suomalaisten kannalta tulivat Venäjän luterilaisen kirkon toimet. Moskovan konsistori oli jo pitkään pohtinut Siperian luterilaisten kirkollisten olojen uudelleen järjestämistä. Tiedot Siperian luterilaisista olivat puutteelliset, ja siksi katsottiin välttämättömäksi tehdä tarkastusmatka sikäläisiin seurakuntiin. Tarkastajaksi konsistori valitsi ylisuperintendentti A. Jürgenssenin. Matkan arveltiin maksavan 2434 ruplaa 40 kopeikkaa voimassa olevien kyytitaksojen mukaan. Koska tarkastuksen kohteena olivat myös Siperian suomalaiset, päätti konsistori pyytää 1000 ruplaa avustusta Suomesta. Anomus tuli senaatin käsittelyyn 15.4. yhdessä Mahlforsin anomuksen kanssa. Senaatti päätti myöntää avustuksen ja odottaa tarkastusmatkan tuloksia, ennen kuin ryhdyttäisiin jatkotoimiin papin saamiseksi Verhne Sujetukiin.[100]

Tyynenmeren rannikolle ulottuneen tarkastusmatkansa jälkeen Jürgenssen teki 31. 10. 1880 Pietarin ylikonsistorille yksityiskohtaisen esityksen Siperian luterilaisten kirkollisista oloista ja niiden uudelleen järjestämisestä. Suomalaisia karkotettuja koskevat selvityksen osat ylikonsistori lähetti Suomeen.

Sen mukaan karkotettujen sielunhoito oli huonosti järjestetty. Suurin osa suomalaisista karkotetuista oli Länsi-Siperiassa Omskin alueella, jossa ei ollut suomalaista pappia eikä katekeettaa. Itä-Siperiassa tilanne oli vähän parempi, mutta sielläkin oli papin virka parhaillaan avoinna. Jürgenssen ehdotti, että suomenkielisten pappien ja opettajien määrää lisättäisiin. Oma pappi pitäisi olla sekä Länsi- että Itä-Siperian suomalaisten keskuudessa. Jos tämä ei olisi mahdollista, tulisi järjestää niin, että sama pappi palvelisi sekä Länsi- että Itä-Siperian suomalaisia. Tällöin hänellä pitäisi olla asuinpaikka, josta olisi hyvät yhteydet kaikkiin Siperian suomalaisiin. Lisäksi olisi

valtion eri yhteisöjen ja yksityisten annettava siirtoloille aineellista tukea. Järjestyksen ylläpitämiseksi ja raakuuden ja rikollisuuden estämiseksi olisi kyliin luotava poliisijärjestys. Siperiassa olivat etäisyydet pitkät ja pitäjät niin laajat, etteivät poliisit ja viranomaiset pystyneet valvomaan järjestystä alueillaan. Om-siirtolan lähin poliisi esim. asui 90 virstan päässä Jelankan kylässä.[101]

Kertomuksen perusteella ylikonsistori ehdotti 2. 10. 1881 Verhne Sujetukin papin siirtämistä Länsi-Siperiaan ja palkkauksen parantamista. Katekeetta jäisi edelleen Verhne Sujetukiin, jossa hän saisi apua balttilaiselta Verhnaja ja Nižnaja Bulankan papilta, jonka virka oli perustettu 6. 7. 1881. Länsi-Siperiassa asuva suomalainen pappi voisi aluksi asua esim. Tobolskissa, kunnes käytäntö mahdollisesti osoittaisi sopivamman paikan. Suomalainen pappi olisi riippumaton paikallisesta kuvernementtisaarnaajasta, ja hänen tulisi pitää suomalaisista omia kirkonkirjoja.[102]

Tällä välin olivat myös Länsi-Siperian suomalaiset ilmeisesti Jürgenssenin vierailun innoittamina ryhtyneet toimiin papin saamiseksi. Turun tuomiokapituliin saapuivat Ryžkovasta 4. 2. 1881 Johan Krönuksen ja 28. 7. 1881 Mikko Riihimaan omastaan ja muiden puolesta tekemät anomukset papin saamiseksi.[103] Tuomiokapituli lähetti ne senaatille ja esitti, että Siperiaan lähetettäisiin pikaisesti pappi. Senaatin talousosaston käsittelyyn asia tuli 4. 5. 1882. Anomusten, Jürgenssenin kertomuksen ja ylikonsistorin esityksen perusteella todettiin, että ylikonsistorin muutosehdotukset olivat paikallaan, ja päätettiin ehdottaa seuraava:

1) Kun virolaisia ja latvialaisia varten on määrätty pappi Verhnaja ja Nižnaja Bulankan siirtoloihin, muutetaan suomalaisen papin sijoituspaikaksi Omsk tai jokin muu sopiva paikka sen läheisyydestä.
2) Hänen tehtävänään on käydä suomalaisten karkotettujen luona Länsi- ja Itä-Siperiassa Verhne Sujetukiin asti, missä toimii suomalainen katekeetta. Tehtävien rajauksesta on sovittava balttilaisen papin kanssa.
3). Suomalainen pappi on Moskovan konsistorin alainen; konsistorille on toimitettava raportit ja tilastot.
4) Papin palkka on 6000 markkaa vuodessa, ja lisäksi tulee vuosittain eri kuluihin 1500 markkaa.
5) Kahdenkymmenen vuoden moitteettoman palveluksen jälkeen hänellä on oikeus 6000 markan eläkkeeseen, 15 vuoden palveluksesta eläke on 3/4, 10 vuoden palveluksesta 1/2 ja viiden vuoden palveluksesta 1/4 koko eläkkeestä. Lisäksi hänellä on oikeus kirkkoherran virkaan Suomessa, mikäli hän täyttää lain vaatimat pätevyysehdot.
6) Hän saa Venäjän kruunulta matkakorvaukset sekä maata asuinpaikkaa varten, mikäli valtion tilusten hallinnon kanssa tehdyn sopimuksen mukaan Verhne Sujetukin papin maa luovutetaan takaisin.
7) Papilla on oikeus vierailla vankiloissa, kaivoksissa ja tehtaissa olevien karkotettujen luona.
8) Siirtolaisiksi lähetetyt eivät saa kahden ensimmäisen vuoden aikana jättää heille määrättyä paikkaa, ja heille voidaan myöntää passi vain erikseen määrättyihin kaupunkeihin ja kyliin.

Omskin tai sen lähiympäristön valintaa papin asuinpaikaksi perusteltiin sillä, että seudulla asui noin 330 suomalaista. Palkan ja eläke-etujen parantaminen katsottiin välttämättömäksi, koska entisin eduin kukaan ei ollut lähtenyt Roschierin paluun

jälkeen Siperiaan. Asettamalla rajoituksia suomalaisten liikkumiselle haluttiin myös helpottaa papin työtä.[104]

Tämän jälkeen otettiin yhteys Venäjän viranomaisiin. Omskin todettiin olevan sopiva papin asuinpaikaksi, ja valtiollisten tilusten ministeriö ilmoitti olevansa valmis luovuttamaan maata; yksityiskohdista oli vain sovittava itse paikalla. Suomenasiain komitean hyväksyttyä senaatin päätökset ja tehdyt toimet asia alistettiin keisarille. Hallitsija hyväksyi esityksen, ja se julkaistiin 23. 12. 1884.[105]

Venäjällä siis hyväksyttiin senaatin ehdotus sellaisenaan. Tietenkään siellä ei voinut olla mitään sitä vastaan, että suomalaiset huolehtivat karkotetuistaan omalla kustannuksellaan, mutta Venäjän luterilaisen kirkon ja paikallisten viranomaisten alaisina. Papin siirtäminen Länsi-Siperiaan oli paikallisten viranomaisten kannalta erinomainen asia. Se osoitti, että suomalaiset lopultakin alkoivat huolehtia myös Länsi-Siperiaan karkotetuistaan.

Turun tuomiokapituli asetti viran haettavaksi jo 22. 1. 1885. Hakuajan loputtua virkaa olivat hakeneet vt. saarnaaja J. W. Lindqvist ja kappalaiset J. Granö ja G. Pettersson. Virkaan nimitettiin 7. 3. 1885 Johannes Granö.[106] Hakijat olivat ikä- ja virkavuosiltaan yhdenvertaisia, mutta Granön valintaan oli kuitenkin painavat syyt. Hän oli syntynyt 25. 9. 1850 Teerijärvellä, ja hänen vanhempansa olivat talollisia. Koulunkäyntinsä hän aloitti vasta 18-vuotiaana ja tuli ylioppilaaksi v. 1875. Papiksi hänet vihittiin pari vuotta myöhemmin. V. 1879 hänet valittiin pastorin apulaiseksi Kauhavalle, ja vuosina 1881—1882 hän toimi vt. kirkkoherrana Lapualla, mistä siirtyi toukokuussa 1882 kappalaiseksi Kemiöön. Kauhavalla hän joutui tutustumaan puukkojunkkareihin ja ystävystyi nimismies Adolf Hägglundin kanssa. "Ruma vallesmanni" oli sittemmin Granön pojan kummi, ja ollessaan Siperiassa Granö oli kirjeenvaihdossa Hägglundin kanssa. Puukkojunkkariseudulla toimineelle Granölle Siperiaan-karkotus oli tuttu asia, mutta varsinaisen herätteen lähtöön antoi Turun lääninvankilan pastori G. L. Udelius. Syksyllä 1880 hän oli kehottanut Granötä lähtemään Siperiaan ja oli vienyt hänet Kakolassa vangittuna olleen, Siperiasta karanneen vangin luo, joka oli kertonut Siperiassa tarvittavan suomalaista pappia. Syksyllä 1882 Granö ilmoittautuikin halukkaaksi tuohon tehtävään, mutta kun virka oli vielä järjesteltävänä, ei nimitystä voitu heti antaa. Saatuaan sitten nimityksen Granö oli kolme kuukautta virkavapaana venäjän opintojen takia.

Siperiaan hän lähti 6. 6. 1885. Opinnoista huolimatta Granön venäjäntaito ja Venäjän olojen tuntemus olivat heikot. Siksi hän pyysi mukaansa veljensä Andersin. Tämä oli käynyt Korsholman maanviljelyskoulun, toiminut pehtoorina mm. Inkerissä ja oli venäjän taitoinen. Mukana seurasi vielä diakonissa Elisabet Fontell, joka myös oli Granön sukulainen. Matkalla Siperiaan Granö kävi Pietarissa ministerivaltiosihteerin luona ja Moskovassa konsistorinvirastossa. Ministerivaltiosihteeri Th. Bruun antoi hänelle suosituskirjeen Omskin kenraalikuvernööriä varten. Moskovassa Granö sai lisäksi tietoja Siperian luterilaisista seurakunnista ja alueen suomalaisista. Saavuttuaan 15. 8. Omskiin hän ryhtyi järjestämään suomalaisten kirkollisia oloja. Paikalliset viranomaiset suhtautuivat kenraalikuvernööri G. A. Kolpakovskista alkaen hänen tuloonsa myönteisesti, sillä suomalaiset olivat jatkuvan huolen aihe.[107]

Tutustuttuaan kaikkiin suomalaisiin siirtoloihin Granö totesi, että Omsk oli

viranhoidon kannalta paras asuinpaikka. Sieltä oli hyvät yhteydet, ja suurin osa suomalaisista asui lähistöllä. Niinpä hän perheineen asettui tähän kaupunkiin. Moskovan konsistorin kanssa hän sopi viranhoidon yksityiskohdista siten, että kävisi Om-siirtolassa kuusi kertaa, Ryžkovassa ja Bugenessa kolme kertaa sekä Bojarkassa ja Verhne Sujetukissa yhden kerran vuodessa.[108] Tämä merkitsi sitä, että liikkeellä oli oltava lähes aina. Matkavirstoja kertyi vuosittain n. 9000. Siperian suomalaisen papin toimikenttä myös laajeni. Karkotettujen lisäksi hänen seurakuntalaisiaan olivat inkeriläiset siirtolaiset. Aikoinaanhan Verhne Sujetukiin oli sijoitettu pappi ja katekeetta yksinomaan Suomesta karkotettuja varten.

Saapumisestaan Om-siirtolan Helsinkiin Granö kertoi Finland-lehdelle lähettämässään artikkelissa. Sen mukaan ensimmäinen kosketus suomalaisiin ei ollut positiivinen, sillä matkalla kylään hän oli tavannut vangitun suomalaisen, joka oli syyllistynyt hevosvarkauteen. Kylässä Granö otettiin innostuneesti vastaan. Noutaessaan vieraan Omjoen yli ja kuultuaan tämän olevan suomalainen pappi vanha lautturi huudahti: "Voi Herra Jumala, vai tuli tänne viimeinkin oikea suomalainen pappi'"[109]

Oltuaan muutaman päivän siirtolassa Granö havaitsi, että asukkaiden siveellinen taso oli erittäin alhainen. Rikokset, tappelut ja juopottelu olivat jokapäiväistä elämää. Tämä johtui karkotettujen taustasta ja siitä, ettei heillä ollut opettajaa eikä järjestyksenpitäjää. Asukkaat olivat vuosikymmeniä saaneet asua kuin villi-ihmiset.[110]

Rikollisten kertymisestä siirtolaan oli haittaa ympäröivälle muulle asutukselle. Jelankan pitäjässä asui vapaita talonpoikia noin tuhat. Heidän elämäänsä karkotetut vaikuttivat monin tavoin. Heti Om-siirtolan perustamisen jälkeen alkoi esiintyä rikollisuutta enemmän kuin ennen, ja kun karkotettujen määrä kasvoi suuremmaksi kuin muiden asukkaiden, kanta-asukkaat alkoivat tuntea olonsa turvattomaksi. Vuonna 1876, kun siirtolassa oli 2046 asukasta, joista miehiä peräti 1883, kanta-asukkaat anoivat, ettei karkotettuja enää sijoitettaisi heidän pitäjäänsä. Poliisin käsitys Om-siirtolan asukkaista oli seuraava:

> "Luterilaisten siirtolaisten siveellinen taso on erittäin alhainen, heidän elämänsä näkyvänä piirteenä ovat varkaudet ja viranomaisten vastustaminen. Koska jokainen heistä on syyllistynyt johonkin rikokseen, he suojelevat toinen toistaan. Heidän taloudellinen tilansa on mitä huonoin. He asuvat maakuopissa ja elävät perunalla ja vihanneksilla. Saadakseen leipää ja lihaa he menevät varkaisiin."

Vuosina 1875 ja 1876 oli Om-siirtolassa tuomittu 43 henkilöä murhayrityksistä, rahan väärentämisestä ja varkauksista. Siirtolan pahimpina asukkaina pidettiin latvialaisia ja suomalaisia. Saadakseen oloihin parannusta viranomaiset lakkasivat vuonna 1876 sijoittamasta heitä sinne.[111] Tämäkin toimi osoittautui tehottomaksi, ja Granön tullessa Siperiaan viranomaiset suunnittelivat siirtolan hävittämistä ja asukkaiden hajauttamista venäläisiin kyliin. Granö onnistui estämään suunnitelman toteuttamisen ja ryhtyi tarmokkaasti kohentamaan siirtolaa. Hänen veljensä Anders asettui perheineen Helsinkiin ja alkoi opettajantoimensa ohessa pitää siellä myös järjestystä. tässä hän oli niin menestyksekäs, että viranomaiset alkoivat käyttää häntä apuna rikollisten etsimisessä. Ennen pitkää hänet palkattiin Om-siirtolan vakituiseksi järjestyksenpitäjäksi. Näin oli toteutunut Jürgenssenille esitetty toivomus järjestysval-

lan saamisesta.

Välttämättömien tilojen puute haittasi alkuvaiheessa Granöiden toimintaa. Jumalanpalveluksia ja koulua pidettiin pienessä kaksihuoneisessa rakennuksessa, johon kaikki halukkaat eivät mahtuneet. Johannes Granö halusi rakennuttaa kirkon, mutta siihen ei ollut varoja. Pahimmasta pulasta päästiin, kun koulurakennusta remontoitiin ja laajennettiin eri tahoilta kerättyjen avustusten turvin.[112]

Siirtolan pahimpaan ongelmaan juoppouteen, Granö kävi käsiksi perustamalla Helsinkiin v. 1886 raittiusseuran. Sen nimeksi otettiin "Aamurusko". Pian perustettiin myös Ryžkovaan oma seura. Granö pyysi niille opastusta ja tukea Suomesta, ja "Raittiuden ystävät" lähetti mm. alan kirjallisuutta. Erityisen aktiivisia olivat vaasalaiset Alba ja Hilda Hellman. Raittiusliike levisi myös virolaisten keskuuteen, ja he perustivat v. 1891 oman raittiusseuran.[113] Yhtenä syynä juopotteluun oli se, ettei asukkailla ollut muuta tekemistä vapaa-aikoinaan. Heidän hyödykseen ja huvikseen Granö tilasi Suomesta sanomalehtiä ja kirjallisuutta. Suomen Pipliaseuralta hän sai 100 kpl Uusia Testamentteja ja 20 kpl koko Raamattuja.[114] Lehdistön välityksellä hän pyysi muuta kirjallisuutta, ja opettaja Aapo Pajusen Uudessa Suomettaressa julkaistun kehotuksen perusteella alettiin kerätä rahaa B. W. Wilenin 215 markkaa maksavan kansankirjaston lähettämiseksi Siperiaan. Summa saatiin nopeasti kokoon, ja 1. 4. 1887 lähettämässään kirjeessä Granö kiitti kirjastosta, joka oli otettu innostuneesti vastaan.[115]

Granö oli itse hyvänä esimerkkinä karkotetuille. Valtiollisten tilusten ministeriön lupausten mukaisesti hänelle luovutettiin 120 desjatiinaa maata Omjoen varrelta n. 16 virstan päästä Omskista. Alue sopi erinomaisesti viljelykseen: ei ollut kantoja eikä kiviä, ja maa oli helppo kyntää pelloksi. Ongelmallista oli vain siemenensaanti. Granö harjoitti tilallaan erityisesti karjataloutta, joka tuolloin oli Siperiassa kehittymättömämpää kuin Suomessa, ja sai suomalaiset siirtolaiset ja ympäristön venäläisetkin seuraamaan esimerkkiään. Taloudellista voittoa pappi ei maataloudesta saanut, mutta pystyi kuitenkin pitämään sen avulla muutamia karkotettuja työssä ja leivässä. Aikaa myöten hänen maatilastaan tuli kiertelevien suomalaisten käymäpaikka. Monet näistä olivat vanhoja ja sairaita, ja heitä varten Granö rakennutti tilalle rakennuksen, jota alettiin kutsua ukkojen kodiksi.[116]

Lastensa tultua kouluikään Granö muutti vuonna 1891 perheineen Suomeen oltuaan Siperiassa kuusi vuotta. Kirjassaan, senaatille lähettämissään kertomuksissa ja lehtikirjoituksissaan hän suhtautui myönteisesti Siperian suomalaisiin ja heidän keskuudessaan tekemäänsä työhön. Aikaansannoksiinsa hän oli niin ikään tyytyväinen. Helsingin raittiusyhdistyksen juhlassa v. 1891 hän sanoi mm.:

> "Ennen oli kapakka kyltteineen ensimmäinen ja tärkein rakennus kylässä. Nyt on siinä asemassa kirkko ristineen ja koulukartano. Nämä ovat ne rakennukset, joihin yleisö nyt kokoontuu. Ennen harjoitettiin salakapakoimista joka toisessa mökissä. Nyt ovat ne talot poikkeuksia, joissa paloviinaa on edes saatavissakaan. Ennen nähtiin juopuneitten, repaleisten olentojen ehtimiseen hoipertelevan kaduilla, nyt he ovat kadonneet. Raittiusyhdistys on ollut paras ja ainoa avustaja olojen uudestiluomisessa. Sillä kaikki, mitä minä täällä ollessani olin rakentanut, hajotti viina minun poissa ollessani. Raittiusyhdistyksen jäseniä on meidän kiittäminen siitä, ettei varastettua tavaraa enää tuoda kylään, ettei varkailla ole

mitään kannatusta sekä että he rupeavat häviämään. Ennen oli Helsingin kylä pahimmassa huudossa naapuristossa asuvien venäläisten kesken. Nykyään te itse sanotte, etteivät venäläiset kiellä keltään yösijaa, jonka vain kuulevat olevan Helsingin kylästä.[117]

Sanoissa on juhlapuheen korkealentoisuutta ja itsekehuakin. Todellisuudessa muutos ei ollut niin nopea kuin puheesta voisi päätellä. Vielä monessa Helsingistä kertovassa raportissa valitettiin juoppoutta ja rikollisuutta. Käänne parempaan oli kuitenkin tapahtunut, ja viranomaisten mukaan Helsingin ja koko Om-siirtolan rauhoittuminen heijastui laajemminkin Länsi-Siperian väestön keskuuteen.[118] Granöiden työn onnistumiseen vaikutti varmasti keskeisesti heidän taustansa. Kauhavalla Johannes Granö oli nähnyt, kuinka Hägglund oli rauhoittanut puukkojunkkarit, ja tiesi että rikollisia käsiteltäessä tiukka kuri oli välttämätön.

Granön toiminnan painopiste oli Länsi-Siperian karkotetuissa, sillä Verhne Sujetukin suomalaisista piti huolta pätevä katekeetta. Oli kestänyt kuusi vuotta, ennen kuin Granö oli tullut Roschierin jälkeen Siperian suomalaisten papiksi. Paljon nopeammin sai Adamson itselleen seuraajan Verhne Sujetukiin. Kun virkakausi päättyi 1. 6. 1880, seuraaja valittiin jo 23. 9. 1880. Hän oli Munsalan kanttori P. E. Lindholm, joka aiemmin oli toiminut opettajana Pietarissa ja Svedbergin koulussa Munsalassa.[119]

Kertomansa mukaan Lindholm oli saanut innostuksen lähteä Siperiaan jo v. 1863, jolloin hän oli nähnyt Pietarissa ilmoituksen Verhne Sujetukin papin ja katekeetan viroista. Silloin hän oli tuntenut itsensä kokemattomaksi eikä ollut ilmoittautunut tehtävään.[120]

Roschier ja Adamsson eivät omienkaan sanojensa mukaan kyenneet tekemään karkotettujen hyväksi paljonkaan. Miten sitten Lindholm onnistui tehtävässään yksinään? Ainakin hän piti edeltäjiään paremmin yhteyksiä eri tahoille. Vuosikertomukset hän toimitti senaatille säännöllisesti, piti yhteyttä ministerivaltiosihteerin virastoon ja kirjoitti ahkerasti Suomen lehtiin, varsinkin Hufvudstadsbladetiin. Vuosikertomuksissa on tietoja seurakuntaelämästä, kouluoloista ja väkiluvusta. Lehtiartikkelit taas kertovat siirtolan ulkoisista oloista ja ajankohtaisista tapahtumista.

Tultuaan 27. 12. 1880 siirtolaan Lindholm totesi asukkaiden olot ja henkisen tilan kurjaksi. Kohennustyön hän katsoi parhaaksi aloittaa pohjalta. Tällä hän tarkoitti sitä, että kun karkotettujen pääjoukko vietti kelvotonta ja kuljeksivaa elämää, huomio oli keskitettävä lapsiin. Siirtolan koulun ja pappilan palosta Roschier oli ilmoittanut Suomeen jo syksyllä 1878, mutta vasta kun papin nimittämistä Siperiassa käsiteltiin senaatissa, muistettiin, että senaatin tuli myöntää varoja koulun jälleenrakentamiseen. Niinpä senaatin talousosasto 28. 4. 1881 ehdotti 2000 ruplan määrärahaa koulun ja katekeetan asunnon rakentamiseen. Hallitsija hyväksyi ehdotuksen 9./21. 7. 1881. Tämän rahan ja kerättyjen avustusten turvin koulu valmistui, ja se vihittiin juhannuksena 1882.[121] Koulussa oli yleensä noin 30 oppilasta, joille Lindholm opetti uskontoa, lukemista ja kirjoitusta, laskentoa, maantietoa ja ympäristöoppia. Maantiedossa hän katsoi velvollisuudekseen opettaa lapset tuntemaan sen maan, josta heidän vanhempansa ja isovanhempansa olivat tulleet. Lapset olivat hänen mukaansa terävä-älyisiä, mutta kurittomia, koska eivät kotona olleet saaneet

mitään kasvatusta. Siksi koulussa oli pidettävä tiukkaa järjestystä. Opetuskielenä oli suomi, sillä ruotsinkielisiä ei siirtolassa ollut. Aikuisille Lindholm piti rippi- ja sunnuntaikoulua, mutta tästä opetuksesta oli vähemmän tuloksia, koska oppilaita kävi vain satunnaisesti.[122]

Senaatin tuki Verhne Sujetukille rajoittui katekeetan palkkaan ja rakennusavustukseen. Seurakunnan ja koulun käyttömenoista vastasivat asukkaat itse. He olivat kuitenkin köyhiä, ja siksi oli pyydettävä avustuksia mm. Venäjän luterilaiselta kirkolta ja yksityishenkilöiltä Suomesta ja Venäjältä. Suomen Pipliaseura lähetti uskonnollista kirjallisuutta, ja Suomen Evankeliumiyhdistykseltä Lindholmin onnistui saada urkuharmooni.[123]

Lindholmin suurin tavoite hänen kohentaessaan siirtolaa oli kirkon rakentaminen. Jo Cossmann oli v. 1857 alkanut kerätä rahaa tähän tarkoitukseen. Lindholm pyysi senaatilta avustusta kartuttaakseen rahastoa, mutta sai toistuvasti kielteisen vastauksen. Senaatin asenteeseen vaikutti Granön lausunto, jonka mukaan Verhne Sujetukin asukkaita oli jo avustettu riittävästi, mutta Länsi-Siperian suomalaiset olivat paljon suuremman avun tarpeessa. Lindholm harmistui tästä väliintulosta. Hänen mukaansa kirkko oli pystytettävä jo senkin takia, että rahaa oli kerätty yli 20 vuotta.[124] Granö ja Lindholm sopivat riitansa, ja Granö asettui tukemaan kirkon rakentamista. Työt aloitettiin kesällä 1887 venäläisten urakoitsijan johdolla. Kirkko valmistui seuraavana vuonna, ja Granö vihki sen 20. 11. 1888. – Kirkko tuli maksamaan yli 3000 ruplaa. Suomesta saatiin lahjoituksina 900 ruplaa, mutta enimmät rahat kerättiin Siperian suomalaisten keskuudesta, pääasiassa kullanhuuhtomoissa työskenteleviltä.[125]

Lindholmin kirjoituksista saa sen käsityksen, että hän viihtyi Siperiassa. Hän piti yllä yhteyksiä myös seudun venäläiseen väestöön ja suhtautui siihen positiivisesti. Syksyllä 1883 hän teki laajan tutustumismatkan piirikunnan muihin siirtoloihin. Matkalta palattuaan hän kirjoitti venäläisten siirtokuntien olevan hyväkuntoisia ja varsinkin maatalouden olevan kaikkialla paremmalla tolalla kuin Berhne Sujetukissa.[126] Toimikautensa lopulla Lindholm saattoi tuntea tyydytystä siitä, että siirtolan taloudellinen ja henkinen tila olivat parantuneet. Siirtolan väestönkehitys sitä vastoin huolestutti häntä. Siirtolaisiksi karkotettuja ei enää tullut, ja vain silloin tällöin joku pakkotyöstä vapautettu suomalainen asettui Verhne Sujetukiin. Sinne oli alkanut muuttaa sen sijaan virolaisia, sillä heidän omassa siirtolassaan oli kaikki viljelysmaa otettu käyttöön. Oli pelättävissä, että ennen pitkää koko siirtola virolaistuisi. Lindholm katsoi, että suomalaisuus voitaisiin säilyttää ainoastaan pontevalla opetuksella ja koulua tukemalla.[127]

Lindholm jäi eläkkeelle v. 1893.[128] Hänen toimikautensa jäi lyhyemmäksi kuin edeltäjien, mutta hän jätti Siperian suomalaisten keskuuteen kuitenkin pysyvämmän jäljen kuin Roschier ja Adamsson. Granö piti Lindholmin työtä hyvin arvokkaana, ja Granön seuraajan Erikssonin mielestä Verhne Sujetuk oli juuri Lindholmin ansiosta joka suhteessa korkeammalla tasolla kuin muu Siperian suomalaisten asutus.[129]

Lindholmin ansiot olivat varmasti kiistattomat. Hänen kirjoituksistaan ilmenee, että Siperiassa toimiminen oli hänelle kutsumustehtävä. Hänen asenteensa karkotettuihin oli päinvastainen kuin Roschierin. Kun Roschier vuosien kuluessa katkeroitui, niin Lindholmin käsitykset muuttuivat yhä positiivisemmiksi. Tämä oli seurausta

VERHNE SUJETUKIN KIRKKO V. 1888.

saavutuksista ja työn onnistumisesta.

Roschierin, Adamssonin ja Lindholmin toimintaa arvostelleilta on jäänyt huomaamatta ratkaiseva seikka. V:n 1867 jälkeen Verhne Sujetukiin ei tullut enää uusia siirtolaisiksi karkotettuja vaan vain eräitä Länsi-Siperiasta kullanhuuhdontaan saapuneita ja pakkotyöstä vapautettuja. Vuonna 1880, jolloin Lindholm tuli Verhne Sujetukiin, oli ollut jo 13 vuotta "rauhoitusaikaa", jolloin rikollisen irtolaisaineksen määrä ei enää ollut lisääntynyt. Seuraavalla vuosikymmenellä olivat entiset hurjat karkotetut jo vanhuksia tai eivät olleet enää elossakaan, ja heidän jälkeläisensä olivat juurtuneet Siperiaan. Lindholm työskenteli juuri näiden uusien siperialaisten hyväksi, ja siksi hänellä oli alun alkaen paremmat menestymisen mahdollisuudet kuin edeltäjillään.

Granön virkakauden loppuessa julisti Turun tuomiokapituli viran haettavaksi, ja hakuajan päätyttyä 7. 4. 1891 virkaan halukkaiksi olivat ilmoittautuneet Sipoon kappalainen Alfred Eriksson ja Petalahden kappalainen Karl Vilenius. Virkaiältään vanhempi Eriksson sai nimityksen ja otti toimen vastaan 13. 8. 1891 saatuaan Granöltä tietoja ja neuvoja seurakunnasta ja paikallisista oloista.[130]

Heti virkakautensa alussa hän joutui tutustumaan nousevaan venäläiseen nationalismiin. Venäjä oli vuoden 1892 alusta määrätty Venäjän luterilaisen kirkon virkakieleksi, ja ylikonsistori antoi asiaa koskevat tarkemmat määräykset 8. 11. 1891. Niiden mukaan piti uusia mm. kaikki koulukirjat.[131] Venäjän ottaminen virkakieleksi saksan tilalle kosketti seurakunnan hallintoa ja koululaitosta, mutta normaali seurakuntaelämä jatkui siirtoloissa suomenkielisenä kuten ennenkin.[132]

Toiminnassaan Eriksson keskittyi valistus- ja diakoniatyöhön, joita hän jatkoi Granön luomalta pohjalta. Granötä avustanut Elisabet Fontell oli muuttanut Suomeen Granön perheen mukana. Hänen tilalleen Eriksson sai v. 1894 tuttavansa diakonissa Maria Töhlbergin, joka toimi Siperian Helsingissä kolme vuotta. Hänen jälkeensä työtä jatkoi diakonissa Hilma Juntunen, joka perusti Helsingin naisille mm. ompelukerhon ja sai näin monet luopumaan viinankeitosta. Diakoniatyötä avusti Venäjän luterilaisen kirkon apukassa vuosittain n. 200 ruplalla. Myös Suomesta saatiin avustuksia. Turkulaiset vankilapapit A. Mikander ja S. Nyman olivat toimineet karkotettujen hyväksi jo Granön aikana, ja v. 1892 he lähettivät Erikssonille 13 880 markkaa Helsingin rukoushuoneen korjaukseen ja diakoniatyöhön. Erikssonin aikana latvialaiset ja virolaiset siirtolat saivat omat papit ja opettajat, joten suomalaisen papin ei tarvinnut huolehtia muista kuin maanmiehistään. Tästä huolimatta tehtäviä oli yllin kyllin. Keväällä 1897 Eriksson anoi ja sai virkavapautta käydäkseen Suomessa ja voidakseen levätä. Anomukseensa hän oli liittänyt lääkärintodistuksen, jonka mukaan hän kärsi anemiasta ja liikarasituksesta.

Siperian rautatien rakentaminen sattui Erikssonin kaudelle. Työt aloitettiin Omskista keväällä 1893. Rata kulki Om-siirtolan halki, ja Helsinkiin perustettiin asema, jonka nimeksi tuli ”Kolonija”. Omskin ja Euroopan puoleisen Venäjän välinen ratayhteys avattiin virallisesti 25. 8. 1894, ja lokakuussa Eriksson matkusti Om-siirtolaan ensimmäisen kerran junalla. Rautatiellä monet suomalaiset saivat työtä, ja Eriksson uskoi radan tuovan siirtolalle ja koko Siperialle uuden valistuksen ja vaurauden aikakauden. Näihin aikoihin hallitus alkoi entistä aktiivisemmin tukea siirtolaisuutta, ja Omskin seudulle tuli runsaasti uudisasukkaita mm. Volgan saksalaisten keskuudesta ja jonkin verran myös inkeriläisiä. Täten Siperian luterilainen kirkko vahvistui, mutta uusista siirtolaisista oli haittojakin. Kesällä 1892 heidän mukanaan tuli Helsinkiin kolera, jolloin kymmeniä ihmisiä kuoli epidemian aikana. Siirtolaisten kulkureitistä syrjässä olevat Ryžkova, Bugene ja Bojarka säästyivät täysin sairaudelta.

Vuonna 1894 Nikolai II:n valtaistuimellenousun yhteydessä annetut armahdukset koskivat myös Siperian suomalaisia siten, että oltuaan Siperiassa 12–14 vuotta, he saivat passin kaikkiin valtakunnan osiin Moskovaa ja Pietaria lukuun ottamatta. Jokaisesta matkasta ja muutosta piti kuitenkin tehdä anomus sisäasiainministeriölle. Tätä mahdollisuutta eivät suomalaiset juuri käyttäneet hyväkseen. Jo byrokratia oli

aikaa vievä ja hankala, ja monet olivat olleet jo niin kauan Siperiassa, että pitivät sitä kotimaanaan. Toiset taas olivat niin huonossa taloudellisessa tilassa, että matka Suomeen oli mahdoton. Armahduksella oli enemmänkin psyykkinen vaikutus. Eräs karkotettu oli sanonut Erikssonille armahduksesta: "Mutta vaikkapa tuonne Suomeen ei enää menisikään, tuntuu kuitenkin ihanalta nyt, kun tietää sinne vapaasti saavansa mennä."[133]

Eriksson oli Siperiassa 10 vuotta, ja v. 1901 hän siirtyi Antrean kirkkoherraksi. Granön ja Lindholmin tavoin hän suhtautui myönteisesti työhönsä. Senaatille jättämässään paluukertomuksessa hän mainitsi suomalaissiirtoloiden olevan normaaleja yhteisöjä, joissa vallitsivat hyvät tavat. Paitsi pappien ja katekeettojen työ tähän vaikuttivat keskeisesti vankeinhoidossa tapahtuneet muutokset. Uusia karkotettuja ei enää tullut Suomesta, ja karkotuksia alettiin vähentää Venäjälläkin. Siirtoloiden ongelmana oli ollut, että niihin tuli jatkuvasti rikollisia, mutta kun siitä oli päästy, alkoi väkiluku pienentyä. Useimmat karkotetut pysyivät naimattomina elämänsä loppuun saakka, joten Suomesta karkotettu väestö väheni. Virolaisia tuomittiin Siperiaan jatkuvasti, ja heitä asettui myös Helsinkiin, vaikka se oli asetusten vastaista.[134]

Lindholmin lähtö merkitsi todellista muutosta Verhne Sujetukin oloihin. Lindholm oli toiminut itsenäisesti, saamatta juuri apua tai määräyksiä. Hänhän oli ollut Siperiassa jo ennen Granön tuloa, ja toisaalta Granö oli havainnut hänet päteväksi työntekijäksi. Seuraajilla ei ollut samanlaista asemaa, ja Omskin papin vaikutusvalta lisääntyi Verhne Sujetukissa. Katekeetat eivät enää lähettäneet omia kertomuksiaan senaatille, vaan jättivät raportoinnin papin tehtäväksi. Viimeisessä senaatille jättämässään kertomuksessa Lindholm mainitsi, että Verhne Sujetukin katekeetan toimi sopisi parhaiten opettajalle, joka oli käynyt Inkerin Kolppanan seminaarin. Tällaisella henkilöllä olisi kielitaitoa, ja hän tuntisi Venäjän oloja. Senaatti otti suosituksen huomioon, ja virkaan halukasta etsittiin Inkerinmaalta. Kaikki kolme ilmoittautunutta – inkeriläiset opettajat Pietari Toikka, Mooses Järveläinen ja Juri Uming – todettiin päteviksi, ja Pietarin suomalaisen seurakunnan kirkkoherra Juho Saarisen suosituksesta virkaan valittiin Pietari Toikka.[135]

Otettuaan tehtävät vastaan lokakuun alussa 1892 Toikka joutui heti puolustamaan suomalaisuutta. Krasnojarskin alueen kansakoulujen tarkastaja oli ilmoittanut Minusinskin piirikunnan päällikölle, että koulujen opetuskielen tuli olla venäjä ja että vain uskontoa sai opettaa äidinkielellä. Nyt tarkastaja oli saanut tietää, ettei Verhne Sujetukissa noudatettu tätä määräystä, ja kysyi, miksi venäjää ei ollut otettu opetuskieleksi. Toikka vastasi, että hän oli uskonnonopettaja eikä kansakoulunopettaja ja että hänen esimiehensä oli Omskin luterilainen pappi. Oppilaat eivät sitä paitsi voisi kuunnella venäläistä opetusta, koska eivät osanneet venäjää, joka oli vasta hiljattain otettu opetusohjelmaan. Asukkaat puolestaan vastasivat köyhyyteensä vedoten kieltävästi tiedusteluun, olisivatko he valmiit kustantamaan venäläisen kansakoulun.

Kieltäytymällä osallistumasta kustannuksiin he siis estivät koulun venäläistämisen. Tämän jälkeen ei asiasta kuultu mitään, ja Toikka jatkoi työtään suomalaista kansakoulua muistuttavassa opinahjossa. Hän perusti sen yhteyteen lainakirjaston ja kirkkokuoron. Kirjat saatiin lahjoituksina Suomesta.

Toikan aikana siirtolan suomalaisen väestön osuus pieneni edelleen, ja tilalle tuli virolaisia. Kun kruunu antoi maata vuokralle täysi-ikäisten miesten määrän perusteella, monet ennen suomalaisille kuuluneet viljelykset joutuivat virolaisille. Nämä käyttivät hyväkseen myös suomalaisten kirkkoa ja koulua ja pyrkivät jopa ottamaan ne täysin haltuunsa. Tästä seurasi kiistoja, ja puolustaessaan suomalaisia Toikka riitautui Nižnaja Bulankan pastorin N. Buschin kanssa. Tämä teki Toikasta kantelun Moskovan konsistorille ja Suomen senaatille. Se ei kuitenkaan johtanut mihinkään, ja Eriksson sovitti riidan. Rauhoittaakseen tilanteen lopullisesti hän ehdotti v. 1901 senaatille, että koska suomalaisten määrä oli Verhne Sujetukissa vähenemässä, katekeetta voitaisiin ennen pitkää siirtää Om-siirtolaan.[136]

Erikssonin kauden loppuessa Turun tuomiokapituli julisti viran avoimeksi. Hakuajan päätyttyä 11. 6. 1901 sitä olivat hakeneet Alatornion kirkkoherra Johannes Granö ja Tuusniemen pitäjän apulainen Sakari Hämäläinen. Virkaan nimitettiin nyt jo toisen kerran Granö.[137] Palattuaan Suomeen hän oli aluksi vt. kappalaisena Helsingissä ja siirtyi sitten v. 1893 Alatornion kirkkoherraksi, jossa toimi aktiivisesti kansanvalistuksen hyväksi. Vuonna 1900 hänet valittiin papiston edustajaksi säätyvaltiopäiville. Menestyksellisestä toiminnastaan huolimatta hän ei viihtynyt Alatorniolla, vaan kaipasi Siperiaan. Viran tultua taas haettavaksi ei lasten koulunkäynti enää ollut paluun esteenä.[138]

Ensimmäinen vuosikertomus, jonka Granö lähetti uudella kaudellaan, heijastaa kirjoittajan suurta tyytyväisyyttä. Sekä viranomaiset että asukkaat ottivat entisen pappinsa iloiten vastaan. Granö havaitsi, että vuosikymmenessä rautatie oli saanut aikaan suuren muutoksen. Liike-elämä oli vilkastunut, ja seurauksena oli ollut mm. hintojen kohoaminen. Voidakseen tulla toimeen hän joutui pyytämään senaatilta palkankorotusta. Anomukseen suostuttiin, ja palkka kohosi 6000 markasta 8000 markkaan vuodessa.[139]

Vanhan linjansa mukaisesti Granö jakoi työnsä kolmeen päälohkoon: kansanvalistukseen, raittiustyöhön ja diakoniaan. Enää ei tarvittu ankaraa kuria kuten ensimmäisellä kaudella. Useimmat karkotetut olivat jo kuolleet, ja elossa olevatkin olivat jo vanhoja. Väestöjakautuma oli myös tasaisempi, kuin miehiä, jotka olivat karkotettujen enemmistönä, ei enää tullut siirtoloihin.

Granö ei hyväksynyt Erikssonin ehdotusta, että Verhne Sujetukin katekeetan virka olisi lakkautettava, vaan ryhtyi pontevasti puolustamaan suomalaisia. Hän ilmoitti konsistorille, että kirkko oli suomalaisten rakentama ja ettei virolaisilla ollut siihen mitään osuutta.

Toisen Siperian-kautensa tavoitteeksi Granö oli asettanut uuden kirkon saamisen Helsinkiin. Vanhaa rukoushuonetta ei voitu kutsua kirkoksi, ja se oli pahasti rappiolla. Suomesta saatiin kootuksi tarkoitukseen toista tuhatta markkaa. Asukkaat itse kokosivat saman verran, ja kun senaatti oli vuonna 1910 myöntänyt 2000 markkaa, ryhdyttiin suunnitelmaa toteuttamaan. Piirustukset teki Granön ystävä arkkitehti Ilmari Launis. Asia pysähtyi kuitenkin byrokratian rattaisiin vuosikausiksi, ja rakennuslupa saatiin vasta v. 1915. Silloin oli käynnissä maailmansota, eikä muuttuneissa oloissa voitu ryhtyä rakentamaan. Tästä vastoinkäymisestä huolimatta Granö ilmaisi viimeisessä senaatille lähettämässään kertomuksessa olevansa tyytyväi-

nen Siperian suomalaisten aineelliseen ja henkiseen kehitykseen. Siirtoloissa oli koulut ja opettajat, ja asukkaat arvostivat koulutusta. Kaikkein suurin edistys oli tapahtunut Helsingissä, jossa v. 1885 asuttiin turvemajoissa ja maakuopissa. Nyt siellä oli peltikattoisia taloja. Samaan aikaan siirtolat olivat muuttuneet väestöltään. Suomesta karkotettuja oli enää muutamia elossa. Heidän tilalleen oli kasvamassa uusi sukupolvi, joka tunsi itsensä siperialaiseksi.[140]

Karkotetuille perustetut siirtolat alkoivat Granön toisen kauden aikana entistä enemmän muistuttaa tavallisia siperialaisia kyliä. Muutos ei tapahtunut suunnitelmien mukaan, vaan hitaasti sukupolven vaihtuessa. Uuden kasvavan väestön koulutuksesta ja suomalaisuudesta Granö halusi huolehdittavan erityisesti siksi, että lapset olivat enää vain osittain suomalaisten karkotettujen jälkeläisiä. Paitsi keskenään karkotetut olivat menneet naimisiin myös inkeriläisten, virolaisten ja venäläisten kanssa. Siperiassa syntyneet olivat eri asemassa kuin karkotetut. Heillä oli täydet kansalaisoikeudet, ja siten he saattoivat vapaasti muuttaa asuinpaikkaa ja osallistua paikalliseen hallintoon.

Vuonna 1908 vihittiin Suomessa papiksi Johannes Granön poika Paavo, ja Moskovan konsistori määräsi hänet v. 1909 isänsä apulaiseksi. Näin Paavo Granö sai hyvän pätevyyden Siperian suomalaisten papin virkaan, joka hänelle sitten annettiinkin sen vapauduttua vuoden 1913 alussa. Hän jatkoi työtään Siperian suomalaisten keskuudessa vuoteen 1918 saakka. Sen jälkeen vallankumous ja sisällissota ulottivat vaikutuksensa myös suomalaisiin siirtoloihin.[141]

2.2.4. Siirtoloihin karkotettujen elinkeinot

Siirtolaisiksi lähettämällä karkotetuista pyrittiin tekemään itsenäisiä maanviljelijä-uudisasukkaita ja antamaan heille näin mahdollisuus uuteen elämään. Kuinka suomalaiset sitten täyttivät odotukset, eli tuliko heistä Siperiassa kunnollisia uudisasukkaita?

Karkotettujen kannalta Ryžkova oli huono paikka. Siellä ei ollut riittävästi viljelysmaata, eivätkä vanhat asukkaat halunneet karkotettuja luokseen. Eräät jopa muuttivat mieluummin pois kuin suostuivat asumaan yhdessä heidän kanssaan.

Varta vasten perustetuissa siirtoloissa oli toisin. Niissä karkotetuilla oli mahdollisuus omaan viljelyyn, ja ne oli perustettu myös maatalouden kannalta paremmille seuduille. Minusinskin piirikunnan siirtoloissa maaperä oli hedelmällistä ja ilmasto suotuisa, Sajanin vuoriston kullanhuuhtomot muodostivat kulutuskeskuksen ja Jenisei sivujokineen oli kuljetusväylä. Kullekin siirtolalle oli annettu n. 700 desjatiinaa viljelysmaata, mutta 1860-luvulla niillä oli viljelyksessä vain n. 100 desjatiinaa kullakin. Viljelyskasveina olivat ruis, vehnä, herne, pellava, hamppu ja tupakka. Lisäksi kasvatettiin kaalia, perunaa, sipulia, porkkanaa, lanttua ja naurista. Hedelmien viljely oli kuitenkin kehittymätöntä. *Gaupt*in mukaan tämä johtui siitä, etteivät pohjoisesta kotoisin olevat karkotetut kotimaassaan olleet tottuneet siihen. Esim.

läheisessä orlovilaisten siirtolassa oli tuottoisia omena- ja kirsikkapuita.[142] *Gauptin* käydessä siirtoloissa ne olivat kehityksensä alkuvaiheessa. Suotuisista luonnonolosuhteista huolimatta ei maatalous edistynyt ensi vuosikymmeninä varsinkaan Verhne Sujetukissa. Papit ja katekeetat valittivat jatkuvasti sen huonoa tilaa. Lindholmin mukaan suomalaiset olivat koko piirikunnan huonoimpia maanviljelijöitä. Toikka puolestaan kehotti suomalaisia ottamaan esimerkkiä virolaisten pontevasta maataloudesta.[143]

Om-siirtola oli perustettu tasaiselle mustanmullan alueelle, ja siellä oli hyvät edellytykset viljanviljelyyn. Tärkein viljalaji oli vehnä. Sen lisäksi viljeltiin ruista, ohraa, kauraa ja tattaria. Seutu oli viljan ylituotantoaluetta, jossa ylijäämän kuljetus ja markkinointi oli vaikeaa. Omin varrella asuvat suomalaiset saattoivat onneksi käyttää jokea kuljetusväylänä. Pahana vitsauksena olivat heinäsirkat ja ajoittainen kuivuus. Heinäsirkkaparvet saattoivat hetkessä syödä kasvavan viljan, ja kuivuuden pitkittyessä maa paloi mustaksi.

Suotuisista olosuhteista huolimatta Om-siirtolan asukkaat eivät menestyneet maanviljelijöinä. *Jadrintsevin* mukaan heiltä ei puuttunut kyky vaan halu, ja he asettuivat vastarintaan, kun viranomaiset yrittivät opastaa heitä uusissa oloissa.[144] J. Granön tullessa ensi kertaa Helsinkiin vain pieni osa asukkaista harjoitti pysyvästi maataloutta. Esimerkillään Granö ja hänen veljensä saivat parannusta aikaan. Eriksson taas ei itse ollut viljelijä, mutta hänkin havaitsi, etteivät suomalaiset tunteneet mielenkiintoa maataloutta kohtaan. Tämä ilmeni mm. siitä, että helsinkiläiset olivat ottaneet hallussaan olevasta 1000 desjatiinan viljelysmaasta käyttöönsä vain viidesosan.[145]

Maatalouden harjoittaminen edellyttää pysyvää paikoilleen asettumista, mutta suomalaiset olivat liikkuvaa väkeä. Vuosina 1861—1864 oli Šušanin luterilaisiin siirtoloihin saapunut ja paikalle jäänyt karkotettuja seuraavasti.[146]

	Saapunut	Paikalla pysyvästi
Verhne Sujetuk (suomalaisia)	212	16
Nižnaja Bulanka (latvialaisia)	185	31
Verhnaja Bulanka (virolaisia)	171	54

Verhne Sujetukiin oli siis jäänyt pysyvää ainesta vähiten. Tilanne jatkui samanlaisena vuosikymmenet. Vuonna 1878 Roschier esitti suomalaisista mm. seuraavat tiedot:[147]

siirtolaan oli perustamisesta alkaen tullut	541 karkotettua
siellä asui pysyvästi	15 perhettä
karkotetuista oli varmasti kuollut	142 henkilöä
rikoksista tuomittuina oli edelleen karkotettu	20 henkilöä
jäljettömiin oli kadonnut	80 henkilöä
huuhtomoissa tai muualla työskenteli noin	300 henkilöä

SAMAA TYYPPIÄ OLEVA MAALAISTALO, KUIN SUOMALAISILLA KARKOTETUILLA TOBOLSKIN KUVERNEMENTISSA 1890-LUVULLA.
Museoviraston kuva-arkisto, Albin Mikanderin kokoelma.

Lindholmin ja Erikssonin ilmoitusten mukaan Verhne Sujetukin väkiluku vaihteli seuraavasti:[148]

	Suomesta tulleita		Inkeriläis-peräistä väestöä		Suomalaisia Tobolskin kuv:sta		Yhteensä	
Vuosi	m	n	m	n	m	n	m	n
1890	328	86	20	4	52	58	400	148
1895	147	92	61	58	–	–	208	150

Vuonna 1895 Eriksson ei ottanut erikseen huomioon Länsi-Siperian siirtoloista kullanhuuhtomoihin tulleita ja Verhne Sujetukissa kirjoilla olleita, vaan näyttää laskeneen heidät muiden joukkoon. Tämä johtui ilmeisesti siitä, ettei hän ollut perehtynyt Verhne Sujetukin oloihin yhtä hyvin kuin Lindholm. Tuon vuoden tilastoista Eriksson poisti lisäksi 170 henkilöä, joiden olemassaolosta ei mitään tiedetty. Täten selittyy se, että vuonna 1895 väkiluku oli huomattavasti pienempi kuin viisi vuotta aikaisemmin. Esittämiään lukuja Lindholm ja Eriksson pitivät hyvin epäluotettavina. Tarkkaa tietoa jatkuvasti liikkeellä olevista siirtolaisista oli vaikea saada. Eriksson arveli, että Verhne Sujetukiin tulleista puolet asui siirtolassa. Muiden

asuinpaikka oli tuntematon, ja oli luultavaa, että suurin osa heistä oli kuollut. Asukkaat olivat kuitenkin alkaneet asettua paikoilleen pysyvämmin kuin Roschierin aikana. Tämä oli katsottava Lindholmin tarmokkaan työn tulokseksi.

Om-siirtolan väestöolot olivat melko samanlaiset kuin Verhne Sujetukin. *Jadrintsevin* mukaan sen väestö jakaantui v. 1876 seuraavasti:

siirtolaisten kokonaismäärä	2046
paikalla olevia siirtolaisia	565
muualle töihin menneitä	650
jäljettömiin kadonneita	831

Kokonaismäärästä oli miehiä 1883 ja naisia 163. Varsinaista maataloutta harjoitti 120 henkilöä. Siirtolassa oli 52 kunnollista talonpoikaistupaa, ja asumuksista 98 muistutti lähinnä latoa. Suurin osa asukkaista asui oljilla peitetyissä maakuopissa.[149]

Jürgenssen mainitsee, että v. 1880 Om-siirtolassa oli kirjoilla 2368 asukasta, joista vakituisesti asuvia oli 1120. He jakaantuivat eri kansallisuuksiin seuraavasti:[150]

suomalaisia	inkeriläisiä	virolaisia	latvialaisia	saksalaisia
119	140	424	406	31

Vuonna 1889 Granö ilmoitti Om-siirtolan väkiluvuksi 2300. Suomalaisia – Suomesta karkotetut ja inkeriläiset jälkeläisineen – oli 800. Kuitenkin vain osa heistä asui siirtolassa; monet olivat töissä muualla, ja heidän olinpaikkansa oli tuntematon.[151]

Erikssonin mukaan Om-siirtolan 628 suomenkielisestä asukkaasta oli v. 1895 paikalla 365 ja Ryžkovan 136:sta vain n. 30.[152]

Menestyksellinen talonpito ja tuottoisa maatalous edellyttävät yleensä myös emäntää. Karkotusviranomaisten selvitysten perusteella on voitu tutkia, millaiset olivat Verhne Sujetuksin suomalaisten aviosuhteet vuosina 1851–1867.[153] Niiden mukaan

362	miehestä oli avioliiton solminut	29
85	naisesta oli avioliiton solminut	27

Miesten avioitumisprosentiksi tulee siis 8 ja naisten 31. Naisten suurempi luku johtuu osittain siitä, että tutkittuna aikana siirtolaan oli tullut 362 miestä ja 85 naista eli yhtä naista kohden oli neljä miestä.

Vuoden 1867 jälkeen Verhne Sujetukissa ja muissa siirtoloissa solmituista avioliitoista on lähteissä vain satunnaisia mainintoja, eikä niitä ole voitu ottaa tilastolliseen tarkasteluun. Karkotettujen avioliitot olivat joka tapauksessa poikkeuksia. Useimmat miehet olivat Siperiaan tullessaan naimattomia, jollaisina he myös pysyivät.

Kehno maatalous, paikallaanpysymättömyys ja naimattomuus olivat ominaista muillekin kuin suomalaisille karkotetuille. Vuonna 1873 Irkutskin kuvernööri Šalašnikov arveli, että vain viidennes siirtolaisiksi karkotetuista asui karkotuspaikallaan. Tarkat tiedot oli Nižni-Udinskin, Balaganskin ja Irkutskin piirikunnista. Niiden yhteensä 10 378:sta siirtolaiseksi karkotetusta oli 1994 sijoituspaikallaan, 2476 oli mennyt muualle työhön ja 5561 karannut. Vuonna 1875 jakaantuivat Tomskin ja Tobolskin kuvernementin pakkosiirtolaiset seuraavasti:[154]

	Rekisteröity	Paikalla	Ei paikalla
Tomskin kuv.	29 675	25 024	4 651
Tobolskin kuv.	51 122	34 293	16 829

Vankilahallituksen keräämien tietojen mukaan Siperiaan karkotetut jakaantuivat v. 1885 seuraavasti:

karkotettujen kokonaismäärä	n. 260 000
sijoituspaikalla olevia	n. 100 000
muualle työhön menneitä	n. 50 000
tietymättömissä olevia	n. 110 000

Paikalla olevista 40 % eli 40 000 oli työhön kykenemättömiä ja vain 25 000:lla oli oma talous.[155]

Avioitumisen esteenä oli jo vinoutunut sukupuolijakautuma. Vuosina 1823—1879 Siperiaan karkotettiin 437 409 miestä ja 65 965 naista, joten yhtä naista kohden oli seitsemän miestä. Lisäksi haittana oli ikärakenne: suurin osa karkotetuista oli Siperiaan tullessaan 30—40 vuoden ikäisiä, parhaan avioitumisiän ohittaneita. Valtaosa pakkosiirtolaisista pysyikin naimattomina.[156]

Pakkosiirtolaisten maatalouden epäonnistuminen ja heidän irrallisuutensa eivät kuitenkaan johtuneet pelkästään eivätkä edes ensisijaisesti emännän puutteesta. Siperiaan tullessaan karkotettu oli varaton ja oli saattanut menettää matkan aikana terveytensä. Lisäksi paikalliset olosuhteet olivat hänelle oudot. Paitsi maata tarvittiin varoja rakennuksiin, eläimiin ja työkaluihin. Niihin ei kruunun avustus riittänyt, ja tulokkaan oli jotenkin päästävä alkuun. Tällöin hänen oli ryhdyttävä rengiksi tai yritettävä löytää jokin muu toimeentulon lähde. Vanhojen asukkaiden kielteinen suhtautuminen ei myöskään helpottanut uudisasukkaiden sopeutumista vieraisiin oloihin. Monet siirtolaiset olivat vielä maatalouteen tottumattomia ja olivat saattaneet viettää epäsäännöllistä, kiertelevää elämää jo ennen karkotusta.[157]

Suomalaisten sopeutumisvaikeuksia lisäsivät kielitaidottomuus ja uskonnon ja kulttuurin vieraus. Kaikista vaikeuksista huolimatta muutamat onnistuivat aloittamaan uuden elämän. Yksi tällainen oli ylihärmäläinen Matti Unkuri. Vankeudesta armahdettuna hän pääsi siirtolaiseksi v. 1879. Aluksi hän oli renkinä Bugenessa ja meni naimisiin inkeriläisen naisen kanssa. Hänen tiedetään Bugenessa ollessaan auttaneen muita karkotettuja. V. 1898 hän rakensi Bugenen ulkopuolelle uuden talon, ja kun sinne muutti toisiakin asukkaita, alettiin paikkaa kutsua Matinkyläksi. Unkuria arvostivat sekä viranomaiset että siirtolaiset.[158]

Maatalouden epäonnistuminen ei kuitenkaan merkinnyt siirtolaisen nälkäkuolemaa ja tuhoutumista, sillä Siperiassa oli muitakin toimeentulon lähteitä. Tärkeinä työllistäjinä ja toimeentulon antajina olivat varsinkin Itä-Siperiassa kullanhuuhtomot.

Viime vuosisadan puolivälistä alkaen kullanhuuhdonta lisääntyi Itä-Siperiassa nopeasti varsinkin Verhne Sujetukia lähellä olevilla vuoristoalueilla. Minusinskin vuorihallinnon alueella huuhdonta alkoi jo 1830-luvulla ja pysyi vuosisadan jälkipuoliskolla vakiona. Naapurialueella Altailla tuotantoon päästiin vasta 1800-luvun loppupuoliskolla. Kullanhuuhdonnan kehitystä kuvaavat oheiset tilastot:

Minusinskin vuorihallinnon piiri

Vuosi	Huuhtomoiden lukumäärä	Työläisiä huuhtomoissa
1862	58	1898
1870	45	–
1880	45	1286
1890	46	1242

Altain vuorihallinnon piiri

Vuosi	Huuhtomoiden lukumäärä	Työläisiä huuhtomoissa
1863	1	18
1870		–
1880	47	2560
1890	72	3164

Näitä kokoamiaan tilastoja *Semevski* piti vain likimääräisinä aineiston heterogeenisuuden ja epäluotettavuuden tähden.[159] Ne osoittavat joka tapauksessa, että kullanhuuhdonta lisääntyi nopeasti samoin kuin työtilaisuudetkin. Minusinskin piirikunnassa se oli tärkein elinkeino ja tuotti enemmän kuin alueen maatalous.[160]

Huuhtomoiden ongelmana oli työvoimapula. Useat komiteat pohtivat tätä kysymystä, ja päädyttiin siihen, että työvoiman saanti voitaisiin turvata parhaiten värväämällä uudisasukkaita Euroopan puoleiselta Venäjältä ja mm. Suomesta. Lisäksi katsottiin välttämättömäksi hyödyntää paikallisia työvoimareservejä. Palkkausta ja työoloja parannettiin, ja pakkotyöläisiä siirrettiin kaivoksista ja tehtaista huuhtomoihin. Paljon enemmän työläisiä saatiin kuitenkin pakkosiirtolaisista, joita suorastaan houkuteltiin jättämään peltotilkkunsa.[161]

Huuhtomot olivat kaivoslainsäädännön alaisia, eikä ketään saanut ottaa niihin töihin ilman viranomaisten lupaa.[162] Luvanvaraisesti huuhtomoissa työskentelevät olivat vapaiden työläisten asemassa ja saivat normaalia palkkaa. Työlupaa koskevat määräykset tosin jäivät kuolleeksi kirjaimeksi. Työvoimapulan aikana niitä ei noudatettu, eikä viranomaisilla ollut mahdollisuutta rangaista määräysten rikkojia. Suurin osa Minusinskin piirikunnan karkotetuista työskenteli huuhtomoissa. Lähteiden puuttumisen vuoksi on mahdotonta sanoa, kuinka moni suomalaisista työskenteli luvanvaraisesti tai ilman lupaa. Siitäkin, kuinka moni heistä ylipäänsä työskenteli huuhtomoissa, on varsin ylimalkaisia tietoja. Vuonna 1878 Roschier arveli huuhtomoissa tai muualla työskentelevien suomalaisten määräksi 300. Pari vuotta myöhemmin Jürgenssen ilmoitti tarkastuskertomuksessaan kyläkirjoihin merkityn, että n. 300 suomalaista työskenteli huuhtomoissa tai muualla. Kun siirtolassa oli edellisenä

talvena oleskellut kuitenkin vain 102 huuhtomoissa työskentelevää, hän katsoi, että tämä jälkimmäinen määrä vastasi paremmin todellisuutta.[163]

Millainen oli työ ja toimeentulo huuhtomoissa, kun suomalaisetkin sinne innokkaasti värväytyivät? Viime vuosisadan lopulla asiaa tutki kaivostuotannon kannalta *Semevski* ja karkotettujen osalta *Salomon*. Edellisen tavoitteena oli kullanhuuhdonnan tehostaminen, johon hän uskoi päästävän työoloja parantamalla. Vankeinhoitovirkamiehenä jälkimmäinen piti karkotusta epätarkoituksenmukaisena rangaistuksena, joka oli nopeasti lopetettava. Näistä lähtökohdista molemmat päätyivät negatiiviseen käsitykseen huuhtomoista työpaikkoina.

Palkka oli kyllä hyvä. Tunnollinen työläinen saattoi 2—3 vuodessa saada säästetyksi yli 1000 ruplaa, millä voi jo ostaa pienehkön maatilan. Kaivoslainsäädäntö oli ottanut huomioon olosuhteet. Kun talvet olivat ankarat, oli annettu yleisohjeet, joiden mukaan ulkotyöt aloitettiin normaalisti huhtikuussa ja lopetettiin lokakuun puolivälissä. Kauden lyhyys kompensoitiin tiukalla työtahdilla. Vapaapäiviä oli vain pari, ja työpäivä oli 13-tuntinen. Kurikin oli tiukka. Viinaa ei saanut nauttia työkauden aikana, eikä sitä saanut myydä huuhtomoilla, koska juopottelun oli todettu aiheuttavan tappeluita. Jotkut hankkivat kuitenkin elantonsa salakuljettamalla sitä työläisille. Ruoka huuhtomoilla oli hyvää, mutta kallista, sillä alueiden talonpojat pitivät hintatason korkeana. Sosiaaliset olot olivat huonot. Työläiset asuivat omistajien rakennuttamissa parakeissa, jotka eivät juuri eronneet pakkotyöläisten asumuksista. Monet tosin olivat vuokralaisina talonpoikien luona. Terveydenhoito oli alkeellista, eivätkä välskärit pystyneet kunnolla hoitamaan raskaassa työssä loukkaantuneita. Hyvän palkan ohella karkotettuja houkutteli huuhtomoille mahdollisuus kullan varastamiseen ja salakuljetukseen. Tarkasta vartioinnista huolimatta kultaa hävisi melkoiset määrät. Joka syksy oli Blagovešenskissa musta pörssi, jossa varastettua kultaa kaupattiin avoimesti kuin pörssissä ikään. Sinne tuli myyjiä kaikkialta Siperian kultakentiltä ja ostajia pääasiassa Kiinasta.

Isot rahat eivät kauan useimpien kullanhuuhtojien taskuissa pysyneet. Kun kausi oli päättynyt ja palkka saatu, päästiin eroon kurista ja raittiudesta. Kautta Siperian olivat tunnettuja kullanhuuhtojien syksyiset hurjastelut. Silloin pantiin menemään kymmeniä, jopa satoja ruplia korttipeliin, viinaan, mielettömiin kauppoihin ja naisiin. Seurauksena oli tappeluita, ryöstöjä, murhia. Varsinaiset siperialaiset käyttivät tilin saaneita, rahakkaita huuhtojia hyväkseen. He kiskoivat ruuasta ja viinasta korkeita hintoja, kauppasivat naisia, ryöstivät juopuneita kullanhuuhtojia ja heittivät heidän ruumiinsa koskiin. Paikoitellen kullanhuuhtojien riistäminen oli suorastaan elinkeino, josta sai helposti riittävän toimeentulon ja joka vieraannutti työnteosta.

Muutaman viikon juhlittuaan huuhtojat olivat tuhlanneet rahansa, ja tullakseen toimeen yli talven he tekivät erilaisia tilapäistöitä, kerjäsivät ja syyllistyivät rikoksiin. Kevään koittaessa he palasivat huuhtomoille, joissa heti saivat ennakkoa 30—50 ruplaa. Jo etumaksu oli omiaan houkuttelemaan väkeä töihin, mutta sen lisäksi huuhtomot olivat perustaneet teiden varsille kokoontumisasemia, joista kerjäläisiksi ja kulkureiksi sortuneita miehiä kuljetettiin takaisin työmaalle. Kova työ ja raskaat huvitukset kuluttivat ihmisen nopeasti. Jos huuhtojaa ei kohdannut työn aiheuttama ennenaikainen kuolema, hän saattoi joutua ryöstön uhriksi jonkun tuvassa tai

taigalla.[164]

Tähän käsitykseen kullanhuuhtomoiden oloista yhtyivät muisteimissaan *Henrik Wrede*[165] sekä papit ja katekeetat kertomuksissaan. Cossmann piti huuhtomoita moraalisen ja fyysisen kunnon hautoina, joihin suurin osa luterilaisista sortui. Useimmat karkotetut eivät kauaa pysyneet siirtoloissa, vaan riensivät välittömästi karkotuspaikkaan saavuttuaan huuhtomoille. Pelastaakseen seurakuntalaisensa tältä kauheudelta Cossmann esitti Minusinskin piirikunnan päällikölle, että luterilaisille ei annettaisi lupaa työskennellä huuhtomoissa. Tällöin heillä ei olisi muuta elinmahdollisuutta kuin harjoittaa maataloutta. Ehdotus ei johtanut tulokseen, sillä päällikön mukaan huuhtomot olivat useimmille karkotetuille ainoa toimeentulon lähde. Karkotetut näet saapuivat piirikuntaan aivan varattomina, vain kruunun lahjoittamat vaatteet yllään. Maatalouden harjoittamiseen he olisivat tarvinneet talon, kotieläimiä ja työkaluja. Huuhtomoissa työskentelemällä he saattoivat ainakin yrittää hankkia tarvittavat varat paljon nopeammin kuin renkeinä.[166]

Päällikön vastaus oli varmasti realistinen, mutta se voidaan tulkita myös siten, että paikalliset viranomaiset olivat kiinnostuneempia huuhtomoiden työvoimansaannin turvaamisesta kuin maataloussiirtoloiden kehittämisestä.

Lindholm kertoo, etteivät Suomen vankiloista päässeet juuri pysähtyneet siirtoloihin, vaan karkasivat kullanhimossaan heti huuhtomoille. Myös Länsi-Siperian siirtoloista tuli huono aines Verhne Sujetukiin ja sitä kautta huuhtomoille.[167] Talvikaudeksi kullanhuuhtojat palasivat siirtoloihin, ja seurauksena oli levottomuuksia. Joulun ja uudenvuoden aikoihin he saattoivat ottaa kaikki kylän hevoset haltuunsa ja hurjastella pitkin raittia. Tappelut, varkaudet ja ryöstöt olivat jokapäiväisiä, ja alkoholinkäyttö oli kohtuutonta. Monet joivat vaatteet yltään ja paleltuivat ankarassa talvessa kuoliaiksi. Useat jouduttiin kuljettamaan mattoihin ja riepuihin käärittyinä huuhtomoiden kuljetusasemille. Kullanhuuhtojien lähdettyä maaliskuussa siirtoloista rauha palasi kyliin ja asukkaat huokasivat helpotuksesta.[168]

Kiistattomien epäkohtien vuoksi papit ottivat huuhtomoissa työskentelemiseen tiukan moraalisen kannan eivätkä nähneet siinä mitään hyvää. Heidän kuvauksiaan synkensi myös se, että he pitivät perinteisesti maataloutta muita elinkeinoja parempana. Kullanhuuhtojista oli kyllä siirtoloille hyötyäkin. Ilman heidän rahojaan seurakunnan rakennustyöt ja monet hankinnat olisivat jääneet tekemättä. Siirtoloista Verhne Sujetuk oli lähimpänä huuhtomoita, joten siellä niiden vaikutus oli tuntuvin. Tärkeänä elinkeinona oli rahdin vieminen niihin. Vaikeakulkuisessa maastossa pääosa kuljetuksista oli tehtävä rekikelillä, ja yhdessä talvessa saattoi mies hevosineen ansaita pari sataa ruplaa.[169]

Maatalous ja kullanhuuhdonta olivat lähes ainoat karkotettujen elinkeinot. Käsityöläisistä oli Siperiassa puute, ja jo vuoden 1822 karkotusasetuksessa yritettiin poistaa tätä epäkohtaa. Silloin määrättiin vähäisiin rikoksiin syyllistyneet käsityötaitoiset harjoittamaan ammattiaan Siperiaan. Myös Suomessa otettiin huomioon karkotettujen käsityötaito merkitsemällä lähetteeseen sitä koskeva tieto. *Castrén* totesi Siperiassa arvostettavan suomalaisten käsityötaitoa.[170] J. Granön tullessa Siperiaan se oli edelleen hyvässä maineessa, ja mm. kuuluisa varas Gabriel Sutki oli arvostettu suutari.[171] Käsityöläisillä oli monia alkuvaikeuksia. Ilman työkaluja ja venäjän taitoa

VERHNE SUJETUKIN KÖYHÄINTALO JA SUOMALAISIA KARKOTETTUJA. EDESSÄ OIKEALLA ROV JOHANNES GRANÖ, JOKA PERUSTI SIIRTOLOIHIN KÖYHÄINTALOT KIERTELEVILLE, VANHOILLE JA SAIRAILLE SUOMALAISILLE.

oli vaikeata päästä alkuun. Lisäksi siperialaiset työtavat olivat erilaisia kuin suomalaiset. Finland-lehdelle lähettämässään kirjeessä Granö kertoi Hartikainen-nimisestä miehestä,[172] joka oli päässyt venäläisen suutarin palvelukseen. Kun hän ei tuntenut sikäläisiä työtapoja eikä osannut venäjää, mestari sanoi hänet irti parin päivän kuluttua. Sitten Hartikainen joutui elämään kerjäämällä vuoden, jonka kuluessa hän oppi kieltä. Tämän jälkeen hän sai työtä mistä suutarin verstaasta sitten halusikin.[173] Yleensä käsityöläiset kiertelivät työssä venäläisissä kylissä ja pitivät siirtoloita tukikohtinaan. Eräät joutuivat matkoillaan niin etäälle siirtoloista, etteivät enää palanneet maanmiestensä luo, vaan katosivat jonnekin Siperiaan.[174]

Pappien kertomusten mukaan toinen kiertelevä ryhmä olivat ne, jotka siirtoloista lähtivät naapurikyliin tai kauemmaksikin työnhakuun. He eivät pystyneet käsitöihin ja etsivät mitä toimeentulomahdollisuutta tahansa. Matkoillaan he joutuivat kerjäämään elantonsa. Venäläisissä kylissä suomalaisilla oli huono maine: heidän rikollinen taustansa tunnettiin, ja heitä pidettiin juoppoina. Heitä ei mielellään otettukaan vakituisiksi rengeiksi, mutta kesäisin oli runsaasti tarjolla tilapäistyötä. Talvisin osa palasi siirtoloihin ja eli niissä loisina. Toiset taas vaelsivat kerjäläisinä kylästä kylään. He joutuivat yhä kauemmaksi siirtoloista, yhteydet katkesivat, ja lopulta kyläkirjoihin tehtiin merkintä heidän katoamisestaan. Jotkut suomalaisista saivat varmasti

onnettoman lopun vaelluksellaan. Toiset ehkä hyvinkin sopeutuivat venäläiseen ympäristöön.

Siperialaisten elämässä alkoi uusi vaihe 1880-luvulla, kun hallitus alkoi entistä enemmän kiinnittää huomiota valtakunnan itäisiin osiin ja sen asukkaisiin. Rautatien valmistuminen vaikutti ratkaisevasti kehitykseen. Rataa pitkin voitiin Siperian tuotteita entistä helpommin ja nopeammin markkinoida Euroopan puoleiselle Venäjälle ja muualle maailmaan. Pääelinkeinossa maataloudessa kiinnitettiin huomio voin tuotantoon. Valtio värväsi ulkomaisia, ennen kaikkea tanskalaisia, meijeristejä ja maatalouden asiantuntijoita opettamaan siperialaisille uudenlaista maataloutta. Vointuotannon lisääminen edellytti lypsykarjan lisäämistä. Länsi-Siperian hedelmällisillä tasangoilla olikin lähes rajattomat mahdollisuudet laiduntamiseen. Maailmansotaan asti alueen lypsykarjamäärä kasvoikin nopeasti, ja lehmiä oli suhteellisesti enemmän kuin muualla Venäjällä.

Samanaikaisesti meijereiden määrä lisääntyi nopeasti. Kun vuonna 1894 alueella oli vain yksi teollinen meijeri, niitä oli vuosisadan vaihteessa 380 ja viimeisenä sotaa edeltävänä vuotena jo 4092. Tuotannon kasvaminen lisäsi vientimahdollisuuksia. Vuonna 1894 vietiin vain 400 puutaa (puuta = 16,38 kg), mutta vuosisadan vaihteessa jo yli 1 000 000 puutaa ja v. 1913 määrä oli 5 500 000 puutaa. Voikaupan keskuksia olivat Omsk ja Kurgan.[175]

Tähän kehitykseen pääsivät Länsi-Siperian suomalaiset hyvin mukaan. Kylissä tapahtunut henkinen nousu ja sosiaalinen vakaantuminen loivat hyvän pohjan yritystoiminnalle. Om-siirtola sijaitsi myös erinomaisesti radan varrella. Harjoitetun politiikan johdosta viljanviljelysalueillakin, kuten Om-siirtolassa, alettiin keskittyä myös karjataloustuotteisiin. Monissa taloissa oli kymmeniä lehmiä ja omat separaattorit.

Karkotettujen kannalta tämä kehitys tapahtui liian myöhään, sillä vuosisadan alussa heitä oli siirtoloissa enää muutamia elossa. Useimmat uudenaikaisen maatalouden harjoittajat olivat Siperiassa syntyneitä. Osa oli kylläkin karkotettujen jälkeläisiä.[176]

2.3. Muu suomalainen asutus

Kaikkia suomalaisia ei sijoitettu siirtoloihin, eivätkä toisaalta kaikki sijoitetutkaan niissä viihtyneet. Hajallaan asuvista käytettiin nimitystä diasporasuomalaiset. Matkoillaan papit pyrkivät etsimään heitä kyselemällä paikallisilta asukkailta. Tunnistamiskeinona oli usein uskonto. Kuultuaan jossain asuvan vierasuskoisen asukkaan papit saivat paikalle tultuaan monesti tavata juuri suomalaisen. Kun kaikkien olinpaikkaa ei tiedetty, jouduttiin hajallaan asuvien määrä arvioimaan lähinnä sen perusteella, kuinka moni kirjoissa oleva ei asunut siirtolassa. Silloin jäivät arvioiden ulkopuolelle ne, joita ei ollut sijoitettu siirtoloihin eikä merkitty kyläkirjoihin.

Vuonna 1880 Jürgenssen otti selvää myös hajallaan asuvista. Tobolskin – Omskin seurakunnassa siirtoloiden ulkopuolella asui silloin Suomesta karkotettuja 168 miestä

ja 8 naista. Miehistä 149 asui Kamyšenin alueella n. 250 virstan päässä Omskista. Sinne hajalleen venäläisen asutuksen keskelle oli sjoitettu suomalaisia vuodesta 1876 alkaen, jolloin heitä ei enää toimitettu Helsinkiin. Muita diasporasuomalaisia asui eri paikkakunnilla seuraavasti:

	Miehiä	Naisia
Omsk	3	1
Jelanka	9	7
Kasulina	3	–
Tobolsk	1	–
Tjumen	3	–

Näistä Jelanka oli Om-siirtolaa ympäröivän pitäjän keskus. Muut olivat kaupunkeja, joissa käsityöläisillä oli hyvät työmarkkinat.

Tomskin – Barnaulin seurakunnan n. 78 suomalaisesta työskenteli Länsi-Siperian suurimmassa kaupungissa Tomskissa 25 miestä ja 3 naista. Mariinskin piirikunnan alueen huuhtomoissa oli n. 50 Suomesta karkotettua.

Irkutskin seurakunnassa oli suomalaisia seuraavasti:

	Miehiä	Naisia
Irkutsk	2	–
Blagovešensk	2	–
Nikolajevsk	6	–
Marha	9	–

Irkutsk, Blagovešensk ja Nikolajevsk olivat Itä-Siperian tärkeimmät kaupungit. Jakutiassa oleva Marha oli inkeriäläisten skoptsilahkolaisten siirtola.

Suomesta karkotettujen kokonaismääräksi Jürgenssen sai 679 miestä ja 181 naista. Heistä siirtoloiden ulkopuolella asui 547 miestä ja 104 naista.[177]

Viranomaisilla ei ollut tuolloin luotettavia tietoja Siperian väkiluvusta, ja muidenkin valtakunnan osien väestötilastot olivat puutteelliset. Ongelmat oli tunnettu kauan, mutta vasta v. 1897 suoritettiin Venäjällä ensimmäinen koko valtakuntaa koskeva väestönlaskenta. Tällöin laskettiin ja eroteltiin kansalaiset useiden eri muuttujien mukaan. Tilastot olivat paikkakunnittaisia, ja niihin merkittiin vain paikkakunnalla todella asuvat henkilöt. Jos jollakulla ei ollut pysyvää asuinpaikkaa, hänet merkittiin pelkästään piirikunnassa asuvaksi.

Koko valtakunnasta kootun tilastoaineksen julkaisi sisäministeriön alainen tilastollinen keskuskomitea vuosina 1898–1905.[178] Jo väestönlaskennan suoritustapaa arvosteltiin, mutta erityisesti tietojen käsittely ja tulosten julkaisu herättivät kritiikkiä.[179] Laskennassa oli lähdetty ensisijaisesti sääty- ja uskontoeroista, eikä ollut kiinnitetty riittävästi huomiota varsinkaan kansallisuusoloihin. Siperian väestöolojen tutkija *S. K. Patkanov* käsitteli Siperiasta kootun tilastoaineksen ja julkaisi sen monen vuoden työn jälkeen erillisenä v. 1911–1912 pitäen silmällä nimenomaan kansallisuussuhteita. Tilastokomitean taulukoissa olivat Suomessa syntyneet Siperian asukkaat omana ryhmänään, ja heidät oli jaoteltu myös ammatin, kansallisuuden ja äidinkielen mukaan. Äidinkieltä koskevissa tiedoissa oli kuitenkin virheitä, ja *Patka-*

nov pyrki korjaamaan ne. Julkaisemissaan tilastoissa hän esitti Siperian suomen- ja ruotsinkielisistä tarkemmat tiedot, kuin oli ollut keskuskomitean taulukoissa. – Suurimman osan Siperian ruotsinkielisistä voidaan olettaa olleen syntyperältään suomalaisia. Suomihan oli valtakunnan väekkäin ruotsalaisalue. Ruotsinkielisiä tosin asui jonkin verran Pietarissa, Baltiassa ja Ukrainassa, ja joku heistäkin lienee joutunut Siperiaan. Lisäksi Siperiassa asui 28 Ruotsin alamaista.

Tilastokomitean julkaisussa ei ollut tietoja piirikuntaa pienemmistä yksiköistä. *Patkanov*in tilastot taas olivat paikkakuntakohtaisia, joten niiden avulla asutusta voidaan tutkia tarkemmin. Taulukossa n:o 10 on esitetty rinnakkain *Patkanov*in tiedot suomen- ja ruotsinkielisistä sekä tilastokomitean kuvernementti ja oblastikohtaiset tiedot Suomessa syntyneistä. Paikkakuntakohtaiset tilastot ovat liitteessä n:o 9.

Verrattaessa lukuja keskenään on laskettava *Patkanov*in suomalaiset ja ruotsalaiset yhteen. Tällöin tulee Siperian suomalaisten kokonaismääräksi 1624 miestä ja 886 naista eli yhteensä 2510 henkilöä. Tilastokomitean ilmoittama määrä 903 miestä ja 291 naista eli yhteensä 1194 henkilöä on vajaat puolet eli 47,5 % tuosta määrästä. Kaikki vuonna 1897 elossa olleet Suomesta karkotetut sisältyvät molempiin tilastoihin. Toisaalta niihin sisältyy myös muita kuin karkotettuja, ja *Patkanov*in tilastossa muiden ryhmien osuus on suurempi. Hänen luvuissaan ovat mm. kaikki inkeriläiset.

Siperian suomalaisen asutuksen yksityiskohtaiselle tutkimukselle antavat *Patkanov*in luvut tilastokomitean tietoja paremman pohjan. Eri siirtoloissa asui *Patkanov*in mukaan suomalaisia 617 miestä ja 483 naista. Siperian suomalaisten miesten kokonaismäärästä 1195 oli siirtoloissa asuvien osuus n. 51,6 %. Naisten vastaava määrä oli 61,1 %. Puolet suomalaisista siis asui siirtoloissa. Niiden asukkaista taas pääosa oli Inkerinmaalta kotoisin, joten Suomesta karkotettujen enemmistö oleskeli siirtoloiden ulkopuolella. Aivan tarkkaan ei Siperian asutusta voitu väestölaskennassakaan selvittää. Kaikki irtolaiset eivät tulleet laskennassa rekisteröidyiksi, ja heidän liikkuvuutensa teki piirikuntakohtaiset tiedot epätäsmällisiksi.

Taulukko n:o 10. Suomalaisten ja ruotsalaisten jakaantuminen kuvernementteihin ja oblasteihin v. 1897.

Kuvernementti tai oblasti	Patkanov suomenkielisiä m	n	Patkanov ruotsinkielisiä m	n	Tilastokomitea m	n
Tobolsk	569	488	51	20	164	71
Tomsk	105	31	73	13	210	94
Jenisei	271	150	25	12	121	34
Irkutsk	50	13	14	6	42	14
Zabaikal	193	18	35	5	233	26
Jakutia	64	54	3		6	2
Amur	13	4	2	–	27	12
Primorsk	51	26	29	25	64	28
Sahalin	63	19	13	2	36	10
Koko Siperia	1379	803	245	83	903	291

Tilastoista havaitaan, että siirtoloiden ulkopuolella suomen- ja ruotsinkieliset olivat hajaantuneet melko tasaisesti ympäri Siperiaa. Hajallaan asuvia oli eniten Tobolskin kuvernementissa ja nimenomaan Tjukalinskin ja Taran piirikunnissa, joissa myös siirtolat olivat. Tomskin kuvernementissa suomen- ja ruotsinkielisiä asui tasaisesti eri piirikunnissa. Eniten heitä oli Barnaulin ja Kainskin piirikunnissa, jotka olivat Altain kullanhuuhdonta- ja vuorityöaluetta. Toiseksi eniten diasporasuomalaisia asui Jenisein kuvernementin Minusinskin piirikunnassa. Verhne Sujetukin vaikutus heijastui koko tämän piirikunnan alueelle. Pohjoisessa Turahanskin piirikunnassa oli suomalaisia vain 2 naista. Irkutskin kuvernementin piirikuntiin oli samoin asettunut vain muutamia suomen- ja ruotsinkielisiä. Rautatienrakentajia lukuun ottamatta Zabaikalin oblastissa oli suomenkielisiä 31 miestä ja 5 naista sekä ruotsinkielisiä 13 miestä ja 5 naista tasaisesti seitsemän eri piirikunnan alueella. Jakutian oblastin suomen- ja ruotsinkieliset, jotka eivät olleet skoptseja, olivat kaikki Vitemin kullanhuuhtomoissa. Amurin ja Primorskin oblastien suomalainen asutus muodosti oman kokonaisuutensa. Se oli syntynyt, kun valtiovalta alkoi 1860-luvulla edistää Tyynenmeren rannikon asutusta ja Turun seudulta lähteneet siirtolaiset perustivat 1873 Vladivostokin lähelle Åbo-nimisen siirtolan. Monet heistä toimivat Amurin jokiliikenteen palveluksessa, ja täten selittyy se, että useita Suomessa syntyneitä miehiä asui Blagoveščenskissa ja Habarovskissa.[180] Näiden siirtolaisten joukkoon oli päässyt myös eräitä Suomesta karkotettuja, kuten Lindholm saattoi todeta v. 1894 tekemällään matkalla.[181] Kun 1880-luvulta alkaen karkotuksia Siperiaan alettiin vähentää, rikollisia ryhdyttiin sijoittamaan Sahalinille. Tällöin Nertšinskin alueelta siirrettiin saarelle useita suomalaisiakin. Lisäksi vuodesta 1886 alkaen Suomesta pakkotyöhön lähetetyt sijoitettiin Sahalinille.[182] Osalla heistä oli rangaistukseen sisältyvä pakkotyöjakso kesken vielä v. 1897.

Väestönlaskennassa oli tiedusteltu myös kansalaisten elinkeinoja, ja tilastokomitea julkaisi niitä koskevia tietoja. Julkaisuun sisältyy tilasto, jossa eri kieliä puhuvat on jaoteltu ammatin mukaan. Se on kuitenkin puutteellinen joidenkin kuvernementtien ja oblastien osalta. Suomenkielisten ammateista ei ole tietoa Jenisein ja Irkutskin kuvernementeista. Jakutian ja Primorskin oblastien suomenkielisten ammattijakauma taas ilmoitetaan yhteisesti, ja ruotsinkielisten ammattijakaumasta ei ole tietoa Zabaikalin oblastista. Ammattitilastossa ihmiset on eritelty ammatissa toimiviin ja perheenjäseniin. Ammattijakaumaa koskevat tilastot ovat liitteessä n:o 10.

Ammattitilastoista ilmenevät luvut ovat kauttaaltaan hieman pienempiä kuin *Patkanov*in kansallisuustilastoissa ilmoitetut. Ainoa selvä poikkeus tästä on Amurin oblasti, jossa työskentelevien suomalaisten määrä on ammattitilaston mukaan nelinkertainen *Patkanov*in ilmoittamaan määrään verrattuna. Tässä kohden tilastokomitean julkaisussa on selvä sekaannus. Toisin kuin otsikko sanoo, ei olekaan julkaistu yhteistä tilastoa Jakutian ja Primorskin oblastien suomalaisista, vaan Jakutian ja Amurin suomalaisista. Se tilasto, jonka puolestaan on kerrottu koskevan Amurin suomalaisia, kuvaa Primorskin alueen suomalaisten ammattijakaumaa. *Patkanov*in tilastojen suuremmat määrät selittyvät sillä, että tilastokomitea jätti kulkurit ja kerjäläiset ammattitilaston ulkopuolelle, kun taas *Patkanov* on ottanut heidät mukaan.

Tilastoja yksityiskohtaisesti tarkasteltaessa on ongelmana ammattinimikkeiden ylimalkaisuus. Tämä koskee esim. kohtaa "yritysten palveluksessa", josta henkilön asema tai tehtävä ei selviä lainkaan. "Elintarviketuotanto" tarkoittanee meijereitä.

Tilastoista voidaan ilman muuta päätellä, etteivät virkamiehet, upseerit, taiteilijat ja tiedemiehet, koroillaeläjät ja eläkeläiset kuuluneet Suomesta karkoitettuihin. Kauppiaat, majatalonpitäjät ja useimmat maanviljelijät olivat ilmeisesti enimmäkseen inkeriläistä sukujuurta. Sekä suomen- että ruotsinkieliset olivat yleisimmin käsityöläisiä. He olivat suurimmaksi osaksi niitä vaeltavia diasporasuomalaisia poikamiehiä, joita papit ja katekeetat tapasivat matkoillaan. Useimmat olivat varattomia, mutta jotkut saattoivat menestyäkin. Lindholm tapasi v. 1894 Sretenskissä Šilkan varrella Karl Gustaf Wulffin, joka toimi veneveistämön rakennusmestarina. Tämä oli naimisissa venäläisen naisen kanssa ja asui hienossa talossa, jonka seiniä peittivät peilit ja öljymaalaukset. Hänen lapsensa kävivät kimnaasia, ja hän itse oli lähes täysin unohtanut äidinkielensä. Lindholm ihmetteli Wulffin vaurautta ja piti sitä ainutlaatuisena Suomesta karkotettujen joukossa.[183]

Pappien ja katekeettojen kertomuksista saa suomalaisesta haja-asutuksesta ylimalkaisen kuvan. Väestönlaskentatilastot antavat jonkin verran tarkempia tietoja, mutta nekin ovat ajanjaksolta, jolloin ei enää kymmeneen vuoteen ollut karkotettu Suomesta ja monet karkotetut olivat jo kuolleet. – Diasporassa olevat jäivät eri tahoilta tulleiden avustustoimien suhteen huonompaan asemaan kuin siirtoloissa asuvat. He eivät myöskään päässeet osallisiksi pappien tarjoamista palveluksista ja näin sulautuivat muita helpommin ympäröivään väestöön.

3. Suomalaisten osuus Siperian väestöstä

Edellä on eri yhteyksissä ilmennyt, että suomalaisia oli Siperiassa vähän. Tämä ilmenee myös taulukosta, joka on tehty vuoden 1897 väestönlaskennan tulosten perusteella.

Taulukko n:o 11. Suomalaisten osuus kuvernementeissa ja oblasteissa v. 1897.

Alue	Koko väkiluku	Suomessa syntyneitä[184]	Osuus koko väestöstä ‰	Suomalaiset ja ruotsalaiset	Osuus koko väestöstä ‰
Tobolsk	1 433 595	235	n. 0,16	1128	n. 0,79
Tomsk	1 927 932	304	n. 0,16	222	n. 0,11
Jenisei	570 255	155	n. 0,27	458	n. 0,80
Irkutsk	515 070	56	n. 0,11	83	n. 0,16
Zabaikal	672 072	259	n. 0,39	251	n. 0,37
Jakutia	269 191	8	n. 0,03	121	n. 0,45
Amur	120 306	39	n. 0,32	19	n. 0,16
Primorsk	223 635	92	n. 0,41	131	n. 0,59
Sahalin	28 113	46	n. 1,64	97	n. 3,45
Koko Siperia	5 760 169	1194	n. 0,21	2510	n. 0,44

Kuvernementti- ja oblastitasolla suomalaisten suhteellinen osuus on lähes olematon. Eniten suomalaisia oli Taran, Tjukalinskin ja Minusinskin piirikunnissa, mutta niissäkin heidän osuutensa oli vaatimaton:

Piirikunta	Koko väkiluku	Suomessa syntyneitä	Osuus koko väestöstä ‰	Suomalaiset ja ruotsalaiset	Osuus koko väestöstä ‰
Tara	159 666	36	n. 0,23	348	n. 2,18
Tjukalinsk	208 798	152	n. 0,73	625	n. 2,99
Minusinsk	182 781	114	n. 0,62	398	n. 2,18

Lukumäärän perusteella suomalaiset erottuvat selvästi omaksi ryhmäkseen vasta niissä pitäjissä, joissa siirtolaiset olivat:[185]

Pitäjä	Koko väkiluku	Suomalaiset ja ruotsalaiset	Osuus koko väestöstä
Butakov	8 662	306	n. 3,53 %
Loktin	5 114	362	n. 7,08 %
Panova	7 214	77	n. 1,07 %
Jermakovsk	10 734	238	n. 2,22 %
Kamyšinsk	6 351	98	n. 1,54 %

Väestönlaskentatilastojen mukaan Suomessa syntyneistä voidaan pääosan katsoa olleen karkotettuja. Heidän määräänsä voidaan verrata kaikkien Siperiassa samanaikaisesti olleiden karkotettujen määrään.[186] Luvut ovat taulukossa n:o 12.

Myös karkotettujen joukossa suomalaisten osuus oli erittäin pieni.

Huomiota herättävät tosin Amurin ja Primorskin oblastien luvut. Näiden alueiden Suomessa syntyneet olivat kuitenkin etupäässä meritse alueelle siirtolaisiksi tulleita, joten Suomesta karkotettujen osuus oli varmasti paljon pienempi kuin luvut antavat

Taulukko n:o 12. Kaikkien Siperiaan karkotettujen Suomessa syntyneiden jakaantuminen kuvernementteihin ja oblasteihin v. 1897.

Alue	Karkotettuja	Suomessa syntyneitä	Osuus ‰
Tobolsk	106 093	235	n. 2,22
Tomsk	38 334	304	n. 7,93
Jenisei	51 019	155	n. 3,04
Irkutsk	71 800	56	n. 0,78
Zabaikal	14 395	21[187]	n. 1,46
Jakutia	5 177	8	n. 1,55
Primorsk	2 117	92	n. 43,46
Amur	679	39	n. 57,44
Sahalin	8 963	46	n. 5,13
Koko Siperia	298 577	956	n. 3,20

ymmärtää. Toisaalta suomalaisten suhteellista osuutta lisää se, että Amurin ja Primorskin oblasteihin oli ylipäänsäkin sijoitettu vähän karkotettuja. Verrattaessa suomalaisten ja venäläisten karkotettujen määrää vuoden 1897 tietojen perusteella, on muistettava, että suomalaisten karkottaminen oli loppunut jo kymmenkunta vuotta aikaisemmin ja että väestönlaskenta tapahtui juuri silloin, kun suomalaisten määrä oli vähenemässä.

1. Ukaz 29 128.
2. Ukaz 29 330 P.S.Z. Sob. 2-e T 30 s. 344–362.
3. Ukaz 39 504 P.S.Z. Sob. 2-e T 38 s. 352–353, Ukaz 40 021 P.S.Z. Sob. 2-e T 38 s. 938–939.
4. Ukaz 29 128 P.S.Z. Sob. 1-e T 38 s. 433–469, Ukaz 19 284 P.S.Z. Sob. 2-e T 20 s. 1010–1016, Maksimov 1891 III s. 274–284, Salomon 1900, s. 18–36.
5. Maksimov 1891 I s. 125–129.
6. Semevski 1898 I s. 198–302.
7. Foinitski 1880 s. 216–218, 246–251.
8. Semevski 1898 I s. 320–325.
9. Semevski 1898 II s. 565–582.
10. Barsukov 1891 passim, Stökl 1962 s. 527–528.
11. Orfanov 1883 s. 309–347. Kyseessä oli nimimerkki, sillä kirjoittaja halusi pysyä tuntemattomana, koska karkotetut eivät saaneet julkaista mitään.
12. Kennan 1891 I s. 144–150.
13. Maksimov 1891 III s. 346–351, Semevski 1898 II s. 565–566.
14. Vrt. Kirkinen 1970 s. 93–99.
15. Jefimov 1900 s. 42.
16. Maksimov 1891 III s. 351–372.
17. Sen. oikeusosaston saapuneet asiakirjat – sarja B c.
18. Castrénin alkuperäinen kertomus sisältyy senaatin kirkollisasiaintoimituskunnan aktiin KD 22/5 1849. Painettuna se on julkaistu teoksessa "Nordiska resor och forskningar VI" (Helsingfors 1870) s. 138–144.
19. Kirje on s. 431–437 julkaisussa "Nordische Reisen und Forschungen_ Reiseberichte und Briefe aus den Jahren 1845–1849" St. Petersburg 1856.
20. Turkulainen merimies H. J. Ekman oli murhasta tuomittuna karkotettu Siperiaan 1828. Nertšinskin alueelle hän oli saapunut 26. 7. 1830, VSV 104/1828, sen oikeusosaston saapuneet asiakirjat 1848.
21. Sen. täysistunnon ptk. 21. 5. 1849.
22. KKK 227/1849, sen. täysistunnon ptk. 26. 1. 1852.
23. Kirje julkaistu teoksessa "Handlingar i anledning af Prestmötet i Åbo den 28 juni – 1 juli 1859", Åbo 1860.
24. Busch 1862 s. 272.
25. Cossmannin Irkutskista lähettämä kirje on julkaistu aikakauslehdessä "Mittheilungen und Nachrichten für die evangelische Geistlichkeit Russlands" Riga 1858.
26. Borgå Tidning 7. 4., 10. 4., 15. 4. 1858.
27. Turun hiippakunnan pappeinkokouksen ptk. 1. 7. 1859. Julkaistu teoksessa "Handlingar i anledning af Prestmötet i Åbo den 28 juni – 1 juli 1859"
28. Sen. täysistunnon ptk. 18. 3. 1861.
29. Suomen asetuskokoelma 1863, ukaz 38 400 P.S.Z. Sob. 2-e T 38 s. 247–249.
30. Papin ja katekeetan lähettämistä Siperiaan on tarkemmin käsitelty siirtoloita koskevassa luvussa.
31. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 9/62 1868.
32. Sen kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 8/133 1876.
33. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 12/3 1880, vrt. sen. kirkollisasiaintoituskunnan akti KD 8/133 1876.

34. Turkulainen Liljendahl oli tuomittu rahan väärentämisestä kuolemaan v. 1857. Nikolajevskin rautatehtaalle hänet oli tuotu v. 1859. (Sen. oikeusosaston päätöstaltio 1857, Irkutskin kuv. ilmoitukset karkotetuista 1864.)
35. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 3/1 1881.
36. Suomen asetuskokoelma 1884.
37. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 31/187 1889.
38. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 71/260 1892.
39. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 71/260 1892, Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 44/325 1903.
40. Dvorjanov 1971 s. 68.
41. Assonova 1970 s. 130–131.
42. Siperiassa ei ollut maaorjuutta. Kun kaikki maa kuului kruunulle, ei syntynyt tilanomistaja – maaorja-suhdetta.
43. Ukaz 29 128 § 350–393, vrt. Raeff 1956 s. 61.
44. Ukaz 19 283 P.S.Z. Sob. 2-e T 20 s. 602–602. – Tällä asetuksella annettua rikoslakia esiteltiin Suomen senaatille käsiteltäessä naisten karkottamista Siperiaan. Ks. sivut 39–40.
45. Bolin 1879 s. 339–355, Pingoud 1909 s. 99–100.
46. Butzke 1863 s. 214–218.
47. Ukaz 19 363 P.S.Z. Sob. 2. T 20 s. 55–56.
48. Ukaz 20 964 P.S.Z. Sob. 1-e T 27 s. 914, vrt. Maamägi 1976 s. 20.
49. Kolesnikov 1973 s. 371–373.
50. P. Granö 1911 s. 36, vrt. J. G. Granö 1905 s. 6–14._ Ks. kartta n:o 1 sivulla 97.
51. Butzke 1963 s. 218–219.
52. Busch 1867 s. 325.
53. Suomalaisten tapa tehdä voita kermasta kirnuamalla oli venäläisille tuntematon. Nämä valmistivat voita kermasta sulatus- ja jäähdytysmenetelmällä. Suomalaisesta voista venäläiset käyttivät nimitystä "tšuhonskoe maslo". Suomalaisella valmistustavalla saatiin maukkaampaa voita. (Zelenin 1927 s. 127–128.)
54. Butzke 1863 s. 223–244.
55. J. G. Granö 1905 s. 50–55.
56. Butzke 1863 s. 245.
57. Mittheilungen und Nachrichten 1858 s. 81–85.
58. Gaupt 1866 s. 72–76.
59. Gaupt 1866 s. 62–66, Adrianov 1904 s. 37–38. – Ks. kartta n:o 2 sivulla 101.
60. P. Granö 1911 s. 42–43, vrt. Maamiehen Ystävä 5. 4. 1846.
61. P. Granö 1911 s. 48–57.
62. Busch 1862 s. 264.
63. Kylästä käytettiin myös nimityksiä Helsingfors ja Ruotsinkylä. Nimitykset johtuivat siitä, että Venäjällä Suomen pääkaupungista käytettiin ruotsinkielistä muotoa ja että Suomesta tulleita usein pidettiin ruotsalaisina.
64. Kolesnikov 1966 s. 100–101. – Ks. kartta n:o 1 sivulla 97.
65. Ukaz 45 882 P.S.Z. Sob. 2-e T 43 s. 607–609.
66. Hasford oli saksalainen, ja kaikki hänen lähimmät miehensä olivat joko saksalaisia tai Suomen ruotsalaisia. Luterilaisten suosiminen herätti tyytymättömyyttä venäläisissä. Hruštševin aikana virkamiehistössä tapahtui muutoksia, mutta luterilaisilla oli edelleen hyvä edustus. (Babkov 1912 s. 5–7.)
67. Vrt. ukaz 34 614 P.S.Z. Sob. 2-e T 33 otd. 2-e s. 315–316.
68. Sen. oikeusosaston saapuneet asiakirjat. Tobolskin kuvernementin karkotusviranomaisten ilmoitukset Ryžkovaan saapuneista suomalaisista.
69. Butzken kirje arkkipiispa Bergenheimille vuodelta 1852.
70. P. Granö 1911 s. 43.
71. Busch 1862 s. 265.
72. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 3/1 1881.

73. P. Granö 1911 s. 61–62.
74. Porrin kirjeet julkaistu "Härmän Joulussa" v. 1977. Johan Porri oli anomuksensa perusteella karkotettu siirtolaiseksi 1879. Sen. oik. os. päätöstaltio 1879.
75. Uusi Suometar 24. 10. 1886.
76. Gaupt 1866 s. 63, 67–69.
77. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 19/75 1871.
78. P. Granö 1911 s. 61–62.
79. Ks. sivut 89–90.
80. Handlingar i anledning af Prestmötet i Åbo den 28 juni 1 juli 1859 s. 164–171, Turun Tuomiokap:n kiertokirje 9. 3. 1859.
81. Turun tuomiokapitulin ptk. 29. 9. 1860, sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 36/17 1860.
82. Sen. täysistunnon ptk. 18. 3. 1861.
83. VSV 46/1866.
84. Sen. täysistunnon ptk. 22. 12. 1862.
85. VSV 46/1866, sen. akti KD 89/9 1863, asetuskokoelma 1863, ukaz 39400 P.S.Z. Sob. 2-e T 38 s. 247–249.
86. VSV 46/1866, sen. akti KD 255/22 1863.
87. Turun tuomiokapitulin arkisto: luettelot avoimista viroista 1858–1864, virkahakemukset 1862–1863; Wennerström 1885 s. 459, 506; Suomen Julkisia Sanomia 26. 3. 1863; Hämäläinen 23. 10. 1863; Tähti 6. 11. 1863.
88. VSV 46/1866, sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 118/13 1864.
89. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 18/68 1864.
90. Helsingfors Tidningar 2. 7. 1861, 12. 4. 1862; Borgå Bladet 9. 1. 1862; Suometar 5. 9. 1862, 24. 10. 1862, 24. 2. 1863; Mehiläinen 4/1862; Oulun Wiikko Sanomat 21. 4. 1862; Wasabladet 26. 4. 1862; Sanomia Turusta 27. 6. 1862, 18. 8. 1862; Tähti 6. 11., 13. 11., 20. 11. 1863; Otava 1. 5. 1863; Finlands allmänna tidning 16. 9. 1863.
91. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 26/6 1867, ks. myös Mission Tidning för Finland 2/1865, Tähti 17. 3. 1865.
92. Busch 1867 s. 326, v. Gernet 1909 s. 203–205, P. Granö 1911 s. 79–80.
93. Sen kirkollisasiaintoimituskunnan aktit KD 9/62 1868, 19/75 1871, 6/98 1873, 8/128 1874, 8/133 1876, 20/135 1878, 12/3 1880, 20/7 1880.
94. P. Granö 1911 s. 82–84.
95. Hufvudstadsbladet 30. 10. 1881.
96. Helsingfors Dagblad 8. 12. 1877, 11. 2. 1878, 19. 2. 1878.
97. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 12/3 1880.
98. Turun tuomiokapitulin arkisto: luettelot avoimista viroista 1872–1886.
99. Helsinkiläinen sotamies Mahlfors oli tuomittu v. 1861 siveettömyydestä Hämeenlinnaan Kronoborgin ojennuslaitokseen. Keväällä 1862 hänet omasta anomuksestaan karkotettiin Siperiaan (KKK 9/ 1862).
100. VSV 185/1880, VSV 59/1884, sen täysistunnon ptk. 15. 4. 1880.
101. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 3/1 1881.
102. VSV 59/1884.
103. Turun tuomiokapitulin arkisto KD 117 ja 733/1881, kirjekirja 1881. Riihimaasta enemmän sivulla 79. Krönus lienee ollut inkeriläinen, sillä häntä ei ole löytynyt Suomesta karkotettujen joukosta.
104. Sen. talousosaston ptk. 4. 5. 1882.
105. VSV 59/1884, Asetuskokoelma 1884.
106. Turun tuomiokapitulin arkisto: luettelot avoimista viroista 1872–1886.
107. VSV 224/1885, sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 21/155 1885, J. Granö 1893 s. 1–7.
108. Pingoud 1909 s. 95–96.
109. Finland 1. 12. 1885.
110. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 23/159 1886.
111. Nedelja 3/1878.

112. Pingoud 1909 s. 95, P. Granö 1911 s. 65–66.
113. Finland 4. 1. 1890, 19. 2. 1890, Karpio 1938 s. 343–344.
114. Suomen Pipliaseuran arkisto.
115. Uusi Suometar 9. 11. 1886, 8. 12. 1886, 4. 5. 1887.
116. J. Granö 1893 s. 259–268.
117. P. Granö 1911 s. 66–67.
118. Pingoud 1909 s. 95.
119. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 20/7 1880.
120. Hufvudstadsbladet 16. 4. 1881.
121. Sen. talousosaston ptk. 28. 4. 1881, VSV 54/1881; sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 9/217 1882; Hufvudstadsbladet 16. 4. 1881, 24. 9. 1882.
122. Hufvudstadsbladet 28. 3. 1883.
123. Suomen Pipliaseuran arkisto, Hufvudstadsbladet 3. 7. 1886.
124. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 21/155 1885, sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 19/158 1886.
125. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 31/187 1889, J. Granö 1893 s. 156–158; Hufvudstadsbladet 27. 1. 1887, 22. 3. 1888.
126. Hufvudstadsbladet 28. 11. 1883.
127. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 19/158 1886, sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 39/252 1891.
128. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 23/221 1894.
129. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 71/260 1892, J. Granö 1893 s. 156–159.
130. Turun tuomiokapitulin arkisto: luettelot avoimista viroista 1886–1893, sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 72/260 1891.
131. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 71/269 1892.
132. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 18/219 1894.
133. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan aktit KD 71/260 1892, 18/219 1894, 25/223 1895, 25/307 1898, 17/305 1898, v. Gernet 1909 s. 199–201.
134. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 51/344 1901.
135. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 19/287 1892.
136. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan aktit KD 18/219 1894, 25/223 1895, 17/305 1898, 70/328 1900, 50/344 1901, J. G. Granö 1905 s. 58.
137. Turun tuomiokapitulin arkisto: luettelot avoimista viroista vuosilta 1893–1909.
138. P. Granö 1921 s. 51–56.
139. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 38/341 1902.
140. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan aktit KD 38/341 1902, 43/379 1903, 34/9 1904, 10/332 1906, 7/329 1907, 15/352 1908, 12/469 1911, 8/502 1912, 11/502 1913, 17/504 1916.
141. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan aktit KD 47/349 1912, 15/503 1914, 7/501 1915, 17/504 1916, 14/503 1917, 94/499 1921.
142. Gaupt 1866 s. 69–71.
143. Hufvudstadsbladet 30. 10. 1881, 20. 11. 1883, sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 17/305 1898.
144. Nedelja 3/1878.
145. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 71/260 1892.
146. Gaupt 1866 s. 67, vrt. taulukot 8 ja 9 sivulla 105.
147. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 20/135 1878.
148. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 28/227 1890, sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 25/223 1895.
149. Nedelja 3/1878.
150. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 3/1 1881.
151. Finland 18. 2. 1890.
152. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 25/307 1897.

153. Asetuksen mukaan Siperiaan-karkotus kelpasi avioeron syyksi, ja sekä karkotetulla että kotimaahan jäävällä puolisolla oli oikeus uuteen avioliittoon. (Samling af Bref II s. 238–239.)
154.Jadrintsev 1892 s. 249.
155. Pereselenija i poselenija v svjazi s postroikoi sibirskoi železnoi dorogi s. 19–23.
156. Jadrintsev 1889 taulukko n:o 3, Jadrintsev 1892 s. 303.
157. Salomon 1900 s. 144–161, vrt. Finland 3. 3. 1886, Raeff 1956 s. 62.
158. Sen. oikeusosaston päätöstaltio 1879, J. Granö 1893 s. 38–40, J. G. Granö 1905 s. 23. Vrt. Johan Porrin kirjeet Härmän Joulussa 1977; Hasselblatt 1917 s. 121–128.
159. Semevski 1898 I s. 543–563, Semevski 1898 II s. 848–877.
160. Adrianov 1904 s. 19–21.
161. Semevski 1898 I s. 487–538.
162. Ukaz 11 188 P.S.Z. Sob. 2-e T 13 otd. 1-e s. 390–405.
163. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan aktit KD 20/135 1878, 3/1 1881.
164. Semevski 1898 I s. 475–486, Salomon 1900 s. 248–255.
165. Wrede 1923 s. 180–188.
166. Mittheilungen und Nachrichten 1/1859.
167. Lähteistä ei ole ilmennyt, että kultakuume olisi vaikuttanut jo Suomen vankiloissa. Ilmeisesti Suomessa oltiin vielä liian kaukana kullasta, mutta kun Siperiaan oli päästy, sen vaikutus oli aivan toinen.
168. Pappien ja katekeettojen kertomukset, erityisesti Hufvudstadsbladetissa 30. 10. 1881 julkaistu Lindholmin artikkeli.
169. J. Granö 1893 s. 70.
170. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 22/5 1849.
171. J. Granö 1893 s. 108.
172. Turun kuritushuoneeseen tuomittu Pekka Hartikainen karkotettiin v. 1881 siirtolaiseksi. (Sen. oik. os:n päätöstaltio 1881, KKK 45/1881.)
173. Finland 3. 3. 1886.
174. J. Granö 1893 s. 116–117.
175. Gorjuškin 1967 s. 155–167.
176. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan aktit KD 70/328 1900, 44/325 1903, 7/329 1907, 8/502 1912; Paavo Granön haastattelu 13. 8. 1973.
177. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 3/1 1881.
178. Pervaja vseobštšaja perepis naselenija Rossijskoi Imperii 1897 g. S.-Peterburg 1898–1905.
179. Pokrovskaja 1974 s. 92.
180. Jungar 1974 s. 53–61.
181. Viipuri 5. 8., 8. 8., 11. 8. 1894.
182. VSV 202/1887, sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 23/221 1894.
183. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 23/221 1894, Viipuri 5. 8. 1894. Wulff oli erikoistapaus karkotettujen joukossa. Tämä Tikkurilasta kotoisin oleva rusthollari oli tuomittu ryöstömurhasta kuolemaan. Siperiaan hänet karkotettiin v. 1857, ja Nertšinskiin hän saapui joulukuussa 1859 (sen. oik. osaston päätöstaltio 1857, Irkutskin karkotusviranomaisten selvitys vuodelta 1862).
184. Suomessa syntyneiden koko suomalaisväestöä suurempi määrä Tomskin, Zabaikalin ja Amurin alueilla selittyy sillä, että näille alueille oli tullut Suomesta ratatyöläisiä. VSV:n Pietarin passiviraston mukaan v. 1895–96 ratatyöläisiä meni Siperiaan 248 henkilöä. (VSV:n arkisto – Venäjälle työnhakuun menneitten luettelot.)
185. Väestönlaskennan aikana Butakovassa oli Bugene, Loktinissa Om-siirtola, Panovassa Bojarka, Jermakovskissa Verhne Sujetuk ja Kamyšinskissa Ryžkova.
186. Salomon 1900, liite n:o 4 s. 15–15.
187. Määrästä on vähennetty 197 ratatyöläistä.

VI SIPERIASTA PAKENEMINEN

1. Pakenemista koskeva lainsäädäntö

Suunniteltaessa suomalaisten karkottamista oli tärkeänä perusteluna se, että kaukana sijaitseva Siperia eristäisi rikolliset yhteiskunnasta eikä karkureista enää olisi haittaa kotimaalle.

Siperiasta oli kyllä paettu yhtä kauan kuin sinne oli karkotettukin, ja samalla kun kehitettiin karkotusjärjestelmää, laadittiin myös karkaamista koskevia säännöksiä. Vuonna 1822 annettuihin karkotusasetuksiin sisältyi määräyksiä, joiden tavoitteena oli estää matkanaikainen karkaaminen. Kuljetuksessa vangit eivät esim. saaneet pitää hallussaan omaa rahaa, ja pakoa yrittäneitä vartioitiin tarkemmin kuin muita. Koska pakoa yritettiin etupäässä kesäisin, kuljetusryhmässä sai tuolloin olla enintään 60 vankia, kun taas talvella sallittiin 100:nkin vangin ryhmä. Siirtolaiseksi karkotettua pakenijaa rankaisi kuljetusryhmän päällikkö, mutta pakkotyöhön tuomittu joutui sotaoikeuden tuomittavaksi.[1]

Kiinni saaduille karkureille määrättiin ankarat ruumiinrangaistukset ja karsseria, ja lisäksi tuomiota kovennettiin. Heitä kohdeltiin usein asetusten vastaisesti ja mielivaltaisesti. Niinpä 12. 7. 1840 annettiin karkotusasetuksen täydennys, jossa määriteltiin karkuruuden eri muodot ja annettiin määräykset rangaistuksista. Ensimmäisestä paosta pakkotyöläistä rangaistiin niin monella ruoskaniskulla kuin häntä oli rangaistu pakkotyöhön toimitettaessa. Toisesta karkaamisesta lyöntien määrä oli kaksinkertainen. Lisäksi hän joutui työskentelemään kahlittuna 4–8 kuukautta. Kolmannesta ja sitä useammasta karkaamisesta rangaistukset olivat vielä ankarammat.

Pakkosiirtolaisen kohdalla mainittiin karkaamisesta seuraava:

> 1) Pakkosiirtolainen ei saa poistua asuinpaikkakunnalta ilman viranomaisen lupaa seitsemää päivää pidemmäksi ajaksi.
> 2) Jos pakkosiirtolainen poistuu, häntä ryhdytään 7 vuorokauden kuluttua etsimään, mutta jos hän palaa 14 vuorokauden kuluessa, hän ei vielä ole karkuri.
> 3) Pakkosiirtolainen on karkuri, ellei hän luvalliselta poissaololta ole palannut viimeistään 7 vuorokauden kuluessa luvan päättymisestä, jos poissaolólupa on kuukautta lyhyempi, ja viimeistään 14 vuorokauden kuluessa, jos poissaololupa on kuukautta pidempi.
> 4) Siirtolaiseksi päässyt pakkotyöläinen ei saa poistua asuinpaikkakunnalta ilman lupaa 3 vuorokautta pidemmäksi ajaksi, ja hän on karkuri, jos hän ei palaa 7 vuorokauden kuluessa.

Pakkosiirtolaista rangaistiin ensimmäisestä paosta ruoskimalla asuinyhteisön harkinnan mukaan, toisesta paosta 25 ruoskaniskulla ja kolmannesta 35–40 ruoskaniskulla, määräämällä työkomppaniaan tai sirtämällä toiseen piirikuntaan. Neljännestä paosta pakkosiirtolaisuus muutettiin tuomioistuimen päätöksellä pakkotyöksi.

Mikäli karkumatka oli ulottunut Siperian ulkopuolelle, rangaistiin karkuria aina yhtä astetta kovemmalla rangaistuksella. Jos siis oli kyseessä pakkotyöläisen ensimmäinen pako Eurooppaan, häntä rangaistiin, niin kuin hän olisi paennut jo toisen

kerran. Lisäksi jokainen pakkotyöläinen sai leiman C. K. (ssylnokatoržnyi). Pakkosiirtolaisista leimattiin kirjaimilla C.П. (ssylnoposelenets) vain Siperian ulkopuolelle paenneet.[2] Vuonna 1845 annetut rikoslaki ja karkotusasetus vaativat uudistamaan myös karkulaisten kohtelua, ja asiaa koskeva asetus annettiin 18. 5. 1855. Varsinaiset karkuruuden määritelmät pysyivät entisellään, mutta rangaistuksista annettiin tarkemmat määräykset. Ne vaihtelivat alkuperäisen rangaistuksen, rikollisen vaarallisuuden ja fyysisen kunnon sekä pakenemisen asteen mukaan.

Pakkotyöläisistä helpoimmalla pääsi tehtaasta ensimmäisen kerran paennut. Häntä rangaistiin 40–50 ruoskaniskulla, siirtämällä kaivokseen ja pidentämällä pakkotyötä 4–6 vuotta. Ankarimmin rangaistiin määräämättömäksi ajaksi pakkotyöhön tuomittua kolmannesta tai sitä useammasta paosta Siperian ulkopuolelle. Tuomiona oli 2000–3000 raipaniskua, kytkeminen kärryihin 1–3 vuodeksi ja pakkotyöajan pidentäminen 15–20 vuodella.

Pakkosiirtolaiselle annettu lievin rangaistus oli 20–30 ruoskaniskua ensimmäisestä paosta. Jo toisesta karkauksesta joutui pakkotyöhön 1–2 vuodeksi. Ankarimmin pakkosiirtolainen tuomittiin kolmannesta Siperian ulkopuolelle ulottuneesta paosta. Rangaistus oli 50–60 ruoskaniskua ja 4–6 vuotta pakkotyötä.[3]

Nämä määräykset pysyivät voimassa lähes 50 vuotta, sillä uusi karkureita koskeva asetus annettiin vasta 2. 6. 1903.[4]

Pakenemista koskeva lainsäädäntö oli kääntäen verrannollinen varsinaiseen karkotuslainsäädäntöön. Karkotuslait antoivat nöyrille ja hyväkäytöksisille toivon paremmasta. Karkaamista koskeva lainsäädäntö oli sitä julmempi, mitä useammin karkotettu pakeni ja mitä huonommin hän käyttäytyi. Karkureita koskevat lait oli tarkoitettu myös suojelemaan Euroopan puoleista Venäjää uhkaamalla sinne karanneita ankarimmilla rangaistuksilla kuin Siperiaan paenneita.

2. Pako

Lait, vartijat ja julmat rangaistukset eivät pystyneet estämään pakenemista. Kuljetusviranomaisten mukaan jo matkalla n. 15 % karkotetuista pääsi karkuun tai yritti pakoa. Matkan aikana tarjoutui monia pakotilaisuuksia, ja niitä käytettiin kernaasti hyväksi. Karkotetut tiesivät, että varsinkin pakkotyöpaikoista oli paljon vaikeampi paeta.[5]

Kuinka pakeneminen tapahtui ja millainen oli varsinainen karkumatka? Tähän vastaaminen ei ole helppoa, sillä karkurit tietysti pyrkivät peittämään jälkensä mahdollisimman hyvin. Karkaamista suhteellisen tarkasti on selvitellyt *Maksimov* vuodelta 1871 olevassa kirjassaan, joten seuraava kuvaus perustuu yleispiirteiltään hänen esitykseensä.

Karkotettujen jakaantuminen eri ryhmiin merkitsi sitä, että myös pakomahdollisuudet olivat erilaiset. Nertšinskissä viranomaiset jakoivat 1860-luvulla karkurit kahteen ryhmään sen perusteella, millainen karkuri oli ja miten pako tapahtui. Eniten aiheuttivat hankaluuksia ns. v a r n a k i t. He olivat vankeja, jotka eri rikoksista

tuomittuina olivat olleet lukuisissa rangaistuspaikoissa ja joilla oli kokemusta useista pakomatkoista. Varnakilla oli yleensä selvä päämäärä ja suunnitelma. Hän keräsi varastoon muonaa, vaatteita ja erilaisia tarvikkeita. Näistä tärkein oli kirves, jota ilman taigassa ei tullut toimeen. Hankintoja tehdessään varnakit pyrkivät kokkien ja kirjurien suosioon ja lahjoivat heitä. Hankitut tavarat oli helppo piilottaa puiseen vankilaan, ja tiilivankilassakin pystyi aina irrottamaan jonkun tiilen kätköä varten. Paossa tarvittavat rahat ja väärennetyt henkilöllisyyspaperit varnak kätki vaatteisiinsa. Kerätyillä varastoilla karkuri turvasi pakonsa ensimmäiset, vaikeimmat päivät. Silloin häntä jäljitettiin aktiivisimmin, mutta kovin kauas eivät vartijat voineet takaa-ajoa jatkaa. Mieluiten paettiin keväällä, ja siksi sanottiin, että kenraali käki komensi vankeja karkaamaan. Esimerkkinä mainittakoon, että v. 1859 Aleksandrovskin tehtaalla Zabaikalin oblastissa karkaamistapaukset jakaantuivat eri kuukausien osalle seuraavasti:

tammikuu	2	heinäkuu	21
helmikuu	10	elokuu	10
maaliskuu	4	syyskuu	28
huhtikuu	65	lokakuu	11
toukokuu	35	marraskuu	12
kesäkuu	32	joulukuu	–

Muuallakin karkaamiset noudattivat samaa linjaa, jossa on selvästi nähtävissä ilmaston vaikutus. Keväisin ja kesäisin karkuri käytti hyväkseen luonnon antimia: kalaa, riistaa, linnunmunia, sieniä, marjoja jne. Pitkän pakomatkan aikana kokemus karttui, ja karkuri oppi valikoimaan eri tuotteita. Varnakit tunsivat alueet ja tiet. Metsien keskeltä he löysivät kylät ja kulkuväylät.

Vaikka Siperian alueet olivat valtavat, pakoteillä oli selvät rajat. Idässä ja pohjoisessa oli vain asumattomia erämaita ja vihamielisiä asukkaita. Burjattien keskuudessa karkureilla oli huono maine. Heitä ärsytti näiden rikollisuus ja epärehellisyys, ja he auttoivat mielellään kiinniottajia. Kiinan rajan yli ei ollut menemistä, sillä sikäläiset viranomaiset ottivat karkurit kiinni ja palauttivat heidät. Kun pohjoinen, itä ja etelä olivat tukossa, ainoa pakosuunta oli länsi. Useimmat karkurit olivat sieltä kotoisin, ja siellä oli paonkin aikana paremmat elinmahdollisuudet.

Baikalin länsipuolelle päästyään karkurit tiesivät pahimman olevan ohi. Irkutskin tienoilla he lepäsivät ja keräsivät voimia. Sieltä karkumatka jatkui Angarajokea pitkin, ja ranta-asukkaat saattoivat keväisin nähdä joella pieniä lauttoja, joilla laski alavirtaan 2–3 miestä. Monet karkurit pyrkivät ja pääsivät töihin kullanhuuhtomoihin. Tämä oli tarpeen, koska matkaa varten kerätyt varastot eivät voineet riittää pitkälle. Useat pestautuivat rengeiksi, ja isännille he olivat halpaa työvoimaa. Karkureita pidettiinkin yleisesti palveluksessa, vaikka se oli lainvastaista. Aina isännällä ei ollut vaihtoehtoakaan, sillä joskus karkuri oli polttanut talon, jossa hänelle ei ollut tarjottu vieraanvaraisuutta eikä häntä ollut otettu töihin. Karkurit olivat yleensä työssä vain lyhyen ajan. Levättyään ja saatuaan kokoon evästä ja tarvikkeita he jatkoivat matkaa. Paitsi työnteolla ja kerjäämisellä he saattoivat hankkia toimeentu-

lonsa myös varastamalla ja ryöstämällä. Siperian tiet olivatkin kuuluja vaarallisuudestaan ja turvattomuudestaan.

Yhden kevään ja kesän aikana pakolainen ei voinut vielä päästä Itä-Siperiasta Euroopan puolelle. Syksyn koittaessa varnakit pestautuivat töihin, ja joskus he rakensivat taigaan tuvan, jossa odottivat uutta kevättä. Kului pitkä aika ennen kuin karkuri pääsi edes Uralille. Siperiassa matkustavat kohtasivat usein 5—6 hengen seurueita, jotka kontti selässä vaeltivat Venäjälle päin. Tavallisesta kulkijasta heidät saattoi erottaa villistä, säikähtyneestä katseesta. Muita tuntomerkkejä olivat kurja vaatetus, kalpeat nääntyneet kasvot ja mustat silmänalustat sekä vyössä roikkuvat veitsi ja kirves. Mitä lännemmäksi tultiin, sitä vähemmän oli karkureita. Heitä joutui kiinni eri paikkakunnilla, ja heidät lähetettiin takaisin karkotuspaikkaansa. Useimmat karkurit eivät pyrkineet varsinaiselle kotiseudulleen, vaan Euroopan puoleiselle Venäjälle, jossa he halusivat aloittaa uuden elämän. Leima aiheutti pakolaisille vaikeuksia, ja monesti karkuri paljastui juuri sen takia. Kun Venäjän kaupungeissa tehtiin poliisiratsioita ja pidätettiin paperittomia, epäilyttäviä ihmisiä, tavattiin aina Siperiasta karanneita. Korruptio, kaupunkien heikko poliisijärjestys ja väestökirjanpidon sekavuus antoivat kyllä karkureille monia mahdollisuuksia. Eräät heistä saattoivat päästä huomattavaan arvoon ja varallisuuteen. Sattui tapauksia, että arvostettu kaupunkilainen paljastui karkuriksi ja lähetettiin takaisin Siperiaan.[6]

Euroopan puolelle pääsi suhteellisen harva karkuri. Useimmat olivatkin liikkeellä ilman muuta selvää tavoitetta ja suunnitelmaa kuin pakkotyöstä pois pääseminen. He eivät monesti selviytyneet edes Baikalin länsipuolelle. Tavalliselta karkurilta puuttuivat kaikki varnakien avut. Kun he eivät tunteneet teitä, he eksyivät helposti ja kuolivat erämaassa. Sitä välttääkseen he pyrkivät liikkumaan asutuilla seuduilla, jolloin taas helposti jäivät kiinni. Syksyn tultua karkurin elämä vaikeutui, ja kohmettuneita ja paleltuneita kulkijoita löydettiin aina ensimmäisten pakkasten jälkeen Itä-Siperian kaupunkien ja kylien ympäristöstä. Myös Siperian äkilliset lumimyrskyt koituivat monen kohtaloksi. Niinpä maaliskuussa 1881 löydettiin sulaneen lumen alta 13 tuntemattoman ihmisen ruumiit läheltä Tomskia, ja surmansa saaneiden uskottiin olleen karkureita.[7]

Pakkotyöhön tuomitun kohtalo oli kova, huonommaksi ei elämä juuri voinut muuttua. Pitkäaikainen pakkotyö ja sitä seuraava elinikäinen Siperiassa-olo tuntuivat mahdottomilta kestää, ja epätoivoissaan karkotettu saattoi yrittää pakenemalla muuttaa kohtaloaan. Mielessä oli vapaa elämä jossain Venäjällä.[8] Pakkosiirtolaisen elämä oli tietysti paljon helpompaa, mutta siirtoloistakin silti paettiin. Syynä olivat koti-ikävä ja se, että kruunun avustuksella oli vaikea päästä uuden elämän alkuun. Lisäksi paikallinen väestö suhtautui vihamielisesti uudisasukkaisiin. Useinkaan ei ollut muuta mahdollisuutta kuin etsiä elantonsa kiertelemällä.

Uudistetut, repressiiviset rangaistukset eivät pystyneet estämään pakoja. Tutustuttuaan v. 1890 Sahalinin oloihin *Tšehov* totesi karkotettujen pakenevan yhä uudestaan. Vasta kun vanhuus ja heikko terveys pakottivat pysymään rangaistuspaikalla, luovuttiin pakenemisesta. Sahalinilta karanneista *Tšehov* kirjoitti:

"Niin kauan kuin karkotettu on nuori ja vankka, hän yrittää paeta mahdollisimman kauas – Siperiaan tai Venäjälle. Tavallisesti hänet saadaan kiinni, tuomitaan ja passitetaan takaisin karkotuspaikalle, mutta se ei häntä kauhistuta. Hitaassa taivalluksessa läpi Siperian, usein tapahtuvassa vankiloiden vaihdossa, uusissa tovereissa ja saattovartijoissa sekä matkan aikana sattuvissa seikkailuissa on oma erikoinen runoutensa ja niihin sisältyy sittenkin enemmän vapautta muistuttavaa kuin vankilaan ja tietöihin. Vuosien heikentämänä ja menetettyään uskonsa jalkoihinsa hän karkaa johonkin lännemmäksi, Amurille tai vaikkapa taigaan tai vuorille, kunhan vain pääsisi pois vankilan tuntumasta, näkemästä vastenmielisiä seiniä ja ihmisiä, kuulemasta kahleiden kalinaa ja vankien puhetta."[9]

Tämä Sahalinin vankeja koskeva lausuma voidaan laventaa koskemaan kaikkia Siperian pakkotyövankeja.

3. Karkureiden määrä

Karkotusjärjestelmän hallinnon heikkouksien tähden myös karanneita koskevat tiedot ovat puutteelliset. Varsinkaan karanneista pakkosiirtolaisista eivät viranomaiset kyenneet pitämään lukua ennen kuin vasta 1800-luvun loppupuolella, jolloin koko järjestelmää alettiin uudistaa. Niin kuin on tullut ilmi, paikoitellen yli puolet pakkosiirtolaisista oli paennut sijoituspaikoiltaan.[10]

Ennen 1870-lukua ei pakojen kokonaismäärästä ole tilastoja, mutta voidaan todeta, että karkuruus oli silloin hyvin yleistä. Tätä osoittaa jo se, että Euroopasta vuosina 1827–1846 Siperiaan kuljetetuista 159 755 henkilöstä oli palautettavia karkureita 18 328 eli 11,5 %.[11] Kun muistetaan, että karkureista vain pieni osa pääsi Uralin yli, niin voidaan arvioida paenneiden määrän olleen valtava.

Karkureista suurin osa oli lähtöisin pakkosiirtoloista. Niistä poistuttiin niin yleisesti, ettei Siperian väestö pitänyt sitä varsinaisena rikoksena. Myöskään *Maksimovin* mukaan pakkosiirtoloista lähteneet eivät olleet todellisia vankikarkureita. Hän vertasi heitä vaeltaviin talonpoikiin, jotka olivat asuttaneet koko Itä-Euroopan laakion. Siperian karkureiden enemmistö jatkoi siten vanhaa venäläistä perinnettä.[12] *Jadrintsevin* mukaan käytännössä karkurin ja työtä etsivän kulkurin ero oli lähes olematon. Pakkosiirtolainen muuttui karkuriksi jo pyrkiessään etsimään elantoaan sijoituspaikkansa ulkopuolelta. Kun huuhtomossa työskentelevä siirtyi toiseen huuhdontapaikkaan eikä ilmoittanut lähdöstään viranomaisille, hänkin muuttui karkuriksi.

Pakkotyölaitoksissa karkotetut olivat todellisen vangin asemassa, jolloin pakeneminen oli vaikeampaa. Vuosina 1847–1857 Nertšinskin alueen pakkotyöläisistä pakeni n. 24 prosenttia.[13] Eräillä rangaistuspaikoilla pakeneminen oli vieläkin yleisempää. Niinpä esim. Nikolajevskin viinapolttimolla Irkutskin kuvernementissa tapahtui karkaamisia seuraavasti:

Vuosi	Pakkotyöläisten määrä	Karkureiden määrä
1847	442	215
1857	347	248
1859	462	291

Karkureiden määrä nousi siis yli puoleen vankien kokonaismäärästä. Kaikkiaan oli v. 1847–1857 Siperian rangaistuslaitoksista paennut 12 929 henkilöä. Heistä oli löydetty ja palautettu 2 730 eli 21 prosenttia.[14]

Tilanne oli samanlainen vuosikymmentä myöhemmin. Kun sisäasiainministeriön tutkija Vlasov vuosina 1869–1871 tutustui pakkotyölaitoksiin, havaittiin, että Nertšinskissä kirjoissa olevista 7462 pakkotyöläisestä oli paennut 1016. Zabaikalin ja Amurin oblastien sekä Sahalinin 10 228 pakkotyöläisestä oli karannut 1430, ja paikoitellen karkureiden määrä kohosi 50 prosenttiin pakkotyöläisten kokonaismäärästä.[15]

Vuosisadan lopulla tapahtuneet hallinnolliset uudistukset ja se, että Sahalinista tuli pakkotyövankien sijoituspaikka, eivät paljon vaikuttaneet karkureiden määrään. Taulukossa n:o 13 on esitetty vuonna 1898 eri alueille sijoitettujen ja paenneiden määrät.

Vaikka Tobolskin kuvernementista ei ollut ilmoitettu karkureiden määrää, *Salomon* arvelee että siellä näitä oli tietymättömissä enemmän kuin missään muualla. Tomskin kuvernementin karkureiden määrän hän arvelee suhteellisesti yhtä suureksi.[16]

Sahalin saariasema hillitsi hieman karkuruutta. Vuonna 1889 sen eri rangaistuslaitoksista karanneiden määrä vaihteli 15,33 %:n ja 6,4 %:n välillä. Lisäksi laskettiin, että saaren jokaisesta viidestä vangista vähintään kolme oli ollut karkumatkalla.[17]

Valtavaa karkureiden määrää ei selitä pelkkä vapaudenkaipuu ja halu päästä eroon kurjasta kohtalosta. Yhtenä syynä oli vartijoiden ja muiden viranomaisten kehnous. Oli tunnettua, että hyötyäkseen kruunun karkotetuille antamista rahoista ja tarvikkeista he suorastaan kehottivat vankeja pakoon. Karkotusviranomaiset ja vartijat eivät myöskään olleet parasta virkamiesainesta, vaan usein henkilöitä, jotka oli

Taulukko n:o 13. Vuonna 1898 kuvernementteihin ja oblasteihin sijoitettujen ja tietymättömissä olevien karkotettujen määrät.

Alue	Karkotettuja	Tietymättömissä olevia	Tietymättömissä olevien osuus
Tobolsk	106 093		
Tomsk	38 334		
Jenisei	51 019	11 556	22,65 %
Irkutsk	71 800	29 403	40,95 %
Zabaikal	14 395	3 374	23,44 %
Jakutia	5 177	1 277	24,67 %
Amur	679	484	71,28 %
Primorsk	2 117	1 817	85,83 %
Sahalin	8 963		

siirretty Siperiaan virkavirheiden ja rötösten tähden. Karkurin kiinni ottamisesta maksettiin rahapalkkio, jolla oli pikemminkin negatiivinen kuin positiivinen vaikutus. Monesti näet sattui, että vartija ja karkuri jakoivat sen keskenään. Pakoa suunnitteleva ilmoitti vartijalle missä ja milloin pakenisi ja mistä oli löydettävissä. Samalla sovittiin palkkion jakamisesta, joka tapahtui, kun karkuri oli tuotu takaisin. Tällä tavalla moni varnak hankki varoja todellista pakoa varten.[18]

Tärkeänä syynä pakojen runsauteen oli usko niiden helppouteen. Pakenijat tiesivät, että päästyään muutaman päivämatkan etäisyydelle sijoituspaikasta he tuskin joutuisivat kiinni. Siperiahan oli valtava, ja viranomaisia oli vähän. Tobolskin kuvernementin eri piirikunnissa oli 3–6 poliisiasemaa kussakin ja niilläkin riittämätön henkilökunta. Tobolskin piirikunnassa oli vuosisadan vaihteessa 269 asuttua paikkaa ja 3 poliisiasemaa. Kuvernementin piirikuntien asukasmäärä vaihteli 11 600:n ja 60 000:n välillä, ja niiden laajuus oli kymmeniä tuhansia neliökilometrejä. Muissa kuvernementeissa tilanne oli samanlainen. On selvää, etteivät poliisit kyenneet tällaisissa oloissa jäljittämään karkureita. Jo järjestyksen ylläpitäminen oli heille usein ylivoimaista. Karkurit joutuivatkin useimmiten kiinni enemmän omasta syystään kuin viranomaisten ansiosta erehtyessään tekemään rikoksia asutuskeskuksissa. Turvallista oli taigalla ja arolla, jonne poliisin käsi ei ulottunut. Siellä oli kuitenkin vastassa kova luonto, ja karkurin pahin vihollinen olikin itse Siperia eivätkä viranomaiset.[19]

4. Suomalaiset karkurit

Siperian karkureiden pääosa oli tietysti venäläisiä, mutta Kaukasiasta ja valtakunnan eteläisistä osista kotoisin olevia karkureita oli suhteellisesti enemmän karkureiden kuin karkotettujen joukossa. Tämän katsottiin merkitsevän sitä, että mitä suurempi oli ilmaston ja luonnonolojen ero karkotetun kotipaikan ja Siperian välillä, sitä innokkaammin karkotettu pyrki pakenemaan.[20] Suomalaisille eivät ilmastolliset erot olleet merkittävät, ja heidän pakonsa syyt olivatkin toiset.

Suomalaisten karkureiden kokonaismäärän selvittäminen on tietysti mahdotonta. Eri lähteiden mukaan pakkotyöhön tuomituista karkasi 63 henkilöä, joiden joukossa ei ollut yhtään naista. Tämä joukko jakaantui seuraavasti:

Jäljettömiin hävinneitä	30
Itse Suomeen päässeitä ja palautettuja	16
» » » » sinne jääneitä	1
Kiinni saatuja, jotka tuotiin Suomeen ja palautettii	6
Siperiassa kiinni saatuja ja palautettuja	10
Uudelleen paenneita ja hävinneitä	4

Verhne Sujetukista karkasi 26 miestä ja yksi nainen. Heistä oli:

Hävinneitä	9
Itse Suomeen päässeitä ja palautettuja	4
Siperiassa kiinni saatuja ja palautettuja	14

Om-siirtolasta karanneita oli 30, joista yksi oli nainen. He jakaantuivat seuraavasti:

Itse Suomeen päässeitä ja palautettuja	8
Kiinni saatuja, jotka tuotiin Suomeen ja palautettiin	8
Moskovassa kuolleita	1
Siperiassa kiinni saatuja ja palautettuja	13

Ryžkovasta tiedetään vain yhden miehen karanneen, ja hänet saatiin kiinni karkumatkalla.

Näitä lukuja ei voi verrata keskenään, sillä ne perustuvat eri lähteisiin. Pakkotyöpaikoista ja Verhne Sujetukista karanneita koskevat tiedot perustuvat pääasiassa karkotusviranomaisten raportteihin. Om-siirtolasta karanneita koskevat tiedot ovat löytyneet senaatin, KKK:n ja VSV:n arkistoista sekä lehdistöstä. Tiedot vastaavat vain vähäisessä määrin todellisuutta. Kuten siirtoloita koskevasta luvusta ilmeni, harvat Suomesta pakkosiirtolaisiksi karkotetut viihtyivät asuinpaikoissaan. Niinpä siirtoloista poistuneiden määrä oli moninkertainen edellä oleviin lukuihin verrattuna. Pakkotyöstä karanneet tulivat paremmin rekisteröidyiksi, mutta viranomaisten raportteja on vain vuosilta 1845—1867. Jos verrataan pakkotyöhön tuomittujen miesten määrää 806 vastaavaan karkureiden määrään 63, havaitaan, että miehistä karkasi 7,8 %. Jos taas verrataan karkotusviranomaisten ilmoittamia lukuja keskenään, karkausprosentti tulee paljon suuremmaksi. Heidän raporteissaan on tiedot 250 pakkotyöhön tuomitusta miehestä ja 20 naisesta, ja näistä karanneiksi ilmoitetaan 53 miestä. Tämän mukaan karkausprosentti olisi 21,1. Kun verrataan näitä 7,8 ja 21,1 prosentin osuuksia kaikkien karkureiden kokonaismääriin, havaitaan suomalaisten pysyneen paikoillaan keskimääräistä paremmin. Mikäli käytettävissä olisivat täydelliset ja koko ajanjakson kattavat tiedot suomalaisista pakkotyöläisistä, voisi suomalaisten karkureiden osuus olla lähempänä kaikkien karkureiden osuutta. Toisaalta voi hyvin olla, että suomalaiset pakkotyöläiset karkasivat useammin kuin muut. Hehän valittivat *Castrén*ille ja muille heidän luonansa käyneille koti-ikäväänsä ja olivat valmiit vaihtamaan Siperian vaikka Viaporissa kärsittäväksi elinkautiseksi vankeudeksi.

Pakkotyöstä karanneita pääsi omin voimin Suomeen 17 eli neljä enemmän kuin siirtoloista karanneita. Voidaan päätellä, että pakkotyöläinen oli innokkaampi pyrkimään Suomeen. Tämä on tietysti ymmärrettävää, koska hänet oli viety karkotukseen väkisin, kun taas siirtolainen oli mennyt sinne omasta tahdostaan. Suurin osa siirtoloista poistuneista kierteli elantoa etsien eri puolilla Siperiaa, ja Suomeen saakka päässeet olivat poikkeuksia tästä joukosta. Heidän pakonsa syynä näyttää olleen koti-ikävä. Wiborgs Tidningin toimittaja tapasi v. 1876 Om-siirtolasta karanneen mustasaarelaisen Henrik Norrgårdin ja muhoslaisen Antti Koistisen kaupungin vankilassa, kun näitä oltiin viemässä takaisin Siperiaan. Tiedusteltaessa paon syytä molemmat sanoivat ikävöineensä Suomeen, vaikka elinolot olivat siirtolassa helpommat kuin kotimaassa.[21] Norrgård oli karkotettu anomuksensa perusteella v. 1862 ja Koistinen samoin anomuksensa perusteella v. 1871. Heidät molemmat oli tuomittu toistuvasta irtolaisuudesta ja varkauksista.[22] Kova ikävä oli myös Katariina Ruonelinilla, jonka *Lansdell* tapasi v. 1876 Oulun vankilassa. Nainen oli paennut Siperiasta,

ja kun kysyttiin vaiketelmia Siperiasta ja paon syytä, hän vastasi: "Maa ei ole yhtään hassumpi, mutta minulle tuli kauhea ikävä äitiä.[23]

Suomalaisetn pakkotyöläisten pakomotiivit ja -reitti olivat jokseenkin samanlaiset kuin muidenkin. Kauhavalaisen Mikko Salomonmäen karkumatkasta kirjoitti Tähti 8. 4. 1864:

> "Siperiaan lähetetyistä vangeista on usiastikin muutamia päässyt karkuun, sitte kun he siellä ovat jonkun ajan työssä oleskelleet. Sellainen onneton veitikka on tälläkin kertaa raudoissa Turun linnassa. Hänen Siperiaan matkustuksestansa, siellä olostansa ja karkaamisestansa kirjoitamme tähän, hänen oman juttelunsa mukaan seuraavasti: Mikon vankeuden aika Nertsinskissä oli 3 ajastaikaa. Samana päivänä kun hän raudoista päästettiin karkasi hän yhdessä kolmen ryssän vangin kanssa. Walta teitä ei arwattu kulkea, mutta kun umpiteitä. Puutteita ja vaivoja oli yllin kyllin kärsittävänä. Tungusilaisten piirissä oliwat he 4 wuorokautta syömättä, eiwätkä saaneet muuta nautittawaa kuin wettä. Wähän matkan päässä näkivät he myllyn, jossa luulivat saavansa hyvinkin elon ainetta, mutta se oli tyhjä. Paremman puutteesta kokosivat he jauhon tomua, sekoittivat sitä veteen ja kokevat sillä kovaa nälkäänsä vähentää. Baikal järven poikki menivät he lautalla, jonka hirsistä sitä vasten kokoon supaisivat. Krasnojarskin paikoille asti kulkivat he yhdessä; siinä erosi Mikko kumppaneistansa ja rupesi yksin pötkimään kotoa päin. Tartarien ja Kirgisien piirin läpitse kulkiessaan tuli Mikkokin omilla kootuilla elon aineillansa; sillä hän tiesi niiltä ei mitään apua heruman. Permin paikkakunnalle ehdittyänsä ottivat kasakat hänen kiinni viimeis heinäkuussa ja pitivät hänen samassa kaupungissa vankina 3 kuukautta. Heille sanoi hän olevansa Porista karannut merimies Johan Gustav Wikenberg. Kun sitte kirjoituksilla saatiin tietää, että Porista oli sen niminen mies karannut, lähetettiin Mikko Suomeen. Jalkapatikassa sai hän tämän matkan rohjata, paitsi Nischnei Nowgorodista Pietariin, jonka välin hän sai herroiksi ajaa höyryhevosella rautateillä. Turun linnaan tultuansa lähetettiin hänet Poriin tutkittavaksi. Raastuvan oikeusto siellä tuomitsi hänen laivan palveluksesta karkaamisesta 12 päivän vankeuteen vedellä ja leivällä ja sotamieheksi kuudeksi vuotta. Tähän tuomioon ei hän tyytynyt, jonka tähden hän lähetettiin Turun linnaan, jossa hän viimeis lokakuun 17 päivänä tunnusti karanneensa kesäkuussa 1859.[24]

Taposta tuomittu Salomonmäki karkotettiin Siperiaan v. 1856. Aleksandrovskin viinapolttimolle hän tuli 29. 11. 1857 ja pakeni sieltä 25. 3. 1861.[25]

Kuvauksesta ilmenee, että suomalaiset käyttivät hyväkseen kansallisuuttaan ja sitä, etteivät viranomaiset tunteneet Suomen oloja. Väärillä nimillä ja sepittämillään tarinoilla karkurit saivat viranomaiset epävarmoiksi, eikä näillä ollut muuta mahdollisuutta kuin lähettää heidät Suomeen identifioitaviksi. Vastaavia tapauksia oli pakkotyöstä paenneiden kohdalla kuusi ja siirtoloista paenneiden kohdalla seitsemän. Salomonmäelle karkumatka oli sikäli onnekas, että se muutti hänen kohtalonsa. Karkumatkalla hänen terveytensä oli niin heikentynyt, ettei häntä enää lähetetty Siperiaan, ja rangaistus muutettiin elinkautiseksi vankeudeksi. Vankilassa hän vähitellen tervehtyi, ja jo vuonna 1869 hän pyysi päästä Siperiaan siirtolaiseksi. Senaatin oikeusosasto hylkäsi kuitenkin anomuksen. Pari vuotta myöhemmin Salomonmäki yritti menestyksellisesti uudelleen, ja hänen luovutettiin Viipurissa venäläisille Siperiaan kuljettamista varten 1./13.19. 1871.[26]

Siperiasta paenneiden vangitseminen ja palauttaminen olivat tietysti poliisin ja vankilaviranomaisten tehtäviä, mutta myös hallinnon ylimmällä tasolla kiinnitettiin asiaan huomiota. Kun Suometar 6. 10. 1865 ja Helsingfors Dagblad päivää myöhem-

min julkaisivat uutisen Ilmajoelta karkotetun Gabriel Huikun Venäjällä tapahtuneesta pidättämisestä ja Suomeen tuomisesta, kenraalikuvernööri Rokassovski tiedusteli 2./14. 10. 1865 Vaasan läänin kuvernööriltä K. G. Wredeltä, oliko tällä enemmän tietoa Siperiasta karanneista suomalaisista. Vastauksessaan Wrede ilmoitti, että vuoteen 1848 mennessä vain yksi karkotettu oli onnistunut pakenemaan Suomeen saakka. Hän oli Elias Nopola, joka oli päässyt pakenemaan kotiinsa Saarijärven pitäjään. Hänen jälkeensä olivat karkaamiset yleistyneet. Karkurit oli yleensä saatu kiinni Venäjällä. Siellä he olivat ilmoittaneet väärän nimen, heidät oli tuotu Suomeen ja lähetetty tunnistamisen jälkeen takaisin karkotuspaikkaan.[27]

Tiedustelu näyttää liittyneen kenraalikuvernöörin normaaliin Suomen tapahtumien seuraamiseen. Vastaus tyydytti Rokassovskin informaatiotarpeen, eikä asian johdosta ryhdytty enempiin toimiin.

Todellinen varnak oli kuuluisa "Pukkilan Jaska" Taposta tuomitun talollisenpojan Jaakko Jaakonpoika Pukkilan matka Siperiaan alkoi 26. 1./7. 2. 1853. Muutamaa vuotta myöhemmin Kauhavalle ilmestyi laukkuryssä, joka oleskeli Pukkilan talon lähettyvillä. Kylällä ruvettiin ennen pitkään puhumaan karkurista, ja viranomaiset puuttuivat asiaan. Selvisi, että laukkuryssä oli Siperiasta paennut Jaakko Pukkila. Hänet pidätettiin ja luovutettiin Venäjän viranomaisille Viipurissa 3./15. 8. 1857. Perimätietona tunnetaan Kauhavalla laulu, jota Jaskan väitetään karkumatkalla ollessaan laulaneen. Se kuului näin:

"Pukkilan Jaska se sanoo, jotta:
Raha se oli, joka auttoo,
jottei mua kuljetettu
siältä Posenian kautta."

Ilmeisesti Jaska oli käyttänyt lahjuksia päästäkseen takaisin Suomeen. Perimätiedon mukaan hän pääsi vielä uudelleen karkuun ja meni siirtolaisena Amerikkaan, jossa hänen tiedettiin kuolleen.[28]

Pukkilan uudesta paosta ei ole asiakirjatietoja, eikä perimätieto myöskään selvitä, miten ja milloin Jaska olisi Amerikkaan päässyt. Amerikkaan siirtyminen liittyy muihinkin tarinoihin, jotka koskevat karkotettuja. Kuoreveteläinen talollisenpoika Johannes Heikinpoika Mattila eli "Hallin Janne" karkotettiin ryöstömurhasta tuomittuna Siperiaan v. 1869. Hänestä on kerrottu, että paettuaan Siperiasta Suomeen hän olisi muuttanut siirtolaiseksi Amerikkaan. Tarinan mukaan hän syyllistyi Duluthissa postinryöstöön ja murhaan, joutui kiinni ja hirtettiin.[29] On ilmeistä, että joku suomalainen siirtolainen oli rikokseen syyllinen, ja kun rikos muistutti Jannen Suomessa tekemää, siirtolaiset yhdistivät sen häneen. Janne ja hänen tarinansa olivat Duluthin siirtolaisille varmasti tuttuja. Duluthin postiryöstäjän ja Hallin Jannen identifiointi jää kuitenkin lähteiden aukollisuuden vuoksi epävarmaksi. On pieni mutta epätodennäköinen mahdollisuus, että Duluthissa hirtetty mies olisi todella ollut Johannes Heikinpoika Mattila. Venäjällä liikkui monia tarinoita, joiden mukaan siperian-karkurit olisivat päässeet Amerikkaan, mutta *Tšehov* piti niitä epätodenmukaisina.[30] Täysin turvassa eivät karkurit olleet Amerikassakaan, sillä Venäjä solmi v. 1877 USA:n kanssa rikollisten vastavuoroista luovuttamista koskevan sopimuksen.

Kanadaa koskeva sopimus tuli voimaan jo v. 1866, jolloin Venäjä teki vastaavan sopimuksen Englannin kanssa.[31]

Samantapainen kohtalo kuin Pukkilan Jaskalla oli hollolalaisella tarkka-ampujalla Kaarlo Antinpoika Raskilla. Ryöstömurhasta tuomittuna hänet lähetettiin Siperiaan v. 1859. Keväällä 1863 hän karkasi Nertšinskistä, kulki jalkaisin läpi Siperian ja Euroopan puoleisen Venäjän ja tuli Suomeen Laatokan pohjoispuolitse kesäkuussa 1865. Oltuaan aluksi töissä Kuopion läänissä hän palasi kotiseudulleen, jossa joutui kiinni 27. 10. 1865. Raskin karkumatka onnistui sikäli, että häntä ei enää lähetetty Siperiaan. Hänen terveytensä todettiin niin kehnoksi, etteivät vankilaviranomaiset uskoneet hänen kestävän kuljetusta. Siksi tuomio muutettiin Suomessa kärsittäväksi elinkautiseksi vankeudeksi. Vuonna 1869 Rask anoi pääsyä siirtolaiseksi Siperiaan, mutta anomukseen ei suostuttu.[32]

Kotiseudullaan kiinni joutuneiden kohtalon halusi välttää Ylihärmän lukkarin poika Juha Flink. Veljensä murhasta hänet tuomittiin kuolemaan ja luovutettiin 11./27. 5. 1866 Venäjän viranomaisille Siperiaan vietäväksi. Hän onnistui pakenemaan, mutta ei jäänyt Ylihärmään, vaan siellä käytyään jatkoi matkaa Oravaisiin, josta pääsi purjeveneellä Ruotsiin. Siellä hän sortui rikoksiin, joutui kiinni, ja hänet palautettiin Suomeen. Uudelleen hänet luovutettiin Venäjän viranomaisille 3./15. 4. 1873.[33]

Flinkin tapaus panee otaksumaan, että jotkut Siperiasta karanneet olisivat voineet jälkiä jättämättä päästä Ruotsiin, jossa he olisivat aloittaneet uuden elämän. Karkuri ei tosin ollut täysin turvassa Ruotsissakaan, sillä Venäjän ja Ruotsin välillä solmittiin 15./27. 12. 1860 kulkurien, kerjäläisten ja rikollisten vastavuoroista luovuttamista koskeva sopimus.[34]

Siperiasta pakeni myös Suomen historian kuuluisin murhamies Matti Haapoja. Anomuksensa perusteella hänet karkotettiin siirtolaiseksi, ja matka Siperiaan alkoi 13./25. 2. 1881.[35] Haapojan Siperiassa-olosta ei ole käytettävissä arkistolähteitä. Kertoessaan elämästään Matilda Wredelle Haapoja valehteli katumusta teeskennellen.[36] Luotettavampia ovat katekeetta Lindholmin kirjeissään antamat tiedot. Niiden mukaan Haapoja tuli Om-siirtolaan v. 1881. Sieltä viranomaiset karkottivat hänet pian Itä-Siperiaan, koska hänen epäiltiin syyllistyneen murhaan. Haapoja kävi tämän jälkeen Verhne Sujetukissa ja työskenteli Altain kullanhuuhtomoissa useita vuosia. Vuonna 1888 hän osallistui Verhne Sujetukin kirkon rakentamiseen. Silloin hän käyttäytyi hyvin eikä juopotellut, mutta pelasi innokkaasti korttia. Vuonna 1889 murhasi ja ryösti Viitasaarelta kotoisin oleva Matti Kuivala virolaisen Rugis-nimisen kapakoitsijan ja vei häneltä 500 ruplaa. Ilmeisesti Haapojalla oli osuutta asiaan, sillä molemmat katosivat paikkakunnalta. Seuraavan kerran oli Haapoja ja Kuivala, josta käytettiin nimitystä "rikas Matti", nähty Minusinskissa, josta he olivat menneet Abakaniin. Sieltä he olivat kulkeneet länteen ja tulleet Tomskiin, jossa olivat työskennelleet suomalaisen puusepän Välimäen verstaassa. Välimäki oli lainannut Haapojalle 100 ruplaa. Pian tämän jälkeen kumppanukset olivat kadonneet ja Kuivala oli löydetty tapettuna kaupungin ulkopuolelta. Vuonna 1890 Haapoja tavattiin jälleen Altain huuhtomoilta läheltä Kuznetskin kaupunkia. Heinäkuussa hän oli lähtenut sieltä Gustaf Sepp -nimisen virolaisen kanssa Verhne Sujetukiin. Virolaisella tiedettiin olleen mukanaan naula kultaa ja 100 ruplaa rahaa. Tämän

jälkeen kukaan ei ollut kuullut Seppistä. Lindholm arveli Haapojan murhanneen ja ryöstäneen kumppaninsa.[37] Samanlaisia tietoja kuin Lindholmilla oli Johannes Granöllä. Niiden mukaan Haapoja asui yhdessä Gabriel Sutkin kanssa Minusinskin piirikunnassa v. 1886 ja vietti normaalia elämää. Sutki kuitenkin oli sanonut, ettei Haapojasta enää miestä tule. Oleskellessaan Tomskissa v. 1890 Granö kertoi kuulleensa Haapojan uusimmista tekosista. Tomskissa myös kerrottiin, että Haapoja pyrki pakenemaan Amerikkaan.[38]

Pakomatkallaan Haapoja tuli v. 1890 Suomeen ja murhasi 8. 10. Helsingissä prostituoidun Maria Jemina Kustaantyttären. Seuraavana päivänä hänet saatiin kiinni Porvoossa.[39]

Ennen Suomeen-tuloaan Haapoja kierteli melko pitkään Siperiassa. Tällainen kuljeskelu oli tyypillistä siirtolaisiksi karkotetuille, mutta siihen ei aina liittynyt Haapojan rikosten kaltaisia tekoja. Haapojasta voidaan aiheellisesti käyttää nimitystä varnak, sillä jo Suomessa hän oli paennut useita kertoja ja tuli Siperiasta Suomeen omin keinoin. Hän sai myös jäädä kotimaahan, koska karkottaminen oli lopetettu. Haapoja teki itsemurhan Kakolassa 8. 1. 1895.[40]

Suomalaisiin karkureihin sovellettiin keisarikunnan yleistä lainsäädäntöä, ja viranomaisten raporteista ilmenee, että suomalaisia mm. leimattiin. Tämä oli rangaistus, jota Suomen laki ei tuntenut. Se liittyi Venäjän lainsäädännön epäinhimillisyyksiin, joita 1800-luvun alussa olivat lisäksi jäsenten silpomiset. Näistä seikoista Calonius oli maininnut lausunnossaan.[41]

Suomalaiset olivat karkotettujen pieni vähemmistö, ja vastaavasti kaikista karkureista suomalaisia oli hyvin vähän. Kokonaisuuden kannalta heidän merkityksestä oli lähes olematon. Suomessa taas Siperiasta karannut oli sensaatio, josta kirjoitettiin lehdissä. Karkurit toivat tietoa Siperiasta ja vaikuttivat siihen, kuinka suhtauduttiin karkotukseen rangaistuksena. He aiheuttivat myös sen, että vankien ja suuren yleisön keskuuteen levisi käsitys Siperian-rangaistuksen helppoudesta. Karkotusten alussa sitä oli pidetty kauheana kohtalona, jota verrattiin iankaikkiseen kadotukseen. Viisikymmentä vuotta myöhemmin se arvioitiin helpommaksi rangaistukseksi kuin vankilassa istuminen. Tämän sai tietää mm. Matilda Wrede työssään vankien parissa. Pietarissa Krestin vankilassa hän tapasi kerran Siperiaan lähetettävän suomalaisen, joka oli saanut muutetuksi vankilatuomion karkotukseksi. Wreden kysyessä, miksi vanki halusi päästä Siperiaan, tämä vastasi: "Katsokaahan neiti hyvä, Kakolasta ei voi paeta, mutta Siperiasta voi."[42]

1. Ukaz 29 129 P.S.Z. Sob. 1-e T 38.
2. Ukaz 13 657 P.S.Z. Sob. 2-e T 15 s. 491–493.
3. Ukaz 29 330 P.S.Z. Sob. 2-e T 30 s. 343–351.
4. Ukaz 23 057 P.S.Z. Sob. 3-e.
5. Jadrintsev 1892 s. 267.
6. Maksimov 1891 I s. 137–203, vrt. Troyat 1967 s. 145–146.
7. Jadrintsev 1892 s. 272.
8. Tšehov 1893–1895 s. 324–326.
9. Tšehov 1893–1895 s. 325.

10. Ks. sivut 126–127.
11. Jadrintsev 1889 s. 334–335, Jadrintsev 1892 s. 249–250, 265–268.
12. Maksimov 1891 II s. 115–130, vrt. Tšehov 1893–1895 s. 327.
13. Maksimov 1891 I s. 152.
14. Maksimov 1891 II s. 97–106.
15. Jadrintsev 1889 s. 342–343.
16. Salomon 1900 s. 259–278, liite n:o 4.; vrt. Margolis 1975 s. 229.
17. Tšehov 1893–1895 s. 330.
18. Maksimov 1891 II s. 86–115, Jadrintsev 1892 s. 265–266, Tšehov 1893–1895 s. 327–328.
19. Salomon 1900 s. 293–296.
20. Tšehov 1893–1895 s. 328–329.
21. Wiborgs Tidning 23. 3. 1876.
22. Sen. oikeusosaston päätöstaltiot 1862 ja 1871.
23. Ks. sivu 79.
24. Tähti 8. 4. 1864.
25. Irkutskin kuv:n karkotusviranomaisten selvitys vuodelta 1861.
26. Sen. oikeusosaston päätöstaltio 1871, KKK 9/1862.
27. Suometar 6. 10. 1865, Helsingfors Dagblad 7. 10. 1865, KKK 62/1860.
28. Sen. oikeusosaston päätöstaltio 1852; KKK 39/1852, KKK 76/1855; prof. P. Virrankosken 19. 2. 1978 tekemä maanviljelijä Erkki Passilan haastattelu.
29. Aulis Oja: Laulu Hallin Jannesta (Kalevalaseuran vuosikirja n:o 55/1975).
30. Tšehov 1893–1895 s. 333–334.
31. Pohlebkin 1969 s. 94.
32. Sen. oikeusosaston päätöstaltiot 1859, 1869; KKK 62/1860, VSV 91/1866; Hämäläinen 27. 10. 1865; Suometar 30. 10. 1865.
33. KKK 9/1862, Hufvudstadsbladet 21. 11. 1872, Ylikangas 1974 s. 92–93.
34. Pohlebkin 1969 s. 94.
35. Turun keskusvankilan vankiluettelo 1880, KKK 45/1881.
36. Hanhineva 1950 s. 32, Ståhlberg 1966 s. 405–406.
37. Lindholmin kirje oli päivätty Verhne Sujetukissa 20. 12. 1890, ja se julkaistiin Uudessa Suomettaressa 8. 2. 1891 ja Wasabladetissa 1. 11. 1894.
38. J. Granö 1893 s. 116–117, 172.
39. Hanhineva 1950 s. 32.
40. Turun keskusvankilan vankiluettelo 1895, vrt. Ståhlberg 1966 s. 414–421.
41. Ks. sivu 30.
42. Åbo Akademin kirjastossa säilytettävä Matilda Wreden kokoelma.

VII KARKOTUSTEN LAKKAUTTAMINEN

1. Asian käsittely Tammikuun valiokunnassa

Karkotusasetus oli annettu ilman säätyjen suostumusta. Kun valtiopäiviä ei vuoden 1809 jälkeen kutsuttu koolle, ei säädyille jäänyt mahdollisuutta vaikuttaa asiaan millään tavoin. Vasta liberaalisemman suuntauksen päästyä valtaan Suomen yhteiskunnallisissa oloissa tuli Siperiaan karkottaminen viralliseen käsittelyyn. Tässä – niin kuin monessa muussakin – oli aloitteentekijänä J. V. Snellman. Vuonna 1860 hän kirjoitti Litteraturbladiin artikkelin "Om möjligheten af förbrytares koloniserande inom landet" Luotuaan katsauksen Suomen vankilaoloihin ja karkotukseen yleisenä rangaistusmuotona hän esitti, että Siperian asemesta karkotuspaikkana olisi jokin oman maan alue:

> "Meidän on kysyttävä eikö Suomen erämaiden viljely olisi yhtä siunauksellista ja ihmiskuntaa hyödyttävää kuin Siperian erämaiden viljely."[1]

Snellmanilla ei sinänsä ollut mitään karkotuksia vastaan. Hän vain halusi, että karkotetut tekisivät työtä kotimaansa hyväksi. Tämä ajatus muistuttaa Speranskin periaatetta, jonka mukaan Siperiaan tuomitut työskentelevät koko valtakunnan hyväksi.

Valtiollisen ja yhteiskunnallisen elämän ensimmäisenä uudistusvaiheena oli, että vuoden 1862 tammikuussa kutsuttiin koolle vaaleilla valittu komitea, jota varten senaatti laati ehdotuksen 52 käsiteltävästä asiasta. Kahdentenakymmenentenä kohtana oli rikoslain uudistaminen. Senaatin käsittelyssä 4. 5. 1861 tähän vaikutti keskeisesti senaattori J. E. Bergbom. Hänen mukaansa rikoslakia olisi kauttaaltaan uudistettava ja lievennettävä. Hän esitti mm., että kuolemanrangaistus poistettaisiin kaikissa muissa tapauksissa, paitsi milloin rikos oli kohdistunut

> "kokonaisuuden pysyvyyteen, valtion rauhaan, valtaistuimen turvallisuuteen ja Majesteetin pyhyyteen".

Kaikki laissa mainitut kuolemanrangaistuksen kovennukset oli lakkautettava. Siperiaan-karkotus oli poistettava, koska se ei ollut laillisella pohjalla. Muut senaattorit tarkastelivat rikoslain reformia vuoden 1734 lain pohjalta ja totesivat uudistuksia kaivattavan. He eivät kuitenkaan olleet valmiita yhtymään Bergomin yksityiskohtaisiin ehdotuksiin.[2]

*Blomstedt*in mukaan Bergbom pyrki kuolemanrangaistuksen kohdalla vuodesta 1826 vallinneen tilan laillistamiseen. Bergbom olisi siis vain halunnut asian säätyjen käsiteltäväksi. Toisaalta *Blomstedt* ei kiellä, että Bergbom mahdollisesti olisi pyrkinyt perustuslailliseen kannanottoon. Tähän viittaa väite, jonka mukaan karkotus ei ollut laillisella pohjalla. Bergbom oli koulutukseltaan juristi, ja hän oli tullut oikeusosaston jäseneksi v. 1851. Hän oli myös perehtynyt vankeinhoitoon toimiessaan 1840-

luvulla Viipurin työ- ja ojennuslaitoksen ja Kylliälän kasvatuslaitoksen johtokunnan jäsenenä. Hänellä oli lisäksi kokemusta rikosoikeudellisesta uudistustyöstä, sillä 1850-luvulla hän oli ollut uudistamassa vuoden 1798 sota-artiklojen määräyksiä.[3]

Varsinaisessa Tammikuun valiokunnassa rikoslain uudistusta käsiteltiin 29. ja 30. 1. 1862. Keskustelun avasi prof. F. L. Schauman, joka yhtyi täysin Bergbomin esittämiin näkökohtiin. Paroni C. J. Carpelan katsoi välttämättömäksi kuolemanrangaistuksen hallitsijaa vastaan tehdystä rikoksesta ja murhasta. Siperiaan-karkotusta hän piti kehnona rangaistuksena, sillä se oli menettänyt aiemman tehonsa, kun jotkut olivat päässeet karkaamaan takaisin Suomeen. Oli myös levinnyt käsityksiä, joiden mukaan Siperia oli parempi maa kuin Suomi. Siksi jotkut jopa toivoivat pääsevänsä karkotetuiksi. Rikoslakia ei tulisi rangaistusten osalta liiaksi lieventää, sillä siitä olisi tuhoisat seuraukset kuten oli havaittu Ruotsissa ja Ranskassa. Rovasti C. R. Forsman yhtyi Carpelaniin. Tuomiorovasti T. T. Renvallkin vastusti Siperiaan karkottamista lähinnä siksi, että karkotetut eivät olleet kotimaan viranomaisten alaisia ja että Venäjän viranomaiset saivat kohdella heitä, miten halusivat. Renvallin mielestä kaulan katkaiseminen pahalta rikolliselta olisi mielekkäämpää kuin Siperiaan karkottaminen. Hänenkin mukaansa koko rikoslaki oli uudistettava. Raatimies C. A. Öhrnberg oli samaa mieltä kuin Forsman ja Renvall. Siperian-rangaistuksen poistamista hän perusteli esimerkillä. Viaporissa oli kaksi elinkautista vankia surmannut erään aliupseerin päästäkseen Siperiaan. Varatuomari Adolf Törngrenin mielestä Siperian-rangaistuksesta oli luovuttava sen perustuslainvastaisuuden vuoksi. Talonpoikien edustaja Heikki Jaatinen yhtyi edellisiin puheenvuoroihin. Rovasti J. F. Bergh vetosi Vanhaan ja Uuteen testamenttiin perustellessaan kuolemanrangaistuksen tarpeellisuutta. Siperian-rangaistus oli hänen mukaansa aivan toinen asia, ja sitä voitiin soveltaa muihin raskaisiin rikoksiin. Pormestari A. Juselius kannatti rikoslain uusimista ja oli sitä mieltä, että Siperian-rangaistus oli perustuslain vastaisena kumottava. Kreivi C. M. Creutz vastusti Siperiaan-karkotusta, koska se ei ollut omiaan pelottamaan rikollisia vaan vaikutti päinvastoin. Toisena karkotuksien haittana hän näki niiden lainvastaisuuden. – Lopulta valiokunta äänesti siitä millainen ehdotus asiasta tehtäisiin tuleville valtiopäiville. Kaikki olivat karkotuksen poistamisen kannalla. Kuolemanrangaistuksen puolesta äänesti 28 ja sitä vastaan 20 valiokunnan jäsentä.[4]

Siperiaan-karkotus tuli valiokunnan tarkasteluun rikoslain käsittelyn yhteydessä, ja siksi laillisuus oli tärkeä näkökohta. Juristit Törngren ja Juselius pitivät karkotusta selvästi perustuslain vastaisena. Valiokunnan enemmistö vastusti karkottamista kuitenkin vankeinhoidollisista syistä. Koska karkotus oli menettänyt pelotustehonsa, tuli se tarkoituksensa menettäneenä lakkauttaa. Siperiaan joutuneiden oloista oli huolestunut vain tuomiorovasti Renvall. Asiaa tarkasteltiin myös puhtaasti suomalaisesta näkökulmasta. Yhdessäkään puheenvuorossa ei viitattu siihen, mitä mieltä hallitsija ja Venäjän viranomaiset asiasta olisivat.

2. Senaatin asenne karkotukseen

Tammikuun valiokunta oli pelkästään neuvoa-antava elin. Niinpä senaatti saattoi jättää sen ehdotukset huomiotta. Kun karkottaminen tuli rikoslain käsittelyn yhteydessä esille, todettiin, ettei senaatti voinut hyväksyä Siperiaan karkottamisen lopettamista, koska ei ollut sopivaa lausua mitään tavasta, jolla keisari tahtoi käyttää hänelle laissa myönnettyä armahdusoikeutta. Senaatti ei myöskään halunnut ehdottaa karkotuksia koskevan esityksen jättämistä säädyille, joskin se päätti kiinnittää hallitsijan huomion valiokunnan ehdotukseen. Ainoastaan senaattori Bergbom kannatti karkotusten lopettamista. Koko senaatti oli muuten rikoslain uusimisen kannalla.[5]

Senaatin kanta oli tiukan konservatiivinen, sillä armonosoitus oli perustuslain hallitsijalle suoma oikeus. Lisäksi senaatin asennoituminen osoittaa poliittista varovaisuutta ja alamaista kunnioitusta keisaria kohtaan. Joutuessaan jatkuvasti tekemisiin venäläisten virkamiesten kanssa ja perehtymään heidän asenteisiinsa senaattorit ymmärsivät, mikä pietarilaisen käsityksen mukaan kuului keisarille. Vallalla oli vielä Nikolain ajalta periytyvä auktoritatiivinen hallitsija–alamainen -suhde. Liberaalinen kausi oli tosin alkanut, mutta se ei ollut vielä tavoittanut muita senaattoreita kuin Bergbomin.

Toisaalta senaatin asenteeseen vaikutti rikoslain uudistuksen keskeneräisyys. Pian ilmeni, ettei senaatti yksinään kyennyt valmistamaan kaikkia asioita valtiopäiville, jotka kokoontuisivat syksyllä 1863. Valmistelutyön nopeuttamiseksi perustettiin senaattorien johtamia alakomiteoita, ja rikosoikeutta koskevat kysymykset tulivat Bergbomin johtaman ryhmän käsiteltäviksi. Hänen lisäkseen siihen kuuluivat prof. Gustaf Ehrström, hovioikeudenasessori J. D. Dahl, kihlakunnantuomari Constantin Leopold ja yliopistonsihteeri Adolf Grotenfelt. Näin karkotuskysymys siirtyi rikoslain uudistamisen yhteydessä ammattijuristeille.[6]

3. Juristien suhtautuminen Siperian-rangaistukseen

Suomen oikeustieteellinen tutkimus kehittyi ja vilkastui ripeästi 1800-luvun puolivälissä erityisesti J. Ph. Palménin ansiosta, joka pyrki määrätietoisesti edistämään sitä. Aleksanteri II:n valtaantulosta alkanut liberaalinen henkinen ilmapiiri ja poliittisen elämän vilkastuminen antoivat tutkimukselle hyvän pohjan. Yliopistossa kasvoikin nuorten tutkijoiden joukko, joka eri virkoihin pätevöityessään julkaisi väitöskirjoja ja muita tutkimuksia monilta aloilta.[7] Vuonna 1861 dosentti *Robert Lagus* alkoi julkaista aikakauskirjaa Juridiskt Album, jonka sisällön hän kirjoitti pääasiassa itse. Yksi hänen artikkeleistaan oli nimeltään "Sibirie-straffets historie" Kyseessä ei ollut tutkimus, vaan Siperian-rangaistuksen syntyyn liittyvien asiakirjojen kopiointi ja julkaiseminen. Artikkelissaan hän mainitseekin halunneensa valaista lainsäädännöllisiä seikkoja asiassa, joka tulee säätyjen lopulliseen käsittelyyn.[8] Kysymyksen ratkaisua hän ei ehtinyt nähdä, sillä hän sairastui keuhkotautiin ja kuoli 35-vuotiaana v. 1863 Ranskassa, jonne oli mennyt terveyttään hoitamaan.

Nuoret reformistiset juristit perustivat jo 1850-luvulla oman yhdistyksen – Juridiska Föreningen i Finland – mutta vasta v. 1862 sen säännöt hyväksyttiin ja se aloitti virallisen toimintansa. Kotipaikkana oli Helsinki, mutta yhdistyksellä oli alaosastot Turussa, Vaasassa ja Viipurissa – siis eri hovioikeuksien sijaintipaikkakunnilla. Toukokuussa 1862 se oli sopinut vuoden keskustelukysymyksistä, ja yhtenä aiheena oli Siperiaan-karkotus.

Yhdistyksen jäsenille esitettiin seuraavat kysymykset:

1) Pitääkö Siperiaan-karkotus sisällyttää Suomen rikoslakii
2) Mikäli kysymykseen vastataan kielteisesti, voidaanko tätä rangaistusta muuttaa niin, että karkotuspaikkana on jokin Suomen syrjäseudulle perustettava siirtola?

Kysymyksenasettelu oli enemmän lainsäädännöllinen kuin vankeinhoidollinen. Toisessa kysymyksessä oli otettu huomioon Snellmanin tekemä ehdotus. Yhdistyksen Helsingin osaston kokouksessa asian käsittely sai kuitenkin vankeinhoidollisen luonteen Adolf Grotenfeltin perusteellisen alustuksen takia. Hän kertoi Holtzendorfiin viitaten, kuinka karkotusta oli käytetty antiikin maailmassa, Englannissa ja Ranskassa. Niissä se kuului ankarimpiin rangaistuksiin, ja sitä kovempi oli vain kuolemantuomio. Karkotuksella oli ollut seuraavat kolme tavoitetta:

1) Siirtämällä karkotetut kaukaisille seuduille vapautettiin yhteiskunta levottomista aineksista.
2) Tarjottiin karkotetuille mahdollisuus uuteen, parempaan elämään.
3) Katsottiin olevan mahdollista liittää uusia alueita emämaahan karkotusten avulla.

Grotenfeltin mukaan karkotusta voitiin muita rangaistuksia paremmin käyttää vankien uudelleen kasvattamiseen. Tämä kuitenkin edellytti valtiolta vankeinhoidollisia, sosiaalisia ja taloudellisia toimia. Suomesta Siperiaan karkottamiseen liittyi useita arveluttavia piirteitä. Ensinnäkin jo kuljetuksen ja vankien käsittelyn karkotuspaikassa hoitivat vieraat viranomaiset, mikä oli vastoin Suomen kansan oikeuskäsityksiä. Siperiaan-karkotukset eivät olleet verrattavissa Ranskan ja Englannin suorittamiin siirtomaakarkotuksiin. Suomessa olisi mahdollista tuomita rikollisia syrjäseudulla sijaitsevaan rangaistussiirtolaan, mutta parempi vaihtoehto olisi, että rakennettaisiin kunnolliset rangaistuslaitokset ja samalla huolehdittaisiin vankien koulutuksesta ja siveellisen tason kohottamisesta.

Omasta tahdostaan Siperiaan menneitä Grotenfelt käsitteli erikseen. Käytettävissä olleiden tietojen mukaan he olivat asettuneet Jenisein kuvernementin Minusinskin piirikunnan Verhne Sujetukin kylään, jossa v. 1861 oli 97 taloa ja useita satoja asukkaita. Kun kotimaassa oli riittävästi työpaikkoja viljelemättömillä seuduilla, voisi vastaava siirtolaisuus tulla kysymykseen täälläkin, kuten Litteraturbladissa oli ehdotettu. Tällainen siirtolaisuus olisi vain tehtävä taloudellisesti houkuttelevaksi. Lopulta Grotenfelt ehdotti, että varsinaiset rikolliset karkotettaisiin Siperiaan, mikäli sieltä annettaisiin tätä varten maa-alue Suomen hallintaan. Toisena vaihtoehtona olisi, että rikolliset pidettäisiin kotimaassa pakkotyössä tietyt vuodet, ja jos he varsinaisena rangaistusaikana ja sitä seuraavana koeaikana käyttäytyisivät hyvin, he pääsisivät halutessaan siirtolaisiksi Minusinskin piirikuntaan.

Grotenfelt ei siis vastannut yhdistyksen ensimmäiseen kysymykseen. Muut asian käsittelyyn osallistuneet ottivat siihen kielteisen kannan. Heidän perustelunaan oli se, että karkotetut olivat vieraan vallan alaisia, jolloin heitä ei voitu valvoa. Grotenfeltin näkökohtiin kokous yhtyi varauksellisesti. Siperiaan perustettavaa Suomen omaa vankisiirtolaa pidettiin näet taloudellisesti liian kalliina.

Yhdistyksen Turun osastossa hovioikeudenasessori O. F. Granfelt esitti asiasta muistion. Hän ei katsonut olevan esteitä rangaistuksen täydelliselle poistamiselle, vaikka asia riippuikin viime kädessä keisarista. Oli toisaalta mahdollista tuomita rikolliset työhön omaan maahan, esim. kaivoksiin tai soille. Suurimmaksi syyksi Siperian-rangaistuksen sopimattomuuteen Granfelt arvioi sen, etteivät Suomen viranomaiset voineet valvoa sitä. – Keskustelussakin todettiin, että karkotus on sopimaton, koska se ei kuulunut Suomen lakiin ja koska Suomen viranomaisilla ei ollut mahdollisuutta valvoa, kuinka karkotettuja kohdeltiin moraalisesti ja fyysisesti. Mitä tuli kotimaahan karkottamiseen, suhtautui osaston enemmistö siihenkin kielteisesti.

Myös yhdistyksen Vaasan osasto vastusti karkotusta sillä perusteella, etteivät karkotetut olleet Suomen viranomaisten alaisuudessa. Kotimaahan tapahtuvalla karkotuksella taas ei olisi vastaavanlaista rankaisuvaikutusta, ja siksi osasto katsoi sen hyödyttömäksi.

Yhdistyksen Viipurin osasto otti sen kannan, ettei pitäisi karkottaa Siperiaan sen paremmin kuin kotimaahankaan.[9]

Puheenvuoroista ilmenee, että parhaiten asiaan oli perehtynyt Bergbomin alakomitean jäsen Grotenfelt. Hän ei suhtautunut karkottamiseen kielteisesti, vaan piti sitä yhtenä vankeinhoitomuotona. Hän halusi kuitenkin taata karkotetuille hyvän huolenpidon, ja kun tämän pystyisivät järjestämään vain suomalaiset viranomaiset, hän ehdotti Suomen hallintoon omaa aluetta Siperiasta. Ehdotus oli siis vankeinhoidollinen, ei kolonialistinen. Lausutuilla mielipiteillä ei tässä vaiheessa kuitenkaan ollut vaikutusta. Senaatti oli näet aiemmin päättänyt, että rikoslain uudistamista koskevaan Bergbomin alakomitean ehdotukseen ei tule sellaista esitystä, että Siperian-karkotukset lopetettaisiin. Rangaistusjärjestelmää kylläkin ehdotettiin kauttaaltaan lievennettäväksi.

Kun ehdotusta käsiteltiin valtiopäivillä v. 1863–1864, karkotus tuli esille kuolemanrangaistuksen käsittelyn yhteydessä. Kanneviskaali C. F. Munck nimittäin mainitsi, että kuolemanrangaistuksen poistaminen merkitsi Siperiaan-karkotuksen loppua ja että karkotusta oli vastustettava sekä perustuslaillisilla että oikeudenmukaisuussyillä.[10] Myöskään tätä kautta ei tullut muutosta Siperiaan-karkotukseen, sillä kuolemanrangaistusta ei poistettu ja rikoslain uudistuksen toteuttaminen kytkettiin vankilareformiin.[11]

4. Suomen vankiloiden olosuhteet

Yhtenä akuuttina syynä Siperiaan-karkotukseen oli pidetty Suomen vankiloiden ahtautta ja huonoa kuntoa. Jo karkottamista suunniteltaessa oli kiinnitetty huomiota vankiloiden parantamisen tarpeellisuuteen. Kun karkotukset tietysti vähensivät jonkin verran tilanahtautta kotimaisissa rangaistuslaitoksissa, niissä ei tehty pitkään aikaan varsinaisia uudistuksia.

Amerikassa ja Keski-Euroopassa kiinnitettiin 1800-luvun alussa yleistä huomiota vankeinhoitoon. Yhdysvalloissa kehitettiin sellijärjestelmä, jonka tavoitteena oli eristämisen avulla saada vangissa aikaan siveellinen muutos. Sellijärjestelmä tuli sitten Englantiin, josta se levisi mannermaalle. Uudella systeemillä oli puoltajia ja vastustajia, ja siitä keskusteltiin vilkkaasti. Suomessa uuden järjestelmän ja siitä virinneen keskustelun havaitsivat ensimmäisinä nuoret juristit. Edellä mainittu Adolf Grotenfelt teki vuosina 1857—1858 pitkän opintomatkan tutustuen vankiloihin mm. Ranskassa ja Englannissa. Tehdessään vertailuja kotimaan oloihin hän havaitsi Suomen vankiloiden kaipaavan perusteellista reformia. Gustaf Ehrström puolestaan julkaisi v. 1859 väitöskirjan "Om principien för fängelsestraffets ordnande". Myöhemmin hänen mielenkiintonsa suuntautui enemmän rikosoikeuteen kuin vankeinhoitoon. Myös senaattori Bergbom oli kiinnostunut vankeinhoidosta. Vuonna 1862 hän kävi tutustumassa Ruotsin ja Saksan vankiloihin ja julkaisi kokemuksistaan kirjan.[12]

Vankilareformi oli yksi vuoden 1862 keskustelukysymyksistä lainopillisessa yhdistyksessä. Keskeisesti asiaan ottivat kantaa Grotenfelt ja Ehrström. Keskusteluissa todettiin vankilaolojen heikkous. Vankien yhdessäolo teki vankiloista rikolliskouluja. Niin rakennusten kuin johto- ja vartijahenkilökunnankin taso oli alhainen. Uskonnon alkeita lukuun ottamatta ei vangeille annettu mitään opetusta. Monia uudistuksia voitaisiin ryhtyä toteuttamaan heti, mutta koska sellijärjestelmän rakennuskustannukset olisivat suuret, siihen voitaisiin siirtyä vain vähitellen vuosien kuluessa.[13]

Kun vuosien 1863—1864 valtiopäivillä käsiteltiin rikoslain uudistusta, sen todettiin kytkeytyvän rangaistusjärjestelmän reformiin. Valtiopäivät asettivat rikoslakikomitean, jonka jäseniksi kutsuttiin Grotenfelt, Ehrström ja hovioikeudenasessori J. D. Dahl. Kahden ensiksi mainitun tehtäväksi annettiin tutustuminen maan vankiloiden tilaan ja reformin suunnittelu. Vuonna 1865 Grotenfelt, Ehrström ja lääninarkkitehti L. I. Lindqvist kävivät 56:ssa eri vankilassa ja matkustivat n. 4000 kilometriä, mikä sen ajan oloissa oli huomattava matka. Seuraavana vuonna he jättivät senaatille laajan, 561 painosivua käsittävän perusteellisen kertomuksen. Sen ensimmäisessä osassa tehdään selkoa vankiloiden tilasta, ja toisessa osassa on vankiloiden väliaikaista uudistamista koskeva suunnitelma. Siinä oli ehdotukset vankeinhoitohallituksen ja vankiloiden ohjesäännöiksi ja vankiloiden hallinnoksi. Edelleen ehdotukset koskevat rakennusten korjaamista, sielunhoitoa, opetusta, työtä, kuria ja terveydenhoitoa. Lopuksi esitetään laskelmat kustannuksista, joiden arvellaan nousevan n. 400 000 markkaan.[14]

Senaatti ryhtyi heti toteuttamaan ehdotettua uudistusohjelmaa. Lähtökohtana oli 26. 10. 1866 annettu väliaikainen asetus vapausrangaistuksen täyttöönpanosta. V.

1867 vankilaintarkastajaksi nimitetty Grotenfelt kehitti reformia edelleen, ja vankiloiden rakentaminen pääsi vauhtiin, kun valtiopäivät v. 1872 myönsivät 200 000 markkaa vuosittain viiden vuoden aikana vankiloiden uudistamiseen. Myöhemmin annettiin lisävaroja siinä määrin, että rakennustyöt saattoivat jatkua keskeytyksettä. Kun rakennusohjelma katsottiin v. 1892 pääosin toteutetuksi, oli rakennustöihin käytetty 7 665 377 markkaa. Tällöin vankiloissa oli enemmän vankipaikkoja kuin keskimäärin vankeja. Uuteen systeemiin kuului kolme lajia vapausrangaistuksia: kuritushuonerangaistus, vankeus ja aresti. Kuritushuoneiksi tulivat Turun ja Hämeenlinnan vankilat. Ensimmäinen sellivankila valmistui Hämeenlinnaan v. 1871. Pari vuotta myöhemmin alettiin rakentaa Turun kuritushuoneen yhteyteen kahta uutta, sellejä sisältävää siipirakennusta. Seuraavan vuosikymmenen loppuun mennessä oli rakennettu sellivankilat kaikkien läänien pääkaupunkeihin. Vuonna 1888 säädettiin, että Turun rangaistusvankilaan lähetetään kaikki miespuoliset rikolliset, jotka oli tuomittu elinajaksi tai yli viideksi vuodeksi kuritushuoneeseen. Lappeenrannan työvankilaan joutuivat kaikki irtolaisuudesta tuomitut ja Hämeenlinnan kuritushuoneeseen kaikki kuritushuonerangaistukseen ja yleiseen työhön tuomitut naiset. Jo pari vuotta aikaisemmin oli annettu uusi kuritushuoneohjesääntö. Siinä kiinnitettiin huomiota vankien inhimilliseen kohteluun ja henkisten tarpeiden tyydyttämiseen. Samanaikaisesti lisättiin vankilavirkailijoiden määrää, ja parantamalla palkkausta sekä koulutusta kohotettiin henkilökunnan tasoa.[15]

Voidaan todeta Suomen kolmen vuosikymmenen kuluessa 1860-luvulta alkaen siirtyneen kansainväliset vaatimukset täyttävään vankilajärjestelmään. Samanaikaisesti valmistui uusi rikoslaki. Oli päästy tilanteeseen, josta jo Porvoon valtiopäivillä oli ollut puhe: Suomi kykeni itse vastaamaan pahimmistakin rikollisistaan.

5. Siperian-rangaistus ja Venäjän viranomaiset

Edellä on selvitetty, kuinka Venäjällä yritettiin 1860-luvulla uudistaa karkotusjärjestelmää. Reformi ei ollut mahdollinen ilman perusteellista, koko rangaistusjärjestelmään ulottuvaa muutosta. Vuosisatojen ajan karkotus oli ollut rangaistusjärjestelmän keskeinen osa. Sen seurausta oli, ettei ollut kiinnitetty huomiota maan vankilaoloihin. Vankiloiden kehnous tunnustettiin jo 1800-luvun alussa, mutta vasta Aleksanteri II:n aikana ryhdyttiin suunnittelemaan uudistuksia. Sisäasiainministeriö kartoitti 1860-luvun alussa valtakunnan vankilatilanteen pyytämällä kuvernööreiltä tiedot eri kuvernementtien rangaistuslaitoksista. Vuonna 1865 julkistetussa selvityksessä todettiin, että ainoastaan n. 20 % vankiloista oli joltisessakin kunnossa ja muut olivat täysin rappiolla. Uudistusta pidettiin välttämättömänä, ja ministeriö asetti rikosoikeuden professorin K. K. Grotin johtaman komitean pohtimaan asiaa. Se esitti v. 1877, että koko rangaistusjärjestelmä olisi saatettava yhteisen johdon alaisuuteen ja että tavoitteena olisi luoda länsimaisten esikuvien tapainen, koko valtakunnan kattava järjestelmä. Vankilat jakaantuisivat keskusvankiloihin eli kuritushuoneisiin, tavallisiin vankiloihin, työtupiin sekä ojennus- ja kasvatuslaitoksiin. Karkotuksen

todettiin olevan suurimmaksi osaksi sopimaton ja vanhanaikainen rangaistus. Se oli valtiolle erittäin kallis ja hyödyltään kyseenalainen. Ministeriö totesi, että koko rangaistusjärjestelmän uusiminen oli niin suuri ja monimutkainen tehtävä, ettei sitä voinut toteuttaa yhdellä keisarillisella asetuksella, vaan että uudistukset oli tehtävä vähitellen, tarpeen mukaisessa järjestyksessä.[16] Konkreettinen uudistustyö pääsi alkuun, kun 27. 2. 1879 perustettiin sisäasiainministeriön alaisuuteen vankilahallitus.[17]

Tällä välin karkotusten aiheuttamat epäkohdat kärjistyivät Siperiassa. Karkotettuja tuli yhä lisää, ja kymmenillä tuhansilla karkureilla oli oma negatiivinen vaikutuksensa. Näiden vuoksi rikollisuus oli Siperiassa yleisempää kuin Euroopan puoleisella Venäjällä. Tiet olivat turvattomia, ja kerjääviä maankiertäjiä liikkui kaikkialla. Saadakseen korjausta näihin epäkohtiin Siperian kaupungit ja piirikuntien asukkaat pyysivät, että karkotuksia rajoitettaisiin. Ennen kuin näin voitiin menetellä, oli kuitenkin selvitettävä koko vallitseva tilanne, ja sisäasiainministeriö antoi sen vankilahallituksen tehtäväksi. Vankilahallitus pyysi tietoja paikallisista karkotusoloista ja siitä, mitä merkitystä Siperian-karkotuksella oli kuvernementeille. Vastausten mukaan karkotukset olivat vahingollisia valtakunnalle ja erityisesti Siperian asukkaille. Siksi ne olisi saatava loppumaan. Parhaiten tämä saataisiin aikaan rikoslakia ja rangaistusjärjestelmää kehittämällä. Olisi päästävä siihen, että jokainen valtakunnan osa vastaisi omista rikollisistaan. – Vankilahallitus esitti 28. 12. 1886 sisäasiainministeriölle muistion karkotusjärjestelmän senhetkisestä tilasta ja tarvittavista uudistuksista, joista tärkeimpiä olisivat seuraavat:

1) Pakkosiirtolaiseksi karkottaminen lopetetaan, ja sen tilalle tulee rikoksen ja tuomion mukainen vankilarangaistus. Karkotus säilyy rangaistuksena vain muutamien rikosten kohdalla.
2) Irtolaisuudesta annettavaa rangaistusta kovennetaan siten, että siirtolaiseksikarkotus muutetaan pakkotyöksi ja pakkotyöhön tuomitut keskitetään Sahalinille.
3) Rakennetaan uusia vankiloita ja rangaistuslaitoksia.[18]

6. Karkotusten lakkauttaminen Suomessa

Vankilahallitus otti yhteyden myös Suomeen. Ministerivaltiosihteerille ilmoitettiin 12. 8. 1886, että Nertšinskin alueella ja Sahalinilla ei ollut riittävästi mahdollisuuksia työllistää suomalaisia kuolemantuomiosta armahdettuja. Siksi kaivostöihin tuomittuja oli sijoitettu muihinkin Siperian rangaistuslaitoksiin. Suomalaisten kohdalla oli muitakin kuin työllistämisvaikeuksia, koska he eivät osanneet venäjää. Suomalaisten aiheuttamien epäkohtien korjaamiseksi vankilahallitus ehdotti mm. seuraavan:

> "Olisi suotavaa, että kuolemaantuomittuja pidettäisiin määrätyt vuodet Suomen vankiloissa ja että heidät sitten lähetettäisiin Siperiaan, jossa heitä ei sijoitettaisi rangaistuslaitoksiin, vaan tarpeiden mukaan sopiviin, rangaistusta vastaaviin töihin, kuten kivilouhimoille. Näin muodoin pyydämme, että kuolemaantuomitut voitaisiin karkottaa Siperiaan yhdessä

vankeudesta vapautettujen kanssa. Samalla tiedustelemme, eikö kaikkea karkotusta, sekä kuolemaantuomittuja että muita koskevaa, voitaisi lopettaa, sillä Siperiaan siirtolaiseksi pyrkimistä ei voida muuten selittää, kuin että siten pyritään välttämään rangaistus."[19]

Kielitaidottomuus oli tietysti jokaisen Suomesta saapuvan tulokkaan ongelma, joka korjautui aikaa myöten. Oudolta tuntuu kuitenkin huomautus, että juuri suomalaiset olisivat aiheuttaneet sijoitusongelmia, kun muita karkotettuja oli sentään monin verroin enemmän. Nämä asiat lieneekin katsottava varovaiseksi johdatteluksi kirjelmän varsinaiseen pääaiheeseen, joka on tuo lakkautuskehotus.

Senaatin käsittelyyn kirjelmä tuli 25. 10. 1886, jolloin asiasta päätettiin pyytää prokuraattorin ja vankeinhoitoviranomaisten lausunnot.[20]

Prokuraattorinviraston 1. 12. 1886 päivätyssä lausunnossa karkotuksia tarkasteltiin lähinnä lainsäädännön kannalta. Vankeudesta vapautettujen rikollisten kohdalla ei ollut kysymys rangaistuksesta, vaan armahduksesta, joten heidän karkottamisensa voitaisiin lopettaa heti. Vailla laillista suojelua olevien ja irtolaisuudesta pidätettyjen kohdalla ei varsinaisesti ollut kysymys rikoksesta, vaan vapaaehtoisesta, kruunun kustannuksella tapahtuvasta siirtolaisuudesta. Myös se voitaisiin lopettaa välittömästi. Varsinaisella karkotuksella lausunnossa tarkoitettiin kuolemantuomiosta armahdettujen lähettämistä Siperiaan. Tämäkään ei ollut saanut tukea yleisessä oikeustajussa, vaan se oli katsottu vieraaksi Suomen lainsäädännölle sen vuoksi, että valtiopäivät eivät olleet hyväksyneet karkotuksia laiksi. Karkotetut olivat myös joutuneet oman maan viranomaisten ulottumattomiin, eikä heistä ollut saatu riittävästi tietoja. Voitiin vain päätellä, että monet heistä olivat joutuneet tietymättömiin. Vastaisuudessa karkotukset joka tapauksessa vähenisivät, sillä uudessa rikoslaissa, joka pian annettaisiin säädyille, kuolemantuomio määrättäisiin vain muutamista rikoksista. Täten Siperiaan-karkotus tulisi erittäin harvinaiseksi. Uuteen rikoslakiehdotukseen ei ollut otettu karkotusta muussakaan muodossa, ja keisarin armahdusoikeus taas rajoittui lain tuntemiin rangaistuksiin. Näin Siperiaan-karkotus häviäisi kokonaan.

Lopuksi lausunnossa mainittiin, että koska karkotusasetukset olivat syntyneet hallinnollista tietä, ne voitaisiin sitä kautta kumotakin. Keisarille olisi vain tehtävä esitys 21. 4. 1826 ja 24. 2. 1848 annettujen asetusten kumoamisesta.[21]

Vankeinhoitohallituksen 11. 1. 1887 päivätyn lausunnon oli tehnyt itse ylijohtaja Adolf Grotenfelt. Lausunto noudatti samoja periaatteita kuin alustus, jonka tämä oli pitänyt lainopillisessa yhdistyksessä parikymmentä vuotta aikaisemmin. Varsinainen rangaistus oli sen mukaan kyseessä vain niiden kohdalla, jotka kuolemantuomiosta armahdettuina oli lähetetty Siperiaan. 20 vuoden ajan kuolemaantuomittujen määrä oli sitä paitsi ollut jatkuvassa laskussa, eikä muutamilla karkotuksilla ollut merkitystä oikeudenhoidon kannalta. Kuolemanrangaistus ja samalla karkotus poistuisivat uuden rikoslain myötä. Siirtolaiseksi karkottamisella oli suurempi merkitys vankeinhoidolle. Sitä oli pidettävä joko rangaistuksen keskeyttämisenä tai lyhennyksenä – siis eräänlaisena armahduksena. Sitä piti tarkastella hallituksen tukemana siirtolaisuutena, jota voitiin verrata vapausrangaistukseen vain siinä tapauksessa, että karkotetun vapautta valita olinpaikka oli jossain määrin rajoitettu. Tällaista siirtolaisuutta

taas oli mahdollista suosia kahdesta syystä. Ensinnäkin voitiin antaa rikolliselle uudessa ympäristössä elinolot, joissa ei ollut vanhoja rasitteita. Toiseksi voitiin ylläpitää kuria vankiloissa ilmoittamalla vangeille siirtolaisuuden ehdoksi hyvä käytös. Toistaiseksi ei ollutkaan kiinnitetty riittävästi huomiota karkotukseen pyrkivien käyttäytymiseen. Vastaisuudessa olisi huolehdittava siitä, että vain todella hyvin käyttäytyvät vangit pääsisivät siirtolaisiksi. Tällöin heistä ei olisi haittaa karkotusseutujen asukkaille.

Edelleen Grotenfelt totesi, että suuri vankimäärä ja vankiloiden ahtaus olivat olleet syynä siihen, että siirtolaisiksi oli päästetty vuosittain n. 50 vankia. Mikäli Siperiaan karkottaminen lopetettaisiin, lisääntyisi vankien määrä nopeasti 200—300 henkilöllä. Turun uusien vankilatilojen valmistuminen tosin tulisi pian helpottamaan painetta. Siitä huolimatta Grotenfelt ehdotti, että Siperiaan-karkotusten loputtua hyväkäytöksisiä vankeja lähetettäisiin valtion tuella siirtolaisiksi johonkin kaukaiseen maahan. Näin varauduttaisiin tulevaan tilanteeseen.[22]

Suomessa oli karkotuskysymystä tässä vaiheessa käsitelty jo kuukausikaupalla, eikä asiaan ollut vielä tullut ratkaisua. Venäjän vankilahallitus ottikin 24. 12. 1886 yhteyden ministerivaltiosihteeriin ja pyysi kiirehtimään vastausta.[32] Odottaessaan vastauksia tiedusteluunsa eri puolilta valtakuntaa vankilahallitus törmäsi Suomen erillisasemaan, ja karkotuskysymyksen käsittely hidastui. Kiirehtimispyynnöstä ilmoitettiin senaatille 20. 1. 1887, ja senaatin käsittelyyn asia tuli 31. 1. 1887. Saamiensa lausuntojen pohjalta se totesi, että asetusten kumoaminen vaatisi lainmuutoksen ja että valmisteilla olikin uusi rikoslaki, joka tulee säätyjen käsiteltäväksi valtiopäivillä 1888. Siksi se katsoi, että lainmuutosta vaativat karkotukset voivat jatkua uuden lain voimaantuloon asti ja ettei asiaa sitä ennen kannattaisi alistaa keisarille. Vankeudesta vapautettujen karkottamisen senaatti katsoi voivansa lopettaa 12./ 24. 12. 1856 annetun asetuksen nojalla heti. Samaten voitiin lopettaa irtolaisuudesta vangittujen karkottaminen.[24] Hallitsija hyväksyi senaatin esityksen mukaisen alistuksen 7./19. 3. 1887 ja määräsi, ettei senaatin enää pidä esittää vankeuteen tuomittujen ja irtolaisten anomuksia päästä siirtolaisiksi Siperiaan.[25]

Tämän päätöksen ministerivaltiosihteeri ilmoitti 17. 3. Venäjän vankilahallitukselle ja tiedusteli, eikö pakkotyöhön tuomittuja saisi edelleen lähettää Siperiaan siihen saakka, kun uusi rikoslaki astuisi voimaan. Vastauksessaan 24. 4. vankilahallitus ilmoitti hyväksyvänsä esityksen, mutta totesi, että vastaisuudessa vangit vietäisiin laivoilla Odessasta Sahalinille. Odessaan vangit tuodaan eri puolilta Venäjää, ja Moskova on valtakunnan pohjois- ja keskiosien karkotettujen keräyskeskus. Siksi tiedot karkotetuista on vastedes toimitettava Moskovan kuvernementtivirastolle, joka vastaa karkotettujen lähettämisestä Odessaan.[26] Senaatin käsittelyyn asia palasi 18. 6. 1887. Tällöin todettiin alistuksen hyväksyminen ja Venäjän vankilahallituksen päätös. Asiasta päätettiin tiedottaa vielä Viipurin läänin kuvernöörille, jonka tehtävänä oli lähettää karkotetut eteenpäin.[27]

Venäjän vankilahallituksen toivomus, että suomalaisia ei enää karkotettaisi, toteutui vain osittain koska lopullinen ratkaisu haluttiin kytkeä Suomessa uuden rikoslain voimaantuloon. Joka tapauksessa karkotettujen määrä supistui tuntuvasti. Vuonna 1886 karkotettiin Suomesta rikollisia seuraavasti:

	miehiä	naisia
kuolemantuomiosta armahdettuja	11	2
vankeudesta armahdettuja	39	2
irtolaisuudesta vangittuja	5	2
yhteensä	55	6

Seuraavana vuonna karkotettiin vain 7 kuolemantuomiosta armahdettua miestä.

Myös Venäjällä suunniteltiin rikoslakireformia, mutta karkotusjärjestelmää ryhdyttiin uudistamaan ennen sen valmistumista. Siksi suomalaisten halu yhdistää karkotusten lopettaminen Suomen uuden rikoslain voimaantuloon ei tyydyttänyt Venäjän viranomaisia. Saattoihan asian yhdistäminen reformiin viivästyttää ratkaisua hyvinkin pitkään. Sisäasiainministeri D. A. Tolstoi tiedustelikin 5. 3. 1888 ministerivaltiosihteeriltä, eikö karkotuksia voitaisi lopettaa, vaikka uusi rikoslaki ei ollut astunut vielä voimaan.[28]

Suomalaiset ja venäläiset katsoivat asiaa omista näkökulmistaan. Venäjällä karkotusten aiheuttamat epäkohdat olivat konkreettisia, ja niitä haluttiin korjata välittömästi. Suomessa kyseessä oli vähäinen vankeinhoidon yksityiskohta, joka katsottiin voitavan ratkaista uuden rikoslain myötä.

Toimittaessaan Tolstoin kirjelmän senaatille kenraalikuvernööri F. L. Heiden viittasi aikaisempaan asiasta käytyyn kirjeenvaihtoon ja tehtyihin päätöksiin. Hän oli lisäksi neuvotellut ministerivaltiosihteeri Casimir Ehrnroothin kanssa, jonka mukaan karkotukset voitaisiin lopettaa heti, kun sitä koskevat asetukset kumottaisiin. Senaatti tiedusteli jälleen vankeinhoitohallituksen mielipidettä. Vastauksessaan se ilmoitti, että 20:n viime vuoden aikana oli Siperian kaivoksiin ja tehtaisiin lähetetty vuosittain keskimäärin kahdeksan miestä ja kaksi naista. Heidän keski-ikänsä oli ollut 34 vuotta. Näidenkin jääminen Suomeen lisäisi maan vankimäärää, mutta viime vuosina oli valmistunut ja lähiaikoina valmistuisi lisää vankilatiloja, joten kuolemaan tuomitut voitaisiin vastedes sijoittaa Suomeen.[29] Senaatti käsitteli asiaa 7. 5., ja vankeinhoitohallituksen kirjelmään viitaten päätettiin, että rikollisia ei enää lähetettäisi Siperiaan.[30] Siksi keisarille tehtiin alistus, jossa ehdotettiin pakkotyöhön karkotettujen rangaistus muutettavaksi elinikäiseksi vankeudeksi Suomen kuritushuoneissa. Hallitsija hyväksyi alistuksen 26. 5./7. 6. ja senaatin käsittelyyn asia palasi 20. 6., jolloin todettiin tapahtunut ja päätettiin ilmoittaa siitä oikeusosastolle.[31] Pietarissa ministerivaltiosihteeri ilmoitti 3. 10. 1888 sisäasiainministeriölle Suomen lainsäädäntöä vastedes sovellettavan siten, että kuolemaan tuomitut jäivät Suomen kuritushuoneisiin.[32]

Venäläisten epäily, että ratkaisu viivästyisi, kun karkotus yhdistettiin Suomen rikoslain uudistukseen, olikin aiheellinen. Rikoslakiehdotus oli esillä vuoden 1888 valtiopäivillä, ja perusteellisen käsittelyn jälkeen säädyt hyväksyivät sen 27. 5. 1888 lähes sellaisenaan.[33] Keisari vahvisti uuden rikoslain ja siihen liittyvät asetukset, ja ne julkaistiin asetuskokoelmassa 19. 12. 1889. Niiden piti tulla voimaan vuoden 1891 alusta.[34] Näin ei kuitenkaan tapahtunut, sillä uusi laki ei tyydyttänyt Venäjän oikeusviranomaisia ja lainoppineita. Heidän mukaansa siinä ei ollut otettu riittävästi huomioon keisarikunnan etuja ja se poikkesi liiaksi Venäjän rikoslaista, jota uudistet-

tiin samanaikaisesti. Pienien muutosten jälkeen uusi rikoslaki tuli Suomessa voimaan v. 1894.[35] Venäjällä uusi rikoslaki säädettiin vasta v. 1903.[36]

1. Litteraturblad 8/1860.
2. Sen. täysistunnon ptk. 4. 5. 1861.
3. Vrt. Blomstedt 1964 s. 449–451.
4. Januariutskotts protokoller s. 131–150, vrt. Rosenqvist 1927 I s. 391–392, Blomstedt 1964 s. 453–454.
5. Sen. täysistunnon ptk. 24. 4. 1862.
6. Blomstedt 1964 s. 457–458.
7. Klami 1977 s. 19–23.
8. Juridiskt Album I 2 s. 130–149, I 3 s. 1–6.
9. JFT 1865 s. 76–89, vrt. Blomstedt 1964 s. 459.
10. Valtiopäivät 1863–1864, ritariston ja aatelin ptk. III s. 618.
11. Blomstedt 1964 s. 491.
12. Ehrström 1859, Bergbom 1863, Virtanen 1938 s. 120.
13. JFT 1865 s. 103–113.
14. Underdånig berättelse om tillståndet i Finlands fängelser jämte förslag till provisionella reformer af desamma.
15. Af Forselles 1897 s. 187–192, Vankeinhoito 4/1928, Virtanen 1938 s. 121–124, Laitinen 1981 s. 181–187.
16. Foinitski 1889 s. 317–318, 435–436.
17. Ukaz 59 360 P.S.Z. Sob. 3-e T 1 s. 96–98, vrt. Amburger 1966 s. 172.
18. Jadrintsev 1892 s. 311–315, Kennan 1891 II s. 458–466.
19. VSV 202/1887.
20. Sen. täysistunnon ptk. 25. 10. 1886.
21. Senaatin akti KD 428/49 I 1886.
22. Senaatin akti KD 428/49 II 1886.
23. VSV 202/1887.
24. Sen. täysistunnon ptk. 31. 1. 1887.
25. VSV 67/1887, esittelynootti 52/1887.
26. VSV 202/1887.
27. Sen. täysistunnon ptk. 18. 6. 1887.
28. VSV 49/1888.
29. Sen. akti KD 165/17 1888.
30. Sen. täysistunnon ptk. 7. 5. 1888.
31. VSV 49/1888, esittelynootti 194/1888, sen. täysistunnon ptk. 20. 6. 1888.
32. VSV 49/1888.
33. Asiakirjat valtiopäiviltä 1888 I s. 1–236.
34. Asetuskokoelma 1889 n:o 39.
35. Tuominen 1964 s. 237–241, vrt. Schweitzer 1978 s. 240–256.
36. Schultz 1951 s. 255.

VIII KYSYMYS KARKOTETTUJEN ARMAHTAMISESTA

1. Armahduskysymys valtiopäivillä

Karkotusten lopettamista valmisteltaessa ei otettu käsiteltäväksi niiden ihmisten tilannetta, jotka oli Siperiaan lähetetty. Nämä olivat Venäjän alamaisia ja siten Suomen viranomaisten päätäntävallan ulkopuolella. Suomen puuttuminen heidän asemaansa olisi merkinnyt sekaantumista keisarikunnan sisäisiin asioihin, ja tätä pyrittiin johdonmukaisesti välttämään koko autonomian ajan. Kun poliittinen ilmapiiri vuosisadan lopulla kiristyi, suomalaiset tulivat entistäkin varovaisemmiksi.

Vasta kun oli kulunut 20 vuotta karkotusten lopettamisesta, karkotuksessa elävien asema tuli viralliseen käsittelyyn. Vuoden 1908 ensimmäisillä valtiopäivillä ehdotti vanhasuomalainen Arthur Lagerlöf,[1] että

> "Eduskunta päättäisi alamaisessa anomuksessa Keisarilliselta Majesteetiltansa pyytää: että kaikille tuomion tai armahduksen nojalla Siperiaan lähetetyille Suomen kansalaisille Hänen Keisarillisen Majesteettinsa armosta annettaisiin heidän rikoksistaan vielä kärsimättömänsä rangaistukset täydellisesti anteeksi, ja että näille Siperiaan lähetetyille valmistettaisiin tilaisuus, mikäli he itse haluavat, valtion kustannuksella perheinensä palata kotimaahansa"

Ehdotuksen perusteluissa viitattiin lyhyesti vuosien 1826 ja 1848 asetuksiin ja niiden kumoamiseen. Lagerlöfin mukaan karkotusasetukset olivat alun alkaen lainvastaisia, koska ne oli annettu hallinnollista tietä eivätkä valtiopäivät olleet niitä käsitelleet. Lisäksi oli erittäin vastenmielistä, että karkotetut joutuivat täysin oman maansa lakien ulkopuolelle. Siperianrangaistusta eivät koskaan olleet puoltaneet humaanit motiivit, jotka taas olivat määränneet keisarin toimenpiteet asetusta annettaessa. Karkotuksia oli suoritettu taloudellisista ja mukavuussyistä. Lagerlöfin mukaan tapahtui törkeä laiminlyönti silloin, kun uutta rikoslakia sovellettiin niihin rangaistustaan suorittaviin, jotka oli tuomittu vanhan rikoslain mukaan, mutta unohdettiin tyystin Siperiaan karkotetut. Heihinkin olisi pitänyt soveltaa uuden rikoslain säädöksiä. Virhe olisi nyt korjattava. Lagerlöf jatkaa:

> "Sen pidän varmana, että kun asia nyt joutuu Eduskunnan käsiin, ei Eduskunta tahdo laiminlyödä mitään, joka vielä on mahdollista tehdä tuon vanhan vääryyden poistamiseksi, joka oikein arvosteltuna on kansallemme häpeäksi katsottava."

Hänen mukaansa asia voitiin ratkaista myönteisesti hallitsijan armahdusoikeuden nojalla ja voimassa olevan lainsäädännön puitteissa. Armahdusta ei tullut mitenkään rajoittaa, sillä kaikki olivat kärsineet rangaistustaan enemmän kuin 20 vuotta.[2]

Ehdotuksesta ei selviä, mistä Lagerlöf oli saanut idean anoa armoa Siperiaan joutuneille suomalaisille. Hänen perustelunsa olivat ensi sijassa juridiset, ja siten hän jatkoi keskustelua karkotusten laillisuudesta. Vankeinhoidolliset näkökohdat olivat hänelle toissijaisia, vaikkakin hänelle oli selvää, että olot olivat Siperiassa huonot ja

että jo pelkkä Suomeen palauttaminen merkitsisi suurta parannusta karkotettujen elämässä. Juristina hän tietysti kiinnitti huomiota itselleen tutumpiin seikkoihin. Ehdotuksen motiiveja voidaan vain arvella.

Siperian suomalainen asutus oli vuosisadan lopulla tullut yleisesti tunnetuksi. Vuonna 1893 oli ilmestynyt Johannes Granön kirja "Kuusi vuotta Siperiassa", ja v. 1905 tuli painosta *J. G. Granön* teos "Siperian suomalaiset siirtolat" Lisäksi Siperian papit ja katekeetat lähettivät jatkuvasti tietoja suomalaisiin lehtiin. Voidaan olettaa Lagerlöfin tutustuneen näihin eri lähteisiin ja tällä tavoin perehtyneen Siperian suomalaisten oloihin. Varsinaisen virikkeen anomuksensa tekemiseen hän lienee saanut siitä, että tammikuussa Johannes Granön aloitteesta ryhdyttiin Suomessa jälleen kerran keräämään avustuksia karkotetuille suomalaisille. Auttamiskehotuksia julkaistiin lehdistössä ympäri maata.[3] Tätä avustustoimintaahan oli harjoitettu vuosikymmeniä. Ilmeisesti Lagerlöf halusi nyt ehdotuksellaan päästä asiassa lopulliseen ratkaisuun. Kun karkotetut palautettaisiin Suomeen, ei enää tarvitsisi lähettää avustuksia Siperiaan.

Ehdotus tuli valtiopäivien käsittelyyn 6. 3. 1908, ja se lähetettiin heti perustuslakivaliokuntaan.[4] Tämä tapahtui siksi, että ehdotuksessa puututtiin armahdusoikeuteen, jonka perustuslaki antoi hallitsijalle. 4. 4. julkaistussa mietinnössään valiokunta joutui tyytymään vain lainsäädännöllisen puolen tarkasteluun, koska sillä ei ollut käytettävissä tarkkoja tietoja itse rangaistusprosessista.

> "Kun he karkotuksensa jälkeen eivät enää olleet maansa lakien eikä niiden suojeluksen alaisina, lakkasi samalla myöskin kotimaan huolenpito heistä. Senpä vuoksi ovatkin heidän yleisestä olotilastaan Siperiassa, heidän siellä kärsimänsä rangaistuksen laadusta y.m. heihin pakkotyön aikana kohdistuvista seikoista saatavissa olevat luotettavat tiedot siksi puutteellisia, ettei Valiokunta niiden perusteella ole puheenaolevassa suhteessa voinut esittää mitään lähempää selontekoa."

Valiokunnan käsityksen mukaan ei Siperiaan joutuneiden asema ollut niin huono kuin usein oli annettu ymmärtää. Kaivoksiin ja tehtaisiin tuomitutkin saivat nuhteettomasti käyttäydyttyään määrävuosien kuluttua lievennyksen tuomioonsa. Myös ne, joiden pitkäaikainen vankeustuomio tai irtolaisuudesta saatu rangaistus oli muutettu karkotukseksi, olivat saaneet Venäjän valtiolta maata viljeltäväksi. Näin oli syntynyt Siperiaan suomalaisia siirtoloita, joiden hengellisistä tarpeista Suomen valtio oli huolehtinut. Huolenpito oli kuitenkin jäänyt vähäiseksi ja riittämättömäksi. Nyt oli tilanne vielä muuttunut siksi, että uusi rikoslaki sisälsi uudet määräykset rangaistuksesta ja ehdonalaisesta vapaudesta. Nämä säädökset oli yleisesti tunnustettu hyviksi, mutta karkotetut olivat jääneet niiden ulkopuolelle. Siksi eduskunnan tulisi anoa hallitsijalta, että karkotetut armahdettaisiin ja että näille valmistettaisiin tilaisuus halutessaan palata kotimaahan valtion kustannuksella. Lisäksi olisi harkittava karkotettujen perheiden Suomeen palaamisen avustamista ja niitä toimia, joihin tuli ryhtyä, jotta nämä Suomen oloista vieraantuneet ihmiset sopeutuisivat vanhaan kotimaahansa. Valiokunnasta tuntui myös kohtuulliselta, että

> "hallitus, otettuaan tarkan selon suomalaisten vankien olotilasta yleensä Siperiassa, sopiviksi harkitsemillaan toimenpiteillä ryhtyisi helpottamaan niiden karkotettujen elinehtoja, jotka eivät haluaisi armahdusta hyväkseen käyttää, vaan jäisivät edelleenkin Siperiaan".

Valiokunta katsoi, että irtolaisuuden takia Siperiaan lähetetyt eivät olleet syyllistyneet varsinaisiin rikoksiin ja että karkotus heidän kohdallaan oli ollut vain hallituksen luvalla ja kustannuksella tapahtunut maastamuutto. Se sisälsi armahduksen vain, jos sen takia jäi mahdollinen pakkotyö suorittamatta. Siksi valiokunnan mielestä anomusehdotuksen pyynnöllä, joka koski irtolaisuudesta tuomittuja, oli pyrittävä vain poistamaan kotiinpaluun mahdolliset hallinnolliset esteet.[5]

Valiokunta asettui yksimielisesti kannattamaan Lagerlöfin ehdotusta, mutta oli esityksessään vain huomattavasti varovaisempi kuin hän. Se ei kauhistellut karkotettujen kohtaloa eikä tuonut esille Suomen lakien loukkaamista. Mietinnössä tähdennettiin sitäkin enemmän vankeinhoidollisia näkökohtia, kuten Suomeen palaavien sopeutumista ja Siperiaan jäävien toimeentuloin turvaamista. Ajan kireässä poliittisessa tilanteessa valiokunta pyrki välttämään mahdollisia laillisuusselkkauksia asiassa, joka lopulta oli vain pieni vankeinhoidollinen yksityiskohta. Varovaisuus seurasi jo valiokunnan kokoonpanosta. Sen puheenjohtajana oli E. N. Setälä ja varapuheenjohtajana Y. Sirola. Jäseninä olivat Ida Aalle, S. Alkio, J. K. Danielson-Kalmari, E. Estlander, L. Ingman, A. Lagerlöf, O. Leivo, P. Mömmö, M. Turkia, N. Valavaara ja Y.K. Yrjö-Koskinen. heistä oli sosiaalidemokraatteja 6, vanhasuomalaisia 4, ruotsalaisia, nuorsuomalaisia ja maalaisliittolaisia kutakin yksi. Mukana olivat poliittisten ryhmien merkittävimmät edustajat.

Mietintöä ei vielä ollut ehditty käsitellä, kun kaksi päivää sen valmistumisen jälkeen valtiopäivät hajotettiin. Lagerlöf ei kuitenkaan jättänyt asiaansa, vaan uusi anomusehdotuksen saman vuoden toisilla valtiopäivillä.[6]

Tämä esitys tuli käsittelyyn 18. 8. Tällöin todettiin, että edellisillä valtiopäivillä valmistunut mietintö oli vielä tarkastamatta.[7] Varsinaiseen tarkastukseen se ei nytkään ennättänyt, kun valtiopäivät 22. 2. 1909 jälleen hajotettiin.

Seuraavilla vuoden 1909 valtiopäivillä Lagerlöf jälleen uudisti anomusehdotuksensa.[8] Se tuli kästeltäväksi 22. 6., ja Lagerlöfin omasta aloitteesta se lähetettiin perustuslakivaliokuntaan.[9] Tämän mietintö valmistui 18. 10. 1909 ja pohjautui suuressa määrin edellisenä vuonna valmistuneeseen mietintöön. Tärkeä muutos tapahtui siinä, että nyt pääasiaksi tulivat laillisuusnäkökohdat, jotka aiemmin oli jätetty vähemmälle huomiolle. Karkotus oli valiokunnan mielestä ollut alun alkaen lainvastainen toimenpide, sillä vuoden 1734 laille oli siirtovankeuteen tuomitseminen kokonaan vieras rangaistus. Siksi ei ollut lain mukaista, että elinkautinen rangaistustyö tai kuolemanrangaistus muutettiin karkotukseksi. Myös siirtolaiseksi karkottaminen oli valiokunnan mielestä laitonta, vaikka rikoksista tuomitut olivatkin anoneet Siperiaan pääsyä. Valiokunnan mielestä

> "kansalaisten oikeus asua ja oleskella isänmaassaan kuului, samoin kuin hänen henkilökohtainen vapautensa, niihin oikeuksiin, joista hän ei voi luopua ainiaaksi. Velvoitus asettua asumaan oman maan rajojen ulkopuolelle ei sen tähden ollut oikeudellisesti sitova"

Valiokunta katsoi, että vaikka kaikkia niitä vahinkoja, joita Siperiaan-karkotuksista oli aiheutunut, ei enää voitu korjata, tuli kaikille halukkaille karkotetuille kuitenkin tarjota mahdollisuus palata valtion kustannuksella kotimaahan. Niinpä

valiokunta ehdotti anottavaksi hallitsijalta, että kaikki karkotetut saisivat halutessaan palata Suomeen ja että senaatti ryhtyisi toimiin Suomeen palaavien talouden turvaamiseksi.[10]

Mistä johtui, että nyt mietinnön painopisteenä olivat laillisuusnäkökohdat ja sivuutettiin lähes tyystin muut seikat, kuten suomalaisten elämä Siperiassa ja vankeinhoidolliset näkökohdat? Keskeisesti asiaan vaikutti yleispoliittinen kehitys. Vuoden kuluessa olivat Suomen ja Venäjän suhteet kiristyneet. Vasemmisto oli tuntuvasti lisännyt kannatustaan maassa, ja sen valtiopäiväedustajien määrä oli kasvanut. Samanaikaisesti olivat myöntyväisyyssuunnan kannattajat menettäneet paljon vaikutusvallastaan. Perustuslakivaliokunnassa oli nyt seitsemän sosiaalidemokraattia ja vain kaksi vanhasuomalaista. Vanhasuomalaisia edustavat Lagerlöf ja Torppa olivat puolestaan suhtautumisessaan lähellä perustuslaillisia. Kun Danielson-Kalmari ei enää ollut mukana, valiokunnassa ei ollut ketään, joka olisi yrittänyt ottaa huomioon Venäjän näkökohtia armahdusasiassa. Radikalisoitumista lisäsi vielä se, että asiaa käsiteltäessä toimi puheenjohtajana valiokunnan varapuheenjohtaja Yrjö Sirola. Karkotuskysymyskin otettiin palvelemaan taistelua Suomen laista ja autonomiasta. Tämän taistelun varjoon jäivät Siperian suomalaisten elinolosuhteet ja niihin liittyvät vankeinhoidolliset ongelmat.

Eduskunnan käsittelyyn mietintö tuli 22. 10., jolloin se hyväksyttiin yksimielisesti sellaisenaan.[11]

2. Armahduskysymyksen käsittely senaatissa

Siperiaan karkotettujen armahtaminen oli viime kädessä keisarin vallassa. Ennen kuin asia esiteltiin hallitsijalle, oli vielä senaatin lausuttava mielipiteensä eduskunnan päätöksestä. Kenraalikuvernööri F. A. Seyn pyysi siltä lausuntoa 3./16.6. 1910, mutta vastaus ei tullut ennen kuin v. 1914[12] Neljän vuoden viivytys johtui siitä, että vuoden 1909 lopulla toimintansa aloittanut V. I. Markovin lähinnä sotilashenkilöistä koostuva senaatti ei ollut perehtynyt lainsäädännöllisiin ja hallinnollisiin kysymyksiin. Sen toiminta nopeutui, kun M. M. Borovitinov nimitettiin talousosaston varapuheenjohtajaksi v. 1913.[13]

Senaatti suhtautui anomukseen kielteisesti. Tarkastellessaan asian lainsäädännöllistä puolta se otti lähtökohdaksi hallitsijan armahdusoikeuden, jota sovellettiin toteutettaessa vuosien 1826 ja 1848 karkotusasetuksia. Senaatin mielestä kyseisten asetusten

> "julkaisemisessa oli mahdotonta huomata minkäänmoista paikallisen oikeusjärjestyksen rikkomista, joka nyttemmin kaipaisi sellaista vastaavaa oikaisua ja korjausta, että kyseessä oleviin rangaistuksiin tuomitut rikoksentekijät armahdettaisiin ja palautettaisiin Suomeen valtion kustannuksella".

Senaatin mielestä väitteet karkotusten laillisuudesta ja oikeudenmukaisuudesta ansaitsivat sinänsä vakavaa huomiota, koska karkotus ei todellakaan kuulunut Suo-

men lainsäädäntöön. Lisäksi karkotusten päättymisestä oli kulunut jo 26 vuotta eli kaksinkertaisesti aika, jonka kuluttua elinkautiseenkin tuomittu vanki voitiin laskea ehdonalaiseen vapauteen. Siksi olisi perusteltua suoda täysi tai osittainen armahdus karkotetuille. Ei myöskään ollut periaatteessa epäoikeudenmukaista sallia karkotettujen palata valtion kustannuksella kotimaahan. Palaamiseen liittyi kuitenkin monia käytännön ongelmia. Koska karkotuksia oli tapahtunut viimeksi v. 1888, voitiin aiheellisesti kysyä, kuinka moni Siperiaan joutuneista vielä oli elossa. Saadakseen tähän selvyyttä senaatti tarkasteli karkotettujen ikärakennetta ottaen lähtökohdaksi vuoden 1912 ja tutkimusperiodiksi vuodet 1871–1888. Niiden, jotka oli karkotettu ennen vuotta 1871, ei uskottu enää olevan elossa.[14] Vuosina 1871–1888 karkotetut jakaantuivat eri ryhmiin seuraavasti:

	Miehiä	Naisia
Kuolemantuomiosta armahdettuja	114	27
Pitkäaikaisesta vankeudesta vapautettuja	551	51
Irtolaisina Siperiaan lähetettyjä	291	51
Yhteensä	956	129

Irtolaisina karkotettujen ikärakenteesta ei ollut saatavissa riittävästi tietoja, mutta kuolemantuomiosta armahdettujen ja vankeudesta vapautettujen ikävuodet olivat selvillä 596 miehen ja 58 naisen osalta. Senaatti laski, että v. 1912 miesten keski-ikä olisi ollut 65,52 ja naisten 64,95 vuotta. Vanhin tutkimusperiodina karkotettu olisi ollut 108-vuotias ja nuorin 45-vuotias. Näitä lukuja senaatti vertasi *J. G. Granön* antamiin vuoden 1902 lukuihin. Silloin Siperiassa oli irtolaisinakin karkotetut mukaan lukien 192 Suomesta karkotettua. Heistä oli miehiä 141 ja naisia 51. Enemmistö karkotetuista oli siis kuollut, ja kun vuodesta 1902 oli jo kulunut 12 vuotta, oli ilmeistä, että elossa oli enintään 50 henkilöä. Nämä eivät enää voisi sopeutua Suomen oloihin pitkän poissaolon jälkeen. Entisinä rikollisina heihin suhtauduttaisiin varauksellisesti, ja kun he eivät heti saisi työtä, jotkut syyllistyisivät rikoksiin ja joutuisivat viranomaisten käsiin. Kun palaavat vielä olisivat vanhoja, heistä tulisi köyhäinhoidon rasitteita. Siperiassa heillä oli hyvät elinolot, ja monet elivät vauraina maanviljelijöinä ja kunnioitettuina, ahkerina kansalaisina. Oli paljon parempi, että he jäisivät Siperiaan. Vedoten karkotettujen ikään, vähäiseen määrään ja siihen, että näiden olisi vaikea sopeutua Suomen oloihin, senaatti ehdotti 9. 6. 1914 anomuksen hylkäämistä.[15]

Ei voida sanoa senaatin halunneen lausunnollaan sortaa Suomen lakeja. Siinä myönnettiin, että karkotus oli vierasta maan lainsäädännölle, mutta katsottiin, että hallitsijan armahdusoikeuteen liittyvänä se ei voinut loukata paikallista oikeusjärjestystä. Hylkäävään päätökseen vaikuttivatkin enemmän vankeinhoidolliset kuin lainsäädännölliset seikat. Tämä johtui nimenomaan Borovitinovista, joka oli vankeinhoidon spesialisti. Hän oli vuosina 1902–1905 toiminut Venäjän vankilahallituksen vanhempana virkamiehenä ja vuosina 1906–1911 vankilahallituksen pääjohtajan apulaisena.[16]

Yleisvaltakunnallisena perusteena kielteiselle lausunnolle oli Venäjällä tuolloin käynnissä ollut suurisuuntainen Siperian asutusohjelma: suomalaisten palauttaminen olisi ollut vastoin sen tavoitteita. Siksi senaatti tähdensi Siperian paremmuutta Suomeen verrattuna. Tälle näkemykselleen se sai tukea Siperiasta. Vuoden 1912 toimintakertomuksessaan Johannes Granö viittasi armahtamista koskevaan ehdotukseen ja torjui sen. Hänen mukaansa vanhat karkotetut eivät enää sopeutuisi Suomen oloihin, ja siksi olisi parempi turvata heidän toimeentulonsa Siperiassa. Siellä olivat myös elinolosuhteet paremmat kuin Suomessa, vaikkei tätä valitettavasti kotimaassa tiedetty.[17]

Yleisvaltakunnalliset perusteet olivat myös sikäli tärkeitä, että armonanomus kuului niihin yleistä merkitystä omaaviin asioihin, jotka 2. 6. 1908 annetun asetuksen mukaan oli annettava Venäjän ministerineuvoston tarkastettavaksi, ennen kuin ne esiteltäisiin keisarille. Käsiteltyään asiaa 1. 7. 1914 ministerineuvosto totesi, ettei senaatin lausunto ollut ristiriidassa valtakunnan etujen kanssa ja ettei sillä ollut mitään ehdotettuja toimia vastaan.[18]

Esitellessään asian keisarille myös ministerivaltiosihteeri V. I. Markov yhtyi senaatin kantaan, ja lopullisesti hallitsija ratkaisi asian 25. 7./7. 8. 1914 hylkäämällä anomuksen.[19] Viimeisen kerran armonanomus tuli senaattiin 12./25. 8. oikeustoimituskunnan esittelyn yhteydessä. Tuolloin esiteltiin keisarin päätös ja senaatti poisti diariosta asian, joka oli ratkaistu lopullisesti.[20]

1. Lagerlöf oli valittu valtiopäiville Oulun läänin eteläisestä vaalipiiristä, ja koulutukseltaan hän oli juristi. Hän toimi puutavaraliikemiehenä Raahessa ja oli ollut jo säätyvaltiopäivillä porvarissäädyssä Raahen edustajana.
2. Anom.ehd. n:o 144. Vuoden 1908 valtiopäivät. Liitteet I, 20 s. 46–48.
3. Uusi Suometar 22. 1. 1908, Helsingin Sanomat 31. 1. 1908, Hufvudstadsbladet 11. 2. 1908, Kaiku 12. 2. 1908, Vasabladet 27. 2. 1908.
4. Vuoden 1908 valtiopäivien ptk. s. 232.
5. Anomusmietintö n:o 5. Vuoden 1908 valtiopäivät, asiakirjat III s. 1–12.
6. Anom.ehd. n:o 73. Vuoden 1908 toiset valtiopäivät, Liitteet I, 19 s. 59.
7. Vuoden 1908 toiset valtiopäivät, ptk. 18. 8. s. 100, 2302–2303.
8. Anom.ehd. n:o 166. Vuoden 1909 valtiopäivät. Liitteet I, 22 s. 82.
9. Vuoden 1909 valtiopäivät ptk. 22. 6. s. 202.
10. Anomusmietintö n:o 13. Vuoden 1909 valtiopäivät, asikirjat II, s. 1–9.
11. Vuoden 1909 valtiopäivät, ptk. 22. 10. s. 521.
12. Sen. akti KD 370/38 1910, VSV 94/1914.
13. Tuominen 1958 s. 411, Torvinen 1977 s. 80–82.
14. Kaikki laskelmansa senaatti teki tässä tutkimuksessa hieman virheellisiksi osoitettujen *Hjelmman*in selvitysten pohjalta.
15. Sen. akti KD 370/38 1910, sen. talousosaston ptk. 9. 6. 1914, VSV 94/1914.
16. Lutšinski 1914 s. 109, vrt. Holmberg 1964 s. 128.
17. Sen. kirkollisasiaintoimituskunnan akti KD 11/502 1913.
18. VSV 94/1914.
19. VSV 94/1914, sen. talousosaston akti KD 576/86 1914.
20. Sen. talousosaston ptk. 12/25. 8. 1914. – Vrt. Tuominen 1958 s. 299–300.

LOPPUKATSAUS

Siperiaan karkottaminen oli autonomian kauden vankeinhoitotoimi, jossa heijastuivat valistuksen reformipyrkimykset, taantumuksen ajan itsevaltiuden vahvistuminen, liberalismin vaikutukset sekä vihdoin suomalais-venäläinen oikeustaistelu.

Valistus vaati rikosoikeuden reformia, mikä vilkastutti kriminaalipoliittista keskustelua jo Ruotsin vallan aikana ja pakotti tarkastelemaan myös vankeinhoidon kehittämisen eri vaihtoehtoja. V. 1808–1809 käyty Suomen sota keskeytti uudistukset, mutta sitä seurannut Suomen valtiollisen aseman muutos ulotti vaikutuksensa myös vankeinhoitoon. Uudessa valtiollisessa tilanteessa tarjoutui mahdollisuus seurata Venäjän esimerkkiä karkottamalla rikollisia Siperiaan.

Porvoon valtiopäivillä tehdyn karkotusehdotuksen tavoitteena oli suojella yhteiskuntaa ja parantaa vankeinhoitoa. Karkotusta perusteltiin inhimillisillä näkökohdilla siten, että kyseessä oli humaanimpi rangaistus kuin kuolemantuomio. Lisäksi haluttiin antaa tuomituille mahdollisuus elää vapaana vanhoista rasitteista uudessa yhteisössä.

Ehdotus kuitenkin hylättiin lainsäädännöllisistä syistä. Karkottamisesta tulikin alusta alkaen lainopillisten kiistojen aihe. Karkotusten puoltajat pitivät sitä rangaistuksen soveltamisena ja vankeinhoitotoimena, joka voitiin toteuttaa voimassa olevan lain puitteissa. Muutkaan – harvaa poikkeusta lukuun ottamatta – eivät vastustaneet karkotusta sinänsä, vaan katsoivat sen merkitsevän lainmuutosta ja olivat sen vuoksi sitä mieltä, että säätyjen oli hyväksyttävä se. Vankeinhoito-ongelmien kasvaessa karkotusehdotus otettiin uudelleen esille, mutta sen hyväksyminen oli riippuvainen Venäjästä, joka oli valmis suomalaisten vastaanottamiseen vasta, kun sen karkotusjärjestelmä oli uudistettu.

Suomalaisten oma aloite ja uusi karkotusjärjestelmä antoivat perustan suomalaisten karkottamiselle, joka toteutui hallitsijan vaihduttua. Rajoittaessaan karkotukset koskemaan vain kuolemantuomiosta armahdettuja Nikolai I sai tilaisuuden esiintyä lempeänä ja armollisena hallitsijana. Keisari ei kuitenkaan täysin sivuuttanut Suomen lakeja, vaan myönsi säätyjen periaatteellisen oikeuden päätöksentekoon. Käytännössä säädyt sivuutettiin tyystin, koska niitä ei kutsuttu koolle.

Venäjällä karkottaminen oli kehittynyt laajaksi ja monipuoliseksi järjestelmäksi, jota alettiin soveltaa suomalaisiin silloin kun rangaistus muutettiin karkotukseksi. Suomalaisesta karkotetusta tuli aina Venäjän alamainen, ja vastuu hänestä siirtyi keisarikunnan viranomaisille. Suomi siis siirsi osan vankeinhoito-ongelmistaan Venäjän vastuulle. Vuonna 1847 Suomelle annettiin mahdollisuus laajentaa karkotuksia venäläisten esikuvien mukaisesti. Tätä ei senaatti katsonut voitavan toteuttaa lakia muuttamalla ilman säätyjen suostumusta, mutta kun asia hoidettiin vanhan käytännön mukaisella keisarin armahdusoikeuden laventamisella ja pelkkänä vankeinhoitotoimena, se ei vastustanut karkotuksien laajentamista.

Kahden ensimmäisen vuosikymmenen kuluessa karkotusten vankeinhoidollinen

merkitys oli suhteellisen pieni, mutta vuodesta 1848 alkaen sen vaikutus kasvoi, kun vankilatiloja alkoi vapautua 4–5 kertaa aiempaa enemmän. Tämä oli merkittävää aikana, jolloin vankiloiden tilat olivat ahtaat ja vanhentunut ja jäykkä irtolaislaki lisäsi tarpeettomasti vankien määrää.

Noin puolet Suomessa kuolemaan tuomituista rikollisista joutui pakkotyöhön Siperiaan. Suomalaisista karkotetuista heitä oli neljäsosa. Pakkotyöläisiä koskeva lainsäädäntö ja rangaistuslaitosten olosuhteet olivat niin ankarat, että vain aniharvat selvisivät rangaistuksesta. Enemmistölle pakkotyö tosiasiassa merkitsi hitaasti täytäntöön pantua kuolemantuomiota.

Kolmeneljäsosaa karkotetuista lähetettiin siirtolaisiksi. Vankeudesta vapautettujen kohdalla kyseessä oli armahdus ja valtion kustannuksella tapahtunut maastamuutto. Irtolaisten siirtyminen Siperiaan taas oli seurausta ennen kaikkea toimeentulovaikeuksista ja nurinkurisesta irtolaislainsäädännöstä. Venäjän karkotuslainsäädännön yhtenä päätavoitteena oli Siperian asuttaminen, ja suomalaisten karkottaminen oli tämän pyrkimyksen mukaista. Siirtolaisuus onnistui kuitenkin huonosti, koska ei ollut luotu riittäviä taloudellisia edellytyksiä. Varsinkin varattomille ja kielitaidottomille suomalaisille uuden elämän aloittaminen Siperiassa oli vaikeaa. Kun he eivät voineet ryhtyä maanviljelijöiksi tai minkään muunkaan ammatin harjoittajiksi, he turvautuivat tilapäistöihin ja kerjäämiseen. Rikollisen ja irtolaisen elämää kotimaassa viettänyt sortui Siperiassa helposti jatkamaan vanhaa elämäntyyliään, ja karkotusalueen laajuus ja viranomaisten vähäisyys antoivat siihen hyvät mahdollisuudet. Kuten yleensä karkotettujen myös suomalaisten sijoittaminen siirtolaisiksi vaikutti negatiivisesti ympäristöön. Mm. Siperian inkeriläiset muuttivat mieluummin pois kun asuivat yhdessä karkotettujen kanssa.

Suuressa, eri puolilta laajaa valtakuntaa kootussa karkotettujen joukossa suomalaisten osuus oli niin pieni, ettei heihin kiinnitetty mitään erityishuomiota. Karkotusjärjestelmää hoitava organisaatio ei myöskään välittänyt siitä, että karkotetut edustivat eri kansallisuuksia. Koska karkotetut olivat siirtyneet Venäjän alamaisiksi, ei Suomessakaan tunnettu vastuuta heistä. Itse asiassa Siperiaan joutuneiden oloihin varottiin puuttumasta, kun ei haluttu sekaantua Venäjän viranomaisten asioihin.

Karkotettujen sielunhoito kuului kirkolle, ja kun Venäjän luterilainen kirkko huolehti luterilaisista karkotetuista, pääsivät myös suomalaiset osallisiksi sen tuesta ja palveluista. Kirkon toimesta perustettiin luterilaisille omat siirtolat ja niihin eri kansallisuuksille omat kylät. Näille siirtoloille pyydettiin apua Suomestakin, mutta vasta valtiollisten olojen liberalisoitua Suomi alkoi kirkon välityksellä avustaa Siperiaan karkotettuja. Apu jäi kuitenkin vähäiseksi, eikä se tyydyttänyt näiden tarpeita.

Julkista keskustelua karkotuksista alettiin käydä vasta 1860-luvulla, kun Suomen valtiollinen elämä alkoi vapautua. Valtiopäivämiehet ja juristit pitivät itse karkotuksia laittomina ja halusivat niiden lopettamista. Lisäksi he kritikoivat sitä, että tämä rangaistus vei tuomitut vieraisiin oloihin ja vieraiden viranomaisten käsiin. Vankeinhoitopiirit sitä vastoin pitivät karkottamista järkevänä vankeinhoitomuotona, mutta nekään eivät olisi luovuttaneet suomalaisia vieraisiin käsiin. Näkökulmat olivat suomalaisia, eikä karkotuksia tarkasteltu yleisvaltakunnalliselta kannalta. Senaatti ja ylin virkamiehistö olivat karkotusten ja lakkauttamisen suhteen hyvin varovaisia ja

ottivat huomioon myös Venäjän näkemykset. Varovaisuutta lisäsi se, että karkotus liittyi keisarin armahdusoikeuteen.

Karkotusten lopettaminen, kuten aloittaminenkin, oli riippuvainen Venäjän toimenpiteistä. Pyrkiessään uudistamaan rangaistusjärjestelmäänsä ja vähentämään karkotettujen määrää Venäjän viranomaiset ehdottivat, että suomalaisia ei enää karkotettaisi. Ensiksi asia haluttiin Suomessa liittää vireillä olleeseen rikoslain uudistukseen, mutta kun Venäjä vaati, että karkotukset lopetettaisiin heti, Suomi katsoi voivansa vastata koko vankeinhoidostaan.

Varsinaiseksi oikeustaisteluksi karkottamista koskeva keskustelu kiihtyi vasta, kun koko prosessi itse asiassa oli ohi. Oikeustaistelun tuoksinassa karkotus nähtiin sortotoimena, josta aiheutuneet vääryydet oli lopultakin korjattava. Todellisuutta tuntematta karkotetut haluttiin palauttaa pahasta Siperiasta hyvään Suomeen. Tämä asenne heijasti sitä kuvaa, joka suomalaisilla oli Siperiasta. Kansan enemmistö tunsi sen pelkkänä karkotuspaikkana, ja kun uskottiin, että rikollisia pyrittiin karkottamaan pelkästään huonoihin oloihin, sai Siperia hyvin kolkon maineen.

LÄHDELUETTELO

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Valtionarkisto
Hallituskonseljin pöytäkirjat 1811.

Kenraalikuvernöörin kanslian arkisto (KKK)
Aktit 1810, 1818, 1825, 1830, 1831, 1834, 1843, 1947, 1848, 1852, 1855, 1860, 1862.
Ohjeaktit 47, 140.

Ministerivaltiosihteerin viraston arkisto (VSV)
Aktit 1817, 1818, 1825–1828, 1848–1850, 1856, 1861, 1866, 1880, 1881, 1884–1888, 1914.
Esittelynootit 1847, 1848, 1887, 1888.
Passiviraston arkisto

Senaatin arkisto
Sen. täysistunnon aktit ja pöytäkirjat 1818, 1820, 1826, 1847, 1848, 1852, 1856, 1861–1863, 1880, 1886–1888.
Sen. oikeusosaston pöytäkirjat 1833, 1848, 1856, 1862, 1888.
Sen. oikeusosaston päätöstaltiot 1826–1888.
Sen. oikeusosaston saapuneet asiakirjat 1845–1867.
Sen. talousosaston aktit ja pöytäkirjat 1826, 1836, 1837, 1881, 1889, 1914.
Sen. kirkollisasiaintoimitukunnan aktit 1860–1921.

Suomen asiain komitean pöytäkirjat 1816, 1818, 1820, 1826, 1884.

Hämeenlinnan maakunta-arkisto
Kronoborgin vankilan ja ojennuslaitoksen arkistot.

Oulun maakunta-arkisto
Oulun lääninvankilan arkisto

Savo-Karjalan maakunta-arkisto
Lappeenrannan ojennuslaitoksen ja kehruuhuoneen arkistot.
Viipurin läänin lääninkanslian arkisto.

Turun maakunta-arkisto
Kingelinin kauppahuoneen arkisto.
Suomen Pipliaseuran arkisto.
Turun keskusvankilan ja kehruuhuoneen arkistot.
Turun tuomiokapitulin arkisto.

Turun yliopiston historianlaitoksen siirtolaisarkisto
Siperian suomalaisia koskevat haastattelut.

Vaasan maakunta-arkisto
Vaasan lääninvankilan arkisto.

Åbo Akademin kirjasto
Mathilda Wreden kokoelma.

PAINETUT LÄHTEET

Allgemeine Nachricht an das Publikum, über die aus den preussischen Staaten nach Sibirien geschickten Bösewichter. Berlin 1802.

Belentšenko 1868 = A. Belentšenko, Ulutššenija v peresylke arestantov v Sibir po offitsialnym svedenijam. S.-Peterburg.

Calonius 1870 = Matthiae Calonii opera omnia. Appendix: Matthias Calonii svenska arbeten. Supplementband utgifvet av Theodor Sederholm. Helsingfors.

Finlands statskalender 1825–1885.

Handlingas i anledning af Prestmötet i Åbo den 28 juni–1 juli 1859. Åbo 1860.

Samling af de till efterlefnad gällande Bref, Förklaringar och Föreskrifter, hvilka af Hans Kejserliga Majestät, äfvensom ifrån Expeditionerne i Dess Senat för Stor-Furstendömet Finland blifvit utfärdade uti Justitiae-, Oeconomiae- Politiae-ärender. II. Helsingfors 1836. (Samling af Bref)

Patkanov 1911–1912 = Statistitšeskija dannyja pokazyvajuštšija plemennoi sostav naselenija Sibiri, jazyk i rody inorodtsev. Na osnovanii dannyh spetsialnoi razrabotki materiala perepisi 1897 g. S.-Peterburg.

Pereselenija i poselenija v svjazi s postroikoi sibirskoi železnoi dorogi. S.-Peterburg 1891.

Pervaja vseobštšaja perepis naselenija Rossijskoi Imperii 1897 g. Zapiski Imperatorskogo Russkogo Geogr. Obštšestva po Otd. Stat. XI T vyp. 2–3. S.-Peterburg 1900–1902.

Polnoje sobranije zakonov Rossijskoi Imperii. (P.S.Z.)

Porthan 1966 – H. G. Porthan, Opera Omnia III. Editit Porthan - Seura. Tertiam partem edendam curavit Eero Matinolli. Turku.

Prokuraattorin kertomus vuoden 1882 valtiopäiville lainkäytöstä ja lakien hoitamisesta maassa. Helsinki 1882.

Suomen asetuskokoelma

Suomen vankeinhoitohallituksen kertomus vuodelta 1883. Helsinki 1885.

Svod zakonov Rossijskoi Imperii. Ustav o ssylnyh. Izdanije 1842, 1845, 1890. S.-Peterburg.

Svod zakonov ugolovnyh 1845. Izdanije 1845. S.-Peterburg.

Tammikuun valiokunnan pöytäkirjat. (Januariutskotts protokoller) 52 Waliokunnan kysymystä. Helsinki 1861.

Turun ja Porvoon tuomiokapitulien kiertokirjet.

Underdånig berättelse om tillståndet i Finlands fängelser jämte förslag till provisionella reformer af desamma. Helsingfors 1866.

Valtiopäivien pöytäkirjat ja asiakirjat 1809, 1863–1864, 1888, 1908, 1909.

Vuoden 1734 laki. Uusi suomennos. Helsinki 1865.

KIRJALLISUUS

Adrianov 1904 = A. V. Adrianov, Otšerki Minusinskago kraja. Tomsk.

Agge 1959 = I. Agge, Straffrättens allmänna del. Föreläsningar, första häftet. Stockholm.

Amburger 1966 = E. Amburger, Geschichte der Behördenorganisation Russlands von Peter dem Grossen bis 1917. Leiden.

von Amira 1967 = K. von Amira, Germanisches Recht, vierte ergänzte Auflage. II. Berlin.

Anners 1965 = E. Anners, Humanitet och rationalism. Lund.

Anttila 1981 = I. Anttila, Kansainväliset vaikutteet Suomen vankeinhoidon kehityksessä. Suomen vankeinhoidon historiaa I. Katsauksia vankeinhoidon kehitykseen. Helsinki.

Arwidsson (P. Kuoharinen) 1840 = Finland och dess framtid jemte erinringar vid sednare skrift: Om Borgå landtdag och Finlands ställing 1812. Andra – Tredje, Öfversedda Upplagen. Stockholm.

Assonova 1970 = A. F. Assonova, Iz istorii pravitelstvennogo meževanija zemel Zapadnoi Sibiri (1804–1843gg). Voprosy istorii Sibiri. vyp. 5. Tomsk.

Aubry 1962 = O. Aubry, Ranskan suuri vallankumous I. Kuningasvallan tuho. Ranskankielinen alkuteos: La révolution francaise. Suomenkielisen laitoksen toimittaneet Osmo Mäkeläinen ja Heikki Eskelinen. Porvoo.

Babkov 1912 = I. E. Babkov, Vospominanija o mojei službe v Zapadnoi Sibiri 1859–1875g. S.-Peterburg.

Barsukov 1891 = I. Barsukov, Graf Nikolai Nikolajevitš Murajev-Amurski. Moskva.

Bergbom 1863 = J. E. Bergbom, Ruotsissa viimeksi tehdystä vankiuksien ja rangaistuslaitosten parannuksista sekä muutamista merkittävimmistä vankiuslaitoksista siellä että Saksassa, perustuva vaarin ottamisiin nykyisin tapahtuneella matkalla niissä maissa. Helsinki.

Blomstedt 1964 = Y. Blomstedt, Rikoslakireformin ensimmäiset vaiheet vuoden 1866 osittaisuudistukseen saakka. Historiallinen arkisto 59. Turku.

Bolin 1879 = W. Bolin, D:r Karl Sederholm. Finsk Tidskrift 1879 II. Helsingfors

Boström 1929 = H. J. Boström, Kuolemantuomiosta ja niitten täytäntöönpanosta Suomessa ennen vuotta 1826. Defensor legis 1929. Hämeenlinna.

Busch 1862 = E. H. Busch, Materialien zur Geschichte und Statistik des Kirchen- und Schulwesens der evang.-luth. Gemeinden in Russland. St. P:burg.

Busch 1867 = E. H. Busch, Ergänzungen der Materialien zur Gesch. und Statistik der evang.-luth. Gemeinden in Russland I–II. St. P:burg.

Butzke 1863 = Geschichte und Gründung der ev.-luth. Kolonien in Ost-Sibirien. Mittheilungen und Nachrichten für die evang. Gemeinden in Russland. Bd 19. Riga.

Carlsson 1961 = S. Carlsson, Svensk historia II, Tiden efter 1718. Stockholm.

Castrén 1856 M. A. Castrén, Nordische Reisen und Forschungen. Reiseberichte und Briefe aus den Jahren 1845–49. St. Petersburg.

Castrén 1870 = Några upplysningar om de till Sibirien deporterade finnarne. Nordiska resor och forskningar VI. Helsingfors.

Castrén 1776 – Matthias Alric Castrén, Om fängelser. Åbo.

Cobban 1862 – A. Cobban, A history of modern France I. The Old Regime and the Revolution 1715–1799. London.

Danielson-Kalmari 1928 J. R. Danielson-Kalmari, Suomen valtio ja yhteiskuntaelämää 18:nnella ja 19:nnellä vuosisadalla. Aleksanteri I:n aika VI. Porvoo.

Danielson-Kalmari 1935 = J. R. Danielson-Kalmari, Kustavilainen aika III. Jälkimmäinen nide. Porvoo.

Dvorjanov 1971 = V. Dvorjanov, V Sibirskoi dalnei storone. Minsk.

Ehrström 1859 = G. Ehrström, Om principien för fängelsestraffets ordnande. Helsingfors.

Eteläpohjalaisia elämäkertoja II. Toimittanut E. Kojonen. Vaasa 1965.

Federley 1953 = B. Federley, Ett karelskt ämbetsverks öden. Viborgs landsarkiv under krigsåren 1939–1944. Nordisk Tidskrift.

Feldstein 1893 = G. Feldstein, Ssylka, Otšerki jeja genezisa, znatšenija i sovremennogo sostojanija. Moskva.
Foinitski 1880 = I. J. Foinitski, Upravlenija ssylka. Sbornik gosudarstvennyh znanii. T. VIII. St. Peterburg.
Foinitski 1889 = I. J. Foinitski, Utšenije o nakazanii v svjazi s tjurmovedenijem. S.-Peterburg.
af Forselles 1897 = A. af Forselles, Kostnaderna för fängelsereformen. Suomen Vankeinhoitomiesten Yhdistyksen Muistoonpanoja X. Helsinki.
Gaupt 1866 = V. V. Gaupt, Sostojanije kolonii ssylnyh ljuteran. Ispovedannija v Šušenskoi volosti, Minusin. okr. s 1850–1865g. Pamjatn kn. Jeniseiskoi Gub. na 1865 i 1866g.
von Gernet 1909 = Die Geschichte der Allerh. bestätigten Unterstützungskasse für evang.-luth. Gemeinden in Russland. St. Petersburg.
Gernet 1951–1956 = M. N. Gernet, Istorija tsarskoi tjurmy I–III. Moskva.
Gorjuškin 1967 – L. M. Gorjuškin, Sibirskoje krestjanstvo na rubeže dvuh vekov. Konets XIX – natšalo XX v.v. Novosibirsk.
J. Granö 1893 = J. Granö, Kuusi vuotta Siperiassa. Helsinki.
J. G. Granö 1905 = J. G. Granö, Siperian suomalaiset siirtolat. Fennia 22 IV. Helsinki.
P. Granö 1921 = P. Granö, Johannes Granö. Muistokirjoitus teoksessa "Joulukirja. Suomen Kirkon Pappisliiton Joulutervehdys Suomen Kirkkokansalle III". Porvoo.
Halén 1980 = H. Halén, Mannerheim – sotilas ja maantieteilijä. Teoksessa "Suomalaiset Aasiankävijät" Rauma.
Halila 1962 _ Porvoon valtiopäivät ja autonomian alkuaika. Suomen kansanedustuslaitoksen historia I. Helsinki.
Hannula 1981 = I. Hannula, Vankeinhoitoon liittyvän lainsäädännön historiaa 1881–1975. Suomen vankeinhoidon historiaa I. Katsauksia vankeinhoidon kehitykseen. Helsinki.
Hasselblatt 1917 = I. W. Hasselblatt, Siperiaan karkoitettuna. Muistelmia. Porvoo.
Heikel 1940 = I. A. Heikel, Helsingin yliopisto 1640–1940. Helsinki.
Hjellmman 1893 = W. Hjelmman, Sibirie-deportationens tillkomst och använding i Finlands kriminella rättsvård. Suomen Vankeinhoitomiesten Yhdistyksen Muistoonpanoja 1893 II. Helsinki.
Holmberg 1964 = H. Holmberg, Keisarillisen Suomen senaatin talousosaston puheenjohtajat, jäsenet ja virkamiehet 1909=1918, elämänkerrallinen luettelo. Suomen sukututkimusseuran vuosikirja XXXVIII. Helsinki.
von Holtzendorf 1859 = F. von Holtzendorf, Die Deportation als Strafmittel in alter und neuer Zeit und die Verbrechercolonien der Engländer und Franzosen in ihrer geschichtlichen Entwicklung und Criminalpolitischen Bedeutung. Leipzig.
Hultin 1931 – A. Hultin, Luettelo Helsingin yliopiston kirjaston arkkikirjallisuudesta II. Helsingin yliopiston kirjaston julkaisuja XII:2. Helsinki.
Jadrintsev 1889 = Statistitšeskije materialy k istorii ssylki v Sibir. Zapiski Imp. Russkogo Geogr. Obštšestva T 6. S.-Peterburg.
Jadrintsev 1892 = Sibir kak kolonija. S.-Peterburg.
Jefimov 1900 – I. V. Jefimov, Iz žizni katoržnyh ilginskogo i aleksadrovskogo torga kazennyh, vinokurennyh zavodov 1848–1853. Moskva.
Jungar 1974 = S. Jungar, Från Åbo till Ryssland. En studie i urban befolkningsrörlighet 1850–1890. Åbo.
Junnila 1972 – O. Junnila, Ruotsiin muuttanut Adolf Iwar Arwidsson ja Suomi (1823–1858). Historiallisia tutkimuksia 87. Helsinki.
Kallio 1939 = V. J. Kallio, Fennica – kirjallisuuden salanimiä ja nimimerkkejä vuoteen 1885. Helsinki.
Karpio 1938 = V. Karpio, Raittiuden ystävät. Jyväskylä.
Kennan 1891 = G. Kennan, Siberia and the Exilesystem I–II. New York.
Kirkinen 1970 = H. Kirkinen, Karjala idän ja lännen välissä I. Venäjän Karjala renesanssiajalla (1478–1617). Historiallisia tutkimuksia LXXX. Helsinki.
Klami 1977 = H. Klami, Oikeustaistelijat. Suomen oikeustiede Venäjän vallan aikana. Porvoo.
Kolensikov 1966 = A. D. Kolesnikov, O natsionalnom sostave naselenija Omskoi oblasti. Istoritšeskii protsess formirovanija Srednogo Priirtyšja v etnitšeskom i natsionalnom otnošenijah. Materialy k tretjemu nautšomu soveštšaniju geografov Sibiri i Dalnego Vostoka. Omsk.

Kolesnikov 1973 = A. D. Kolesnikov, Russkoje naselenije Zapadnoi Sibiri v XVIII – natšale XIX v. Omsk.
Korff 1861 = M. Korff, Žizn Grafa Speranskogo I–II. S.-Peterburg.
Korhonen 1963 = K. Korhonen, Suomen asiain komitea. Suomen korkeimman hallinnon järjestelyt ja toteuttaminen vuosina 1811–1826. Historiallisia tutkimuksia LXI. Helsinki.
Kuzovnikov 1890 = R. Kuzovnikov, Kratkije svedenija o ssylke v Sibir porotšnyh ljudei. Kalendar Tobolskoi gubernii na 1890 god. Tobolsk.
Lagus 1861 = R. Lagus, Sibiriestraffets historia. Juridiskt Album I, 2–3. Helsingfors.
Laitinen 1981 = J. Laitinen, Vankeinhoidon voimavarojen kehitys 1860-luvulta nykypäivään. Suomen vankeinhoidon historiaa I. Katsauksia vankeinhoidon kehitykseen. Helsinki.
Lansdell 1882 = H. Lansdell, Genom Sibirien. Bemyndigad öfversättning från 2:dra originalupplagen. Stockholm.
Lillja 1948 = A. A. Lillja, Arsenjij Andrejevitj Zakrevskij. Historiallisia tutkimuksia XXXII. Helsingfors.
Lutšinski 1914 = N. F. Lutšinski, Kratkii otšerk dejatelnosti Gl. tjuremnogo upravlenija za pervyje 35 let jego suštšestvovanija (1879–1914). S.-Peterburg.
Maamägi 1976 = V. Maamägi, Estonskije poselentsy v SSSR (1917–1940 gg.) Tallin.
Maksimov 1891 = S. Maksimov, Sibir i katorga I–III. S.-Peterburg.
Margolis 1975 = A. D. Margolis, O tšislennosti i razmeštšenii ssylnyh v Sibiri v kontse XIX v. Ssylka i katorga v Sibiri. Novosibirsk.
Matinolli 1963 = E. Matinolli, Turun hiippakunnan paimenmuisto 1721–1809 II. Turku.
Mommsen 1955 = Th. Mommsen, Römisches Strafrecht. Unveränderter photomechanischer Nachdruck der 1899 in Leipzig erschienenen Ausgabe. Graz.
Montesquieu 1951 – C.-L. Montesquieu, Vom Geist der Gesetze. In neuer Übertragung eingeleitet und herausgeben von Ernst Forsthoff. Tübingen. Alkuperäinen teos – D l'esprit des lois. Paris 1748.
Nurmio 1934 = Y. Nurmio, Suomen sensuuriolot Venäjän vallan alkuaikoina vv. 1809–1829. Porvoo.
Nurmio 1950 = Y. Nurmio, Valtionarkistomme perustamisajoilta. Historiallinen arkisto 53. Helsinki.
Oja 1975 = A. Oja, Laulu Hallin Jannesta. Kalevalaseuran vuosikirja n:o 55/1975.
Olivecrona 1891 = K. Olivecrona, Om dödsstraffet. Uppsala.
Orfanov (Mišla) 1883 = Orfanov, V dali. Moskva.
Pingoud 1909 = G. Pingoud, Die Evangelisch-Lutherischen Gemeinden in Russland I:2. St. Petersburg.
Pipping 1940 = H. E. Pipping, Landbygdens sociala problem i Finland kring mitten av 1800-talet. Ekon. Samf. Tidskr. Helsingfors.
Pohlebkin 1969 = V. V. Pohlebkin, Suomi vihollisena ja ystävänä. Venäjänkielisestä käsikirjoituksesta suomentaneet Natalia Pienimäki ja Aaro Majanen. Porvoo.
Pokrovskaja 1974 = I. P. Pokrovskaja, Naselenije dorevoljutsionnoi Karelii po materialam perepisi 1897 g. Voprosy istorii Evropeijskogo Severa. Petrozavodsk 1974.
Pokšiševski 1951 = V. V. Pokšiševski, Zaselenije Sibiri (istorikogeografitšeskije otšerki). Irkutsk.
Polvinen 1962 – T. Polvinen, Die finnischen Eisenbahnen in den militärischen und politischen Plänen Russlands vor dem ersten Weltkrieg. Helsinki.
Raeff 1956 = M. Raeff, Siberia and the reforms of 1822. Seattle.
Raeff 1957 = M. Raeff, Michael Speransky. Statesman of imperial Russia 1772–1839. The Hague.
Rosenqvist 1927 = V. T. Rosenqvist, F. L. Schauman. Skrifter utgifna av Svenska Litteratursällskapet i Finland CXCIII. Helsingfors.
Roštševskaja 1970 = L. P. Roštševskaja, Kandalnyi put v Sibir. Tjumenski pedinstitut. Utšenyje zapiski. Sbornik 154. Tjumen.
Roštševskaja 1976 = L. P. Roštševskaja, Posledni oskolok prikaznoi sistemy. Voprosy istorii 12/1976.
Salokas 1923 = E. Salokas, Maallinen arkkirunoutemme Ruotsin vallan aikana. Helsinki.
Salomon 1900 = A. P. Salomon, Ssylka v Sibir. Otšerk jejo istorii i sovr. položenija. S.-Peterburg.
Schultz 1951 = L. Schultz, Russische Rechtsgeschichte von den Anfängen bis zur Gegenwart einschliesslich des Rechts der Sowjetunion. Lahr.
Shaw 1966 = A. G. L. Shaw, Convicts and the colonies. A study of Penal Transportation from Great Britain and Ireland to Australia and other part of the British Empire. London.
Seitkari 1951 = Vuoden 1878 asevelvollisuuslain syntyvaiheet. Suomen sotilasorganisaatio- ja asevelvolli-

suuskysymys 1860- ja 1870-luvuilla. Historiallisia tutkimuksia 36. Helsinki.
Semevski 1898 = V. Semevski, Rabotšije na sibirskih zolotyh promyslah I–II. S.-Peterburg.
Schweitzer 1978 = R. Schweitzer, Autonomie und Autokratie. Die Stellung des Grossfürstentums Finnland im russischen Reich in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts (1863–1899). Marburger Abhandlungen zur Geschichte und Kultur Osteuropas. Band 19. Giessen.
Soininen 1974 = A. M. Soininen, Vanha maataloutemme. Maatalous ja maatalousväestö Suomessa perinnäisen maatalouden loppukaudella 1720-luvulta 1870-luvulle. Historiallisia tutkimuksia 96. Helsinki.
Spåre 1878 = G. A. Spåre, Biografiska anteckningar om Kejserliga regeringskonseljens eller senatens för Finland ordförande och ledamöter samt embets- och tjenstemän under åren 1809–1877. Helsingfors.
Ståhlberg 1966 = E. Ståhlberg, Mathilda Wrede. Seitsemäs painos. Porvoo 1966.
Ståhlberg 1893 = K. J. Ståhlberg, Irtolaisuus Suomen lain mukaan. Helsinki.
Stökl 1962 = G. Stökl, Russische Geschichte von den Anfängen bis zur Gegenwart. Stuttgart.
Sundell 1827 = J. Sundell, "Surullinen weisu Nytt tuomituista Siperiaan". Waasa.
Suomen valtionrautatiet 1916 = Suomen valtionrautatiet 1862–1912 II. Historiallis-teknillis-taloudellinen kertomus. Helsinki.
Torvinen 1977 = T. Torvinen, Autonomian ajan senaatti. Valtioneuvoston historia 1917–1966 I. Helsinki.
Treadgold 1976 – D. W. Treadgold, The great Siberian migration. Government and Peasant i Resettlement from Emancipation to the First World War. Uusintapainos Princeton 1976.
Troyat 1967 – H. Troyat, Sellaista oli elämä Venäjällä viimeisen tsaarin aikana. Suom. Esa Lindfors. Helsinki. Alkuperäinen teos _ La vie quotidienne en Russie au temps du dernier tsar. Librairie Hachette 1959.
Tšehov 1893–1895 = A. P. Tšehov, Iz Sibiri. Moskva 1890. Ostrov Sahalin. Moskva 1893–95. Teokset nimellä "Sahalin" suomentanut ja toimittanut Valdemar Melanko. Helsinki.
Tuominen 1958 = U. Tuominen, Autonomian ajan yksikamarinen eduskunta 1907–1916. Suomen kansanedustuslaitoksen historia V. Helsinki.
Tuominen 1964 = U. Tuominen, Säätyedustuslaitos 1880-luvun alusta vuoteen 1906. Suomen kansanedustuslaitoksen historia III. Helsinki.
Vagin 1872 = V. Vagin, Istoritšeskije svedenija o dejatelnosti gr. Speranskogo v Sibiri s 1819 po 1822 I–II. S.-Peterburg.
Vallinkoski 1963 = J. Vallinkoski, Turun Akatemian väitöskirjat 1642–1828. Die Dissertationen der alten Universität Turku II 2. Helsinki.
Wennerström 1885 – L. Wennerström, Tilastollinen ja biografillinen Suomen Evankelis-Luterilaisten Seurakuntien ja Papiston matrikkeli. Porvoo.
Verkko 1949 – V. Verkko, Lähimmäisen ja oma henki. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja B:33. Jyväskylä.
Wieselgren 1895 = S. Wieselgren, Sveriges fängelser och fångvård från äldre tider till våra dagar. Stockholm.
Virtanen 1938 = V. Virtanen, Rangaistusjärjestelmän uudistus Suomessa 1800-luvun loppupuoliskolla. Vankeinhoito 1938.
Virtanen 1943 – V. Virtanen, Työ- ja ojennuslaitokset irtolaislainsäädännön ja vankeinhoitotoimen kehityksen valossa 1800-luvun puolivälissä. Historiallinen arkisto XLIX. Helsinki.
Virtanen 1944 = V. Virtanen, Suomen vankeinhoito I 1808–1831. Historiallisia tutkimuksia 29:1. Helsinki.
Virtanen 1956 = V. Virtanen, Suomen vankeinhoitolaitos Venäjän vallan loppuaikana. Vankeinhoito 1956.
Wrede 1923 = H. Wrede, Siperiassa 30 vuotta sitten. Suomentanut Aune Krohn. Porvoo.
Vvedenski 1962 = A. A. Vvedenski, Dom Stroganovyh v XVI–XVII vekah. Moskva.
Ylikangas 1974 = H. Ylikangas, Härmän häjyt ja Kauhavan herra. Kuvaus puukkojunkkareitten ja virkavallan välisestä yhteenotosta 1860-luvun lopulla. Keuruu.
Ylikangas 1976 = H. Ylikangas, Puukkojunkkareitten esiinmarssi. Väkivaltarikollisuus Etelä-Pohjanmaalla 1790–1825. Helsinki.
Zelenin 1927 = D. Zelenin, Russische (Ostslavische) Volkskunde. Berlin und Leipzig.

PAINAMATTOMAT TUTKIMUKSET

P. Granö 1911 = P. Granö, Evankelis-luterilainen kirkko Siperiassa, erittäinkin suomalaisia seurakuntia silmälläpitäen. Pastoraalitutkielma. Originaali sisältyy senaatin aktiin KD 370/38 1910.
Hanhineva 1950 = R. Hanhineva, Matti Haapoja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa oleva käsikirjoitus.
Leijavuori 1980 = R. Leijavuori, Lapsenmurhat Uudenmaan ja Hämeen lääneissä 1800-luvulla. Pro gradu-työ. Helsingin yliopiston historian laitos.

SANOMA- JA AIKAKAUSLEHDET

Borgåbladet 1862
Borgåtidning 1858
Finland 1885, 1886, 1890
Finlands Allmänna Tidning 1863
Helsingfors Dagblad 1865, 1868, 1877, 1878
Helsingfors Tidningar 1861, 1862, 1866
Helsingin Sanomat 1908
Hufvudstadsbladet 1872, 1881, 1882, 1883, 1886, 1887, 1888, 1908
Hämäläinen 1865
Härmän Joulu 1977
Istoritseski vestnik 1891
Juridiska Föreningens Tidskrift (J.F.T.) 1865
Kaiku 1908
Litteraturblad för allmän medborgerlig bildning 1860
Maamiehen Ystävä 1846
Mehiläinen 1862
Mittheilungen und Nachrichten für die evangelische Geistlichkeit Russlands 1858, 1859
Mission Tidning för Finland 1865
Nedelja 1878
Otava 1863
Oulun Wiikko-Sanomat 1862
Sanomia Turusta 1862, 1866
Suomen Julkisia Sanomia 1863
Suometar 1862, 1863, 1865
Tähti 1863, 1864, 1865
Uusi Suometar 1886, 1887, 1891, 1908
Vankeinhoito 1928, 1956, 1957
Wasabladet 1862, 1894, 1908
Wiborgs Tidning 1876
Viipuri 1894
Zritel 1862
Åbo Allmänna Tidning 1819
Åbo Tidningar 1794

HAASTATELLUT HENKILÖT

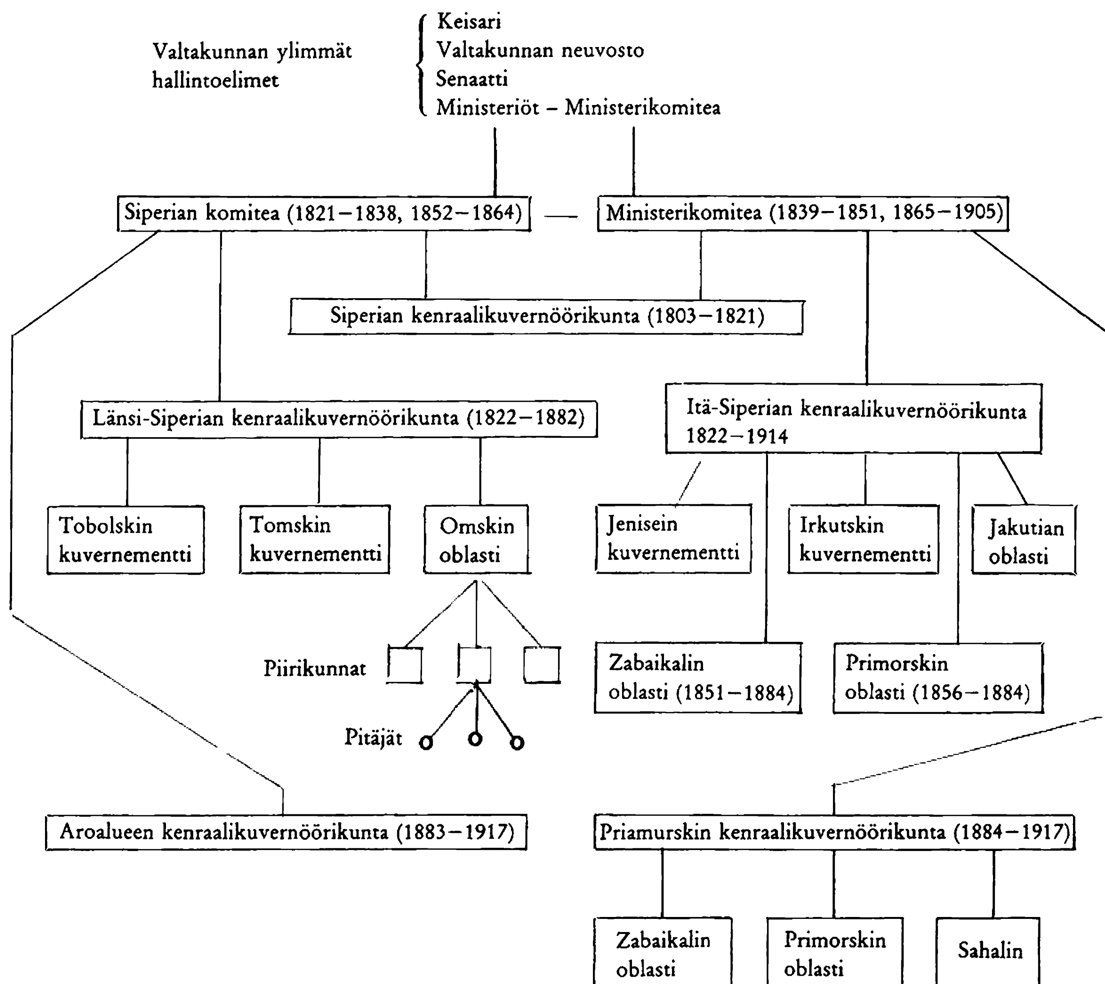
Teknikko Paavo Granö Rovaniemi 13. 8. 1973.
Maanviljelijä Erkki Passila Metsämaa 19. 2. 1978

KÄYTETYT LYHENTEET

KD – Kirjediaari
KKK – Kenraalikuvernöörin kanslia
SAK – Suomen asiain Komitea
VSV – Ministerivaltiosihteerin virasto
P.S.Z. – Polnoje Sobranije Zakanov
Esim.: lyhenne "ukaz 20 119 P.S.Z. Sob. 1-e T 27 s. 23–25"
tarkoittaa: asetus 20 119 asetuskokoelman ensimmäinen julkaisusarja osa 27 sivut 23–25.

Venäjän kielen translitteroinnissa on käytetty "Nykysuomen käsikirjassa" 1979 suositeltua järjestelmää.

Siperian hallinto 1800-luvulla[1]

1. AMBURGER 1966.

Liite n:o 2

"Surullinen weisu Nytt tuomituista Siperiaan"

Oletkos koskaan kuullut,
Siperian fangeista,
Ja neuwotuksi tullut,
Wälttämän pahuutta.

Woi poijat pohjalaaset,
Tyhmän elämäns kautta,
Siperian itsens saattaneet,
Nyt Wasan terwa-torilta kohta,
Siperian förpassatan.

Woi woi onnettomuus suuri,
Kun heillä jo matkalla,
Ennen kuin ollaan juuri,
Siperias paikalla.

Transportit monenlaiset,
Sillä pitkällä matkalla,
Yöt päiwät muuttuwaiset,
Elo kansat maan paikoilla.

Kaikki olennot toisellaiset,
Siperias kuin Pohjanmaalla,
Klimatit wirwotawaiset,
Horizondist woima suurembi auringoll.

Sielä pitä uutterasti,
Työtä aina tekemän,
Ja wielä siwiästi,
Itsensä käyttämän.

Wartialla ruoko kädes,
On aina walmisna,
Ja rauta kuma pajas,
Puku ja Harniska.

Mato ei jalka pane,
Eikä kura kylmötä,
Ei aamu Rusko heille,
Säteitäns lewitä.

Auringo ei heitä koskan,
Lohduta paisteellans,
Kyllä wartijat ylös nosta,
Heitä gruwas kaiwaman.

Suuri juopa on kiinnitetty,
Heidän ja meidän wälill,
Jotka mailmast pois hylätty,
Aijallisest kuolemal.

Ei tilakan ajatella,
Että pois päästäksen,
Waan armos walmistella,
Sinne itsens kuoleman.

Itku ei ketän aut ,
Waikeroitsemista ei kuullackan,
Wasta hakoinen elämä saatta,
Aijattoman kuoleman.

Ei mahdotointa kestä,
Ihmisen luondokan,
Siellä ymmärryskin pettä,
Kaikki murhelda haskaten.

Ei Poijat tätä huoppa,
Eikä ole kolmenans,
Ei paha pahax tuoppa.
Ennen kuin Siperias.

Woi woi Isät Äidit kaikki,
Neuwokat Lapsenne,
Nuoret ja wanhat ratki,
Kawahtakat jo itsenne.

Keisarin armo käsi,
Sieldä meitä warjelkon,
Ja uskollinen wäki,
Sielläkin hallitkon.

Herra heitäkin autta,
kuin sinne joutunut,
Duomiosta kuoleman kautta,
Pois pyhki rikoxet.

Torkua ei kengän saisi,
Asioitansa armon aijassa,
Waan laitta hywäxi kaikki,
Sielullens kuolemasa.

Surkeus on aiwan suuri,
Putoxet kaikista tarpeista,
Ei koskan kaikkia juuri,
Olo siellä ehdolla.

Woi woi onnetointa Pohjalaista,
Joka Siperian joutunut,
Isän maat aina muista,
Sydän harmista patunut.

Sen tarwllisuuden sanon,
Jumalan sanan woimasta,
Heikkoutent andexi anon,
Ottakam waari aijoista.

Amen nyt weisuni pätän,
Ja siunan esiwaldani,
Sen neuwon muillengin jätän,
Ottakat kaikki hywäxi.

Liite n:o 3.

Yleiset määräykset karkotuksesta rangaistuksena. Ote Venäjän rikoslain ensimmäisen osan toisesta luvusta.[1]

§ 21 Pakkotyöllä ja siihen liittyvällä ruumiinrangaistuksella rangaistaan henkilöitä lukuunottamatta niitä, jotka on vapautettu ruumiinrangaistuksesta syntyperänsä perusteella, seuraavasti:

1. Pakkotyötä kaivoksissa ilman määräaikaa ja 100 raipaniskua.
2. Pakkotyötä kaivoksissa 15–20 vuotta ja 80–90 raipaniskua.
3. Pakkotyötä kaivoksissa 12–15 vuotta ja 70–80 raipaniskua.
4. Pakkotyötä linnoituksissa 10–12 vuotta ja 60–70 raipaniskua.
5. Pakkotyötä linnoituksissa 8–10 vuotta ja 50–60 raipaniskua.
6. Pakkotyötä tehtaissa 6–8 vuotta ja 40–50 raipaniskua.
7. Pakkotyötä tehtaissa 4–6 vuotta ja 30–40 raipaniskua.

§ 22 Karkotus siirtolaiseksi Siperian kaukaisimpiin tai läheisimpiin seutuihin ja ruumiinrangaistus niille, joita ei syntyperän perusteella ole siitä vapautettu, seuraavasti:

1. Karkotus Siperian kaukaisimmille seuduille ja 20–30 raipaniskua.
2. Karkotus Siperian lähimmille seuduille ja 10–20 raipaniskua.

§ 23 Karkotus Taka-Kaukasiaan muutamista erityisistä rikoksista.

§ 29 Seurauksena karkotuksesta pakkotyöhön on perhe- ja omistusoikeuden menetys ja velvollisuus asua Siperiassa myös sen jälkeen, kun rangaistusaika on kulunut loppuun.

§ 30 Siirtolaiseksi karkotettu menettää myös perhe- ja omistusoikeutensa.

§ 32 Pakkotyöhön tai siirtolaisuuteen karkotetun omaisuus, myös hänelle tuleva perintö, menee lailliselle perilliselle aivan kuin kuoleman sattuessa.

§ 35 Siirtolaisiksi karkotettavien sijoituspaikat määrätään seuraavasti:

1. Karkotus Irkutskin tai Jenisein kuvernementteihin sekä vankeuteen 3–4 vuodeksi ja kielto muuttaa toisiin Siperian kuvernementteihin 10–12 vuoden aikana.
2. Karkotus Irkutskin tai Jenisein kuvernementteihin sekä vankeuteen 2–3 vuodeksi ja kielto muuttaa toisiin Siperian kuvernementteihin 8–10 vuoden aikana.
3. Karkotus Tomskin tai Tobolskin kuvernementteihin sekä vankeuteen 2–3 vuodeksi.
4. Karkotus Tomskin tai Tobolskin kuvernementteihin sekä vankeuteen 1–2 vuodeksi.
5. Karkotus Tomskin tai Tobolskin kuvernementteihin.

Irkutskin ja Jenisein kuvernementteihin karkotetut saavat rangaistuksen päätyttyä anoa lupaa saada muuttaa Tomskin tai Tobolskin kuvernementteihin.

1. Vrt. Svod Zakonov Ugolvnyh. Tšast 1. Glava 2.
Izdanije 1845. S.-Peterburg 1845, ukaz 19283 P.S.Z. Sob. 2-e T 20 otd. 1-e s. 602–605.

Liite n:o 4.

Kuolemantuomiosta armahdettujen karkotettujen vuosittaiset määrät.

Vuosi	Miehet	Naiset
1826	21	
1827	8	
1828	14	
1829	12	
1830	9	
1831	19	
1832	8	
1833	16	
1834	11	
1835	25	
1836	18	
1837	14	
1838	15	
1839	18	
1840	16	
1841	9	
1842	21	
1843	6	
1844	7	
1845	13	
1846	12	
1847	11	
1848	19	1
1849	15	1
1850	22	5
1851	15	4
1852	23	6
1853	22	3
1854	17	4
1855	18	3
1856	21	2
1857	14	1
1858	15	2
1859	14	
1860	12	2
1861	18	6
1862	21	3
1863	15	2
1864	14	5
1865	13	5
1866	19	2
1867	10	1
1868	23	2
1869	8	2
1870	12	
1871	5	3
1872	8	2
1873	4	5
1874	13	
1875	9	
1876	6	3
1877	4	1
1878	7	3
1879	3	–
1880	8	4
1881	1	1
1882	9	2
1883	6	1
1884	15	1
1885	4	3
1886	11	2
1887	7	
1888	3	
Yhteensä	806	93

Liite n:o 7.

Vuosittain irtolaisina karkotettujen määrä.

Vuosi	Miehet	Naiset	Vuosi	Miehet	Naiset
1848	–	11	1868	48	3
1949			1869	15	4
1850		20	1870	6	4
1851		34	1871	28	3
1852	1	2	1872	25	6
1853	6	9	1873	13	4
1854	2	10	1874	18	5
1855	91	8	1875	25	1
1856	62	14	1876	7	6
1857	65	16	1877	1	6
1858	105	6	1878	14	2
1859	28	8	1879	27	9
1860	37	7	1880	27	6
1861	31	18	1881	–	4
1862	63	7	1882	17	
1863			1883	11	5
1864	1	1	1884	13	5
1865	1	2	1885	14	6
1866	35	2	1886	5	2
1867	10	2	Yhteensä	852	258

Liite n:o 8.

Karkotettujen Siperiaan kuljetusta koskevan asetuksen suomalaisia koskevat pykälät.[1]

§ 2 Tobolskissa sijaitsee karkotusasiain keskusvirasto, jonka tehtävänä on ottaa vastaan karkotettuja sekä vastata heidän sijoittamisestaan karkotuspaikoille.

§ 3 Karkotuksesta määräävän tuomioistuimen on toimitettava tiedot karkotetusta Tobolskin keskusvirastolle.

§ 4 Tobolskin keskusvirasto on paikka, johon on suoraan ja välittömästi toimitettava kaikki karkotettuja koskevat tiedot.

§ 5 Tuomioistuimella ei ole oikeutta määrätä paikkaa, johon karkotettu tullaan sijoittamaan, eikä myöskään sitä työtä, jota hänet pannaan tekemään. Tuomioistuin antaa vain tuomion ja määrää, onko karkotettu pakkotyövanki vai siirtolainen.

§ 7 Karkotettuja koskevia tietoja ei saa välittää kenellekään muulle viranomaiselle kuin Tobolskin keskusvirastolle.

§ 8 Eri rikoksista tuomituista karkotetuista on ilmoitettava aina erikseen.

§ 10 Jos asia on esitetty hallitsevalle senaatille, on kuvernementtioikeuden ja piirioikeuden ilmoitettava siitä Tobolskin keskusvirastolle.

§ 21 Kuvernementtihallituksen velvollisuus on
1) vastata karkotettujen mukana seuraavista dokumenteista,
2) vastata ilmoitusten lähettämisestä Siperiaan,
3) huolehtia karkotettujen vaatetuksesta,
4) huolehtia karkotettujen muonituksesta ja majoituksesta,
5) vastata heidän kuljetuksestaan kuvernementin alueella.

§ 22 Karkotettujen mukana seuraavien dokumenttien kaksoiskappaleet lähetetään Tobolskin keskusvirastolle.

§ 30 Paitsi että karkotettavista on henkilökohtaiset dokumentit, on kustakin karkotuserästä tehtävä luettelot, jotka seuraavat kuljetettavaa erää. Luettelon kaksoiskappale on toimitettava Tobolskin keskusvirastolle.

§ 32 Karkaamisen estämiseksi ja mahdollisen karkurin tunnistamiseksi on ommeltava pakkotyöhön tuomitun puseron selkään 2 ja siirtolaiseksi tuomitun 1 nelikulmainen tilkku, joka väriltään selvästi eroaa vaatekankaasta.

§ 33 Kuvernementtihallituksen on vastattava ylläpidosta lähimpään naapurikuvernementin kaupunkiin asti, ja ylläpitokustannukset on laskettava siten, että joka kolmas päivä on lepopäivä.

§ 35 Ylläpitoa ei pidä kustantaa naapurikuvernementin kaupunkia kauemmaksi, eivätkä kustannukset saa nousta korkeammiksi, kuin reitin pituus ja levähdyspaikkojen määrät vaativat.

§ 40 Kunkin kuvernementtihallituksen on otettava karkotetuilta heidän rahansa, toimitettava ne Tobolskin keskusvirastolle ja annettava niistä kuitti.

§ 48 Kun kuvernementtihallituksella on täydelliset tiedot karkotettavista henkilöistä, se määrää lähtöpäivän. Edelleen kirjataan karkotettujen määrä lähetyslistaan, johon merkitään reitti lähimpään kuvernementtikaupunkiin, yöpymispaikat ja lepopäivät.

§ 154 Kertyineistä kuluista on vuosittain annettava selvitys valtion tarkastusviranomaisille.

1. Vrt. ukaz 29 128 P.S.Z. Sob. 1-e T 38 s. 433–442.

Liite n:o 9

Suomalaisten ja ruotsalaisten jakaantuminen eri paikkakunnille v. 1897.

	Patkanov				Tilastokomitea	
	Suomalaisia		Ruotsalaisia			
	m		m		m	
Tobolskin kuvernementti						
Tobolskin piirikunta					3	
Tobolsk	3	2	2	1		
Maaseudulla	9	5	1			
Išimin piirikunta					12	6
Išim	2	1		1		
Maaseudulla	19	17	4	6		
Kurganin piirikunta					3	
Baidarskin pitäjä	10	8				
Muualla piirikunnassa	5	4				
Taran piirikunta					24	12
Sargatin pitäjä	1	1				
Tara	2	2	1			
Butakovin pitäjä						
Bugene	95	95	3			
Orikova	29	26				
Matinkylä	32	26				
Bergamaksin pitäjä	13	8				
Sedelnikovin pitäjä	1	1				
Muualla piirikunnassa	6	4	3			
Turinskin piirikunta					1	1
Turinsk	2	2				
Maaseudulla	9	7				
Tjukalinskin piirikunta					107	45
Tjukalinsk	4	2		–		
Jelankan pitäjä	15	6		1		
Kulikovan pitäjä	6	5	2	1		
Karasuksin pitäjä			1			
Kobirdaksin pitäjä			1	1		
Kulatsinskin pitäjä	2	1	1			
Kamyšenin pitäjä						
Ryžkova	57	51	2			
Ljubinskin pitäjä	3	2				
Loktinin pitäjä						
Om-siirtola						
Helsinki	94	81	11	3		
Narva	23	20				
Kovalov	36	38				
Kylien ulkopuolella	33	23				
Nagibinskin pitäjä				1		
Panovan pitäjä						
Bojarka	35	33	6	3		
Bolše-Pestšankan pitäjä	–		1			
Pokrovskin pitäjä	2	1	2			

	Patkanov				Tilastokomitea	
	Suomalaisia		Ruotsalaisia			
	m		m		m	
Sargatin pitäjä	1	–	1			
Tragunin pitäjä	1	–				
Serebrjanin pitäjä	3	2	1			
Novo-Karasuksin pitäjä	1	1	1			
Kolmakovin pitäjä	1	2				
Tjumenin piirikunta					9	5
Tjumen	6	3	4	1		
Maaseudulla	4	6	2	1		
Jalutarovskin piirikunta					5	2
Maaseudulla	4	2	1	–		
Yhteensä	569	488	51	20	164	71
Tomskin kuvernementti						
Tomskin piirikunta					39	16
Tomsk	10	3	5	3		
Maaseudulla	15	2	11	2		
Barnaulin piirikunta					78	35
Barnaul	2	–	2	2		
Maaseudulla	20	19	8	1		
Kainskin piirikunta					45	6
Kainsk	5	–				
Maaseudulla	29	3	42	5		
Kuznetskin piirikunta					6	
Maaseudulla	6	1	1			
Mariinskin piirikunta					9	5
Mariinsk	2	–				
Maaseudulla	16	3	4			
Biiskin piirikunta					21	17
Zeminogorskin piirikunta		–	–	–	12	15
Yhteensä	105	31	73	13	210	94
Jenisein kuvernementti						
Krasnojarskin piirikunta					13	1
Krasnojarsk	4	2		1		
Maaseudulla	10	2	2	2		
Atšinskin piirikunta					5	
Atšinsk	1		–			
Maaseudulla	3	1	2			
Jenisein piirikunta					7	2
Jeniseisk	–		1	1		
Maaseudulla	2	2	1			
Kanskin piirikunta					8	5
Kansk	1					
Maaseudulla	13	1	2	4		
Minusinskin piirikunta					88	26
Minusinsk	4		1			

	Patkanov				Tilastokomitea	
	Suomalaisia		Ruotsalaisia			
	m		m		m	
Beiskajan pitäjä	2	1				
Jermakovskojen pitäjä						
Verhne Sujetuk	137	101				
Sagaiskan pitäjä	1	1				
Šušanin pitäjä	15	5				
Tesinin pitäjä	1	–	–	–		
Muualla maaseudulla[1]	77	32	16	4		
Turahanskin piirikunta						
Verhne Inbatskin pitäjä		2	–	–		
Yhteensä	271	150	25	12	121	34

1. Olivat työssä kullanhuuhtomoilla, eikä heillä ollut vakinaista asuinpaikkaa.

Irkutskin kuvernementti						
Irkutskin piirikunta					10	11
Irkutsk	8	4	1	3		
Maaseudulla	7	5	3	1		
Balaganskin piirikunta					12	
Maaseudulla	16	4				
Kirenskin piirikunta					1	
Maaseudulla	2		2			
Nižneudinskin piirikunta					18	3
Maaseudulla	17		6	2		
Verholenskin piirikunta					1	
Verholensk			1			
Maaseudulla			1	–		
Yhteensä	50	13	14	6	42	14

Zabaikalin oblasti						
Tšitan piirikunta					208	10
Tšita	7		2	1		
Kljutševskin pitäjä	1					
Nikolajevskin pitäjä	1					
Tatuarovskin pitäjä	1					
Turgetujevskin pitäjä	1					
Makojevskin kuljetusasema	3		1			
Olovskin pitäjä		1				
Razmahninskin kuljetusasema	34		7			
Baikalin ratatyömaa	125	13	14			
Akšan piirikunta					1	
Maaseudulla	2					
Barguzinskin piirikunta					1	2
Maaseudulla			1	1		
Nertšinskin piirikunta					8	2

	Patkanov				Tilastokomitea	
	Suomalaisia		Ruotsalaisia			
	m		m		m	
Nertšinsk	_	_	_	1		
Maaseudulla	6	2	5			
Nertšinski-Zavodin piirikunta					6	7
Maaseudulla	8	2	4	2		
Selengan piirikunta					4	3
Maaseudulla			1			
Verhneudinskin piirikunta					5	2
Verhneudinsk	1					
Maaseudulla	3	_	_	_		
Yhteensä	193	18	35	5	233	26
Jakutian oblasti						
Jakutskin piirikunta					1	1
Jakutsk	1	1				
Marhan skoptsikylä	32	42				
Troitskin skoptsikylä	1	1		_		
Kolymin piirikunta					1	
Olekminskin piirikunta					4	1
Spasskojen skoptsikylä	20	9				
Vitemin kullanhuuhtomot	10	1	3	_		
Yhteensä	64	54	3		6	2
Primorskin oblasti						
Etelä-Ussurin piirikunta					37	19
Abo	16	9	27	20		
Maaseudulla	23	13		_		
Gižingan piirikunta						
Gižinga	1	_				
Udskin piirikunta					3	
Udski	3	1				
Maaseudulla			1			
Ussurin piirikunta						
Maaseudulla	4			1		
Habarovskin piirikunta					24	9
Habarovsk	4	3	1	4		
Yhteensä	51	26	29	25	64	28
Amurin oblasti						
Blagovešenskin piirikunta					24	11
Blagovešensk	11	4	2			
Amurin piirikunta					3	1
Maaseudulla	2					
Yhteensä	13	4	2		27	12

	Patkanov				Tilastokomitea	
	Suomalaisia		Ruotsalaisia			
	m		m		m	
Sahalin						
Aleksandrovin piirikunta	15	4	7	1	20	5
Korsakovin piirikunta	23	7	1	1	4	1
Tjumovin piirikunta	16	6	2		12	4
Vankilassa	9	2	3	:	:	
Yhteensä	63	19	13	2	36	10
Koko Siperia	1379	803	245	83	903	291

Liite n:o 10.

Suomalaisten ja ruotsalaisten ammattijakauma v. 1897.

Tobolskin kuvernementti

	Suomenkieliset				Ruotsinkieliset			
	Ammatissa toimivia[1]		Perheen jäseniä		Ammatissa toimivia		Perheen jäseniä	
	m	n	m	n	m	n	m	n
Julkisen hallinnon palveluksessa	–		–	–	1		–	1
Kirkon palveluksessa				2				
Opettajia	1		1	2				
Sairaanhoitajia		1						
Yritysten palveluksessa	14	5	5	9	3			1
Koroilla eläjiä	2	2			1	1		
Eläkkeellä	8	5			1	1		
Pakkotyöstä vapautuneita	3	–	–	–	3			–
Maatalouden harjoittajia	188	16	216	326	9	4	1	5
Metsätyön harjoittajia	5	1			1		–	1
Rahdin kuljettajia	6	13	2	8	2			
Elintarviketuotannon palveluksessa	4							
Puuseppiä	15		1	4				
Seppiä	2	1			1			
Viinapolttimoiden palveluksessa		2						
Muita juomia valmistavien laitosten palveluksessa	1							–
Leipomoiden palveluksessa	3		–	1				–
Räätäleitä	30	1	9	16	10			2
Suutareita	14		1	7	2		2	3
Rautateiden palveluksessa	2		1	1				–
Majatalon pitäjiä	1			2				
Ruokakauppiaita	1							
Vesikuljetusten palveluksessa			–		2			
Muu käsityö					1		1	
Ei ammattia	10	1		1				
Yhteensä	310	48	236	379	37	6	4	13

1. Käännös venäläisestä termistä samostojatelnyi

Tomkskin kuvernementti

	Suomenkieliset				Ruotsinkieliset			
	Ammatissa toimivia		Perheen jäseniä		Ammatissa toimivia		Perheen jäseniä	
	m	n	m	n	m	n	m	n
Julkisen hallinnon palveluksessa	–	–	–	–	–	–	1	2
Kirkon palveluksessa	1				_			
Opettajia					1			1
Tiedemiehiä ja taiteilijoita					1			
Lääkäreitä ja sairaanhoitajia		–			1			
Yritysten palveluksessa	8	3			3			1
Koroilla eläjiä	–					1		
Eläkkeellä	3		_		1			
Pakkotyöstä vapautuneita			_		1	_		_
Maatalouden harjoittajia	16		13	15	12	2	2	3
Metsätyön harjoittajia	_		_		4		1	2
Kalastajia	1		2	2				
Kaivostyöläisiä	6	_						
Rahdin kuljettajia	6				5			
Kirjapainon palveluksessa					1			
Elintarviketuotannon palveluksessa	1		_					
Teurastajia	1			–				
Puuseppiä	4			2				
Seppiä	2							
Savenvalajia	1	_						
Räätäleitä	8	1		1	8			1
Kirvesmiehiä	7			1	3			1
Työmiehiä	3	_		1				
Kaupan palveluksessa	1	_		2	3			
Rautateiden palveluksessa	1							
Vesikuljetusten palveluksessa	1		_					
Postin ja lennättimen palveluksessa	1	_						
Majatalon pitäjiä					1	1		
Siivoojia						1		–
Ei ammattia	-	1			2	3	_	1
Yhteensä	72	5	15	24	47	8	4	12

Jenisein kuvernementti

	Ruotsinkieliset			
	Ammatissa toimivia		Perheen jäseniä	
	m	n	m	n
Julkisen hallinnon palveluksessa	–	–	–	1
Lääkäreitä ja sairaanhoitajia	1			
Yritysten palveluksessa	2	1		
Eläkkeellä	1			
Maatalouden harjoittajia	5			2
Kaivostyöläisiä	10			
Rahdin kuljettajia		1		
Puuseppiä	1		–	
Seppiä	1			
Vaunuseppiä				1
Räätäleitä	1			
Rautateiden palveluksessa	1			1
Kaupan palveluksessa	2	–	–	–
Yhteensä	25	2		5

Irkutskin kuvernementti

	Ruotsinkieliset			
	Ammatissa toimivia		Perheen jäseniä	
	m	n	m	n
Opettajia	1		–	–
Yritysten palveluksessa	1			1
Koroilla eläjiä	1			1
Maatalouden harjoittajia	2			
Seppiä	1			
Kultaseppiä	1		–	–
Suutareita	1			
Vesikuljetusten palveluksessa	1			
Yhteensä	9			2

Zabaikalin oblasti

	Suomenkieliset			
	Ammatissa toimivia		Perheen jäseniä	
	m	n	m	n
Yritysten palveluksessa	6	–		13
Eläkkeellä	1			
Pakkotyöstä vapautuneita	6			
Maatalouden harjoittajia	1			
Metsätyön harjoittajia	2			
Elintarviketuotannon palveluksessa	2			
Puuseppiä	1			
Seppiä	4			
Vaunuseppiä			3	
Savenvalajia	1			–
Suutareita	2			1
Laivaveistämön palveluksessa[1]	169	–	5	2
Yhteensä	195		8	16

1. Jostain syystä Suomesta värvätyt rautatien rakentajat on merkitty laivaveistämöllä työskenteleviksi.

Primorskin oblasti

	Ruotsinkieliset			
	Ammatissa toimivia		Perheen jäseniä	
	m	n	m	n
Julkisen haliinnon palveluksessa	1	–	–	–
Armeijan palveluksessa	8		2	2
Lääkäreitä ja sairaanhoitajia				
Yritysten palveluksessa	2	3		4
Koroilla eläjiä		1		
Maatalouden harjoittajia	1			
Elintarviketuotannon palveluksessa	1			–
Puuseppiä	1			2
Seppiä	1			1
Savenvalajia	1			
Räätäleitä		3		
Suutareita	2			2
Rautateiden palveluksessa	4			2
Vesikuljetusten palveluksessa	1			
Vaunuseppiä	1			
Postin ja lennättimen palveluksessa	1			1
Kaupan palveluksessa	2			1
Siivoojia		1		1
Ei ammattia		1		
Yhteensä	27	9	2	16

Amurin oblasti

	Suomenkieliset				Ruotsinkieliset			
	Ammatissa toimivia		Perheen jäseniä		Ammatissa toimivia		Perheen jäseniä	
	m	n	m	n	m	n	m	n
Armeijan palveluksessa	2	–	–		–	–	–	
Kirkon palveluksessa	1							
Lääkäreitä ja sairaanhoitajia	1					–	–	
Yritysten palveluksessa	5	3		–				
Maatalouden harjoittajia	1		–	1		–		
Kaivostyöläisiä	28		1	2				
Elintarviketuotannon palveluksessa	3							
Puuseppiä	2							
Seppiä	1							
Teurastajia	1							
Räätäleitä	2	1						
Suutareita	2							
Rahdin kuljettajia					1			
Vaunuseppiä	2			1				
Vesikuljetusten palveluksessa	3							
Postin ja lennättimen palveluksessa	1						–	
Kaupan palveluksessa	2			1			–	
Palvelijoina	–	–	–	–		1	–	
Yhteensä	57	4	1	5	1	1	–	

Jakutian ja Primorskin oblastit

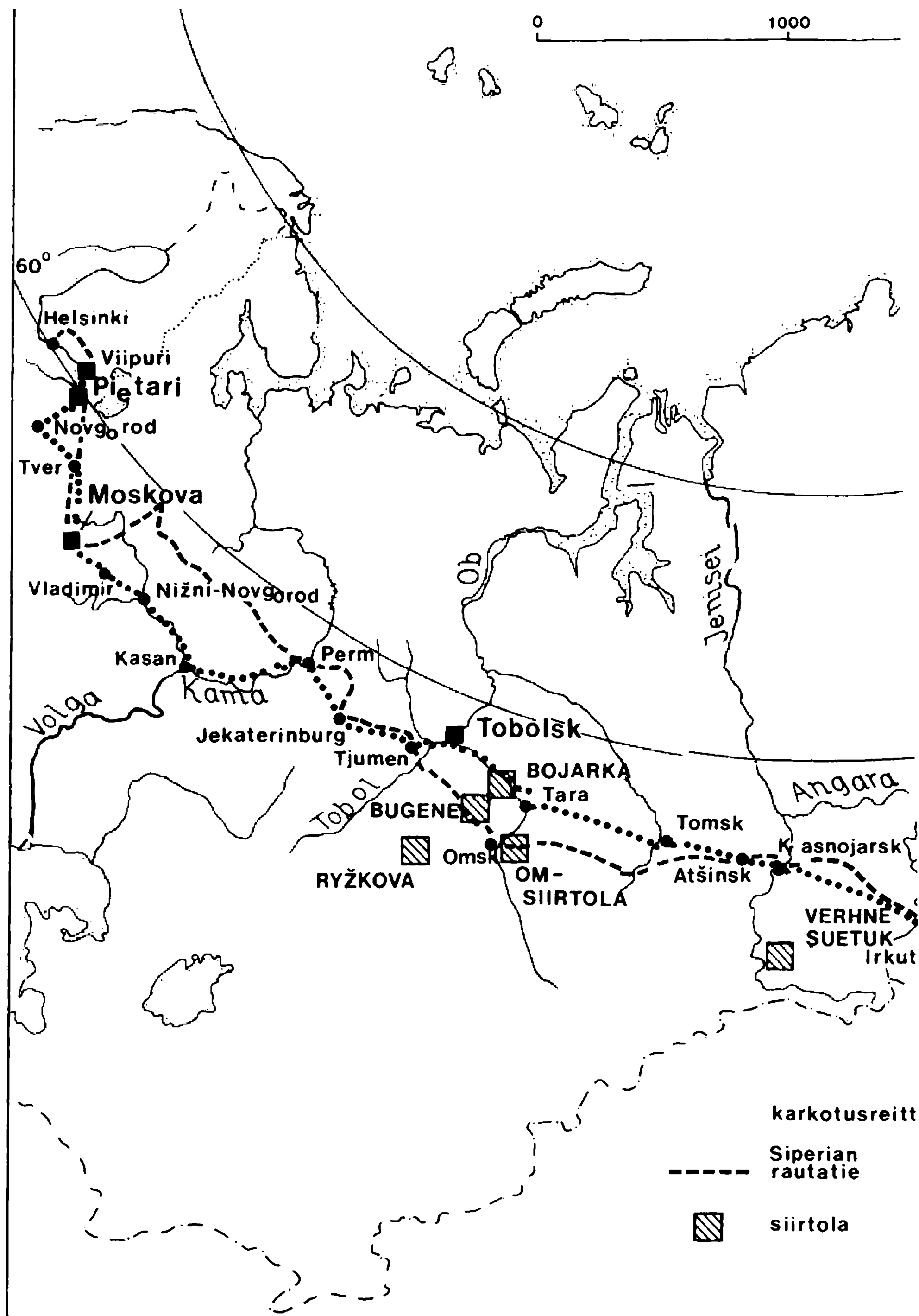
	Suomenkieliset			
	Ammatissa toimivia		Perheen jäseniä	
	m	n	m	n
Yritysten palveluksessa	4	1	–	–
Koroilla eläjiä	1		–	
Eläkkeellä	1	3	–	
Pakkotyöstä vapautuneita	1			–
Maatalouden harjoittajia	12	3	2	1
Metsätyön harjoittajia	2		–	
Kaivostyöläisiä	33		1	4
Rahdin kuljettajia	1	2		
Puuseppiä	2			
Seppiä	1			
Räätäleitä	1	1		
Suutareita	3		1	2
Kirvesmiehiä	1			
Yhteensä	63	10	4	7

Jakutian oblasti

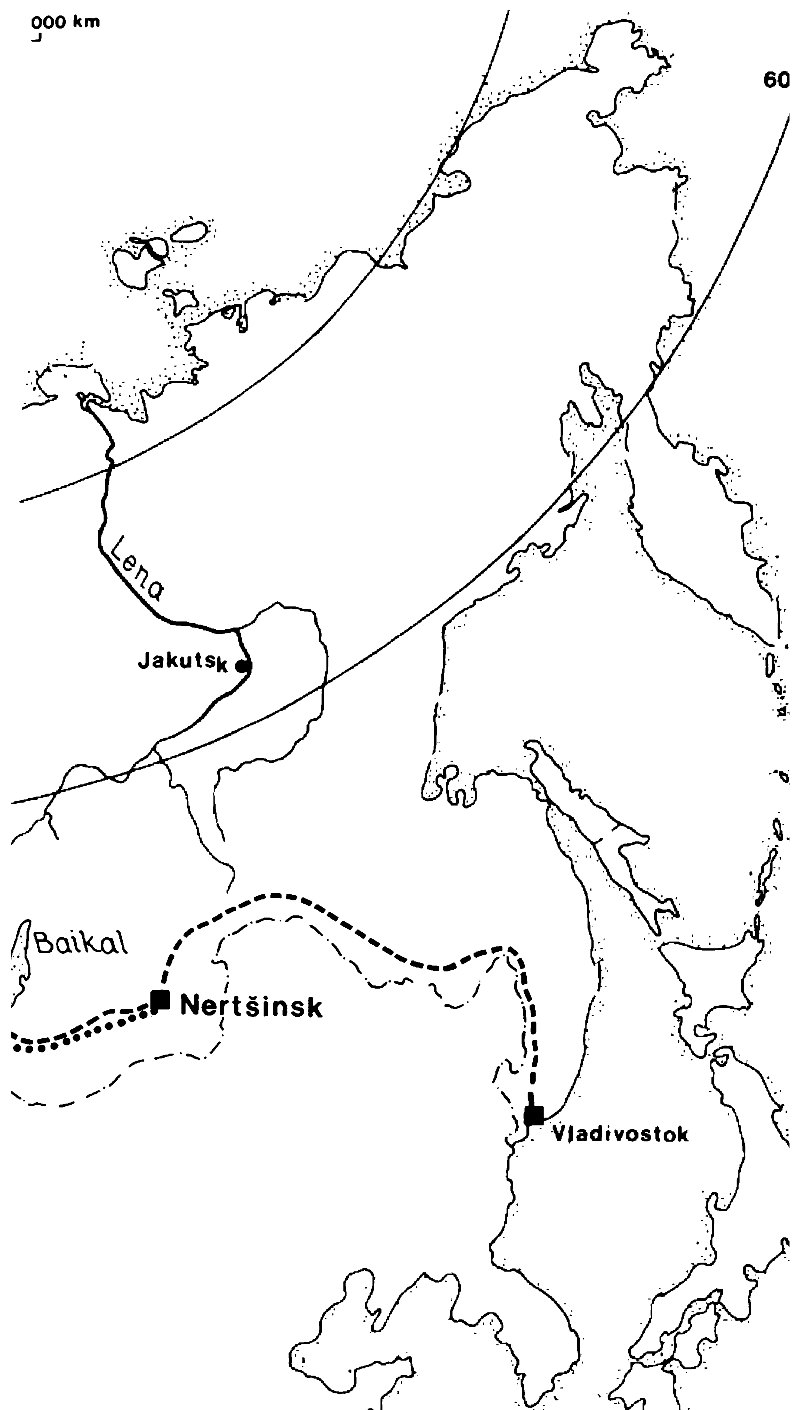
	Ruotsinkieliset			
	Ammatissa toimivia		Perheen jäseniä	
	m	n	m	n
Metallin sulattajia	1	–	–	–
Savenvalajia	1	–	–	–
Yhteensä	2			

Sahalin

	Suomenkieliset				Ruotsinkieliset			
	Ammatissa toimivia		Perheen jäseniä		Ammatissa toimivia		Perheen jäseniä	
	m	n	m	n	m	n	m	n
Julkisen hallinnon palveluksessa	–	–	3	3	–	–	–	–
Armeijan palveluksessa					1			
Yritysten palveluksessa	7				1			1
Eläkkeellä	1				–	–		
Opettajia					1	–		
Maatalouden harjoittajia	20		2	8				
Kalastajia	1							
Elintarviketuotannon palveluksessa	2	1				–		
Räätäleitä	1	1		–	–			
Seppiä				1	1			
Kirvesmiehiä	6			1	–			
Vesikuljetusten palveluksessa	–				1			
Pakkotyöstä vapautuneita	11	1			5		–	
Yhteensä	49	3	5	13	10	1		1

SIPERIAN YLEISKARTTA.

000 km
60
Lena
Jakutsk
Baikal
Nertšinsk
Vladivostok

HENKILÖHAKEMISTO

Siirtolaisuustutkimuksia

A 1: Olavi Koivukangas, Suomalainen siirtolaisuus Australiaan toisen maailmansodan jälkeen (Finnish Migration to Australia since World War II). Kokkola 1975, s. 262.

A 2: Pertti Virtaranta, Tutkimus amerikansuomesta, osa I. (A Study on the Finnish Language in America, Part I) (painossa – in press)

A 3: Maija-Liisa Kalhama (toim.), Ulkosuomalaisuuskongressin 27.–28. 6. 1975 esitelmät ja puheenvuorot. Jyväskylän Kesä 24. 6.–3. 7 1975. Turku 1975, s. 104.

A 4: Olavi Koivukangas, Raimo Narjus, Sakari Sivula (toim.), Muuttoliikesymposium 1975. Esitelmät ja keskustelut. Ruissalon kongressihotelli, Turku 20.–21. 11. 1975. Vaasa 1976, s. 186.

A 5: Eva Jäykkä, Maija-Liisa Kalhama (toim.), USA:n 200-vuotisjuhlaseminaarin esitelmät ja tuntisuunnitelmat. Ruissalon kongressihotelli, Turku 2.–3.6. 1976 Vaasa 1977, s. 148.

A 6: Taru Sundstén, Amerikansuomalainen työväenteatteri ja näytelmäkirjallisuus vuosina 1900–39 (Finnish-American Workers Theater and Dramaliterature 1900–39.) Vaasa 1977, s. 104.

A 7: Arja Munter (toim.), Ruotsiin muuton ongelmat. Ruotsin siirtolaisuuden seminaari 4.–5. 5. 1978. Esitelmät ja keskustelut. Vaasa 1979, s. 247

A 8: Olavi Koivukangas, Kai Lindström, Raimo Narjus (toim.), Muuttoliikesymposium 1980. Turku 19.–21. 11. 1980. Esitelmät ja keskustelut. Turku 1982, s. 402.

A 9: Jouni Korkiasaari, Ruotsista Suomeen vuosina 1980–81 palanneet. Turku 1983, s. 289.

Migrationsstudier

B 1: Bill Widén, Korpobor i Amerika (Emigrants from Korpo in America). Åbo 1975, s. 197

B 2: Holger Wester, Innovationer i befolkningsrörligheten. En studie av spridningsförlopp i befolkningsrörligheten utgående från Petalax socken i Österbotten. Stockholm 1977, s. 221.

Migration Studies

C 1: Reino Kero, Migration from Finland to North America in the Years between the United States Civil War and the First World War. Vammala 1974, s. 260.

C 2: Olavi Koivukangas, Scandinavian Immigration and Settlement in Australia before World War II. Kokkola 1974, s. 333.

C 3: Michael G. Karni, Matti E. Kaups, Douglas J. Ollila Jr. (eds.), The Finnish Experience in the Western Great Lakes Region: New Perspectives, Vammala 1975, s. 232.

C 4: Auvo Kostiainen, The Forging of Finnish-American Communism, 1917–1924. A Study in Ethnic Radicalism. Turku 1978, s. 225.

C 5: Keijo Virtanen, Settlement or Return: Finnish Emigrants (1860–1930) in the International Overseas Return Migration Movement. Forssa 1979, s. 275.

C 6: Arja Pilli, The Finnish-language Press in Canada, 1901–1939. A Study in the History of Ethnic Journalism. Turku 1982, s. 328.

Erikoisjulkaisut

Vilho Niitemaa, Jussi Saukkonen, Tauri Aaltio, Olavi Koivukangas (eds.), Old Friends – Strong Ties, the Finnish Contribution to the Growth of the USA. USA:n 200-vuotisjuhlajulkaisu. Vaasa 1976, s. 349.

Olavi Koivukangas, Simo Toivonen, Suomen siirtolaisuuden ja maassamuuton bibliografia. A Bibliography on Finnish Emigration and Internal Migration. Turku 1978, s. 226.

Olavi Koivukangas (toim.), Utvandringen från Finland till Sverige genom tiderna; Siirtolaisuus Suomesta Ruotsiin kautta aikojen. Turku 1980, s. 100.

Maija-Liisa Kalhama (toim.), Suomalaiset Jäämeren rannoilla. Finnene ved Nordishavets strender. Turku 1982, s. 235.

Aikakauslehti

Siirtolaisuus – Migration. Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.

Julkaisuja voi tilata Siirtolaisuusinstituutin toimistosta osoitteella:

Siirtolaisuusinstituutti
Piispankatu 3
20500 Turku 50
puh. 921-17 536

ISBN 951-9266-22-4

ISSN 0356-9659